

U

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent Format

n° Curent 26157 Format -

n° Inventar 161318 Anul

Secția Depozit Răstul v

RETORICA ŞI STILISTICA

N. 581/25. / 16/X 896

171086

Ino. A. 61.318.

RETORICA ȘI STILISTICA

INTOCMITA CONFORM PROGRAMEI OFICIALE

CU O INTRODUCERE ASUPRA GENURILOR LITERARE

UN APENDICE DE EXEMPLE

ȘI UN

DICTIONAR DE NUME PROPRII LITERARE

DE

CRISTU S. NEGOESCU

Licențiat în litere și filosofie

PROFESOR

*Fost inspector și director al învățământului primar normal,
urban și rural*

Manual aprobat de ministerul instrucțiunii
pentru școlile secundare

BUCURESCI

EDITURA LIBRARIEI H. STEINBERG

TIPOGRAFIA MODERNA, GR. LUIS

Strada Șelari 18.

Str. Academiei, 24.

1896

71253

Biblioteca Centrală Universitară

B

Cota

Inventar

76157

C71253

Re. 10/1/01

CONTROL 1953

Tote exemplarele vor fi numerotate și semnate de autor.

B.C.U. Bucuresti

C71253

INTRODUCERE

DESPRE GENURILE LITERARE

Impresiunile și cugetările omului, fie ele rostite prin viū-graiū, fie exprimate prin scris, pot fi comunicate în douē forme: în *prosă* și în *poesie*.

Deosebiriile între prosă și poesie sunt multe.

Prosa se întrebuintează în viața practică și de toate ȃilele; prin ea expunem numai adevăruri și întâmplări, adresându-ne mai mult mințel. Producțiunile prosaice sunt alcătuite din frase și periode, în așa chip aședate, ca să dea un înțeles limpede, lămurit și desăvârșit. Prin prosă instrum și convingem.

Poesia, dinpotrivă, în loc să se adreseze mințel, ea se îndrăptă inimei; ea caută să ne încante și să ne ațate închipuirea, povestindu-ne întâmplări duiōse și sentimentale. Prin poesie comunicăm semenilor noștri simțirile și impresiunile mai înalte și mai delicate. În poesie se preferă limbagiul ales, figurat și un stil cât se pōte de bogat și înpodobit.

Poesia ne încălzește, prosa e mai rece și mai simplă¹⁾. Limba poeziei se distinge prin expresiuni și întorsături îndrăznețe și îi convin mai ales figurile în cuvinte și'n cugetări; limbagiul prosei nu se supune formelor simetrice, el e mai liber, mai sobru și mai precis.

Afară de deosebirile de conținut, dintre poezie și prosă, forma poeziei încă diferă foarte mult de aceea a prosei.

Poetul, pentru a obține efecte mai plăcute, își măsoară și alege cuvintele, așezându-le în *versuri*, ast-fel, ca să producă o oare-care musicalitate, a căreia armonie să ne încânte urechia și să ne transporte.

Prosatorul nu se îngrijese de toate acestea; el caută să ajungă la alt scop prin opera sa; dânsul vrea să instruiască, să lămurească și să convingă prin argumente.

Poezie vom găsi deci în toate producțiunile lirice, în poeme, în drame și în tragedii; în prosă sunt numai cercetările istorice, descrițiunile, națiuniunile, documentele, etc.²⁾.

Fiind-că producțiunile ambelor categorii sunt multiple și variate, de aceea spre a ușura studiul lor, ele s'aū împărțit în mai multe grupuri, cu divisiuni și sub-divisiuni. Noi ne vom ocupa aci numai de împărțirile producțiunilor în prosă. Ele sunt în număr de trei, și anume:

1) M. A. Henry, *Cours pratique et raisonné de style*, pag. 292.

2) Se notază că această distincțiune nu e absolută; căci și prosa — prin conținutul ei, prin limba și stilul întrebuințat — poate să fie poetică, bună-ora cum este așa numita *proasă ritmată*, în care scriitorul își meșteșugese opera sa, cum ar face-o și într'o poezie versificată.

- I. *Genul istoric* (genus historicum).
- II. *Genul didactic* (genus rationale, philosophicum).
- III. *Genul oratoric* (genus oratoricum).

Genul istoric

Genul istoric, cuprinde toate scrierile cari tratăză despre evenimentele petrecute în realitate sau numai închipuite, sau cari narăză faptele unei persoane însemnate, ale unui popor sau ale mai multor persoane și popore de odată, săvârșite într'un timp ore-care sau într'o epocă mai îndelungată.

Acel ce se îndeletnicesce cu scrierea istoriei se numesce *istoriograf*.

Isvorele genului istoric sunt de două feluri: *nescrise* și *scrise*. De amândouă istoriograful trebuie să se folosescă când întreprinde o scriere istorică.

Isvorele nescrise sunt: tradițiunile, literatura poporană, monumentele și antichitățile.

Isvorele scrise sunt: documentele, inscripțiunile, cronicile, scrierile etnografice, de călătorii și de geografie.

Isvorele nescrise. — *Tradițiune* se numesce o amintire pe care cei bătrâni o povestesc prin viu grai și generațiunilor tinere, amintire pe care și cei bătrâni la rëndul lor au auzit-o de la strămoșii lor. Narațiunea despre Remus și Romulus alăptați de o lupoică, e o tradiție.

În istoria română sunt multe tradițiuni, așa d. e.: *descălicarea lui Dragoș-Vodă în Moldova*; *fuga lui Ștefan-cel-Mare la mănăstirea*

Némțului ; întemeierea orașului București de către păstorul Bucur, ș. a.

Academicianul S. F. Marian a făcut o culegere bogată de tradițiuni.

Scrierile cunoscute asupra fundărei diferitelor localități, precum și narațiunile ce sunt legate de fie-care localitate, constitue atâtea tradițiuni ; tradițiunile se mai numesc și *legende*, pentru că se presupune că faptele povestite, au un fond de adevăr foarte mic, și sunt mai mult de domeniul invențiunei și al închipuirei ; deci istoriograful trebuie să utilizeze cu mare precauțiune tradițiunile.

Literatura poporană, după cum o definesce Bălcescu, e încă un mare isvor istoric. In literatura poporană aflăm nu numai fapte generale, dar ea intră și în viața privată, zugrăvindu-ne obiceiurile și arătându-ne ideile și simțimintele vécurilor.

Producțiunile literaturii poporane sunt variate; ele sunt de mai multe feluri, ca: balade, cântece bătrânesci, doine, hore, basme, snóve, ghicitori, etc.

In literatura poporană română, ni s'aú păstrat multe fapte sigure și demne de încredere, mai cu sémă în balade, cântece bătrânesci și povești.

Literatura poporană¹⁾ adevăresce cronicile, și ea este expresiunea cea mai vie a caracterului național. Nicí Miron Costin, nicí Ion Neculcea, nicí Grigore Urechia, în cronicile lor, nu pomenesec de comerțul Venețianilor și al Genovesilor cu țările noastre, pe când cântecul popular umple acea lacună cu două cuvinte. La notițele prețioase despre relațiunile noastre politico-comerciale, litera-

1) Alecu Russo, în *Fóia societății de cultură din Bucovina*.

tura poporană mai adaugă o largă descriere despre obiceiurile vieții intime și despre organizarea socială a principatelor.

Literatura poporană română a fost studiată de A. Odobescu, B. P. Hasdeu, Gh. Dem. Teodorescu, L. Șăineanu, dr. Gaster, A. Lambrior, Al. Philipide și de alții.

Monumentele și antichitățile sunt urme materiale de lucrări omenesci, rămase de la cei vechi până în zilele noastre. Așa sunt: ruinele de cetăți și de biserici, armele, instrumentele, podurile, ș. a.

Știința care se îndeletnicește cu cercetarea monumentelor și a antichităților se numește *arheologie*.

Piramidele din Egipt sunt mărturii vii despre gradul la care ajunsese arhitectura și cultura egiptenă. *Monumentul triumfal* de la Adam-Klissi (Dobrogea); *Valul* numit al lui *Trajan*, ce se vede ici-colo prin România; așa numitul *Limes alutanus* (de alungul Oltului), sunt dovezi sigure despre existența și despre gradul artei strategice și militare a Romanilor în Dacia trajană.

Instrumentele, armele, vasele și cele-lalte obiecte, găsite la *Cucuteni* (Iași), sunt o dovadă despre prezența unei colonii de slavi în acele locuri.

S'au ocupat la noi cu studiile arheologice: A. I. Odobescu (*Tesaurul dela Pietrôsa*: Cloșca cu puî); Grig. Tocilescu (*Monumentul de la Adam-Klissi*); N. Beldicenu (*Antichitățile de la Cucuteni*) ș.a.

Isvórele scrise. — *Documentele* sunt acte păstrate din timpuri vechi; după felul conținutului,

ele sunt publice sau private: publice, când au un caracter oficial, cum sunt bună-ora: tractatele încheiate între diferite state, legiurile din vechime, hrisóvele de noblețe și de proprietate, etc. private, când cuprind corespondențe și scrisori particulare, foi de zestre, zapise, învoeli între ómeni ș. a.

Documentele sunt sigure și putem să ne întemeiam pe conținutul lor.

Sciința care ne învață cum se citesc documentele și cum se explică înțelesul lor se numește *Paleografie*.

Colecțiuni de documente în literatura română avem: *Colecțiunea Hurmuzaki*, *Tesaur de monumente*, de Papiu-Ilarian, *Arhiva română* a lui B. P. Hasdeu, *Uricarul* de Theodor Codrescu, *Istoria Românilor* de V. A. Urechia, ș. a.

Inscripțiunile sunt însemnările, figurele și semnele ce se află săpate pe monumente, pietre funerare, monete, sigiliu, sau pe alte obiecte din vechime. Și prin aceste inscripțiuni, figurii și semne, se pot afla scrieri pozitive din întunericul trecutului. Sciința care se ocupă cu învățarea cetitului și descifrării inscripțiunilor, se numește *Epigrafie*.

Cetirea și explicarea pecetilor se numește *sfragistică*; explicarea emblemelor se numește *heraldică*; iar *numismatica*, se ocupă cu sciința monetelor și a medaliilor.

La noi s'au îndeletnicit cu cetirea inscripțiunilor, Cesar Boleac, Al. Odobescu și Gr. Tocilescu; cu cetirea sigiliilor, V. A. Urechia; cu numismatica, Dim. A. Sturdza și Mihail Sutzcu; cu ico-

nografia și emblemele, B. P. Hasdeu și Gr. Tocilescu.

Cronicele sunt operele vechi, scrise mai cu seamă din auzite și după cum au apucat alții; cronicile nu sunt bazate pe documente sau pe înscricțiuni. De multe ori narațiunile din cronicile sunt împodobite cu tot felul de amănunte scornite, după cum de puternică și vie a fost și fantasia celui care povestesc. Istoriograful trebuie să studieze cu precauție acest soi de isvor scris și să aibă multă perspicacitate în a scie să desfacă adevărul de neadevăr, căci de multe ori cronicarul poate să fie călăuzit de fel de fel de interese contrare neamului său poporului, ale cărui fapte și-a propus a le scrie.

Cronicarii români au fost: Nestor Urechiă, Grigore Urechiă, Miron Costin, Nic. Costin, Nic. Milescu, Nic. Muste, I. Neculcea, Enachi Kogălniceanu, Al. Beldiman, Zilot Românul și alții.

Marele bărbat de stat Mihail Kogălniceanu a strâns toate cronicile în trei volume mari, sub titlul *Letopescile Moldovei și Valahiei*; de asemenea Grig. Tocilescu a publicat o ediție critică și cu note a operelor cronicarilor Șincai și Zilot Românul; V. A. Urechiă, o ediție critică și colacionată a operelor lui Miron Costin, ș. a.

Scrierile *etnografice*, de *geografie* și de *călătorii*, sunt scrierile care se ocupă cu descrierea popoarelor, a moravurilor, a localităților și a țărilor. Istoriograful poate să se folosescă mult de ele; dar trebuie a observa ca să fie scrise în mod imparțial și fără patimă, fără nici o tendință, și ca autorul lor să nu fi avut de pledat nici un inte-

res preconcept. Autorul acestui fel de scrieri trebuie să fi înregistrat numai ceia ce a vădit și ceia ce a audit.

În literatura română avem opera prințului Cantemir, *Descriptio Moldaviæ*; iar ca descrieri de călătorii relative la Români, scrise în alte limbi, sunt acele ale călugărului Paul d'Alleppo, ale lui Sulzer, ale lui Vaillant, etc.

Scrieri de călătorii făcute în timpurile mai recente sunt ale lui Th. Burada, asupra Românilor din Dobrogea, Istria, Moravia și Asia-Mică; și cea a lui Ion Nenițescu asupra Românilor din Macedonia.

Afară de aceste isvóre, istoriograful în lumina-rea diferitelor chestiuni, mai recurge și la alte științi, numite *auxiliare*, cum sunt: Cronologia, Antropologia, Filologia, etc.

Specii istoriografice. — Avem mai multe feluri de scrieri istorice.

Se numesce *istoria sacră*, aceia care tratéză despre viața religioasă din trecut, cum este Biblia, Testamentul nou, Profetiî, etc.

Istoria profană se numesce istoria popórelor, în evoluțiunile lor economice, culturale și politice.

Istoria economică este când studiază numai traiul unui popor din punctul de vedere al producerei și al comerciului, al bogăției și al schimbului.

Istoria este culturală când se studiază instituțiunile culturale ale unui popor, religie, școlă, justiție, proprietate, etc.

Politică se numesce istoria, care ne învață

a scie pozițiunea fie-cărui popor și relațiunile sale internaționale cu cele-l-alte popóre.

Istoria este *generală* sau *universală*, când se ocupă cu traiul tuturor popórelor, din tóte timpurile ; istoria este *specială* când tratéză despre un singur popor și despre relațiunile lui cu cele-alte popóre, sau despre o singură periódă anumită.

Națională se numesce istoria care tratéză numai viéța unui popor din punctul de vedere național.

Istoria e *filosofică*, când faptele și evenimentele petrecute sunt apreciate dintr'un punct de vedere înalt, filosofic.

Istoria se numesce *critică* când scrutăm faptele și isvórele istorice pentru a vedea dacă ele sunt sau nu adevérate.

Monografia e o operă istorică scurtă care tratéză în mod special despre un singur eveniment, sau despre o singură problemă controversată în istorie.

Memoriü se numesce o scriere istorică, despre un eveniment óre-care, cu caracter istoric sau politic, întocmit de o persónă care a asistat sau a participat la desfășurarea aceluï eveniment.

Biografia e povestirea exactă a vieței unui singur om distins pe un teren óre-care.

Istoriografi. — Ceï mai vestiți istorici aũ fost :

La *Romani* : Cato, Cesar, Salustiü, Titu-Liviü, Tacit, etc.

La *Greci* : Herodot, Tucidide, Xenofon, și alții.

La *Francezi*: Bossuet, Mabillon. Montesquieu, Voltaire, Guizot, Michelet, Mignet, Thiers, Thierry, Taine, Coulanges, Henry Martin, ș. a.

Englezii au avut istorici, pe Hume, Gibon, Carlyle, Bukle, Macaulay, Grote, ș. a.

La *Germani* însemnăm pe Iohann Müller, Puffendorf, Rottek, Schlosser, Ranke, Mommsen, Curtius, etc.

Italia a avut ca istorici mari pe: Machiavelli, Muratori și Cantu.

Iar noi *Românii* am avut cronicari mulți pe cari i-am notat mai sus; dar cei mai însemnați au fost: Gr. Urechia și Miron Costin.

Abia în timpurile mai noue, începe a se scrie istoria nemului român, cu mai multă îngrijire și cu un spirit critic mai științific. Antemergătorii acestei direcțiuni au fost: Mihail Kogălniceanu, care scrisese o istorie a Românilor în limba franceză; Nic. Bălcescu, cu magistrala sa «Istorie asupra lui Mihaiu Viteazul»; A. Treb. Laurian, Eliade și alții.

Istoriografii români în viață și cari au pus studiul istoriei pe același nivel cu cercetările istorice din Occident, sunt: B. P. Hasdeu, cel dintâu care a pus bazele istoriei critice și care cu erudiția-i recunoscută a adus multă lumină asupra întemeerii principatelor; V. A. Urechia, care publică o istorie mare a Românilor, bazată pe numeroase documente; Gr. Tocilescu, care publică de asemenea studii interesante de istorie critică și Al. Xenopol, care a publicat în șese volume istoria românilor, folosindu-se de toate isvórele cunoscute până aci.

Afară de aceștia se mai pot cita între cercetă-

toriî istoriei naționale : Episcopul Melhisedec, Baritiu, Ionescu-Gion, ș. a.

Genul didactic

Genul didactic sau *instructiv* cuprinde scrierile al căror scop este de a instrui și a fi folositor în viața practică. Genul didactic are de scop de a transmite altora cunoștințele folosite căpătate în științe, litere, arte, meșteșuguri și alte diferite ramuri ale activității omenești. Transmiterea se face prin reguli în care se sintetizează experiențele și abilitatea oamenilor.

Operile didactice se clasază în: *Filosofia*, *Literile* și *Științele*.

Filosofia are și ea mai multe ramuri, și anume: Psihologia, Logica, Morala sau Etica, Estetica și Metafizica.

Literile au și ele împărțiri: Gramatica, cu sub-diviziunile ei: etimologia, sintaxa, stilistica, retorica, poetica și istoria literaturii; Filologia cu mai multe ramuri.

Științele se împart în: Fisice și Matematice. Cele fizice se divid în două grupe: Științele naturale și fizica propriu zisă. Și acestea la rândul lor se sub-divid în alte grupe.

Impărțirea operilor didactice, după conținut.—Operile didactice, după conținutul lor se împart în următoarele 9 genuri: Operă științifică, Manual, Studiu, Analiză literară, Dare de seamă, Comentariul, Disertațiunea, Dialogul și Notița.

Operile științifice se ocupă cu dezvoltarea diferitelor chestiuni științifice și cu aflarea adevărului.

Manualul are de scop popularizarea științelor

și tratéză pe scurt și în linii generale, clare și precise o materie óre-care.

Studiul se numesce o lucrare literară făcută asupra unei chestiuni său probleme óre-care.

Analisa literară se numesce o compunere critică despre un lucru său o carte óre-care.

Darea de sémă este o expunere însoțită de explicațiunii a unei lucrări óre-care. Darea de sémă se mai numesce și disertațiune, mai ales când e făcută prin viū graiū.

Comentarul e o lucrare, prin care autorul caută a explica o altă lucrare, a o limpeđi și a o face înțelėsă.

Dialogul său *convorbirea* este o discuție alcătuită din întrebări și răspunsuri.

Notița e un studiu scurt asupra unei chestiuni óre-care.

Ramurile filosofiei. — *Logica* este sciința, care stabilește regulele formale pentru argumentarea justă ¹⁾.

Psicologia se ocupă cu natura sufletului și a facultăților sale studiate prin singurul mijloc al consciinței ²⁾. Ea se ocupă cu observarea, descrierea, clasificarea și explicarea faptelor psihice, cu stările vieței de relațiune și a raporturilor dintre aceste stări ³⁾.

Morala este sciința conduitei său sciința ferirei omenesci, orī sciința obiceiurilor său moravurilor omenesci. ⁴⁾

1) Titu Maiorescu, *Logica*.

2) *Dictionn. des sciences phil.*, art. «Psychologie».

3) C. Leonardescu, *Principiū de Psicologie*.

4) P. Dulfu, *Etica*.

Estetica este știința care tratăză despre frumos și despre desfătările cele mai curate și mai înalțate¹⁾.

Metafisica este știința cauzelor prime și se ocupă cu studiarea rezultatelor căpătate privitoare la obiectele ce nu cad sub simțurile noastre.

Notițe istorice.—Cei mai mari și mai însemnați filosofi au fost: Socrate, Platon și Aristotel (la Greci); Cicero, Marcu-Aureliu și Seneca (la Romani); Spinoza, Leibnitz, Kant, Hegel și Schopenhauer (la Germani); Bacon, Descartes, Condillac și Auguste Comte (la Francezi); Stuart Mill și Spencer (la Englezi). În literatura română, Canteмир cu scrierea sa: *Divanul sau gâlcéva înțeleptului cu lumea*, o discuție între corp și suflet; N. Costin, cu scrierea sa *Ceasornicul Domnilor*; iar în timpurile mai recente pe Laurian, care a tradus manualul de filosofie al lui Krug; Simeon Barnutu, care a ținut mai multe prelegeri asupra *Filosofiei Dreptului*; Titu Maiorescu care a întocmit cea mai bună logică; Leonardescu care a făcut un curs întreg de filosofie, Vasile Conta, cel mai original din toți, care a scris mai multe scrieri filosofice, toate apreciate, între cari cele mai importante sunt: *Teoria fatalismului*, *Incercări de metafizică* și *Teoria undulațiunelor universale*.

Ramurile literilor. — *Gramatica* este știința care se ocupă cu cercetările privitoare la limbă, sau știința care ne învață a produce prin ajutorul vorbei în semenii noștrii cugetări anumite.

Filologia se ocupă cu știința limbelor, în ceia- ce privesce vechimea, înrudirea lor unele cu altele, precum și compararea limbelor între ele.

1) I. Pop. Florentin, *Estetica*.

Notițe istorice.— S'au distins prin scrieri didactice: La *Romani*, Cicero și Quintilian; la *Greci*, Aristotel și Aristophane; in *Franta* Fénelon, Buffon, La Harpe, Sainte-Beuve, Saint-Marc Girardin și Taine; la *Germani*, Winkelmann, Lessing, Herder, Scherer, Schiller și alții. In *România* s'au distins: Șineai cu *Istoria naturii* și cu o *Gramatică latină*; Petru Maior cu al său *Dicționar român-latin-ungur-nemțesc* precum și cu *Dialogul pentru începutul limbii române*; A. T. Laurian cu *Tentamen criticum, Gramatica română* și cu altele; Timoteiu Cipariu, cu *Gramatica limbii românești*, cu *Arhivul pentru filologie și istorie*, etc.; B. P. Hasdeu cu mai multe lucrări filologice de o importanță netăgăduită, între cari cea mai însemnată e *Magnum Etimologicum*; reposatul Al. Lambrior, spirit priceput în ale filologiei, dela care ne-a rămas o *Carte de citire*, cu modelle de literatură română din timpurile cele mai vechi; Al. Odobescu, care a studiat poezia populară și a publicat alte multe studii, cari se disting prin claritatea stilului și prin o limbă alasă; dela T. Maiorescu, avem trei volume de critice, cari avură mare înfrurire asupra desvoltării literaturii românești; Ion Gherea-Dobrogeanu, a publicat studii critice asupra lui Eminescu și asupra curentelor în literatură, etc.

Ramurile științelor. — *Fisice* — Aceste științe tratăză despre cunoșcerea firei lucrurilor așa cum ni se presintă. Ele se numesc științe positive, pentru că sunt exacte în mod absolut.

Științele fizice se împart în științe naturale, cari tratăză despre proprietățile și însușirile lucrurilor, asemănările, neasemănările și lo-

cul ce-l ocupă fie-care în natură; *Fisica* propriu-
 disă, tratéză despre fenomenele, schimbările, pre-
 cum și despre legile, după care lucrurile se con-
 duc în natură.

Sciintele naturale se împart și ele la rândul lor
 în: Zoologie, Botanică și Mineralogie.

Fisica propriu- disă se împarte în: Chimia, A-
 custica, Optică, Dinamica, etc.

Matematicile se ocupă cu știința cunoșcerei
 pozițiunii lucrurilor în spațiu și timp; ele se îm-
 part în: Aritmetica, Algebră, Geometria,
 Arhitectura, Mecanica și Cosmografia.

Notițe istorice.—La Romanii s'a distins Pliniu
 cu o *Istorie naturală*, un material foarte bogat
 pentru cercetători; la Greci, Aristotel scrisese *Is-
 toria animalelor*. Cu Copernic (sec. 17) o eră
 nouă începe pentru științele naturale; el scrisese
 un tractat asupra sistemului nostru planetar;
 apoi Galileu, care construi cel d'întăiu teles-
 cop și făcu mai multe studii și descoperiri astro-
 nomice; Kepler și Newton, cari aduseră multă
 lumină în cosmografie și astronomie.

La începutul secolului 19, Arago întocmesce un
 tractat de astronomie; St. Hilaire se ocupă cu *Fi-
 losofia zoologiei*; Cuvier alcătuesce un tractat de
Anatomie comparată; Lamarck de asemenea pro-
 duce lucrări importante de științe naturale; Char-
 les Darwin, preconiséză un sistem cu totul nou
 asupra *Descendinței omului*, întocmesce studii
 vaste asupra *Selecțiunii* și asupra *Teoriei spe-
 ciilor*, etc.

La noi Români, științele se studiază destul de
 bine și dacă n'avem încă ómeni cari s'ar fi făcut
 descoperiri, nu e mai puțin adevărat, că profesori

avem distinși, cari au întocmit manuale și tratate scolare, după ultimele descoperiri științifice.

Genul oratoric

Genul oratoric cuprinde cuvântările, fie scrise, fie rostite, cu privire la interese publice sau particulare; genului oratoric aparțin toate producerile elocinței: 1) elocința politică sau a tribunei, 2) militară, 3) judiciară sau a baroului, 4) sacră sau a amvonului, 5) academică sau savantă.

Elocința politică sau a tribunei este cea care are de obiect de a discuta, în adunările deliberante, asupra afacerilor unei națiuni sau intereselor mari ale Statului; elocința politică se adresează unei țări întregi; ea pune câte odată în chestie sôrta și existența unei națiuni.

Discursurile lui Mirabeau, ale Abatelui Maury, Fox, Pitt, au pasionat mai multe generațiuni.

Elocința militară se întrebuintează de un general pentru a susține și aprinde curajul soldaților săi. Mai cu sémă la cei vechi acest soi de elocință era mult în uz; la cei moderni însă haranga militară și-a pierdut mult din arta-și și importanța de odinioară.

Buletinele și Proclamațiunile ce le adresa Bonaparte armatelor sale, reamintesc întru cât-va tipul discursurilor din anticitate. Ele se disting prin energie și sobrietate.

Elocința judiciară sau *elocința baroului* se exercită în fața judecătorilor pentru a acuza sau a apăra. Știința dreptului e însă-și fondul acestui fel de elocință.

Elocința sacră sau *a amvonului*, are de scop explicarea adevărurilor morale și dogmatice ale religiunii. Acest fel de elocință se exercită în fața oamenilor adunați în biserici și temple.

Elocința academică sau *savantă* se exercită mai cu seamă în Academii și în societățile savante. Elocința academică cuprinde: discursurile de recepțiune, elogiile istorice, raporturile asupra concursurilor literare, harangele și complimentele, memoriile științifice și artistice de erudițiune, discursurile funebre. 1)

Cuvântul fie scris, fie vorbit face obiectul Retoriceii, despre care se tratăză mai departe în mod desvoltat.

1). Vezi Fr. de Caussade, *Rhétorique et genres littéraires*, pag. 120.

RETORICA

DEFINIȚIUNEA ȘI DIVISIUNEA RETORICEI

Retorica este arta de a cuvânta bine și frumos
adecă de a vorbi spre a îndupleca sau convinge.

Acel ce pronunță o cuvântare se numește *ora-*
tor; iar cuvântul rostit se numește *discurs*.

Retorica de la *ῥητορ*, a curge, adecă — cum dice
Molnar — arta prin care noi putem rosti o bine
întocmită, dulce și frumos curgătoare cuvântare —
Retorica este meșteșugul buneî cuvântări.

Să nu se confunde *Retorica* cu *Elocința*: elo-
cința este talentul de a îndupleca; retorica, arta
care desvoltă acest talent. Elocința s'a născut îna-
întea regulelor retorice, precum limbele s'aū for-
mat înaintea gramaticiei.

Subiectele de care se ocupă Retorica, se pot
reduce la trei clase, pe care cei vechi le aū numit
genuri de cause și anume; genul dem o n s t r â -
t i v, genul deliberativ și genul judiciar.
Primul are de obiect mai mult prezentul; al doui-
lea, viitorul; al treilea, trecutul.

În genul demonstrativ oratorul laudă sau defaimă: discursul demonstrativ are de scop a scote la ivelă adevărul și a-l îmbrăca în cuvintele cele mai fermecătoare și armonioase.

Genului *demonstrativ* aparțin: panegiricul, elogiul academic, discursul funebru, predica, cuvântul, conferința, discursul academic și complimentul.

Panegiricul laudă meritele deilor, ale orașelor și oamenilor mari, și mai cu seamă virtuțile sfinților părinți. Panegiristiți cei mai de seamă au fost: Isocrate la Greci, Pliniu la Romani, Bourdaloue la Francesi și Sf. Părinți ai Bisericii creștine. În literatura română, panegiricul cel mai frumos este *Cuvântul de laudă al apostolilor Petru și Pavel* de mitropolitul Gr. Tașlac.

Elogiul academic arată viața și meritele literare ale unui membru academic, pe care oratorul îl înlocuiește; se mai numește și *discurs de recepțiune*. Câte odată elogiul academic se ocupă și de meritele unui scriitor, care a adus serviciu mare unei literaturi, chiar fără a fi membrul înaltei instituțiuni. Însemnăm aci elogiul adus în Academia română, de Al. Odobescu, memoriei basmistului Ispirescu.

Cele mai frumoase discursuri de recepțiune se pronunță în Academia franceză, la primirea câte unui nou membru. La Bruyère, Fénelon, Voltaire, Buffon, Montesquieu, Ernest Rénan, Camille Doucet, François Coppée, și alți membri ai Academiei franceze au pronunțat frumoase discursuri la primirea lor în sînul marelui instituțiuni.

În literatura română între cele mai frumoase dis-

cursuri de recepție se pot cita ale membrilor acestei instituții: Papiu-Ilarian, Melchisedec, Hasdeu, Odobescu. Al. Xenopol, N. Kalinderu, Marian, ș. a.

Discursul funebru se pronunță la ceremoniile funebre, după cum se obicnuia la Egipteni, Celti, Scandinavi, Germani, la Greci, la Romani. In el se laudă faptele virtuose ale celor morti.

Discursuri funebre romănesci se pot cita: *Necrologul lui Ștefan cel Mare*, scris pe la finele secolului trecut¹⁾; acelea pronunțate la înmormintarea bărbaților distinși: C. A. Rosetti, I. C. Brătianu, M. Kogălniceanu, ș. a.

S-tii Părinți dederă discursului funebru caracterul religios, care ajunsese la perfecțiune în Franca cu Bossuet, Fléchier și alții.

Predica este un discurs religios în care se tratăză subiecte de morală și de dogmă. In general subiectul principal al predicei pornesce din biblie sau din învățăturile Apostolilor, pe care clericii îl comentăză și-l desvoltă. Forma actuală a predicei datăză numai de la finele secolului XVII. Predicele italianului Savonarola, ale lui Luther, ale lui Massillon și Bourdaloue au rădicat până la cel mai înalt grad elocința amvonului. Elocința religioasă română a avut și ea câți-va demni reprezentanți; cei mai însemnați au fost cei doi mitropoliți, Grigore Tașblac al Moldovei (sec. 15) și Antim Ivireanul al Munteniei (sec. 18).

Curântul se asemăna cu predica, dar difera în acea că, tratăză numai punctele dogmei creștine

1) Publicat în *Arhiva romănescă*, anul 1841, tom. I.

atacate de necredincioși, după cum făceau S-ții Părinți în *apologiile* lor.

Conferința se numește și o *disertațiune* citită într'un cerc mai mult sau mai puțin restrâns, mai cu seamă în scopul de a populariza știința și literatura, cum se face la *Atheneul român*. Au ținut conferințe la noi : B. P. Hasdeu, Const. Esarcu, Stef. Mihăilescu, G. D. Theodorescu, Al. Odobescu, Gr. Tocilescu, ș. a.

Discursul academic este acela care se pronunță în Academiă, tratând subiecte istorice, literare și filosofice. În această categorie intră, discursul lui Papiu-Ilarian despre *Șincai*, al lui Gr. Tocilescu despre *Cantemir*, al lui Al. Xenopol despre *Mih. Kogălniceanu*, al lui Iosif Vulcan despre *Țichindeal*, ș. a. La acest gen de discursuri se raportează și *complimentele*, care se caracterisază prin o idee, o cugetare scurtă, cuviincioasă și de spirit.

Tot la genul demonstrativ s'ar pute adăuga : unele *toaste*, discursurile de *instalări*, de *inaugurare*, de diferite *festivități școlare*, *solemnități*, etc.

Discursurile de genul demonstrativ au de obiect mai mult *frumosul* și contrariul său, *urâtul*.

* * *

În genul *deliberativ* oratorul consiliază sau desconsiliază; discursurile *deliberative* au de scop marele interese ale unei națiuni, ca : drepturile și datoriile statului față de cetățeni și ale acestora față de stat ; relațiunile dintre un popor și altul ; chestiunile constituționale și parlamentare, etc. Oratorul în acest caz îndemna pe auditor să-

primescă propunerile și ideile ; el caută a-l apleca în spre idei mari și generose și cu cât oratorul e mai elocinte, cu atâta e mai sigur de succes.

Genului *deliberativ* aparțin discursurile politice, parlamentare, ținute la *tribună* ; discursurile militare sau *proclamațiunile* ; manifestele partidelor politice și pamfletele politice.

În genul deliberativ s'aū distins : la Greci, Pericle și mai cu sēmă *Demostene* ; la Romani, A. Cecus, Catone bătrânul, frații Grachi și mai ales *Cicerone* ; la cei moderni : Mirabeau, Napoléon, Guizot, Gambetta, Clémenceau, etc, dintre Francesi ; Pitt, Burke, Fox, Macaulay, Disraeli, Gladstone, etc, dintre Englesi ; în Spania Castelar, etc. etc.

La români se găsesc din vechime urme și încercări de elocință politică. Așa în anul 1523, trimișul moldovean Luca Cârja pledază în fața regelui polon Sigismund I, într'un memorabil și magistral discurs pentru alianța Creștinilor în po-triva Turcilor¹). Mai încóce a fost «om bun de voróvă» și cronicarul Miron Costin.

Niculae Bălcescu în opera sa despre Mihaiū-Vitezul, pune adese-orī în gura personagiilor discursuri, dupē maniera antică, dintre cari cele mai însemnate sunt cele puse în gura lui Mihaiū (pag. 116, 368, 372, 458²). Iar în dilele nóstre elocința politică a luat un avēnt, care merge din ce în ce crescēnd. E de ajuns sē cităm numai numele marilor bărbăți, cari aū lucrat pentru întemeierea

1) Aron Densușeanu, *Istoria limbii și literaturii române*, 1885, pag. 211.

2) Ibidem.

României moderne: A. Panu, B. Catargiu, V. Boerescu, C. Bozianu, Negri, Erătianu, Manolache-Kostake, Costaforu, Kogălniceanu; iar în Transilvania fostul profesor Simeon Barnuțiu, e vestit prin discursul său ținut în 2 Maiu 1848 pe Câmpia Libertății, discurs mare în formă, în idei și în spirit, etc.

Discursurile de genul deliberativ au de obiect mai mult utilul și contrariul său, vătămătorul.

* * *

În genul judiciar oratorul acuză sau apără; discursurile judiciare au de scop respectarea justiției și a legilor în ființă.

Genului *judiciar*, aparțin toate discursurile care se pronunță de avocați la bara justiției; aceste discursuri se întemeiază pe chestiuni de drept; cele mai interesante materii pentru un discurs judiciar, ni le oferă procesele criminale, în care avocatul caută să analizeze starea sufletescă a acuzatului; discursurile judiciare se pot reduce la patru specii: pledoariile, memoriile, rechisitoriile și resumatele.

Pledoariile nu sunt, mai nici o dată, scrise; ele se pronunță numai în fața judecătorilor, în procese, fie criminale, fie civile.

Memoriile sunt discursuri judiciare scrise și prezentate judecătorilor.

Rechisitoriile sunt discursurile pronunțate de reprezentanții ministerului public, cari sunt însărcinați de lege a face acușațiunea și a cere aplicarea legii.

Resumatele sunt discursurile care se pronunță de președintele unei adunări judiciare, spre a re-

suma desbaterile urmate. Ele trebuesc să fie concise, clare, simple, fără mișcări oratorice și nepărtinitore.

S'aū distins în genul judiciar : Demostene, Eschine la Greci ; Cicerone la Romanii ; Michel de l'Hospital, Et. Pasquier, Patru, și mai târziu Dufaure, Jules Favre, și alții la Francesi ; la noi abia în timpul din urmă s'aū distins în acest gen, câțiva avocați și juriconsulți mai toți în viață.

Discursurile de genul judiciar aū de obiect justul și contrariul său, injustul.

* * *

Retorica propriu disă, adică arta cuvântării saū teoria discursului coprinde trei părți : *Invențiunea, dispozițiunea și elocutiunea*.

Oratorul are de îndeplinit, în ori-ce subiect ar voi să trateze, trei funcțiuni : I, de a afla cele ce trebuie să spună ; II, de a le rându ; III, de a le exprima ; *Quid dicat, et quo quidque loco, et quo modo.*¹⁾

La aceste trei părți ale Retoriceii se mai adaugă o a patra, *Acțiunea*, care coprinde Mișcările, Pronunțarea și Memoria.

Părțile, care ca nisce stihii — dice Molnar — alcătuesc trupul cel frumos al retoriceseii cuvântării, sunt cinci, adică : *aflarea, întocmirea, tălcuirea, ținerea-aminte și grăirea saū povestirea*.

1) Cicero, *Orat.*, c. 14.

PARTEA ÎNTEIA

INVENȚIUNEA

Invențiunea ne învață să găsim mijlocele prin cari putem îndupleca sau convinge.

Molnar definesce ast-fel invențiunea :

Aflarea găsește pricinile, dovedirile, adevăririle și ori ce este trebuincios a îndupleca pe auzitor spre ascultare, și a întemeia cuvântul.

Vięta spirituală a omului se manifestă prin trei facultăți: facultatea de a cugeta, de a simți și de a voi, numite și: inteligența, simțibilitate și voința.

a) Prin inteligență spiritul nostru își poate forma diferitele represințări; ea se arată prin rațiune și imaginațiune.

b) Prin simțibilitate ne dăm seama de personalitatea noastră și de sentimentele noastre, cari pot fi plăcute ori neplăcute, după cum ne produc plăcere sau neplăcere; câte-odată sentimentele pot fi chiar mixte, când ne produc de odată și plăcere și neplăcere.

c) Prin facultatea voinței, noi tindem spre obiecte din afară de noi, sau căutăm a înlătura pe cele de lângă noi.

La aceste trei facultăți se refer toate mijlocele prin cari putem îndupleca sau convinge.

Spre a îndupleca sau convinge trebuie a proba rațiunii, a place spiritului, a mișca inimele: *Ut probet, ut delectet, ut flectat* (Cic., *Orat.*, c. 21).

Oratorul probază prin *Argumente* sau probe, place prin *Moravuri*, mișcă prin *Pasiuni*.

I. — DESPRE ARGUMENTE

Argumentele sunt mijlocele prin cari convingem.

Argumentațiunea coprinde: *argumentele* propriu și *locurile argumentelor* sau *locuri comune*.

A. — *Argumentele propriu și*

Argumentele propriu și sunt: silogismul, entimema, epichirema, soritul, dilema, exemplul, inducțiunea, analogia și argumentul personal.

Facultatea inteligenței se manifestă prin gândire. Elementele gândirii sunt: noțiunile, judecățile și raționamentele.

Noțiunile le formăm prin abstracțiune din reprezentările ce le avem din viața de toate zilele; combinând două sau mai multe noțiuni și stabilind raportul dintre ele, avem o judecată; din combinarea judecăților formăm raționamentele sau silogisme.

Silogismul (συλλογισμός, raționare împreună cu altul) este derivarea unei judecări din altele, de ordinar trei judecări; judecata derivată se numește *concluziune*, iar judecățile din cari se derivă se numesc *premise*.

În orî ce silogism avem trei terminî sau noțiuni fundamentale. Terminul, care formeză subiectul concluziunii, se numește *terminus minor*, predicatul concluziunii, este *terminus major*; iar noțiunea intermediară în amândouă premisele, *terminus medius*. Dintre premise, aceia care cuprinde terminul major și arată prin urmare raportul între terminul major și cel mediū, se numește *maioră* (propositio maior), iar aceia care cuprinde terminul minor și arată raportul între terminul minor și cel mediū, se numește *minoră* (propositio minor).

Exemple:

Toți oamenii sunt muritori,

Petre e om.

Prin urmare Petre e muritor.

Toți cărbunii sunt combustibili

Tóte diamantele sunt cărbuni

Tóte diamantele sunt combustibile¹.

Si dies est, lux est:

Est autem dies

Igitur lux est.

Trebue a iubi cea ce ne face fericiți.

Dar virtutea ne face fericiți;

Deci, trebue a iubi virtutea.

După forma propozițiunii majore, silogismele se impart în silogisme: *categorice*, *ipotetice* și *disjunctive*.

1) T. Maiorescu, *Logica*, pag. 55—56.

După numărul premiselor, silogismele se împart în *simple* și *compuse*.

În discurs raționamentul nu ȳea nici o dată forma aridă a silogismului filosofic, ci oratorul caută a' l' împodobi și deghisa ast-fel în cât să i se p^otă simți puterea fără a i se zări forma.

Entimema (ἐν θυμῷ, în mîntea cui-va) este un silogism scurtat, adică redus la două propozițiuni și anume: *antecedenta* și *consecuenta*. Astfel silogismul de mai sus va deveni entimemă, când vom dice:

Virtutea ne face fericiți
Deci, trebuie a iubi virtutea.

sau sub forma oratorică :

Iubiți virtutea, dacă voiți să fiți fericiți.

Un alt exemplu avem când Mihnea-Vodă dicea boerilor, cari nu voiaū să ȳea armele contra Turcilor :

Voī doriți o țară : diceți cel puțin ;
Dar ce faceți ore, că s' o dobândim ?
Nu faceți nimica ; deci, nu vreți să fie.

(Bolint.)

Versul :

Servare potui ; perdere an possim, rogas ?
(Putui a te conserva ; intrebi dacă pot a te pierde ?)

citat de Quintilian, din *Medea* lui Ovidiū, este o entimemă.

Versul următor din Molière, iarăși ne dă o entimemă :

Quoi ! vous êtes devôt et vous vous emportez ?
(Ce fel ! sunteți cucernic și vă infuriazți ?)

sau acesta :

Mortel, ne garde pas une haine immortelle,

Silogismul ȳea numirea de *epichiremă* (ἐπιχειρημα,

sfortare) sau *argument complet*, când una din premise, sau amândouă, sunt însoțite de probe ; de exemplu :

Dacă soldatul este curagios, nu fuge de război ;
 Peneș este curagios, pentru că s'a distins în bătălie ;
 Deci Peneș nu fuge de război.

N. Costin, vorbind despre surprerea cetăților Moldovei de către Al. Lăpușeanu, după angajamentul dat Turcilor la luarea domniei pentru a doua oră, face asupra acestei fapte deplorabile o apreciere epichiremică, dicând :

Faptele Domnilor, orî laudă, orî ocară le aduc și le resună în lume : de sunt fapte bune, laudă ; de sunt rele, ocară. Nimene nu va lauda această faptă a lui Alexandru Vodă cu risipa cetăților ; iară a-l ocărire pentru aceste stricăciuni ce a făcut cetăților, lumea nu se va putea sătura.

Prin succesiunea raționamentelor, care decurg unele din altele în epichireme, se întâmplă adesea ca un lung discurs să nu fie de cât dezvoltarea gradată a unei singure propozițiuni ; ast-fel discursul lui Cicerone întru apărarea lui Milone se reduce la următoarea epichiremă :

Este permis de a ucide pe orî-cine ne întinde curse spre a ne răpi viața ; legea naturală, dreptul ginților, exemplele o probéză :

Dar, Clodius a întins curse lui Milone ; armele sale, soldații săi, uneltirile sale, o probează ;

Deci a fost permis lui Milone de a ucide pe Clodius ; deci Milone este inocent.

Cicerone numesce epichirema *ratiocinatio* ; și el o consideră ca raționamentul oratoric prin excelență.

Soritul (*σωρός*, grămadă) este un silogism compus din o serie de mai multe propozițiuni strîns legate între dînesele.

Soritul e de două feluri: *ordinar* sau *aristotelic*, când conclusiunea se compune din subiectul primei și predicatul ultimei propozițiuni; și sorit *goclenian* (de la inventatorul Gocleniu), sau sintetic când conclusia se compune din subiectul ultimei și predicatul primei propozițiuni.

1-iul fel (sorit ordinar):

Qui prudens est, temperans est;
 Qui temperans est, constans est;
 Qui constans est, sine tristitia est;
 Qui sine tristitia est, beatus est;
 Ergo qui prudens est, beatus est.

(Seneca .

Alt exemplu pôte fi și acesta:

Sgârceiții sunt stăpâniți de o mulțime de dorinți;
 Cei stăpâniți de o mulțime de dorinți sunt lipsiți de multe lucruri;

Cei ce-s lipsiți de multe lucruri trăesc în mizerie.

Deci sgârceiții trăesc în mizerie.

Al 2-lea fel (sorit goclenian):

Quidquid non est legibus conveniens, non dat *felicitatem*,

Nullum vitium est legibus conveniens, *ebrietas* est vitium.

Ergo *ebrietas* non dat *felicitatem*.

Ca să fie bun soritul, trebuie să aibă toate propozițiunile universale și afirmative, afară de prima în soritul ordinar și de ultima în soritul goclenian.

Alt exemplu luat din Montaigne — cu vulpea pe care Tracii o alungaă spre un rîu înghețat, ca să scie dacă-l pot trece cu siguranță — este acesta:

Vulpea ajungînd la rîu și plecîndu-și urechia spre gheață, pare că face următorul raționament:

«Ceia ce face sgomot, mișcă; ceia ce mișcă, nu e înghețat; ceia ce nu e înghețat e cîrgător; ceia ce e cîrgător nu suportă greutate; deci, apa nu e înghețată

fiind-că mișcă, și ghița nu e destul de tare ca să mē-
țină».

Dilema (de la *δίε*, d|e două ori, *λαμβάνω*, a lua),
este un silogism îndoit, în care premisa maioră este
disjunctivă și care dă aceeași concluzie ori-care
din cele două părți s'ar admite ¹⁾).

Exemple: Un dogmatică dice unui sceptic:

Sau scii cea ce dici, sau nu scii;

Dacă scii n'ai drept să dici că nimic nu e sigur;

Dacă nu scii, atunci nu meriți să-ți ascult demonstrarea.

Racine pune în gura lui Mathan aceste cuvinte,
dupē care micul Joas, în ori-ce cas trebuie să mōră:

A d'illustres parents s'il doit son origine,
La splendeur de son nom doit hāter sa ruine;
Dans le vulgaire obscur si le sort l'a placē,
Qu'importe qu'au hasard un sang vil, soit versē.

(*Athalie*, act. II, sc. 5.)

De-or fi ómeni iluștri părinți sēi, e bine
Să mōră 'n splendōrea ce lui i se cuvine;
Din contra, de s'ar trage din vulgul cel de jos,
Ce lucru mare este să piar'un ticălos?

Trad. de G.^l Sion

Erasmu vrea să arate inutilitatea filosofiei, prin
acēstā dilemā, pe care o pune unui filosof din tim-
pul sēu:

«Pestilens quaedam res sit oportet philosophia, si tales red-
dit; inefficax ac diluta, si tales non mutat.»

Dacă filosofia te-a făcut ceia ce ești, este o ciumă; dacă n'a
putut să te schimbe, este o himeră.

(*Epist. ad Bovillum*, lib. II).

Califul arab, *Omar I*, la întrebarea generalului
sēu Amru, ce să facă cu biblioteca din Alexandria,
îi rēspunse printr'o dilemā:

Dacă cărțile din bibliotecă, consună cu Coranul sunt de pri-

¹⁾ Sabia cu două ascuțituri care rănesce și despre o parte
și despre alta. (Moln.)

sos ; dacă nu, sunt periculoase ; deci — și într'un cas și în altul — trebuiesc arse.

Disputa lui Protagora cu elevul său, și dilema Cretanului, arată lămurit cât de variate sunt formele dilemelor precum și unde poate conduce abuzul lor :

Evatlu, tîner bogat, luă învățătura de la Protagora, cel mai celebru sofist al timpului său. După convențiunea stipulată între învățător și discipul trebuia să plătescă jumătatea onorariului fixat, la începerea învățaturii, cea-l-altă jumătate, atunci când ar câștiga cel d'ântăiu proces, după terminarea învățaturii. Evatlu întărziă a practica dreptul, și din această pricină amână și plata restului de onorariu. În fine Protagora îl chemă la judecată și-i dîse : « Nebunatică tinere ! În orî-ce cas tu trebuie să plătești aceia ce cer, orî de mi se va recunoște dreptatea orî de mi se va respinge cererea. Căci dacă judecata va da o sentință în potriva ta, atunci trebuie să plătești conform sentinței judecătorești ; dar dacă se va recunoște dreptul în favoarea ta, și atunci tot trebuie să plătești, potrivit învoelei, de ore-ce ai câștigat cel d'ântăiu proces ».

În potriva acestuia, schimbă Evatlu dilema și dîse : « Înțelepte învățător ! În orî-ce caz nu trebuie să-ți plătesc ceia ce cerî, recunoscă-ți-se sau nu dreptul. Pentru că dacă judecătorii îmi vor da dreptate, atunci nu am să-ți plătesc nimic, conform sentinței judecătorești ; iar dacă se vor pronunța contra mea, atunci tot nu-ți plătesc, conform învoelei, de ore-ce am pierdut cel d'ântăiu proces. »

Judecătorii, adaugă narațiunea, puși prin acest

silogism în zăpăcelă ar fi amânat pronunțarea sentinței pe un timp nedeterminat.

Dilema Cretanului.—Când cine-va ȳice că minte și prin acea minciună spune adevărul, atunci minte, așa dar spunerea sa este tot de odată și adevăr și minciună; așa d. e. Epimenida a ȳis, că toți Cretanii sunt mincinoși; dar el însuși fu Cretan, prin urmare și el a mințit; așa dar nu sunt toți Cretanii mincinoși; Epimenida a ȳis adevărul și Cretanii sunt mincinoși; dar . . .

Exemplul este un argument silogistic în care una din premise este o faptă istorică sau cel puțin un fapt bine cunoscut; prin urmare, argumentarea se face prin o comparațiune și este mai mult un *motiv* puternic, de cât un argument.

Ast-fel: plecând de la principiul că,

Este rău pentru un popor de a fi în luptă cu vecinii săi,

Și sprijiniți de esemplul, că,

Tebanii au pățit rău fiind în luptă cu Focidienii,

S'ar putea proba că,

Atenienii vor păți rău intrând în luptă cu Tebanii, vecinii lor.

Argumentarea prin exemplu se poate face în mai multe feluri: *a pari*, *a contrario* și *a fortiori*.

A pari :

Șoimul când se vede prins de vânători,

Spun că își sfarmă cuib și puișori ;

Ast-fel de cât lanțul, brațul să-l incingă

Ce-î român, ce-î nobil, astă-ȳi să se stingă.

(Bol., *Mircea la bătae*).

A contrario :

Trândăvia este muma tuturor viciilor ; deci munca este *din contra* preservativul și remediul lor.

A fortiori :

Les païens ont su pardonner des injures ; donc, *a plus forte raison*, un chrétien ne doit pas être implacable dans ses haines¹⁾

Păgânii au știut ierta insultele ; deci, cu mai mult cuvânt, un creștin nu trebuie să fie neîmpăcat în ura sa.

Inducțiunea este un argument prin care se trage, din enumerarea părților asemenea, concluziunea totului.

Ast-fel, după ce s'ar enumera toate calamitățile cu care puterea absolută a pusă neconținut un popor, s'ar putea conchide că :

Puterea absolută este înșă contra căruia popóarele trebuie a se apăra²⁾

Vrënd a arăta că *tótă* virtutea este vrednică de laudă, acésta se póte face prin o inducere enumerătóre de părțile ei :

«Întelegciunea este vrednică de laudă ; dreptatea este vrednică de laudă ; adevérul este vrednic de laudă ; infrânarea este vrednică de laudă ; îndurarea este vrednică de laudă ; deci *tótă* virtutea este vrednică de laudă.»

Fiind-că mai adesea se întâmplă că enumerațiunea să nu fie completă, nici inducțiunea nu este de cât un raționament oratoric.

Nu trebuie a se confunda argumentul inductiv cu exemplul, cu care se asemănă ; acesta pune faptele după raționament, pe când inducțiunea stabilește raționamentul *pe* fapte.

Inducțiunea ca și esemplul se mai numesc și rațio-

1) Lefranc, *Style et Comp.*

2) D. Gusti, *Retorica*, pag. 60.

namente *oratorice* cari conchid de la particular la general, spre deosebire de cele-l-alte care se numesc *filosofice* cari conchid de la general la particular.

Analogia este argumentul prin care, din faptul că două lucruri se asemănă în unele caractere, conchidem că ele se asemănă în toate caracterele lor; vedem d. e. un animal că rumegă, cunoscem și alte animale ce rumegă și atribuim și celui nou toate calitățile rumegătoarelor deja cunoscute (stomacul compus din patru părți, etc.)

În fine *argumentul personal* (*argumentum ad hominem*) este un fel de entimemă, care respinge pretențiunile și argumentele adversarului prin faptele sau cuvintele sale proprii.

Când Lăpușeanu, ca să-și răsbune, întrebă: «Cine m'a călugărit?» Șendrea îi răspunde:

Măria ta ai cerut acesta, la întâmplare de a pleca în cea-l-altă viață; ai fost apröpe de mörte și atunci noi am urmat voinții Măriei tale. (Bol. *Al. Lăpuș. A. III. sc. 17.*)

Spătarul Săndulescu, ca să opröscă furia poporului contra trădătorilor, aduce ca argumente propriile lor sentimente.

... Voi, ce cereți dreptate
Fiți drepti! Voi, ce tiraniii vă place a combate,
Combateți tirania nu numai în cei mari
Ci chiar în voi; dați pildă că încă sunteți tari;
Căci numai slăbiciunea, ce frica înlădie,
Combate tirania prin altă tiranie.

(Bol. *Băt. dela Călugăreni, A. III. sc. 1.*)

Tuberon acusa pe Ligariu că s'a bătut în Africa contra lui Cesar. Cicerone justifică pe acusat prin purtarea acusatorului.

Sed hoc quaero, quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? Nempe is, qui et ipse in eadem Africa esse voluit, et prohibitum se a Ligario queritur, et certe contra ipsum Caesarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, destrietus ille tuus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? (*Pro Ligario, c. 3.*)

«Dar eū acēsta întreb, cine dice că Ligariu a făcut o crimă, mergēnd în Africa? Tocmai acela, care însuși a voit să mergă în Africa, care se plāngea că a fost împiedicat de la acēsta de Ligariu, și care, sigur, contra lui-insuși Cesare, venise armat. Căci ce căuta, o Tuberone, acea spadă a ta, scōsă în bătălia de la Farsale? după a cui cōstă umbla paloșul tēu? care era ținta armelor tale? ce gând aveai? ce voiaū ochii tēi? mâinile tale? care era focul inimei tale? ce poftiaī? ce doriaī?

Aceste cuvinte făcură o impresiune atāt de vie asupra lui Cesar, dice Plutare¹⁾, în cât îl făcură să lase din mână, tremurând, hârțile în care se coprīdea actul de condamnare.

Insuși Cesar se muiă iertând pe Ligariū.

B. — *Locurile argumentelor* sau *locurile comune*

Locurile comune sau *locurile argumentelor* se numesc sorgințile din cari se pot extrage argumente în ori-ce cauză.

O cauză se pōte considera după aspectele sale interne sau externe: de aceia sunt și douē clase de locuri comune: *intrinseci*, cari se refer la însuși subiectul, și *extrinseci* sau accesorii, cari se refer la împrejurările din afara subiectului.

a). Principalele locuri *intrinseci* sunt: *definițiunea*, *enumărarea părților*, *genul și specia*, *comparațiunea*, *contrariile*, *încrurile cari se resping*, (*repugnantele*), *împrejurările*, *antecedentele și consecentele*, *causa și efectul*.

Molnar numeră șase-spre-dece, adecă: *orânduirea*, *numărarea părților pe rēnd*, *etimologia*, *efstiha*, *nēmul*, *felul*, *asemănarea*, *neasemănarea*, *împotrivitōre*, *învrăjbitōre*, *întâmplări mai*

1) *Viața lui Cicerone* c. 39.

intâiu, următoare, pricină, fapte și dimpreună judecarea saū *sigrisis*.

1°. Prin *definițiune*, oratorul pôte afla, chiar în natura subiectului despre care vorbește, un argument pentru a dovedi aceia ce susține.

D. Cantemir, în *Divanul lumii*, voinđ a demonstra nimicnicia omului, definește ast-fel vieța:

Că ce este vieța noastră ? *Abur*.

Tot ast-fel voinđ a lăuda sórele îi putem da definițiunii ca : el este ochiul ceru'ui, frumusețea lumii, împératul stelelor, făclia a tot pământul, icóna creatorului și altele asemenea ; saū, voinđ a defăima aurul, căruia lumea se închină ca unui Idol vom đice că este un tiran al inimei omenesci, paguba sufletului, văpaia și stricăciunea lumii, unélta diavolului, tânguirea faptelor bune, causa răsbóelor, răđacina vrăjmășiei, scornirea tuturor rěutășilor și altele asemenea ¹⁾.

Definițiunea oratorică saū poetică se deosibesce de cea filosofică saū morală :

Ce este omul ?

Filosoful răspunde : Un animal rațional :

Iar filologul đice :

Omul este un adevěrat instrument musical, în care resonă combinate : trâmbița, orga, oboiul, fluerul și harpa eolică ; un fel de orchestrion, care pôte fi confecționat artificialmente, dacā vom face abstracțiune de suflet. Este o mașină vorbitóre, nimic maī mult de cât o mașină.

(Hasdeu, *Laletica*).

Poetul însă đice :

Borné dans sa nature, infini dans ses voeux.

L'homme est un Dieu tombé qui se souvient des cieux.

(Lamartine).

Mărginit în natura sa, nemărginit în pofțele sale,

Omul este un D-zeū (ânger) căzut care și aduce aminte de ceruri.

1) Molnar, *Ret.* p. 27.

Romanțierul definesce, și el, omul :

Une machine animale agissant sous l'influence de l'hérédité et des milieux.

O mașină animală lucrând sub influența eredității și a mediilor
(E. Zola)

*

Ce este morțea ? Un pas către neființă — răspunde Domnul Al. Lăpușeanu, în disperarea suferințelor sale.

Un pas către viață, poate — îi replică Moghilă, care voia să'L mângâe.

(Bol., Al. Lăpuș. A. III, sc. 9).

*

2°. *Enumerarea părților* consistă în a înșira diferitele părți ale unui tot, a arăta principalele subdivisiuni ale unei idei.

D. Cantemir descrie vârstele omenesci arătând, prin enumerarea părților, însușirile fie-căreia din ele ; asemenea și Boileau la francesi, Horațiu la romani, etc.

Nicolae Bălcescu, vorbind de folósele unei Istorii naționale a românilor, arată care ar fi calitățile trebuitoare unei asemenea opere, printr'acastă enumerare :

Ca o istorie să pótă aduce aceste folóse nu trebuie să fie numai ca un șir de óre-cari întâmplări politice sau militare uscate, fără nici o culóre, fără nici un adevér local ; nu trebuie să se ocupe numai de óre-cari persoane privilegiate ; dar să ne arate poporul român, cu instituțiunile, ideile, simțimintele și obiceiurile lui în deosebite vécuri.

Alte exemple :

Eliade ca să dovedescă că învățaii *neinstruiți* sunt periculoși omenirei — dupe ce se întrebă : «Unde póte ajuta lumea cu asemenea învățari sau învățature ?» — se servese de această enumerare :

Învățaii din Egipt făcură pe Moise să 'și iea lumea în cap, și să móră fără a i se sci mormintul ;

Învățaii Atenei acusară pe Socrate, și 'l condamnară să bea cicuta ;

Învățaii Iudeei puseră a acusa și a condamna pe Mântuitorul lumii la cruce ;

Invetații condamnară pe Galileu la rug pentru că *învățaseră* că pământul stă întemeiat ca o plăcintă pe ape;

Invetații făcură pe Christofor Columb să umble ca un nebun cerșind pe la toate guvernele spre a-l ajuta să descopere omenilor o lume nouă.

Invetații au pus să moră în spitalul de nebuni, la *Bicêtre*, pe Solomon de Caus pentru că asigură că prin aburi, supuși la nisece legi ale mecaniceii, se pot mișca navele pe mare și trăsurile pe uscat, și a se aplica la toate mașinile, etc., etc.,

(*Curs de poezie*).

*

Panegiristul lui Ștefan cel mare, Domnul Moldovei, în partea d'ânteiu a necrologului său, vorbind despre biruințele lui cele strălucite, ne dă următorea frumoasă enumerare :

«Care Voevod mai multe resbœe au avut? Care Domn mai mari biruinți au făcut, și aceste în deosebite timpuri și locuri cu deosebite nãmuri? Ca fulgerul de la răsărit la apus a străluminat: marturi sunt: Leșii, cari cu sângele lor pământul nostru au roșit! marturi, Ungurii, cari pe satele și cetățile lor dă foc potopite le-au vedut! marturi sunt Tătarii, cari cu iuțimea fugei lor de ferul lui n'au scăpat, marturi sunt Turcii, cari, în fuga lor nu putură afla mântuire; marturi sunt Muntenii, cari de călăria noastră s'au zdrobit; marturi sunt toate neamurile de prin prejur, cari ascuțitul săbiei lui au cercat! marturi sunt iar aceste nãmuri, nu mai puțin biruințelor, cât și bunătăților lui!»

3° *Genul* și *specia* se întrebuintează când se probază că trebuie, de exemplu, a iubi justiția pentru că trebuie a iubi virtutea, care este *gen* în raport cu justiția; și reciproc, că trebuie a iubi justiția, care este una din *speciele* virtuții.

Tot asemenea păcatul este gen către mândrie, invidie, nedreptate și altele cari sunt speciile sale; ast-fel florea este genul, iar florile: trandafirul, crinul, zambila, etc., sunt specii; metalul e gen și metalele specii, etc.

Necrologistul lui Ștefan cel Mare, în partea I a cuvîntului său, vorbind de neamul marelui Domnitor, ne dă un exemplu frumos, când dice :

«Cine nu scie, că *Ștefan* (specia) dintr'acea domnescă *rădăcină* (gen) a odrăslit, care pe pământul Moldovei cu înalte vrednicii l'a umbrit?»

4°. *Comparațiunea* pune față în față două idei sau două obiecte ce se asemănă. Ea stabilește raporturi prin care ne silește a conchide de la mai mult la mai puțin, de la mai puțin la mai mult, sau de la egal la egal ¹⁾).

O comparațiune de la mai puțin la mai mult este acesta :

Dacă păgânii au știut ierta injuriile, apoi un creștin fi-va neîmpăcat în ura sa ?

De la mai mult la mai puțin :

Dacă omul cel mai învățat nu știe încă multe lucruri, ce se poate dice despre acei jumătate învățați de care e plină societatea.

De la egal la egal :

Bossuet compară devotamentul lui *Michel de Tellier* cu sacrificiul lui *Isus Christos*, și conchide implicit că sacrificiul este o datorie.

Comparațiunea este cam tot una cu *similitudinea* (asemănarea), dar se deosebește de dēnsa prin aceea că similitudinea se referă la calitatea lucrului, iar comparațiunea la mărimea lui. Comparațiunea diferă asemenea și de figura cu același nume.

Cuvintele sunt ca și banii, că banii, cu cari se fac negoțatorii la Perși, la Turci, la Ruși, într'alte țeri, afară de stăpânirea lor, nu umblă, așa și cuvintele, când ori nouă, ori dintr'altă limbă, iea omul cuvinte, și pune în vorbă, de nu sunt aceste cuvinte cunoscute celor cu cari vorbesci, esci ca un Varvar, și te faci de ris ; iar de sunt acum în vorbă de obște unele cuvinte din limbă streină, să cade a le ținea, și a nu pune în locul acelor altele nouă, de nu cum-va acele nouă de obște vor fi iarăși cunoscute.

(Din *Logica* anonimă de la Buda, 1799).

1) Quod in re majore valet in minore ; quod in minore valet, valet in majore ; quod in re pari valet, valet in hac quae par est. *Cic. Top.*, c. 4.

Istoria pentru începutul românilor a fericitului Petru Maior a fost un fel de toiag al lui Moisi, prin care despiciând o mare de întunerec ce ținea pe Români de cînda pământul făgăduinței, îi face să treacă dincolo de Egiptul minciunilor, și să-și cunoscă adevăratul și slăvitul lor început. Fabulile lui Tichindeal, pot fi pentru Români, pentru tot-d'a-una, tablele legii aduse în pustie. Filosofie, religie, morală și bună-cuviință, tot pot avea Români într'ânsele.

(Eliade, *Curierul* No. 9.)

Pascal ca să pôtă defini spațiul se servă de această comparațiune: «C'est un cercle dont le centre est partout et la circonférence nulle part. (Spațiul este un cerc al cărui centru este pretutindenea, iar circumferința nicăiri).

*

Cum subt o secure cade-o dumbrăvióră,
Flórea țerei nóstre sub fer se dobórá...
Sórele în abur ca un foc roșesce...
Peste dece sute căpitan sunt eú
Și ca dece sute bate pșteptul meú -- deice Căpitanul de
vênători,

(Bolintineanu).

*

5°. Prin *contrarie* oratorul opune faptului de care se vorbesce, óre-carí fapte cu carí stă mai mult saú mai puțin în contrariú, saú spune ceea ce nu este un lucru spre a se înțelege mai bine ce este: *Si vis pacem, para bellum.* (T. Liv.)

Nu e nici mândria, nu e nici mulțimea
Care 'n bătălie incunun oștimea;
Nu e nici noroc.
Cela ce se bate pentru ne-atárnare,
Are dece brațe, dece inimí are
Inime de foc.

(Bolintineanu, *Ferentarul*).

Cicerone, arată ceea ce caracteriză pe un consul, prin ajutorul contrarielor:

Nu securile, nu fâsecele, nu lictoriî, nu mantaua pretexta, nu ornamentele externe caracterisă pe un consul; ci activitatea, înțelepciunea, deșteptăciunea, patriotismul, etc. ..

Relativ la contrariî, Aristotel dă un consiliu care, din toate percepțele logiceî și ale arteî oratorice, este mai ales urmat: «Dacă vi se pun înainte legile, alergați la natură, ȃice el; și dacă vi se vorbește de natură, treceți de partea legilor.»

6°. *Repugnantele* (*negantia*, seu *repugnantia*) servă a arăta că două idei sau două fapte nu pot sta împreună.

Cine-va acasă pe Petru că a ucis pe Pavel; dar el era amicul său, el nu avea nici un interes de mărtea sa, el era departe de el; el *repugnă* de a fi autorul acestui omor. (Cicer., *pro Caelio* c. 2. *pro Sylla*. c. 20).

Repugnante sunt iubirea și ura, avuția și sărăcia, știința și nesciința, viața și mărtea, etc. fiind-că nu pot sta nici odată împreună.

«Cum s'ar putea acusa Aristide că fu lacom de avere când el nu lăsă nici cu ce să'l înmorminteze?»

*

Ce e ore traîul dacă e robî?

Serbătore în care nimenî n'a zîmbî.

Viața și robia nu pot sta împreună;

Nu e tot d'odată pace și furtună.

(Bolintineanu, *Daniel Sihustru*).

*

«Pôte-se ore încrimina Socrat că a desprețuit justiția, el care nu voi să fugă spre a scăpa de legile Ațteneî?»

7°. Circumstanțele sau *împrejurările* sunt toate particularitățile cari însoțesc vre-o faptă și au o mare greutate în argumentări.

Cicerone dovedește că Milone n'a ucis pe Clodiu, arătând circumstanțele în care acela se afla:

Milone era într'o trăsură, înfășurat în haîne cari-l incurcau, însoțit de femeia sa, de numeroșele sclave ale femeii sale, etc.

Retorii au adunat toate *circumstanțele* într'un vers tehnic care exprimă persoana, lucrul, locul, mijlocele, motivele, modul și timpul :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quando. ? ¹⁾

Cine ? ce lucru a făcut ? pentru ce ? cu ce mijloc ?

Cu al cărui ajutor ? în care timp ? și în ce loc ? ²⁾

Toate aceste circumstanțe se pot vedea în Cicerone, (*pro Milone*, c. 10, 20, etc.).

În discursurile judiciare circumstanțele se divid în : *atenuante*, cari micșorează, și *aggravante* cari măresc gravitatea unei cauze.

Mitridat, prin circumstanțe micșurătoare, împuținează rușinea învingerei sêle de către Pompeiu.

«Eû sunt învins ; Pompei se folosi de o nôpte care lăsa puțin loc curagiului ; soldații mei mai goli, în umbră pătrunși de spaîmă ; șirurile din toate părțile cuprinse și rêu păzite ; neorinduiala pretutindene sporind sgomotul ; noi înșine în contra noastră înturnând armele, strigătele pe care stâncele le făcea mai înspăimântătoare ; în fine totă terorea unei bătălii în întunecime : ce putea curagiul în acest amestec omoritor ? Unii cad morți, fuga mântue pre cei alți ; și eû nu sunt dator cu viața mea în această totală spaîmă, de cât vuetul de omoruri, ce las după mine.»

(Dim. Gusti).

8°. *Antecedentele și consecentele* sunt lucrările cari s'au petrecut înainte saû în urma unui fapt și cari serv spre a-l putea recunoșce.

Tu, Milone, te ai fost certat cu Clodiu ; tu, l'ai fost amenințat, acestea sunt antecedente faptului uciderii. El e mort ; tu te faci nevedut ; tu te feresci de amicii sêi ; acestea sunt consecente. Deci tu ești omoritorul : faptul.

¹⁾ Molnar, *Ret.* pag. 64.

²⁾ Retorii moderni au modificat acest vers, ast-fel :
Quid, quid, ubi, per quos, cur, quomodo, quando?

Tot ast-fel putem arăta folosul ce are lumea de la sóre, arătând consecințele ce ar urma când el n'ar fi.

«De vei vrea să arăți folosul ce are lumea de la sóre, și paguba, care ar urma, de nu ar fi fost sóre, ȕice Molnar, așa ai arăta acésta povestind cu asemenea mijloc cele următore.

«Ochiul luméi este sórele, pentru că nu vede cu altă lumină fără numai cu aceia a sórelui; este frumuseȕea firii, pentru că făr' de sóre nu ar putea zidirea să arate podóbele și frumuseȕile, cari are; este bucuria ómenilor, pentru că fără de acésta ar fi fost cufundați intru întunericile întristării; este podóba cerului, pentru că el îl zugrăvește cu razele sale cele strălucitóre, și îl acopere, peste tot cu lumină, și cu adevérat îndată, cât strălucesce sórele, fug norii de la faȕa lumii, ríde cerul cu faȕa lină, lucește vėzduhul fără nori, inverȕesce pămėntul împodobit cu erburi, înflorese grădinele încununate cu florii, odrăselese sadurile, cãnt pasėrile, rodesc pomi, și munȕii nasc metaluri în sínurile sale; — *antecedente*.

«Dar cât íasă din lume acésta frumoasă planetă, (!) veȕi, că s'a stins îndată tótă frumuseȕea zidirii, rămăne mórtă lumea, fiind că este făclia, care o lumina cu lumină în chip de aur, órbă, fiind că este ochiul cel drept care la orí-ce faptă a sa o cãrmue, Nu se vede măi mult cerul, pentru că adănc întunerec îi acopere faȕa. Nu poți să osebesci vėzduhul, pentru că orí-ce veȕi este prăpastie și nópte, în grădini se veștejesc florile, în dumbrăvi se usuc copacii, sadurile nu odrăselesc, frunzele nu inverȕesc, rodurile nu se coc, pasėrile nu cãntă, ci cu șuerătură jalnică tânguesc ticăloșia a tótă lumea. Aurul pierde razele și măi mult nu strălucesce între cele-l'alte metaluri. Trandafirul pierde porfira sa, și nu i se inchină măi mult cele alte florii ca unui Impérat. Diamanturile pierd frumuseȕea și nu le osebesci măi mult de orí-ce altă urită și próstă piatră, umbli pe pămėnt și la orí-ce pas te temii ca să nu te întimpinii cu mórtea, ínnoȕii pe mare și între valurile cele sėlbaticice nici odată nu zăresci limanul, și în scurtă vorbă, tótă lumea se face ínfricoșat lavirint, măi mult vrednic a se numi mort, de cât locuinȕa ómenilor celor vii.» — *consecente* —

In întrebuintărea antecedentelor și consecentelor să nu se ia de cât faptele cari sunt neapărat trebuincióse ínȕelegerei subiectului.

Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.

Horat., *Ars poet.*, v. 48.

9°. *Causă* se numește tot începutul său isvorul unui lucru ori al unei fapte.

Causele sunt sau *născătoare* (eficiente) ca : sôrele care dă lumina, arhitectul care clădește, căldura, frigul, etc.; sau *materială* : ca lemnele, pietrele din cari se fac casele, ferul din care se fac cuțitele etc. ; sau *formale*, cari dau diferitele forme ale materiei precum omul, leul, cari se deosebesc numai prin forme pe când materia e aceeași; sau, în fine, cauza mai pôte fi și *finale*, când provine din scopul unui lucru, precum : ostașul suferă în vederea scopului final de a învinge, solda pentru care se face un serviciu, bolnavul ca să se însănătoșeze.

«Din pricina făcătoare (causa eficiente) așa ai lauda pe om scrie Molnar :

«Zidire așa de frumoasă este omul, în cât alt meșter nu'l putea să'l zidescă, fără numai acela ce a zidit lumea, nici alt meșterșug putea să'i dea chipul și frumusețea, fără acela ce a închipuit frumusețile cerului. Ia'i sema din creștet până la picior, și poți să juri, că a făcut Dumnezeu atâtea minuni, câte mădulări a și alcătuit la om : veđi sfeșnicile, cari lucesc în frunte și ca dintr'un loc mai înalt îi luminază pe tot trupul, și să știi că l'a aprins cu lumină acela, ce a luminat și la cer stelele ; privesce-î trandafirii, ce îi roșesc în umerii obrazului și nu socoti, că i-a zugrăvit alt Apelis, fără numai acela, ce a zugrăvit și florile în grădini și pe curcubeu în nori, acele dumnezeesci și ne vedute mâni care mișcă erugurile ceresci, și ca pe un măr mic ține cercănul cel mare al pământului, acela a zidit și pe om din tină, etc.

Tot ast-fel se laudă reședința deilor «Scaunul Dumneșeirei, lăudând *materiele* din care este întocmită (cauze materiale) :

«Zidurile sunt alcătuite de aur, cât cu fulgerul razelor sting și pe sôre, și pe ori-ce planetă mai purtătoare de lumină. Uli-

țele ei sunt împodobite cu mărgăritari și cu rubinuri, înaintea cărora vei dice, că stelele sunt întunecoase și fără lucire. La această cetate bolta este curcubeul cel împistrit, carele fiind semnul păcii, arată, cum că de la acest fel de loc fugе departe ori-ce turbare și vifor de război. Curg riuri, însă apele lor sunt lapte prea dulce; odrăslesc flori, însă nici odată nu se veștejesc; înfloresc, însă fără ghimpă trandafir, pentru că acel fericit pământ n'a auzit nici odată vre un blestem, ci se adapă tot-d'a-una cu riul darurilor celor dumnezeesci, și pentru ca să pricepeți frumusețea cea dumnezească, nemărginită și negrăită a acești cetăți, ajunge să dice, că sora, care o luminează și planeta, care o strălucеce, alta nu este, fără numai lumina cea înțreit luminătoare a Dumnezeirii cea în trei Sori»

(Molnar, *Ret.*).

Efect se numeșce urmarea cea mai neapărată eșită dintr'o cauză, d. ex: focul, care este cauza, are ca efecte căldura, lumina, fumul, cărbunele și cenușa eșită dintr'ensele.

Arătând cauzele și efectele lucrurilor se laudă sau se defaimă o faptă; se îndemna sau se dedemna de la o lucrare ilicită.

Tot între locurile comune intrinseci s'ar puté numera și *etimologia*, care încă pôte aduce probă în argumentațiune

«Din etimologhie. observă Molnar. ar putea lăuda cine-va pe înteuil mucenic Stefan, care anume înșemneză încununat, arătând că a stătu cunună ori Impăratului și Mântuitorului Christos, ori celor l'alți Mucenici strălucită cu atatea mărgăritare, cu câte pietre s'a și lovit din cumplirea Jidovilor, etc.»

b). Locurile *extrinseci* sunt acelea care nu se refer la însuși subiectul care se tratează, dar care prin autoritatea lor pot caracteriza sau constata unele fapte și sunt mai mult de domeniul jurisprudenței de cât de al artei oratorice.

Cicerone le numește în genere *Mărturiî* și le divide în două clase, autorități divine sau religioase și autorități umane sau civile. Printre cele dintâu el pune oraculele, auguriî, profetiile și răspunsurile preoților aruspici, ghicitoriî; în a doua divisiune se află titlurile, promisiunile, jurămintele, informațiunile și mai ales depunerile martorilor.

Locurile comune extrinseci se pot reduce la șese mai întrebuintate:

1) *Legea* când se invocă autoritatea ei; legea este *obiceiul scris*, în opunere cu obiceiul pămîntului; legile cuprind articole sau adevăruri morale și se împart în legi naturale și legi positive; legile positive sunt ori civile, ori eclesiastice sau *canóne*. Din punctul de vedere al materiei, legile sunt sau morale sau politice.

2) *Titlurile*, când se invocă dreptul autorităților constituite sau înțelepciunea popórelor (espresă mai ales prin proverbe);

3) *Fama*, svonul sau reputațiunea, când se invocă opiniunea publică și actul se dice de *notorietate publică* sau *notoriu*;

4) *Jurămîntul*, când se invocă sanctitatea jurămîntului;

5) *Martoriî*, când se invocă autoritatea morală a depunerilor personale;

Iar altă dată, mai cu sémă în evul mediu, s'a întrebuintat ca mijlóce de probațiune și

6) *Tortura*, sau chinurile la care erau supuși acușatii.

În sprijinirea unei cauze, pe lângă titluri, renume și marturi, adese ori se pot invoca și *lucruri neînsuflețite*, cari produc un efect puternic și decisiv, precum se vede din acest esemplu:

«Manlius Capitolinus, spre a scăpa de pedepsă arăta cetățenilor pe cari îi mântuise: prădile neamiciilor uciși cu mâna sa, corónele și bogățiile militare câștigate prin curagiul său, cicatricile ranelor onorabile pe cari le căpătase și mai cu seamă Capitolul pe care 'l mântuise. Osânda lui de mórte însă nu se putu căpeta, de cât după ce 'i duse într'o pădure sântă, de unde nu mai putea arăta poporului Capitolul.»

(Dim. Gusti).

Retorii moderni pun, între aceste locuri comune, și *unele științe și arte mai răspândite* din care oratorul póte să-și procure, în orí-ce cauză, argumente; precum istoria, filosofia și altele.

Tóte aceste locuri comune extrinseci pot fi invocate atât în confirmațiune cât și în respingere.

Intre locurile extrinseci, saũ cele din afară, Molnar pune și «pentru înaintea judecată» care, în adevér, se invocă ca probă atât spre a susține cât și spre a respinge o acușațiune órecare. În drept, acest argument, e cunoscut sub numele de *autoritatea lucrului judecat*.

Locurile comune, intrinseci orí extrinseci, de și fórté mult laudate de retorii vechi, ca resurse oratorice, sũnt însă departe de a oferi singurul metod pentru aflarea argumentelor.

Cel mai bun mijloc, de a afla probele, este de a medita afund subiectul și de a 'l considera cu atenziune sub tóte fețele sale:

. . . Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

(Horat. *Ars poet.*, v. 40.)

II. DESPRE MORAVURI

Moravurile oratorice sunt calitățile cari constituiesc *characterul* prin care un orator său scriitor pôte să 'și atragă spiritele în partea sa, și prin care se pôte bucura de o bună opiniune printre concetățenii săi.

Pentru a convinge pe ômenî, trebuie a le captiva încrederea; la acêsta nu se ajunge de cât prin *arta de a place*, care, după Bl. Pascal « este partea cea mai subtilă, cea mai dificilă, cea mai utilă, cea mai admirabilă a artei de a convinge »; iar Corneille o privea ca o datorie pentru scriitor ¹⁾.

Cea d'ântăiū calitate, ce oratorul trebuie să a-răte în discursurile sale, este *probitatea*. Cei vechi au definit pe orator, un bărbat bun deprins la vorbire, *vir bonus dicendi peritus*.

Ex. — Discursul lui Burrhus către Agrippina :

Vous m'avez de César confié la jeunesse...

Mais vous avais-je fait serment de le trahir...

Burrhus pour le mensonge eut toujours trop d'horreur, etc.

(Racine, *Britanicus*, acte I, sc. II).

A doua calitate morală a oratorului său scriitorului, este *modestia*. Nimic nu supără pe auditor mai mult de cât trufia omului care vorbește înaintea lui, a dis Quintilian.

Modestia este necesară orî-cărui om; cu atât mai mult omului public.

«Le *moi* est haïssable, a dis Pascal; je le haïrait toujours: il est l'ennemi et voudrait être le tyran de tous les autres »

(*Pensées*, ch. 29.)

1) Veđi *Caussade*, op. cit.

Cu probitatea și cu modestia oratorul trebuie să întrunească *bunăvoința* sa, mai bine, interesul pentru binele celor ce 'l ascultă. Bunăvoința sa *zelul* seduce pe om adresându-i-se interesului său personal.

Ex. — Xifares dăce lui Mitridat :

J'irai... j'effacerei le crime de ma mère.

Seigneur, vous m'en voyez rougir à vos genoux :

J'ai honte de me voir si peu digne de vous ; etc.

(Racine, *Mithr.* acte III sc. I)

O a patra calitate este *prudența*, care cere ca oratorul să fie competente în materiile despre care vorbește și să evite a se face *odios* ascultătorilor săi ; spre acest din urmă scop oratorul trebuie să observe *buna cuviință* (la bienséance) sa și *decenta*, care constituie una din părțile cele mai dificile și mai delicate ale artei oratorice.

Decența consiste în *acordul* perfect al ideilor, sentimentelor, limbajului, acțiunii oratorului cu *subiectul* ce trată și cu *circumstanțele* în care el se găsește; această calitate se raportează la *orator*, la *auditor*, la *persónele* pentru care sa și despre care se vorbește, la *timp*, la *loc* și la *subiect*.

Pericle, —ca orator—după spusa lui Quintilian, se ruga deilor, înainte de a se urca la tribună, ca să nu-și scape vre-un cuvânt care să fi putut ofensa poporul.

«Un mauvais mot fait plus de tort à un prédicateur, à un avocat, qu'un mauvais raisonnement». (*La Logique* de Port-Royal).

În privința auditorului—Cicerone spune că «trebuie în mod extrem a se observa dacă cine-va vorbește în Senat sa și în for ; dacă auditorul e mai numeros sa și nu, etc.»

Relativ la *persóne*—Bossuet demonstră, prin portretul ce face despre Carol I (al Englierei) că acesta nu a fost cauza nici a revoluțiunilor, nici a nenoroci-

rilor care au bântuit Englitera. (*Or. foun. de la reine d'Angl.*)

Se va evita de ex. *necuviința* celebrului academician care scria din Egipt lui Napoleon, ajuns prim consul: «*Mon cher confrère*».

Timpu este limitat sau prin program sau prin fatiga ori impaciința auditorului.

Locul da cu totul alt *ton* discursului după cum se vorbește într'o Academie, la tribună, pe catedră, sau în piața, ori la o întrunire publică, politică, etc.

În privința subiectului, oratorul trebuie să'l investească atât în întregimea sa cât și în detaliile sale, cu expresiuni, mișcări, alure, proprii și cuviințioase. 1)

Afară de aceste patru calități, necesare în orice cuvântare, oratorul trebuie să aibă și alte virtuți. după împrejurări „precum une-ori bunătatea și dulceta, alte ori îndrăsnela, statornicia; aci dragostea și frăgădimea, colo respectul și jertirea altă dată iarăși disprețuirea gloriei, a plăcerilor, a avuțiilor, ș. c. l. (*Marc. Ret.*, § 36).

Fénelon se exprimă în același sens și mai categoric:

L'homme digne d'être écouté, dice el — est celui qui ne se sert de la parole que pour la pensée, et de la pensée que pour la *vérité et la vertu* (*Lettre sur les occup. de l'Acad.*)

Tote aceste calități oratorul să nu le anunțe singur că le posedă; ci să lase a resulta din cuvintele sale; de acea e necesar a face deosebire între *moravuri reale*, pe care oratorul le posedă în adevăr, și *moravuri oratorice*, pe care și le da însuși oratorul: Ipocrisia este un omagiu pe care vițiul 'l aduce virtuții, a dis La Rochefoucauld în «*Maximele*» sale.

Moravurile oratorice produc emoțiunii dulci, insinuante, care merg la inimă și aduc încredere; dar pentru a sgudui, pentru a captiva, oratorul are tre-

1. Veđi Ed. W. d'Halluin, *Littérature*.

buință de acele emoțiuni impetuose care se numesc *pasiuni* sau *patetic*.

Patima are o deosebită influență în meșteșugul de a îndupleca. . . . : căci ori-ce cuvântare fără patimă, fără înfocare este golă, săracă, stérpă și fără putere. (Marc. p. 52, 53).

III. DESPRE PASIUNI

Pe lângă puterea adevărului, pe lângă autoritatea personală, oratorul și scriitorul trebuie să adauge *puterea sentimentului*. Acesta este secretul *pasiunilor oratorice* sau *pateticului* (πάθος).

În general putem dice că pasiunea este o vie excitațiune a sensibilității, o mișcare violentă a inimei. Pasiunile sunt de două feluri: unele sunt primitive, altele derivate. Când o mișcare violentă a sensibilității nu este de cât o emoțiune foarte vie, dar trecătoare, asemenea celor din tragedie, atunci ea nu este o pasiune în același grad și în același sens, precum când o înclinațiune fundamentală este exaltată, întăritată în cât pătrunde sufletul întreg. Ast-fel, mânia ce o încercăm într'un moment dat, dar care trece iute, este o pasiune de moment, ea nu are caracterul permanent al nesațiului, al beției, al invidiei, cari nasc din înclinațiuni pervertite, ce cuprind sufletul în detrimentul celor-l'alte înclinațiuni firești. ¹⁾

În Retorică luăm pasiunile numai în înțelesul d'ântâiu; în acest sens pasiunile sunt *sufletul însuși* al elocinței; printr'insele oratorul transmite în sufletul nostru sentimentele de care el însuși

Vedî pentru amănunte H. Marion — *Leçons de Psychologie* Paris. 1886, pag. 228.

este însufletit, în cât simțim și voim ceea ce el simte și voesce.

Oratorul excită pasiunile sau *direct* sau *indirect*. Este patetic direct, când oratorul, animându-se mai întâiu el însuși, se silește a comunica și altora aceleași pasiuni. Este patetic indirect sau reflectat, când oratorul se mărginesce a înfățișa obiectele, tablourile sau cuvintele, proprii de a ațîța pasiunile, ast-fel în cât, însuși auditorul să se animeze de sine. Antoniu, voind să ațîțe pe Romani a răsbuna mórtea lui Cesar, le citi testamentul care arêta iubirea acestui dictator pentru popor : acesta este un *patetic indirect*. Dar când Cicerone, voind să înfurieze Senatul în contra lui Catilina, se înfuriază el însuși în gradul cel mai înalt, la vederea crimelor și vițiurilor acestui rësvrătitor, atunci el întrebuințază *pateticul direct*.

În discurs, pateticul direct trebuie să fie preces de cel indirect.

Demostene ne dă un exemplu de patetic : când Atenienii, dedați trândăviei, moleșiți de lux și neconținut indeletnicii cu jocuri și spectacule, suferiau fără de a murmura, și mai fără de-a băga în seamă că Filip regele Macedoniei încălcase cea-laltă parte a Greciei, pentru a 'i supune și pe ei. Oratorul vrënd a 'i scóte din această funestă letargie îi *apostrofază* în așa chip în cât făcea pe Filip să 'dică : «eu nu mă tem nici de cum de Atenieni; nu mă tem de cât de Demostene» (Filipica I cap. III).

Romani, ocupați cu legile, cu războiul, cu agricultura și comerțul, urmără destul de târziu esemplul Grecilor întru a cultiva literele; cu tóte acestea, după adevărarea lui Titu-Liviú, elocința pasionată și populară înfloreá la Roma încă din timpul lui Manliú Capitolinul. *Invectivele* lui Cicerone contra lui Antoniu

și *mustrările* adresate de Enea lui Sinon în povestirea despre căderea Troiei (Virgiliu, *Eneida*, c. I, v. 57 și urm.) sunt exemple strălucite de patetic la cei vechi.

Exemplele de patetic sunt mai rare în discursurile moderne. Se mai găsesc însă în elocința evanghelică: Când Massillon rostesc pentru prima oră faimosul său discurs *du petit nombre des élus*, (despre numărul cel puțin al aleșilor), pronunță o bucată, în care ascultătorii fură uimiți și răpiți ca de o putere nevădută: murmurul mirărei fu așa de mare în cât a turburat pe orator; turburarea acesta însă nu servi de cât a 'i mări pasiunea cuvântărei.

Cele două pasiuni fundamentale, la care se refer toate cele-l'alte, sunt : *iubirea* și *ura*.

Pentru a escita iubirea, trebuie a arăta spiritului obiectele cu calități plăcute și utile celor cari le ascultă : se inspiră iubirea de țără, de libertate, de muncă, de virtute, când se arăt cu tăria folósele lor.

Ast-fel Horațiu, ne îndrăgostesc de singurătatea sa, când dice :

O rus, quando ego te aspiciam ? quandoque licebit
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis,
Ducere sollicitae jucunda oblivia vitae ?

(*Sat.*, II, 6, 60 .

Tot ast-fel și Depărățianu, ne insuffă iubirea vieții de țără, când cântă :

Mie dați-mi valea verde,
Unde pierde
Omul negrele gândiri ;
Unde-ți uitți de infamia
Și sclavia
Auritelor zidiri.

(*Véra la țără* .

Ura se escită prin mijlóce opuse acelor care escită iubirea.

Ast-fel Chianina, în Bolintineanu, isbucnesce în cuvinte de ură contra răpitorului său, lui Kirali — reamintindu-î toate nelegiuirile lui —

Tu ai trădat pe Domnul și țara Românească,
 Ai despoiat orașul ferice să primescă
 În sinul său un oște, pe mine m'ai răpit
 Din brațul unui tată și unui soț iubit,
 Și ai nerușinarea să mă înfrunți pe mine?
 Barbare! mă trâmite la morțe și la chine,
 Aștept: de ce întârzi? o blestemați barbari,
 Ce dic! Voi nu mai sunteți ostași: sunteți tâlhari!
 (*Bătăia de la Călugăreni*, a. III. sc. 4).

Resorturile care produc iubirea și ura servesc pentru a escita și pasiunile care țin de acestea, precum bucuria, mila, frica, indignațiunea, mânia, etc.

Pentru a escita pasiunile însă, — pe lângă o judecată sănătoasă — trebuie a le încerca singuri, fie prin un sentiment real și profund, fie prin o imaginațiune vie care poate înlocui sentimentul.

Sinceritatea este o condițiune imperios cerută în deșteptarea pasiunilor; cine vrea să misce pe alții, trebuie să fie el însuși mișcat:

*. . . Si vis me flere, dolendum est
 Primum ipsi tibi.*

Pour me tirer des pleurs, il faut que vous pleuriez,
 (dic cei doi maștri ai artei, cei doi legistatori ai bunului gust, Horațiu și Boileau. ¹⁾)

În ori-ce cas oratorul voind să escite pasiunile, să se ferescă de a păcătui contra bunului gust; pentru acêsta el va trebui să observe óre-care regule:

1°. Oratorul să observe dacă materia discurs-

¹⁾ Vedi și Marcovici, *Retorica*, p. 54.

sului comportă pateticul ; căci emoțiunile mari nu convin afacerilor mediocre.

Racine ne dă un exemplu de patetic dislocat în *Les Plaideurs*, unde l'Intimé, un avocat, vorbind pentru un câine, care mâncase un clapon, începe cuvântarea sa prin aceste cuvinte grave traduse din Cicerone (pro Quintio, c. I) :

Messieurs, tout ce qui peut étonner un coupable,
 Tout ce que les mortels ont de plus redoutable,
 Semble s'être assemblé contre nous par hasard :
 Je veux dire la brigue et l'éloquence . . .
 Qu'arrive-t-il, messieurs ? On vient. Comment vient-on ?
 On poursuit ma partie ; on force une maison.
 Quelle maison ? Maison de notre propre juge.
 On brise le cellier qui nous sert de refuge ;
 De vol, de brigandage on nous déclare auteurs,
 On nous traîne, on nous livre à nos accusateurs.

În acest caz oratorul devine un *declamator*.

Spre batjocura unor asemeni oratori nimicniciți, Martial dăcătre un advocat, care în loc să vorbescă de furtul a trei capre *declama* despre «tôte celea» : «Domnule, pricina mea nu se atinge nici de silnicie, nici de omor, nici de otrăvire, ci numai de trei capre ce mi s'aũ furat, pentru care eũ pîrăsc pe vecinul meũ, și trebuie să dovedești judecătorului temeiuil bănuielii mele. «Dar Dumnéta vorbești, cu glas mare și cu ton înfocat, de bătălia de la Cane, de răsboiul lui Mitridat, de înșelăciunea și de cumplirea Cartaginezilor, pomenești pe Sila, pe Marie pe Muțius ! E ! Domnișorule ; ăi, mă rog, doué vorbe și pentru sêrmaneile mele capre» :

Non de vi, neque caede, nec veneno,
 Sed lis est mihi de tribus capellis :
 Vicini queror has abesse furto ;

Hoc iudex sibi postulat probari.
 Tu Cannas, Mithridaticumque bellum,
 Et perjuriam Punici furoris.
 Et Syllas, Mariosque, Muciosque
 Magna voce sonas, manuque tota:
 Jam dic, Postume, de tribus capellis.

Martial, *Epigramme*, VI 19.

2. Chiar când natura subiectului poate lua mișcări pasionate, oratorul nu trebuie să se avânte într'ensele pe neașteptate și fără preparațiune; căci elocința patetică nu subjugă spiritele de cât după ce le-a supus prin forța raționamentelor; iar pasiunea n'are efect de cât asupra celor cari deja sunt convinși.

Un orator, care isbucnesce înainte de a fi preparat spiritul ascultătorilor săi, sémănă, dice Cicerone, cu un om beat în mijlocul unei mulțimi de flămândi, *vinolentus inter sobrios*.

3. Oratorul să nu insiste prea mult asupra pasiunilor oratorice; nicăeri nu trebuie mai mult observată regula «de a nu vorbi nici odată prea mult» de cât în mișcările escitate de discurs. Nimic nu se usucă mai lesne ca lacrimile, a dis Cicerone ¹⁾ *nihil enim lacryma citius arescit*.

Tot așa trebuie a observa și de a nu întreprinde, fără timp, mișcările patetice.

4. Pasiunile să fiă mai mult întrebuințate în perorațiune, fără a fi escluse din narațiune și din confirmațiune. Numai după ce s'a desvoltat ore-care căldură în corpul discursului se poate, oratorul, aștepta ca pateticul să misce în perorațiune.

¹⁾ *Ad Herrennium*, II, 31,

5. Oratorul, pentru a mișca, să aibă în vedere dispozițiunea spiritelor ascultătorilor; la din contra, el, poate inspira un sentiment cu totul opus. Cel care se află în întristare, se va supăra voind cine-va a-î inspira sentimente de bucurie. De o cam-dată oratorul să fie trist ca și dânsul până va putea să i se introducă în inimă. Să se aibă de asemenea în vedere diferențele de etate, de condițiune socială, de moravuri, de caractere etc. Unor ómenî instruiți nu li se va vorbi ca unora simpli; unui tânăr, ca unui bătrân, etc. *)

6. O observațiune importantă—de care oratorul trebuie să mai fie sémă, în fine—este că, astă-dî nu se mai permite întrebuintarea prea mult a pateticului, ca oratorilor romanî. În timpul republicei, pentru a îndupleca pe judecătorî, era—mai tot-d'a-una—destul, de a-î mișca saũ de a 'și-î face favorabilî, chiar prin mijlócele cele mai îndrăsnete. La Romanî pateticul era sublimul elocinței.

Cicerone spune că el a fost întrerupt de gemetele și suspinele auditorului, când, în mijlocul *forului*, însufletînd prin plângerile sale discursul cel mai atîngător, luă pe fiul lui Flacus în brațe, îl presentă judecătorilor, și imploră pentru el umanitatea și legile.

Asemenea scene, astă-dî, ar părea mai potrivite pentru teatru de cât pentru un tribunal serios.

Moravurile și pasiunile ocupaũ un loc important în preceptele retorilor vechî: Aristotel le con-

*) Erit ars maxima semper circumspicere, quid personae, quid loco, quid temporis conveniat. J. Severianus, *Prooept. rhetor*, p. 333.

cră mai totă cartea a doua din *Retorica* sa, cea mai prețioasă din toate-trei, și în care se observă mai mult acel spirit de observațiune ce el punea în toate cunoștințele umane; Cicerone a tratat același subiect din propria sa experiență și i-a consacrat cele mai frumoase cugetări ale sale.

Sorgințile invențiunei

Sorgințile invențiunei sunt: geniul, imaginațiunea, observațiunea, reflexiunea și analiza, lectura și imitațiunea. Geniul creiază, imaginațiunea produce capo-d'opere, observațiunea alimentează spiritul și ajută geniului, reflexiunea și analiza descoperă și desvoltă, lectura înăvutesce și înmulțesce cunoscințele, imitațiunea împrumută forma, o parte, mai mare sau un pasagiū, o cugetare, o frasă, etc., a unui alt scriitor, spre a o presenta într'un mod original ¹⁾,

Imitațiunea să nu se confunde cu *plagiatul*, care este o adevărată plagă literară.

1) Vezi *Cours pratique et raisonné de Style et de Composition* par M. A. Henry, Paris, p. 139.

RESUMAT SINOPTIC

I. INVENȚIUNEA

I. ARGUMENTE:

	1. <i>Proprii</i> <i>disc</i> :		2. <i>Locuri</i> <i>comune</i> :	
Filosofice	Silogismul Entimema Epichirema Soritul Dilema	}	Definițiunea Enumerarea părților Genul și specia Comparațiunea Contrariile Repugnantele Circumstanțele Antecedente și consecente Causa și efectul (Etimologia)	
				Oratorice
a) <i>intrinseci</i> b) <i>Extrinseci</i>				

II. MORAVURI:

reale		oratorice	Probitatea Modestia Bunăvoința Prudența (Decența)

III. PASIUNI

Modul de a le escita (iubirea și ura).	Pateticul direct » indirect
Regule de observat:	1°. Dacă materia discursului comportă pateticul; 2°. Să nu se avânte pe neașteptate; 3°. Să nu se insiste prea mult; 4°. Să fie întrebuițat mai ales în perorațiune; 5°. Să se aibă în vedere dispoziția spiritelor; 6°. Să nu se abuzeze de patetic

Sorgințele invențiunei.

PARTEA A DOUA

DISPOZIȚIUNEA

Dispozițiunea, în arta oratorică, învață a pune în ordine toate părțile procurate de *Invențiune* după natura și interesul subiectului ce se tratează.

Intocmirea pune la rând și așeză câte s'aũ aflat, și fisce care lucru din cele aflate la locul sãu (Molnar).

Nu e destul a se arãta spiritului multe lucruri, a ñis Montesquieu, trebuie a le arãta în *ordine*; de acea dispozițiunea este foarte necesarã discursului. «Acãstã a doua parte a Retoriceĩ — ñice Marcovici — este atãt de neapãratã, în cãt fãrã dãnsa cea d'ãntãiu nu este de nici un folos.»

Retoriĩ numãrã șese pãrți în discursul oratoric: exordiul, propunerea (în care se aflã și divisiunea), narațiunea, probarea sau confirmațiunea, respingerea și perorațiunea.

Acãstã divisiune este așã de naturalã în cãt se deosibesce în discursurile cele mai simple și mai puțin întinse; d. es.: Un copil, dacã

are să facă vre-o cerere părinților sau profesorilor săi, se va apropia de dânsii, cu un aer grațios și supus, și le va adresa câte-va cuvinte plăcute și lingurițore, se va informa despre sănătatea lor. După acest exordiu, el va risca *propunerea* sa : va cere voiă pentru o primblare, ori îngăduirea unei datorii ; dacă i se face cât de puțină rezistență, el va pune înainte buna sa purtare, silința sa, succesele sale ; va promite că și va îndoi silințele, acesta va fi *confirmațiunea* sa. Dacă i se va aduce nescari obiecțiuni, el nu va lipsi de a le *respinge* ; în fine, dacă tot nu i se poate acorda cererea, el va aduna toate argumentele sale într'o *perorațiune*, le va da mai multă forță prin mângăerele său prin lacrimile sale ; copilul va urma același drum ca și oratorul, căci acest drum este drumul naturei. (Gérúzez, p. 108).

Când dispozițiunea coprinde toate aceste părți în ordinea indicată se dice *regulată* ; iar *neregulată* când — pentru un cuvânt particular — ea se abate, mai mult sau mai puțin, de la această regulă.

Se numără șese părți în discurs, nu pentru că trebuie să intre toate și tot-d'auna ; ci pentru că pot intra, în unele casuri, în ore-carî discursuri. În cele mai multe cause avocații se mulțănesc cu narrațiunea (faptelor), cu confirmarea (probelor) și cu respingerea (argumentelor adversarului).

Exordiu și perorațiunea n'aū loc de cât în subiectele mari.

Nici chiar ordinea, în care trebuie să se succedă părțile discursului, nu este riguros tot-d'auna aceiași, dupe cum observă Cicerone.

Necesitatea causei este cea mai bună călăuză în dispozițiune.

I. EXORDIUL

Exordiul este începutul discursului, care prepară pe auditor a asculta urmarea.

Obiectul oratorului în exordiu este de a-și atrage bunăvoința și atențiunea ascultătorilor.

1) Bunavoința și-o atrage, oratorul, prin expresiunea *moravurilor* sale, printr'un aer de probitate și de modestia. Modestia, care înalță meritele și virtuțile, să nu degereze însă în timiditate.

Oratorul va atrage încă bunăvoința auditorului său a judecătorilor, pentru interesele ce apără, dând o idee bună despre cei ce-i apără și arătându-i ca incapabili de ură, de nedreptate, de îndărătnicia. Pe adversari, din contră îi va arăta prin culori opuse, dar fără pasiune și numai din necesitatea de a apăra pe clienții săi.

Retorii vechi cereau, în fine, ca, după împrejurări, oratorul să intereseze pe judecători prin motive trase din persoana oratorului și chiar a judecătorilor.

Astăzi oratorul nu trebuie să vorbească de densul de cât la trebuință; iar pe judecători să nu-i laude de cât când cunoște bine arta de a lauda.

2) *Atențiunea* se provacă prezentând afacerea de care se vorbește ca importantă și în stare de a interesa pe societate; oratorul iarăși să se silască a face ca, începutul discursului său să-i formeze o bună opinie despre talentul și cunoștințele sale; în fine trebuie să fie scurt și precis.

Prin urmare exordiul trebuie lucrat cu multă îngrijire și scrupul; fiind-că această parte este mai întâiu ascultată și pe care critica o cruță mai puțin și fiind-că «începutul este jumătate a tot lucru». (*Dimidium facti qui cepit habet Hor*).

Dacă exordiul este rău, el tirăsoe adesea tot discursul în disgrația sa; dacă este bun, el orbesce asupra defectelor restului lucrării. Cicerone a dis: *Ves-tibula honesta, aditusque ad causam faciet illustres*.

La cei vechi se mai află o a treia condițiune a exordiului, *ut docilem auditorem faciat*, adică *interesul*.

Acastă regulă se coprinde în a doua : căci, pentru a atrage atențiunea auditorului, cel mai bun mijloc e de a-l lumina spiritul prezentând sub un aspect interesant cestiunea despre care se vorbesce.

Cicerone cerea de la exordiu această a treia calitate pentru că el înțelegea prin această propunerea și divisiunea.

Cicerone mai cere iarăși, ca — dacă din întâmplare — timpul, locul, venirea cui-va, o interpelare sau un cuvânt al adversarului, mai ales în perorațiunea lui, ne dă ocazia de a începe discursul prin o trăsătură propriei circumstanței, să scim a profita de dânsa.

Precauțiuni oratorice

Precauțiunile oratorice sunt mijlocele prin care oratorul, fiind silit a vorbi despre lucruri neplăcute auditorului, poate totuși ajunge să-i câștige bună-voința și atențiunea sa.

Precauțiunile oratorice au aplicațiunea lor mai ales în exordiul, pe care 'l caracterisăm sub numele de, *insinuant*.

Exordiul se numesce *insinuant*, când oratorul intră cu multă precauțiune în discursul său, de temă să nu piérdă de la început bună-voința și atențiunea auditorului.

Cicerone dă un frumos exemplu, de exordiu *insinuant*, în discursul său contra legei *agrare* ; în care, el, începe prin a aduce poporul mulțămiri pentru demnitatea consulară cu care il onorase de curenđ ; apoi declară că, datorind poporului tot ce este, el voesce să fie un consul *popular*. Face însă explicațiunea acestui cuvânt și — după ce a deosebit diferitele sale

înțelesuri; după ce a descoperit intrigile secrete ale tribunilor, care și acopereau cu acest nume scopurile lor ambițioase; după ce laudă pe frații Grachi, acei zeloși apărători ai legii agrare și a căror memorie, pentru acest cuvânt, era așa de scumpă poporului roman—după ce s'a *insinuat* puțin câte puțin în spiritul auditorilor săi și s'a făcut în fine stăpân pe dânsul, el totuși nu îndrăznește a ataca legea despre care era vorba, ci se mulțămese de a declara că dacă poporul însuși nu recunoște că această lege, sub o aparență ademenitoare, amenință repausul și libertatea sa, el se va uni cu dânsul și va oferi și consimțimentul său acestei legi.

Acest exordiu produse efectul așteptat: căci poporul, la vocea elocinței a consulului său, respinse legea agrară. ¹⁾

Asemenea este insinuant și exordium din pledoaria avocatului De Sèze pentru Lud. XVI.

Sorgințile exordiului

Exordium trebuie să-și tragă origina sa chiar din fondul cestiunii; de aceea, cel puțin în compunerile mari, oratorul nu se va ocupa de exordium de cât după ce și va fi studiat îndestul subiectul.

Cu toate acestea însă, oratorul își poate începe discursul, sau 1) exprimând îndoiala în care se află de a vorbi (aporia), sau 2) din o împrejurare oarecare (peristasis), sau 3) cu o comparațiune (sigrasis), ori 4) cu o alegorie; sau 5) defaimând ori laudând contrariul lucrului ce este a se lauda sau 6) arătând cele din lăuntru ale lucrului (tesa); sau 7) cu o descripțiune, ori 8) cu o istorisire, sau 9) cu o rugăciune, ori 10) cu o experiență, un exemplu, un obicei, etc. ²⁾

Exordium are un mare efect, mai ales când este

1) Lefranc, *Rhétorique*, p. 232.

2) Veđi Molnar, *Retorica*, p. 115.

luat din o circumstanță locală de care scie profita oratorul.

Cicerone, pledând pentru Celius, voia să dea afacerii sale un caracter neînsemnat, pe când adversarii o tratau ca un lucru îngrozitor, care, prin importanța sa, nu putea suferi nici o întârziere; ei făcuseră chiar să se judece cauza într'o zi de sărbătoare, când se făceau jocuri publice și în care toate tribunalele erau închise. Cicerone tragă, chiar din această împrejurare, mijlocul de a inspira un sentiment de dispreț și de indiferință pentru acușățiune; el presupune că un străin sosese chiar în momentul de a se începe cercetarea afacerii:

Si quis, iudices, fortè nunc adsit, ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis nostrae; miretur profectò quae sit tanta atrocitas hujusce causae, quòd diebus festis ludisque publicis, omnibus negotiis forensibus intermissis, unum hoc iudicium exerceatur; nec dubitet quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, civitas stare non possit. . . . Quum verò audiat, nullum facinus, nullam audaciam, nullam vim in iudicium vocari; sed adolescentem illustri ingenio, industriâ, gratiâ, accusari ab ejus filio, quem ipse in iudicium et vocet et vocarit; oppugnari autem hunc opibus meretriciis...: vos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse.

Printr'acastă idee, ce oratorul dă despre cauza sa, afacerea perdu totă importanța sa, după cum dorea și Cicerone.

Să se observe ca, exordiul, să nu'și ea începutul din o depărtare prea mare, ori să fiă o disproporțiã simțitoare între cugetările exordiului și natura subiectului.

L'Intimé

Avant la naissance du monde . . .

Dandin, bâillant

Avocat, ah! passons au déluge.

(Racine, *les Plaid.*, act. III, sc. 3).

Exordiul este vișios când se potrivește la mai multe cauze; ast-fel de exordiū se numesce banal sau vulgar; exordiul se dice comun când poate fi între-

buintat întocmai, sau cu puține schimbări, de amândouă părțile adverse; se numesce străin sau împrumutat (*separatum, translatum*), când nu nasce din cauză, sau când nu i se potrivește. Exordiul poate fi încă sau prea strălucitor, sau prea lung, sau puțin potrivit cu narațiunea; în fine este defectuos, ori de câte ori nu inspiră auditorului bunăvoința, interesul, trebuința de a asculta. 1).

Tonul exordiului

Tonul exordiului este de ordinar *simplu și temperat* pentru a fi în raport cu dispozițiunea spiritelor, pe care încă nu le-a mișcat nici o circumstanță din afară. Dar el poate fi și *solemn*, sau măreț, dacă locul în care se vorbește și natura subiectului suferă solemnitatea și măreția cuvintelor.

Mihail Cogălniceanu începe cuvântul său introductiv — la «Cursul de Istoria națională» rostit în 24 Noiembrie 1843, în Academia Mihăilénă — ast-fel:

După privelisea lumii, după minunile naturei, nimic nu este mai interesant, mai măreț, mai vrednic de luarea noastră aminte de cât *Istoria*.

Cuvintele cu care N. Bălcescu începe «Istoria Românilor sub Mihail Vitézul» ne dau iarăși un exemplu de exordiu solemn.

Exordiul solemn convine mai ales în discursurile solemnităților Bisericești 2).

Exordiul poate fi chiar *vehement*, dacă auditorul este agitat de ore-cară pasiuni violente.

În bătălia de lângă Sibiu, când ostașii români spăi-

1) Cicerone, *ad Herrenn.*, 1, 7; *de Invent.*, 1, 18.

2) Vezi Or. fun. de la reine d'Angleterre, *Bossuet*.

mântați de mulțimea Ungurilor voiați să fugă, Mihaiu — călare pe un cal spumegător, plin de foc, acoperit de sudore și de praf—se nevoi, spune Bălcescu, a opri pe fugarii strigându-le: «Ce va să dică această mișelă? Ce va să dică această spăimântare neobicinuită, care vă face să lăsați a vă scăpa din mâini o biruință câștigată? etc.¹)

Acest gen de exordiu se mai numește și *ex abrupto*, al cărui model clasic este cel din discursul lui Cicerone contra lui Catilina: *Quòusque tandem.....*

Un exemplu de exordiu exabrupto și insinuant în același timp este cel din discursul rostit de B. Boerescu în Adunarea electivă de la 1859 ședința din 24 Ianuarie.

II. PROPUNEREA ȘI DIVISIUNEA

Propunerea este sumarul clar și precis al subiectului. Ea servă a arăta scopul discursului, sau a determina starea cestiunei.

Ast-fel :

«Eū nu vă voi spune nici de cum d. judecatori, că mórtea lui Clodius este un eveniment fericit pentru republică; scopul meu este de a proba că Clodius a întins curse lui Milone pentru a-l ucide; și, după ce voi fi demonstrat că acest omor este limpede că lumina zilei, atunci în fine mă voi ruga, voi cere să vă înduplecați că, dacă am pierdut tot restul, să ni se lase cel puțin dreptul de a ne apăra contra îndrăsnelii și uneltirilor unui inamic ²).»

1) *Ist. Românilor*, sub Mihaiu-Vodă Vitezul p. 372.

2) Non postulaturi sumus, iudices, ut, si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Miloni potius quam populi romani felicitati assignetis. Sin autem illius insidiae clariores hanc luce fuerint, tum denique obsecrabo obtestaborque, iudices, si caetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia telisque vitam ut impunè liceat defendere.

Propunerea este simplă și compusă. Cea simplă, n'are de cât un singur obiect de probat; precum este în discursul lui Massilon *asupra esemplerelor celor mari*:

Les exemples des princes et des grands roulent sur cette alternative inévitable: ils ne sauraient se perdre ni se sauver tous seuls. Vérité capitale qui va faire le sujet de ce discours. (Petit Carême).

N. Bălcescu arată obiectul Istoriei sale «asupra Românilor sub Mihaiu-Vodă Vitezul» prin această simplă propunere: «Voi arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Românii, sub povața celui mai vestit și mai mare din voievozii lor, încheiară vécul al XVI-le.»

Propunerile compuse au mai multe părți și cer fie-care să fie probate în parte;

Ast-fel Demostene, acuzând pe Eschine de mănă-torie în ambasada sa, coprinde în propunerea sa mai multe capete de acusația, și anunță că, el, are să a-rete: că Eschine a amăgit pe concitățenii săi, că nu a urmat nici de cum instrucțiunile ce dênșii îi dede-seră, că a amânat întorcerea sa fără ordinile repub-licei și că s'a lăsat a fi corupt de către Filip.

Panegiristul lui Stefan cel mare, arătându'i calită-țile, face o întreită divisiune:

«La resbele biruitor smerit, la pace domn drept și bun, în viața sa din parte-i credincios adevărat! Să luăm aceste cu-vinte, care vor fi împărțirea cuvintului acestuia al nostru, și să alcătuim laudele lui.»

Ori cum ar ar fi propunerea, simplă ori com-pusă, ea trebuie probată mai întâiu prin cutare mijloc, apoi prin cutare altul, adică să facă o *di-visionsune*.

Divisiunea este, așa dar, împărțirea discursului în diverse puncte, care vor fi pe rënd tratate. A-

ceste puncte, în genere, nu sunt de cât în număr, de două sau trei, și, fiind-că ele însăși s'ar pute demonstra în mai multe moduri, pot, și ele prin urmare, a fi din nou împărțite, ceea-ce constituie *subdivisiunile* unui discurs.

Principalele reguli ale divisiunii sunt: 1° de a fi *întrégă*; adecă, membrele ce o compun, să înfațișeze totă întinderea subiectului; 2° de a fi *distinctă*; adecă un membru al divisiunii să nu între într'altul, făcându-l nefolositor, neprezentând de cât aceeași idee sub diferiți termeni; 3° să fie *gradată*; adecă primul membru să fiă, dacă este cu putință, o treptă pentru a se sui la cel d'al doilea, și așa până la cel din urmă; 4° divisiunea să fiă *naturală și expresă în termeni preciși*.

Iată câte-va exemple de divisiuni regulate.

Vorbind despre taina Patimilor, Bourdaloue, își împarte ast-fel materia discursului său:

«D-vastră n'ați considerat, pôte, până acum mörtea Mântuitorului, de cât ca un mister al umilintei și slăbiciunii sale; iar eu am să vă demonstrez că toemaî în acest mister apare totă întinderea puterei sale; acesta va fi prima parte. Lumea, până acum, nu a privit acest mister de cât ca o nebunie; iar eu, am să vă fac a vedé, că toemaî în acest mister, Dumnedeu a făcut să se ridice mai sus a sa înțelepciune: acesta va fi a doua parte.»

Vous n'avez peut-être, jusqu'à présent, considéré la mort du Sauveur, que comme le mystère de son humilité et de sa faiblesse; et moi, je vais vous montrer que c'est dans ce mystère qu'il a fait paraître toute l'étendue de sa puissance: ce sera la première partie. Le monde, jusqu'à présent, n'a regardé ce mystère que comme une folie; et moi, je vais vous faire voir que c'est dans ce mystère que Dieu a fait éclater plus hautement sa sagesse: ce sera la seconde partie.

Acastă simetrie în divisiuni se observă mai mult în divisiunile discursurilor filosofice de cât în cele judiciare.

Unii scriitori resping metoda divisiunii discurs-

surilor ca o sfortare funestă elocinței; cei mai mulți însă, mai ales dintre moderni, o admit, ca pe o călăuză de care chiar geniele mari au trebuință. Insuși Cicerone, a cui metodă nu este tot-d'a-una destul de desvoltată, ne oferă mai multe exemple de divisiuni juste și regulate.

Ast-fel, în discursul *pro lege Manilia* — în care se vorbea despre războiul contra lui Mitridate, regele Pontului, și a lui Tigrane regele Armeniei — Cicerone întreprinde a proba trei lucruri: 1) că rebelul e necesar; 2) că el este periculos și greu; 3) că numai Pompeiul îl poate termina cu succes.

Primum mihi videtur de genere belli; deinde de magnitudine; tum de imperatore deligendo esse dicendum. c. II).

În divisiunea discursurilor două defecte sunt de ocolit: unul este de a nu face prea multe divisiuni și sub-divisiuni, ceia ce poate da naștere la *confusiune*: Confusum est quidquid în pulverem sectum est; cel-alt de a nu deveni sclavul metodei divisiunilor și de a le crede tot-d'a-una trebuincioase.

III. NARAȚIUNEA

Narațiunea, în discurs, este expunerea faptului întocmită spre folosul cauzei.

Narațiunea este oratorică, istorică și poetică. Narațiunea *istorică* se ocupă numai de *adevăr* și expune faptele pur și simplu așa cum sunt; cea *oratorică*, încă respectă adevărul, dar îl prezintă sub culori favorabile cauzei insistând asupra împrejurărilor care îi sunt avantajoase și îndulcind pe cele care ar putea să îi fie uricioase ori defavorabile.

Un istoric, care ar fi voit să nareze mórtea lui Clodius, ar fi dis: *sclaviĩ lui Milone au ucis pe Clodiũ*. Cicerone dice : *sclaviĩ lui Milone fãcurã atunci cea ce fie-care din noi ar fi voit ca sclaviĩ sãĩ sã fi fãcut în asemenea împrejurãri*.

Fecerunt id servi Milonis quod suos quisque servos in tali re facere voluisset (*pro Mil.*, c. 10).

Un exemplu din care se póte vedé lámurit *diferința* între narațiunea istoricã și cea oratoricã este descrierea aceleiași bătălii de la Rocroy fãcutã de către Bossuet (în *or. fun. de Condé*) și Voltaire (în «*Siècle de Louis XIV*, Chap. III).

Narațiunea *poeticã* urmãresce *idealul*, împodobind, inavuñind și zugrãvind faptele, evenimentele și obiectele; creãnd sãũ mãrind personagiile și introducãnd chiar *miraculosul* în episódele vieței omenesci.

Lupta lui Rodrigue contra Maurilor (Corneille, *Cid*, acte IV, sc. III) și «Catacombele» din Chateaubriand, (les *Martyrs*, livre V) sunt frumoase exemple de narațiunii poetice; iar «Intrarea triumfalã a lui Mihãi Viteazul în Alba-Julia», scrisã și de Bãlcescu și de Laurian pune în evidențã diferența dintre narațiunea poeticã și cea istoricã.

Calitãțile narațiunei sunt: claritatea, verosimilitatea, scurtimea și interesul orĩ plãcutul. 1)

1) Narațiunea trebue sã fiã *clarã* :

Claritatea este o datorie pentru tot discursul; dar mãi ales ea este necesarã în narațiune, pentru cã de aci trebue sã plece lumina ce se va rãspãndi în tot cea ce va urma. *Narratio obscura totam obscurat orationem* (Cic. *de Orat.*, II, 80). Pentru acãsta trebue sã se pãstreze în narațiune ordinea realã sãũ probabilã

1) Patru calitãți se cer mãi cu sãmã pentru buna povestire. lámurirea, putința, scurtarea și interesul. (Marc., *Ret.*, p. 125.)

a lucrurilor și timpurilor; să se spună mai întâiu ceea-ce s'a întâmplat mai întâiu; să nu se piardă din vedere nici o dată regulele scurtimei; căci cu cât o narațiune este mai repede, cu atât este mai clară și lesne de urmărit.

Bălcescu ne dă un exemplu de narațiune repede și clară, arătând scena în care Mihai-Vitezul scapă de sub satirul călăului:

«Sosind Mihai în locul unde trebuia să primescă mórtea, gâdea cu satărul în mână, cu inima crudă, cu ochii sângeroși, se apropie de osândit, dar când aținti privirea asupra jertfei sale, când vădu acel trup măreț, aceea căutatură sēlbatică și infiorătoare, un tremur gróznic îl apucă; ridică satirul, voește a isbi; dar mâna îi cade, puterile îi slăbesc, gróza îl stăpânesce și trântind la pământ satirul, fuge printre mulțimea adunată împrejur, strigând în gura mare că el nu îndrăznește a ucide pe acest om».

Claritatea se dobândește în fine, și de se va feri oratorul de parentesurile lungi și dese; precum și de va vorbi, câtū-i este cu putință, cu cuvinte obicinuite.

2) Narațiunea trebuie să fie *verosimilă*.

Adevărul însuși, ca să fie cređut, are trebuință de verosimilitate. Să se dé persónelor caractere și motive care să corēspundă cu faptele lor; să nu se omită nici o circumstanță de loc, de timp, de mediū, care esplică cauzele, efectele, și fac un eveniment natural.

Dacă acușați pe un om de omor, zice Quintilian (IV, 2), descrieți-l mánios, violent, furios; trebuie cu tóte acestea a nu se abusa de aceste motive; mai cu deosebire persónele trebuiesc caracterisate prin fapte mai mult de cât prin vorbe.

Aut faman sequere, aut sibi convenientia finge.

(Hor, de arte poet, v. 119)

3) Narațiunea trebuie să fie *scurtă*.

Aristotel dice, cu drept cuvânt, că acesta nu e o calitate care să convină mai mult narațiunei de cât confirmațiunei sau exordiului.

Scurtimea ce se cere narațiunei consiste în a nu zice nimic ce e de prisos: *Semper ad eventum festina*.

O narațiune de două pagine este scurtă, dacă nu copriade de cât cea ce e trebuincios! pe când o narațiune de douăzeci linii e lungă, dacă ajungea mai puține cuvinte.

Sosii în port, zării o corabie, mă informai de prețul drumului, mă tocni; mă urcai în corabie, se rădică ancora, se pun pânzele, plecaram. Tote acestea se puteau spune în două cuvinte: *Mă imbarcai.*

Modelul narațiunii scurte va fi tot-d'a-una eroicul buletin răsboinic al lui Cesare :

Veni, vidi, vici (veniți, vedeți, învinși).

Cu toate astea nu trebuie a se trata ca superflue ornamentele puse la locul lor : «Narațiunea, dice Quintilian, ca să fie scurtă, nu trebuie să fie lipsită de grație; alt-fel ar fi fără artă. Căci plăcerea amăgesce și încântă, și cea ce place trece iute; un drum vesel și necurmat, de și mai lung, obosese mai puțin de cât un drum mai scurt, care ar fi neplăcut sau întrerupt».

Non inornata debet esse brevitatis; alioqui sit idoceta. Nam et fallit voluptas, et minus longa, quae delectant, videntur: ut amoenum ac molle iter, etiamsi est spatii amplioris, minus fatigat, quam durum arduumque compendium (IV. 2).

Se alătură deci, pe lângă aceste calități, *interesul și plăcutul*: interesul în subiectele susceptibile de înălțare și de patetic, plăcutul în subiectele mediocre; pentru materiile de puțină importanță, claritatea și precisiunea sunt singurele ornamente care le convin. În narațiunea judiciară însă, ori-cum ar fi subiectul, nu convine de loc stilul pompos și ornamentele căutate.

Narațiunea *miloniană* ne oferă un exemplu de o potrivă scurt și interesant. Cicerone descrie ast-fel lupta între Clodiu, și Milone: «Ei se întâlniră, și se el, în fața unei moși a lui Clodiu, pe la 11 ore, sau cam p'aci. De o dată, din vârful unei înălțimi, un mare număr de sclavi năvălesc asupra lui Milone cu armele în mâini; cei mai îndrăsnețiucid pe visitiu. Milone aruncă mantaua, sare afară din trăsura, și se apără cu tărie. Atunci cei care erau lângă Clodiu scot spadele: unii revin pentru a ataca pe Milone pe la spate; alții crezându-l deja ucis se pun a măcelări pe sclavii cari îl urmau de departe. Cei mai credincioși și mai devotați resistă; unii sunt uciși; alții, vedând că lupta se încinge în jurul trăsuri și că-i împedecau a veni în ajutorul stăpânului lor., auzind chiar pe Clodiu strigând că *Milone a*

murit, și convinși că acela nu mai exista, făcură atunci, fără ca stăpânul lor să le-o fi ordonat, fără ca el să fi știut, fără ca el să fi văzut, aceia ce fie-care din noi ar fi voit ca sclavi să se fi făcut în asemenea împrejurări.»

În acest exemplu se ved desvoltate și mai toate circumstanțele însemnate la locurile comune: «fit obviam Clodio ante fundum ejus (*ubi*), hora fere undecima (*quando*), aut non multo secus. Statim complures cum telis (*quibus auxiliis*), in hunc faciunt de loco superiore impetum; adversi rhedarium occidunt. Quum autem hic de rheda, rejecta penula, desiluisset, seque acri animo (*quis*) defenderet, illi qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur partim, quod hunc jam interfectum putarent, cadere incipiunt ejus servos, qui post erant: ex quibus, qui animo fidei in dominum et praesenti fuerunt, partim occisi sunt: partim, quum ad rhedam pugnari viderent, et domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, et revera putarent (*cur*), fecerunt id servi Milonis... neque imperante, neque sciente, neque praesente domino (*quomodo, quid*), quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.» (*Pro Milone*, c. 10.)

VI. CONFIRMAȚIUNEA SAU ADEVERIREA

Confirmațiunea consistă în a stabili și desvolta mijlocele pe care se rezimă oratorul spre a proba adevărul enunțat în propunere și espus în narațiune. Acesta este partea cea mai esențială a discursului.

În confirmațiune este de observat:

1°. *Aflarea probelor*, care se face prin medietatea subiectului mai mult de cât prin metoda *locurilor*.

2°. *Alegerea probelor*, care se face prin înlăturarea celor mai de puțină importanță sau care ar pute mai mult să compromită o cauză de cât să-i folosescă: *ponderantur non numerantur*.

Probele, ca să fie bune, trebuie să fiă proprii atât subiectului cât și auditorului, și să nu aibă nimic silit nici vulgar ¹⁾.

1) Vezi Lefranc, *Rhét.*, p. 72.

3°. *Ordinea probelor*. Unii retori cred că, cel mai bun mod de a așeza probele, este de a începe prin cele mai slabe, pentru a se rădica treptat pînă la cele mai tari, așa că discursul să meargă tot-d'auna crescînd: *semper augeatur et crescat oratio*.

Cicerone voește ca la început și la fine să se pună probele cele mai tari; iar în mijloc să se așeze cele mai slabe: *De firmissimis alia prima ponet, alia posteriora; inculcabitque leviora* (Orat., c. 15). Acastă dispozițiune s'a numit *omerică* de Quintilian, după ordinea de bătaia care se vede în Omer. (*Iliada*, IV, 297.)

Discursul lui Mitridat și al Clitemnestrei ne oferă câte un exemplu de ordine *gradată* și *omerică* a argumentelor ce invocă. (Racine, *Mithr.* acte III, sc 1; *Iphigénie*, acte IV sc. 4).

4°. *Modul de a trata probele*. În tratarea probelor trebuie a stărui mai mult asupra celor tari și convingătoare, și a le trata separat ca să nu se confunde unele cu altele. Cele slabe, din contra, trebuiesc reunite și grămădite pentru a se ajuta reciproc și a înlocui prin număr cea ce lipsese din forță.

Desvoltarea probelor tari și solide se numește *Amplificațiune* oratorică, care, după mărturia lui Longin, contribuie cel mai mult la înălțarea discursului.

Amplificațiunea nu consistă în mulțimea cuvintelor, ci în grația și în forța cu care ea înveșmîntă raționamentul. Când cine-va dăce tot cea ce trebuie să se dică, nu se face amplificațiune în sensul vulgar al cu-

vântului; dar dacă, după ce s'a dis cea ce trebuia să se dică, mai amplifică, se dice pré mult.

Principiul lui Despréaux, adevărat pentru poesiă, este adevărat și pentru elocință :

Tout ce qu'on dit de trop est fade et rebutant :
L'esprit rassasié le rejette à l'instant.

Art poët., ch. 1.

Omne supervacuum pleno de pectore manat.

Horat. *de Arte poet.*, v. 337.

În genere, amplificatiune însemnăză desvoltarea unei idei — disă *principală* — într'un discurs de ore-care întindere, fiă spre a întări, fiă spre a slăbi o probă sau o cugetare ore-care, prin alte idei *accesorii* sau *secundare*.

Ideile accesorii se găsec, făcând — față cu ideia principală — întrebările *pentru ce* și *cum* ?

Sorgințile amplificatiunii sunt aceleași ca și ale probelor : locurile comune, etc.

Cicerone, care a excelat în acastă parte a elocinței, ne procură un frumos exemplu de amplificatiune în discursul pentru Milone (c. 16) : asemenea și Molière (în *Tartuffe*, acte I, sc. 5) :

Et quoi ! vous ne ferez nulle distinction,
Entre l'hypocrisie et la dévotion ?
Vous les voulez traiter d'un semblable langage,
Et rendre le même honneur au masque qu'au visage ? etc.

5) *Legătura probelor*. Nu e destul de a alege, de a aședa probele, și de a le da o formă ; mai trebue încă a le lega așa ca să nu formeze de cât un singur corp.

Legătura probelor se face prin *transițiuni*, care sunt cugetări luate din însuși subiectul, și care conduc *natural* de la o probă la alta.

Discursul pe care Titu Liviu (XXIII, 8, 9) 'l pune în gura lui Pacuviu ne dă un exemplu de tôte regulele enunțate până acum (vedî Apendicele).

V. RESPINGEREA

Respingerea consistă întru a distruge mijlocele contrarie alor noastre, adică a surpa dovedile și părerile împotrivorilor noștri. (Marc. *Ret.*, p. 128); ea cere multă îndemânare și o logică încercată.

Respingerea se pune une-orî înaintea confirmațiunei, când oratorul vede că adversarul a produs mult efect asupra ascultătorilor, și că probele sale ar fi rău primite, dacă n'ar căuta să risipescă mai întâi îndoelile ce s'ar fi putut forma în contra sa.

Respingerea și confirmațiunea adesea staū chiar împreună și uniū retori nici nu le-aū privit ca douē părți distincte:

«Nu puteți, dice Cicerone, nici să respingeți aceia ce vi se opune, fără a confirma cea-ce vine în favoarea voastră, nici să confirmați probele vōstre, fără a respinge pe ale adversarului; acestea sunt douē lucruri unite prin natura lor, prin scopul lor și prin întrebuintarea ce se face dintr'ênsele».

De Orat., II. §1: Sed quia neque reprehendi, quae contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes, neque haec confirmari, nisi illa reprehendas, ideo haec et natura, et utilitate, et tractatione conjuncta sunt.

Respingerea se face saū dērîmând principiile pe cari adversarul a fondat probele sale, saū arătând că din principii bune el a tras consecințe false.

Depinde iarăși de iscusința oratorului de a prezinta obiecțiunile adversarului, sub un ast-fel de punct de vedere, în cât să pară saū ușore, saū de necredut, saū contradictoriū, saū străine de starea cestiunei.

În adeverire, când se întrebuintează argumen-

tele slabe, arta este de a le grămădi și de a le espune pe toate împreună, ca să se întărească reciproc. În respingere, din contră, interesul este de a divide acea-ce nu e forte de cât prin reunire; probele ast-fel separate sunt reduse la propria lor slăbiciune.

«Dacă adversarul are argumente puternice ce nu se pot dărîma, atunci să se siléscă oratorul a aduce și el altele spre a se vedé că nu totă dreptatea e de partea adversarului; sau dacă nu se pôte nici acesta atunci să se siléscă a micșora gravitatea faptului, arétând că s'a făcut ori din nesciință, ori din mēniă, sau în fine să apeleze la generositatea judecătorilor invocând etatea inculpatului, dacă e tiner, serviciile aduse patriei de el sau de familia sa, calitățile sale bune, firea cea rea a omului, etc.»¹⁾

Când se opun argumente solide unor obiecțiuni tari se pôte câte o dată combate cele mai slabe prin *batjocură*. Dar în acest cas oratorul trebuie să pună multă cumpătare: însuși Cicerone, care mănuiă cu iscusință arma batjocurei, se expuse odată să audă din gura severă a lui Catone, acea replică laconică: *lepidum habemus consulem* (avem un consul glumeț); căci «nu rîde bine de cât cine rîde la urmă». Este bine iarăși a se evita probele cari duc la ură, invidia și la cele alte patimi ce țin de dēnsele; iar dacă trebuie a ataca pe adversar cu violință trebuie a aréta că se face acesta de nevoie:

Să nu vorbescă oratorul, de adversarul său, ca Andrei Batori de Mihaï și națiunea română, către soldații săi:

«Mihaïu, e un șerpe pe care Sinan l'a hrănit în sinul său. și al cărui venin umblă să l' otrăvescă. Frații lui pasc și astăzi porcii și caprele în pădurile țării Romănesce. El sēmănă mai mult unui dobitoc fioros de cât unui om. El s'a unit cu tâlharul și cu țerani, semenii lui din toate ținuturile, spre peirea noastră. Nu vă temeți, adăogi el, de această nația proastă și de-

1. Veđi Molnar, p. 163.

«făimată, de veceuri dajnică Ungariei, nația de robi, pe care se
«cuvine a'i bate mai bine cu nuițele și bețe de cât cu ferul.»

(din N. Bălcescu).

În fine respingerea poate lua mai multe forme: a-
decă, putem respinge prin *negațiune*, prin *distinc-
țiune*, prin *recriminățiune*, prin *evasiune* sau în fine
prin *compensațiune*. Forma *dialogului ipotetic* este
încă una din cele mai cu succes întrebuințate în dis-
cuțiune. (Demost. discurs pentru Chersones ¹⁾).

Exemple de respingeri găsim numeroase atât la cei
vechi cât și la moderni: Demostene (discursul pentru
Coronă), Cicerone (Filipica II, prima parte) ș. a. ne-au
lăsat cele mai frumoase modele de respingere; la mo-
derni găsim numeroase exemple în elocința judiciară
și cea deliberativă.

În literatura română menționăm «apărarea țărani-
lui» de Cichindel și «lupta pentru unitatea națională»
de N. Bălcescu.

Cele mai puternice arme și care asigură mai
bine victoria în respingere sunt *rațiunea*, *ade-
vărul*, *evidența*. De aceea trebuie a învăța să ne
apărăm de raționamentele false, care se numesc
sofisme, când sunt cu intențiune false, sau *para-
logisme*, când sunt involuntare.

Un argument este un sofism (*σοφισμα*, înșel) sau un
paralogism, (*παρολογισμα*, mă înșel) ori de câte ori
concluzia nu este coprinsă în premise.

Ori ce sofism se poate coprinde în unul din aceste
trei tipuri: 1) sau că probază cea ce nu este în ches-
tiune și argumentele probază alt-ceva de cât ce tre-
buie să probeze; 2) sau că probază chestiunea prin
chestiunea însăși și argumentele nu probază nimic!
3) sau nu se probază cea ce este în chestiune și argu-
mentele probază greșit.

1) Vezi d'Halluin p. 278.

Principalele sofisme sunt :

1°. *Necumóscerea subiectului*, (ignoratio e-lenchi).

Argumentele pot fi escelente, dar nu se aplică în cauză:

Esemples sunt foarte numerése în conversație, în dispute, în memoriile judițiare, în care se caută a proba acea ce n'are nici un raport cu afacerea desbătută, sau când se probază contra adversarului acea ce nici el nu negă, ori i se impută acea ce nici el nu adoptă.

— Cel mai sigur mijloc de a respinge acest sofism așa de obișnuit, este de a precisa riguros chestiunea și de a'l aduce și pe adversar, cu voe ori fără de voe, la chestiune.

2°. *Căutarea principiului (petitio principii)*.

Argumentul caută un principiu ca punct de plecare, de care simte trebuință și, negăsind principiul — care este însăși chestiunea — răspunde prin chestiunea însăși; atunci argumentul se întorce asupra lui însuși, iar spiritul se agită într'un *cerc vițios*. Așa se întâmplă ori de câte ori se răspunde în termeni diferiți același lucru despre care se întreabă.

Molière face pe *Bolnavul* seșu, care aspiră la doctorat, să fie întrebat: *pentru ce opiul aduce somn? pentru că are facultatea somniferă*, răspunde candidatul.

*

Cetegus, apëra pe Catilina dicënd, că nu putea fi *factios* pentru că avea multă *probitate*; dar tocmai această calitate i-o contesta Cicerone.

*

Aristotel ca să dovedescă că pământul se află în mijlocul lumii, raționază ast-fel:

Natura lucrurilor grele este de a tinde spre *centrul lumii*; iar a lucrurilor ușore este de a se depărta de densul;

Dar, experiența ne invederează că lucrurile grele tind spre centrul pământului, și că lucrurile ușore se depărtază de la densul.

Deci, centrul pământului este tot de o dată și centrul lumii [!].

Erórea raționamentului stă în prima propozițiune:

căci, dacă se scie că lucrurile grele tind spre pământ, de unde însă putem sci că ele tind spre centrul *lumei*, dacă nu admitem mai dinainte că centrul pământului este tot de o dată și centrul *lumei*? *quod erat demonstrandum*.

Cercul vițios (circulus in probando), este un fel de petitio principii, în care, pentru a proba un lucru care este în cestiune, ne servim de un alt lucru care *depinde* chiar de ceea ce este în cestiune. La această sofismă se poate raporta toate raționamentele în care se probază un lucru necunoscut printr'un altul care este tot atât de necunoscut, sau un lucru nesigur printr'un altul tot atât de nesigur.

Pascal și bate joc (în «*De l'esprit géométrique*, ch. 1, §. 1.) de această definițiune a *luminii* în cerc vițios: *La lumière est un mouvement lumineux des corps lumineux*.

Câte o dată se dă numele de cerc vițios și unor argumente inextricabile ca cel din *dilema Cretanului*.

3°. *Erórea asupra cauzei*, care consiste într'o *inducțiune vițioasă*, conchide dela un efect real la o cauză închipuită, după o aparență sau o analogiă (*non causa pro causa* sau *post hoc, ergo propter hoc*, sau și mai bine, *cum hoc, ergo propter hoc*.)

Astfel când, de exemplu, după aparițiunea unei comete, pământul suferă de vre-un desastru: ciumă, fomete, etc., de și aceste nenorociri n'au nici o legătură fizică cu cometa, totuși poporul o consideră ca o cauză a acestor întâmplări: *post hoc, ergo propter hoc*. Dacă cine-va câștigă sau păgubesc, când un altul se află alătura de dânsul, el își poate închipui că acea persoană îi e cu sau fără noroc: *cum hoc, ergo propter hoc*.

După această sofismă au judecat și filosofi vechi, cari atribuiau *temerei de gol* o mulțime de efecte ce

nu-și aveaŭ cauza lor de cât în apăsarea aerului. Ast-fel judecaŭ și astrologii cari atribuiau o mare influență astrelor asupra evenimentelor pămîntesci, asemenea și augurii, aruspicii, etc. astfel 'și ieaŭ începutul tóte superstițiile și prejudițiile omenesci.

Virgiliu însuși a căzut în o asemenea eróre a timpului seŭ, când atribuia unei eclipse de sóre mórtea lui Cesar :

*Solem quis dicere falsum
Audeat?*

Acest sofism este mai comun și mai periculos în ordinea morală, când se denaturéză faptele adversarilor, atribuindu-le cause imaginare.

4°. *Enumérarea imperfectă* există când se conchide că un lucru se póte face numai într'un fel óre-care, saŭ când se trage o conclusiă generală, dintr'o enumerare defectuósă, în care s'a omis o parte a chestiunei ; de es. :

Francesii sunt albi, Englesii sunt albi, Italianii și Germanii sunt albi ; deci toți ómenii sunt albi.

Dilema betrânului Horațiu, când 'și apărá pe fiul seŭ, resultă tot din o enumerare imperfectă :

Dis, Valère, dis-nous, si tu veux qu'il périsse,
Où tu penses choisir un lieu pour son supplice ?
Sera-ce entre ces murs que mille et mille voix
Font résonner encor du bruit de ses exploits ?
Sera-ce hors des murs, au milieu de ces places
Qu'on voit fumer encor du sang des Curiaces ;
Entre leurs trois tombeaux et dans ce champ d'honneur,
Témoin de sa vaillance et de notre bonheur ?
Tu ne saurais cacher sa peine à sa victoire : etc.

(P. Corneille, *Hor.*, acte V. sc. 3)

Horațiu omite să enumere și locul în care fiul seŭ 'și ucisese sora și care putea să fi fost «un lieu pour son supplice».

5°. *Fallacia accidentis* se întemplă când se conchide dintr'un fapt accidental la o lege uni-

versală, de la particular la general, de la un adevăr relativ la un adevăr absolut :

Pledoaria lui Valeriu contra lui Horațiu, coprinde un asemenea sofism, când 'l acuză că voește să ucidă pe toți Romanii fiind că ucisese pe soră-sa :

Arretez sa fureur, et sauvez de ses mains
Si vous voulez regner, le reste des Romains ;
Il y va de la perte ou du salut du reste.

(*Corn., Hor., acte V. sc. 2).*

Ast-fel fac cei ce defaimă științele și artile din cauza abuzurilor care adesea le însoțesc ;

Unii medici fac erori, deci medicina e de defăimat.

Ast-fel ar fi când s'ar susține că Columb a fost un criminal, fiind-că a fost pus în lanțuri, de și este adevărat relativ că criminalii se pun în lanțuri ; ast-fel ar fi când cine-va, auzind că la orașe nu sunt bordeie, ar judeca că nu sunt nici de cum case și că prin urmare omenii acolo trăiesc sub cerul liber, etc.

Epicurienii conchideau că deii trebuiau să aibă o formă umană, pentru că dintre toate lucrurile din lume numai omul se bucură de exercițiul rațiunii ; ast-fel ei raționaū :

Deii sunt foarte fericiți ; nimenea nu pôte fi fericit fără virtute ; nu pôte fi virtute fără rațiune ; iar rațiunea nu se găsește nicăeri de cât în cea ce are forma umană ; trebuie dar a conchide că deii sunt cu forma umană.

Sofisma sta în acea că rațiunea se manifestă numai accidental sub forma umană, fiind-că ea se pôte manifesta și independent de această formă.

6° *Abuzul de cuvinte.* Ori de câte ori cuvintele equivoce sau ambigue (cu două înțelesuri) nu sunt întrebuințate într'o argumentațiune în acelaș înțeles, dă nascere la sofisme ; de acea la această categorie de sofisme se pôte raporta toate silogismele vițioase ; ast-fel :

a) A trece de la înțelesul *colectiv* la cel *distributiv* și *invers*, ca în acest exemplu :

Omul cugetă ;
Dar omul este compus din corp și suflet ;
Deci corpul și sufletul cugetă.

saū :

b) A trece de la înțelesul *divis* la cel *compus* și *invers*.

Sânta Scriptură dice : *Orbii vęd, schiopii merg, surdii aud*, etc. Aci prin *orbii*, *schiopii*, etc., se înțeleg acei cari *erau* odată orbii, schiopii, etc. ; cuvântul și-a pierdut 6re-cum înțelesul propriu : acesta este înțelesul *divis*.

Din contră, în această propozițiune, *orbii nu vęd de loc*, este evident că e vorba despre orbii cari *sunt* orbii, în înțelesul propriu al cuvântului ; acesta este înțelesul *compus*. Sunt unele propozițiuni care nu sunt adevărate de cât în acest din urmă înțeles : *Un om care plânge nu p6te rîde* ; adică nu p6te rîde în acelaș timp când plânge, de și p6te rîde după ce a plâns. Sofisma se întâmplă când se trece de la un înțeles la altul, în aceeași argumentațiune. Modul de a o respinge este de a răspunde diviđend ceea-ce adversarul a unit, saū reunind aceea-ce el a *divis*.

c) A trece de la înțelesul *relativ* la cel *absolut*, și *invers*, saū *in genere*, a trece de la un înțeles la altul, un cuvânt care p6te lua diverse accepțiuni, este a abusa de cuvinte spre a denatura chestiunea :

Un sot savant est sot plus qu'on sot ignorant.
Le sentiment commun est contre vos maximes.
Puisque *ignorant* et *sot* sont termes synonymes.

(Molière, *Fem. sav.* a. IV, sc. 3).

7°. *Pasiunile în genere*, iubirea de sine, interesul personal, invidia, din care nașce spiritul de a contradice, etc., *ideile preconceptionate*, prejudețiile și superstițiile de tot felul, influențând asupra voinței, turbură și altereză judecata : *utilitatea* ea locul adevărului, și *subiectul* însuși

care cugetă devine o sorginte de sofisme. Acestea se numesc sofisme *subiective*, în opoziție cu cele *obiective*, care provin din însăși obiectele despre care se cugetă și care prin exteriorul său aparența lor pot înșela spiritul asupra fondului său interiorului lor ¹⁾.

Pentru a dovedi sofismele unui raționament trebuie a se observa dacă în fie-care din premise, terminul mediū sau minora păstrează un înțeles identic, și dacă în concluzie nici un termin nu este într'un înțeles mai întins de cât în premise.

Ast-fel argumentația lui J. J. Rousseau, de ex., — (Discours sur les lettres) prin care vrea să probeze că artele sunt mai funeste de cât utile omului — se poate reduce la acest silogism :

Oamenii trebuie să renunțe la ceea-ce îi corupe ;

Arhitectura, sculptura, pictura, corup pe ómenii ;

Deci ómenii trebuie să renunțe la arhitectură, sculptură, etc.

Dar nu artele, ca arhitectura, sculptura, etc. corup ómenii, ci abuzul ce aceștia fac din ele ; sofisma se invederază, de óre-ce terminul mediū nu are în concluzie aceeași întindere ca în premisa a doua.

VI. PERORAȚIUNEA

Perorațiunea, care este cea din urmă parte a discursului, are două obiecte de îndeplinit : ea trebuie I^o să *resume* principalele probe și II° să *escite* în suflete emoțiunile proprii subiectului ce *oratorul* a tratat.

1) *Recapitulațiunea (enumeratio)*, este neapărată în cestiunile mari, cari, prin întinderea și diversitatea materiilor, pe rând discutate, ar putea lăsa óre-care confusiune în spirite.

1) Veđi *La logique de Port-Royal*, ed. Barré, Paris 1874, ch. XX și *Introduction à la science sociale*, p. H. Spencer, Paris, 1872, ch. IV.

Recapitularea se face saū de însuși oratorul, saū ca din partea unei alte persoane, ori a unui lucru neînsuflețit, dicēnd de exemplu :

«Daca legislatorul ar apare tot de odată și v'ar întreba : *Pentru ce esitați încă, ce ați putea dice când vi s'a demonstrat... ?* și ast-fel se urmēză mai departe recapitulațiunea.

Regula generală, ce este de observat în recapitulațiune, este de a nu reaminti de cât punctele importante și de a le da, la fie-care în parte, cât mai multă forță și cât mai puțină întindere : *Ut memoria, non oratio, renovata videatur.*

2) A doua parte a perorațiunei, se rapōrtă la moravuri și la pasiuni (*commiseratio, indignatio*) și era mult întrebuintată la Romani.

Anticitatea nu ne a lăsat nimic mai perfect în acest gen de cât perorațiunea pleduariei lui Milone, cea mai frumoasă și cea mai atingătoare perorațiune din câte se datoresc marelui geniū al lui Cicerone :

«Valeant, cives mei, valeant ; sint incolumes, sint florentes, sint beati ! stet haec urbs praeclara, mihiq̄ue patria carissima, etc...»

În tribuna modernă, de și e ceva mai aspră, totuși se permite pateticul, mai ales în elocința evangelică, precum se pōte vedea din perorațiunea discursului lui Bossuet la mōrtea prințului de Condé, etc.

«Venez peuples, venez maintenant ! mais venez plutôt, princes, et seigneurs ; et vous qui jugez la terre, et vous qui ouvrez aux hommes les portes du Ciel ; etc »

Perorațiunea nu e necesară de cât când conclusiunea se află prea depărtată de probe, mai ales în discursurile de genul judițiar și în predică.

Planul discursului

Planul unui discurs este tabloul ideilor principale, ale discursului, întocmit spre înlesnirea cuvîntării; el este scheletul discursului.

Planul este mai tot-d'auna partea cea mai grea pentru orator și de care depinde mai mult succesul unui discurs. El este baza oricărei compozițiuni literare:

«Din lipsă de plan, din cauză că n'a reflectat îndestul asupra obiectului său, un om deștept se simte înecurat și nu scie de unde să începă a scrie,» a zis Buffon.

Calitățile cerute de la un plan bun sunt: întregimea, limpiditatea, simplitatea, fecunditatea, unitatea și proporția.

Planul este *întreg* când coprinde subiectul în totă întinderea sa, fără să-i mai adauge nici să-i mai scadă ceva din cea ce trebuie să coprindă.

Planul e *limpede* când se presintă spiritului o imagine scurtă și lămurită despre tot subiectul, încât să se pótă vedea, cu o singură aruncătură de ochi, într'un mod distinct și precis, toate părțile și raporturile subiectului.

Planul este *simplu* când reduce tot subiectul, orî cât de complicat ar fi, la un număr mărginit de idei sau de propoziții generale; când înfățișeză o adunare de divisiuni atât de firesci, în cât fiă-care să nu aréte de cât o față nouă, să nu fiă de cât o esplicare diferită a aceleiași subiect.

Planul este *fecund* când fiă-care idee principală, coprinde în sineși o mulțime de alte idei secundare, în cât, la vederea unui singur obiect, să se zăréscă încă o mulțime altele.

În fine un plan are *unitate și proporția*.

când, diversele sale părți, sunt ast-fel de bine legate și armonisate, în cât fiă-care dintr'ensele întărind și înfrumusețând pe cea de dinaintea ei, prepară pe cea care îi urmăzează; și tôte, sprijinindu-se reciproc, contribuiesc la întemeierea și perfecțiunea cuvântului.

Aceste calități nu se reunesc în același grad în tôte genurile discursurilor, fiă din cauza naturii subiectului, fiă că nu se pôte prevede tôte amănuntele unei cuvântări.

Planul discursului unui orator s'a comparat cu planul de luptă al unui general; căci și unul și altul au în vedere un scop analog.

Planul unui discurs se pôte reduce adese ori la un silogism, ale cărui premise copriind tôte desvoltările necesare spre a convinge și a cărui conclusie formeză perorațiunea discursului.

Se citéză ca model de plan, acela al discursului lui *Massillon* «asupra adevărului Religiei».

*

Digresiunile sunt nesce discuțiuni, cari par străine subiectului principal; dar care, cu tôte astea, tind tot la scopul adevărat al oratorului. În elocință digresiunile sunt rari; întrebuințate însă cum se cuvine, ele pot deveni câte o dată plăcute și adese chiar folositoare.

Digresiunile ca să fiă bune trebuie să fiă rare și de o scurtime potrivită; să nască într'un mod natural din subiect, în cât să pară a face parte necesară dintr'ensul. Ele trebuie puse în partea cea mai potrivită a discursului; în fine digresiunile trebuie a fi prevădute de orator în planul său.

RESUMAT SINOPTIC

II. DISPOZIȚIUNEA

}	I. Exordiu	<i>Obiectul</i> {	Bunavoință Atențiunea (Interesul)
		<i>Sorginți</i> {	Indoiala, Imprejurarea Comparațiunea, Alegoria Lauda saū defaima. Tesa, Descripțiunea Istorisire, Rugăciune Esperiența, esemplu, obiceiū, etc.
		<i>Tonul</i> {	Simplu saū temperat Solemn saū măret Vehement saū-ex abrupto Insinuant (Precauțiuni oratorice)
		II. Propunerea {	Simplă Compusă
		<i>Divisiunea (cu subdivisiunile)</i> {	Intrégă Distinctă Gradată Naturală

III. Narațiunea

Istorică Poetică	}	și	Oratorică	}	Favorabilă Clară Verosimilă Scurtă Inter. și plăcută		IV. Confirmațiunea	}	Aflarea probelor Alegerea lor Ordinea probelor Tractarea lor <i>Amplificațiunea</i> Legăturile probelor (transițiuni).

}	V. Respingerea	<i>Locul res-</i>	}	<i>Sofisme</i>	Ignoratio elenchi Petitio principii (cercul vițios) Erórea asupra cauzei Enumerarea imperfectă Fallacia accidentis Abusul de cuvinte Pasiunile, prejud., superstit., etc. obi- ectele însăși
		<i>pingerei ;</i>			

VI. Perorațiunea { Simplă (Recapitulațiunea).
Patetică (Comiseratiunea).

Planul discursului { Intreg
Limpede
Simplu
Fecund
Unitate și proporțiune

PARTEA TREIA

ELOCUȚIUNEA

Elocuțiune, în genere, este exprimarea cugetărei prin cuvânt.

«*Tâlcuirea* voiasce să aibă vorbă frumoasă împodobită, înfrumusețată cu învățătura și cu măiestrie.

«Acésta cu multe feluri de frumusețe, cu multe desfătate figuri sau chipuri ritoricesci, și cu orice altă podóbă împodobesce cuvintele, culegând toate florile din grădinile Muselor, și toate frumusețele grăirii (*Molnar*, 22)».

Elocuțiunea este pentru elocință ceea ce coloritul este pentru pictură. Precum imaginația pictorului inventă mai întâiu principalele trăsuri ale tabloului; judecata sa le pune pe fiă care la locul său; iar coloritul însufleșesce totă opera, dă strălucire obiectelor; tot așa, în elocință, fondul discursului stă în fapte și idei, opera *Invențiunei*, apoi distribuțiunea, care formeză desenul și conturul, *Dispozițiunea*; iar *Elocuțiunea*, dă sufletul discursului, grația și putere. *Nam quum omnis ex re atque verbis constet oratio, neque verba sedem habere possunt, si rem subtraxeris, neque res lumen, si verba semoveris* (*de Orat.*, III, 5).

Prima condițiune ce se cere, pentru a cuvânta cine-va bine, este de a cugeta bine, adecă de a se face stăpân pe subiectul său, așa în cât să nu rămână nici o nedumerire, nici o obscuritate.

Cuvântul p^ote fi rostit sau scris ; de aceea, într'un înțeles mai restrins, elocuțiunea se ia acea parte a Retoriceii care trat^{ez}ă despre *stil*.

Regulele prescrise pentru cuvântul scris convin și cuvântului rostit, adecă convin orⁱ c^ărei compositiunii literare și constituesc aceea-ce se numesce *Stilistica*.

Stilistica

«Dicerea «stil» vine de la elinesce *στυλος*, care întâiași dată însemna stâl^p ; mai în urmă, tot sub această numire, se înțelegea la Romani o undrea sau sulă gr^osă de fier, un fel de *condei* cu care cei vechi, c^ări nu cunosceau întrebuint^ărea h^ărtiei, se serviau ca să însemneze literile pe sc^orte de copaci (*liber*) sau pe nesce tablⁱțe unse cu c^{er}ă pe d'asupra ; apoi cu încetul această dicere s'a întrebuint^ăt ca să însemneze chipul de a împ^ărtași cineva ideile sale.» (Marc., *Ret.*)

«Stilul nu e de c^{ât} ordinea și mișcarea ce omul pune în cuget^ăriile sale ; dac^ă le încatus^{ez}ă cu strictet^ă, dac^ă le str^ânge, stilul devine tare, nervos și concis ; dac^ă le lasă a se succede cu încetul și a nu se lega de c^{ât} dup^ă caprițiul vorbelor, c^{ât} de elegante să fi^ă cuget^ăriile, stilul va fi întunecat, slab și greoiu¹.)»

Meditațiunea este muma orⁱ c^ărei compositiunii :

«Pour bien écrire il faut donc posséder pleinement son sujet ; il faut y réfléchir assez pour voir clairement l'ordre de ses pensées ; et en former une suite, une chaîne continue, dont chaque point représente une idée ;—a dis Buffon.

sau. mai scurt, dup^ă Horațiu :

Scribendi recte sapere est et principium et fons.

1) Buffon, op. cit.

«Stilul prosaic este bun, când între cugetare și propoziția este cel mai strâns raport de congruență; stilul devine greoi, când numărul de cuvinte întrebuințat este prea mare pentru idea ce aș să exprime ¹⁾).

Stilul diferă de vorbire prin aceea că în vorbire ne mărginim a manifesta ideile sau sentimentele noastre, așa cum se află în noi, după trebuințele noastre, după circumstanțe și după capriciile noastre; pe când stilul le reproduce într'o ordine riguroasă, cu toate ornamentele de care ele sunt susceptibile și care pot să le înalțe.

Stilul este independent de știință, căci oamenii cari știu mult nu sunt tot-d'auna și cei cari cuvântă bine; chiar și cei cari cuvântă bine, nu cuvântă toți în același chip; cuvântul variază de la om la om, el este însuși omul: **Le style est l'homme même.** (Buffon).

Se disting în stil calitatea *generale* și calitatea *particulare*.

Calitățile generale sunt acelea care constituiesc esența stilului și sunt invariabile, pentru ori-ce fel de scriere sau vorbire; pe când calitățile particulare variază după diferența subiectelor, după etatea, cultura, etc. a oratorului sau scriitorului.

Se mai adaugă pe lângă aceste calități, diversele accidente ale limbei numite *Figuri*, și care aparțin la amândouă speciile de calități de o dată.

1. T. Maiorescu, *Critice* 1874 București, p. 40; mai vedeți asupra stilului articolul *Limba omului* de I. Baraș, în «*Isis saei natura*» anul III, 1858, p. 159 publicat și în *Lăpturariul* lui A. Pumnul, t. II, p. 2, pag. 207.

I. CALITĂȚILE GENERALI ALE STILULUI

Calitățile generală ale stilului sunt: puritatea, claritatea, precisiunea, naturalul, nobleța și armonia.

Puritatea stilului consistă în a se exprima cineva corect — adică a nu întrebuința de cât locuțiunile pe care regula, sau cel puțin obiceiul, le autorisă — în a cunoște limba.

Surtout qu'en vos écrits la langue révéree
Dans vos plus grands excès vous soit toujours sacrée,
En vain vous me frappez d'un son mélodieux,
Si le terme est impropre, ou le tour vicieux ;
Mon esprit n'admet point un pompeux barbarisme,
Ni d'un vers ampoulé l'orgueilleux solécisme :
Sans la langue, en un mot, l'auteur le plus divin
Est toujours, quoi qu'il fasse, un méchant écrivain.

Boil., Art. poét., ch I.

Chiar când în mari escese ar fi ca să cădeți,
Voi limba tot-d'auna de sfântă s'o aveți
Zadarnic este frasa plăcută-armonioasă
Cuventu de-î nepropriu făptura vicioasă ;
Urechia mea n'admite pomposul barbarism,
Arunc îndată versul ce are-un solecism,
Intr'un cuvânt poetul, sublim chiar de ar fi,
E rău poet de sigur când limba n'o va sci.

(Traducere de *Naum*).

Pentru a avea o cunoștință exactă a limbei, trebuie a o studia bine, a observa cu atențiune expresiunile care par improprii sau vițiose.

Unii retorî consideră această cerință ca o calitate particulară a stilului numită *propriété*, care stă în a întrebuința fiă-care cuvânt în înțelesul său propriu ; a nu dice de es. boul urlă, clopotul trosnesce, calul tună, etc., în loc de boul muge, clopotul sună, calul nechéză, etc.

Este greșit și neromânesce a dice : *a luat* dejunul, o baie ; a luat ceaiul, cafeaua, ciocolata, sodă, bere, vin, etc. în loc de : a dejunat, a făcut o baie, a băut ceaiul, cafeaua, ciocolata ; a bătut sodă, bere, vin, etc.

Este greșit a dice : *a avut loc* un bal la curte în loc de :

la curte a fost un bal; «aū avut loc examenele și împărțirea premiilor» în loc de, s'aū făcut examenele și împărțirea premiilor, «mă-a trimes răspuns» în loc de mă-a trimes vorbă.

Ceea ce face adesea cuvintele proprii anevoie de găsit, este asemănarea aparentă a înțelesului unor termenii, a căror însemnare este în realitate diferită. Aceste cuvinte se numesc în genere *sinonime*, precum: lene cu trândăvie, a inventa cu a descoperi, defect și viciu, obicei și deprindere, unic, singur, etc.

Tot ast-fel sunt sinonime adverbul *pré* cu *forte*; însă «forte» este propriu a arăta gradul superlativ, pe când «pré» arată escesul: Nu e tot una a fi cine-va «forte bun» cu a fi «pré bun.»

Expresiunile cari seamănă în formă și se deosebesc în înțeles se dic *omonime*.

Locuțiunile proprii și particulare unei limbi se numesc *idiotisme*; ele se caracterisază prin aceea că nu pot trece dintr'o limbă într'alta, prin traducere literală a cuvintelor, fără a produce un efect comic sau un non-sens.

V. Alexandri ne procură un specimen de un asemenea efect, în una din scenele comediei sale «Chirița în provincie» din care extragem partea de la fine:

Chirița.—Monsiu Șarlă . . . 1), ean dîtes moi, je vous prie: est-ce que vous êtes . . . multîmit de Guliță?

Șarl.—Comme ça, comme ça... multîmit et pas trop.

Chirița.—C'est qu'il est très... sburdălnic... mais avec le temps je suis sure qu'il deviendra un tambour d'instruction.

Șarl.—(cu mirare) Tambour?...

Chirița.—Oui... adică, dobă de carte... tambour... nous disons comme ça en moldave.

Șarl.—(în parte) Ah bon!... la voilà lancée

Chirița.—Et alors nous l'enverrons dedans.

Șarl.—Où ça madame?

Chirița.—Dedans... în întru... nous disons comme ça en moldave.

Șarl.—(în parte) Parle donc le moldave alors, malheureuse.

1) Șarlă 'i dicea profesorului de franțuzesce, al fiului său Guliță, care se numea Carol, fr. Charles.

Chirița. — *Et voyez vous, monsieur Charles, je ne voudrais pas qu'il perde son temps pour des fleurs de coucou?*

Șarl. — *Pour des fleurs de coucou?*

Chirița. — *C'est-à-dire : de flori de cuc.. nous disons comme ça...*

Șarl. — *En moldave... (în parte) Cristi... qu'elle m'agace avec son baragoin!*

Chirița. — *Aussi, je vous prie.. quand il se parressera... de lui donner de l'argent pour de miel.*

Șarl. — *Comment?... que je lui donne de l'argent?*

Chirița. (ridând) *Non... Să'i dai bani pe miere... de l'argent pour du miel.. c'est correct... nous disons comme cela...*

Șarl. — *C'est convenu... en moldave... Vous parlez comme un livre.*

Chirița. *Merci... j'ai apprendé toute seulette le français... pre legea mea.*

Șarl. — *Est-ce possible!... C'est extraordinaire.... Hé bien, votre fils vous ressemble... il a une facilité!... dans quelques années il parlera aussi bien que vous.*

Chirița. *Quel bonheur! Gugulea nineacă!... Auzi ce spune monsiu Șarlă..... dice că ai să vorbești franțuzesce ca apa... N'est-ce pas monsieur Charles qu'il parlera comme l'eau?*

Șarl. — *Comme?... Ah! oui, oui.... vous dites comme ça en moldave. Oui... oui.*

Chirița. *Da ean să'i fac eū un ecsamen.. Guliță, spune nineacă!, cum se chiamă franțuzesce furculița?*

Guliță. — *Furculision.*

Chirița. — *Frumos... dar friptura?*

Guliță. *Fripturision.*

Chirița. — *Prea frumos... dar învêrtita?*

Guliță. — *Invêrtision.*

Chirița. *Bravo... Guliță.. bravo Guguliță.. (il sêrută).*

Șarl. (în parte furios) *Gogomanition, vâ!...*

Pentru a scrie și a vorbi *corect* trebuie, pe lângă cunoștințe gramaticale, a avea încă *lectură* și *deprindere*: *lectura* celor mai buni scriitori, atât poeți cât și oratori; *deprinderea* care se câștigă din societatea celor cari vorbesc bine.

Asupra modului cum trebuie să se facă *lectura* spre a trage un folos real dintr'ênsa, un stilist însemnat a ȕis :

«Când citești, caută a deosebi cugetările, de haina în care sunt îmbrăcate. Înălăturăză tôte ornamentele și intrerupe, din când în când, plăcerea care, la cei mai mulți, este unită cu curiositatea de a vedea sfârșitul.

Ast-fel tu vei ajunge să exprimi cu vre-o câte-va vorbe cea ce autorul a ȕis în mai multe fețe. Aceste câte va vorbe scrie-le pe caetul têu de note. Ele sunt acum ale tale ca și cugetările ce se exprimă printr'ênsele.

Cele mai mari cărți pot fi cu modul acesta transformate în vre-o câte-va foi. Folósele ce meditațiunea trage din ast-fel de deprinderi sunt fórté mari.

Stilul se dice *pur*, când se întrebuintéză vorbe curat românescí, adecă atunci când cuvântul este lipsit de barbarisme, de provincialisme, de archaisme și de neologisme, care nu 'și au locul în limbă.

Barbarisme se numesc acele vorbe sau locuțiuni ce sunt luate din limbă streine, fără o neapărată trebuință. Barbarismul póte fi sau de dicere sau de frasă: eú pururea *ghindesc*, în loc de *gândesc*, este un barbarism de dicere; iar: acest om are mult *de* merit, în loc de mult merit, este un barbarism de frasă.

Alte exemple de barbarisme :

«Și eú am răgușit strigând: să trăească *libertaoa* și *egalitaoa* — dice Sandu Napoilă — indignat că n'au mai rémas în țéră nici *sevas* nici *hristoitie*; dar înțelegeam egalitaoa cu boerii cei mari; să fiú *ena mu che ena su* cu vornicul Hârzobeánu și cu logofétul Protipendescu etc. . . »

Nu voesc *de* o înălțare (*Je ne veux pas de. . .*)

Mé părăsesc *la* personalității (*je m'abandonne aux. . .*)

Speranța apoteosei și temerea potentei (adică a furcilor de spéndurétóre, franț. *potence*.)

A pune la profit historia.

A da schimbul (*donner le change*), etc., etc. ¹⁾

«Noi Tătărășeni care, cum o dat Dumneđu, avem și noi o țíră de *politichie*, și de *plapomație*, 'i-am giucat pe degite, etc.

*

Lefegii din diua de astădi se hrănesc din léfă, se îndopă din *bungetul* țării, de aceea îi numim lefegii.

1) N. Blaremburg: România și rebelul actual sau Guvernanții și guvernații, edit. II, Bucuresc 1878.

Audî, tron cu moştenire !... apoi nu-î de suferit !
 Care atuncea, cum s'ar prinde, eă ce am *hambition*.
 Să-mi rădic toată speranţa de-a-mă acăşa de tron !

(*Alexandri, passim Teatru* vol I).*

* În cântonetele lui Alexandri se găsesc compoziţiuni în-
 tregi ca «*Herşcu boccegiul*» în care limba română e barbari-
 sată în gura vre unui Evreu, Grec, Némţ, etc. (vedî nunta ţă-
 rănescă sc, III.)

Barbare mai sunt şi diceri ca : *pripederenţa, Semeti,*
poloteism, Peslăgiū, Asficionelor, Diacoline, entuscivism
 etc., în loc de preponderenţa, Semiţi, politeism, Pe-
 lasgiū, Amficionelor, Deucalione, entusiasm etc. ¹⁾

*

Barbarismele, fiă de diceră, fiă de frasă, iaū nu-
 miri speciale de latinisme, elenisme, germanisme, sla-
 vonisme, franţusisme, unğurisme, turcisme, etc., după
 limba care influenţeză aşupra cuvintelor sau sintaxei
 altei limbe.

ESEMPLU : *Latinisme :*

Latinisme sunt cuvintele ca : *granditate* (mărime),
frecente (adeseori), *dedecore* (ruşine), *cacumen* (vêrf),
cicoma (barză), *popinariu* (cârciumar), *trabe* (bărnă),
 etc. de care se află multe în «*Proiectul de Dicţionar*»
 al repoaşilor Maxim & Laurian.

saū : *Vino placid, quō imi place,*
Du-te 'n pace mē dīlegu :

Plănsul ochilor que tace
Nici de cum nu 'l înţeleg.

(*Eliade R., Cavalerul Toggenburg*)

*

Elenisme :

Elenisme sunt toate cuvintele ca : *simandicos, ighe-*
monicos, a se diafendefsi (a se apëra) *engomie, etc.;*

¹⁾ Aceste expresiuni le am cules din gura elevilor din şcola
 normală a societăţii pentru învăţătura poporului român, sec-
 ţiunea de Prahova, la lecţiunile de istoriă ; ceia ce arată că
 barbarismele nu se comit numai de străini, ci că se datorese
 adesea unor fenomene limbistice recunoscute de filologiă şi
 determinate sub diverse numiri (vedî Hasdeu, *Curs de filolô-*
gia comparată, ms.)

care au inundat în țară și au impestrițat limba în timpul Fanarioților și de care e plină literatura din acele timpuri.

Limba românească din anii 1822 și 1823 :

Polacala 'mă pare bine, că tu te-ai pomăzuit,
Clenă sau *logiotatos* ca s'ajungi ai nimerit.
Acsafna cu duioșie, te rog mult a m'asculta ;
 Să nu faci *schepsis*, *tertipuri*, *nerodii*, *che-ta-lipa*.
 (N. Istrati).

*

Nu pot sta la *syntrofie*
 Qua să dau *plirophorie* ;
 Quoci sunt tinăr *hagiamiu*
 Și n'am *praxis* ca să sciu.

(Eliade R., *Versif.* p., XLVII).

Germanisme :

Germanismele au influențat mai ales asupra Românilor transcarpațini : de exemplu adjectivele din *Fóia Societăței* bucovinene (p. 215 din 1867) :

Noi Români vom o viață națională *consciută* și *scoposită* (*Zweckbewusstes Leben*)—este un germanism.

Noi nu putem dice de cât «o viață națională, care să-și cunoască scopul.»

Din aceeași cauză :

Cultura specială de chemare (*Spezielle Berufsbildung*) este un germanism.

Asemenea cuvintele

Nevitalitate, neprecalculaveră (p. 6) nemțesce : *Lebensunfähigkeit, unvorherberechenbar*.

A judeca la închisóre = a condamna la, etc. Nemțesce : *Zur Kerkerstrafe verurtheilt*. Tinera englesă avută fără măsură = *förte* avută ; Nemțesce : *unermesslich reich*. Spre norocire casa n'a luat foc = Din norocire. (*Zum Glück*.); fluștiuk, laiber, șau ! etc.

Slavonisme :

Slavonisme sunt cuvintele ca : *isbândă, iscătire, ispravă, isnová, isvod, prinos, podvadă, praznic, povară, zavistiă, zăbavă, zapciu, zadarnic*, etc. cari au trecut în limbă prin influința culturei slavone de odinoră¹

¹ Veđi «Vocabularul de vorbe streine» al lui I. Heliade R. Bucuresci, 1857.

Limba românească din anii 1822 și 1823 :

«Pe-un pameșnic ce 'n dejurstfă de multe ori s'a primit.
 La presuștvii ca pomosnic cu credință am slujit.
 În multe comandirofce tot cu cinste am umblat.
 Și sledsvii pe la zastave de multe ori am lucrat;
 În otpuscii cu podorojine eu ca alți n'am esit,
 Său ostanofce la slujbe în vac n'am pricinuit;
 Samovolnicia iarăși nici cum nu am săvêrșit.
 Ci nagrajdenii primit'am, ca un cinovnic cinstit;
 Nacazanii pentru slujbă nici odată n'am avut.
 Și sdelci a lucra ca mine altul nu s'a mai vêdut.
 Din stolo-nacealnic astădii spre clen sunt pomăzuit,
 Pentru că cunosc pareatca; l'asta m'au înaintit;
 Nu crede deci la ponosuri, nu'mi lua al tău favor.
 Și nu uita că mă cheamă ... *** sin ***

(N. Istrati).

Frantusisme

Frantusisme sunt cuvintele ca: ofrandă, rezon, bavard, partaj, măritaj, ecleraj, demarșă, atelaj, ravaj, a dispoza, avertisa, asorta, etc. Mai ales administrația și armata împrumută asemenea cuvinte streine.

.... Militia și ale miliției este una din părțile activități naționale, în care nu scim cum se face că limb'a s'a respectat și se respectă mai puciu. Peno mai eri domnia, în această parte: ostafcele, obachtele, parucicii, praporgii, polcovnicii, picazurile, otnosienile, smotrurile, lozincele, pisserii, iuncarii, fetbelii, uceniele, vistavoi, etc

Astădii au invas în locu-le: avangardele, ariergardele, furagiele, furgone, cordone, serjenți, jandarmi, avant-posturile, pudr'a, balele, senturonele, ramparturile, ranforturile și cu tot neamul lor. Mâne?—Mane D-deu scie ce potop va mai veni de astă parte preste biét'a limba romana (L. & M. Glosarul Academiei, cuvântul: avangarda).

Alte esemple:

Sorele tot de odată risipind noru 'n senin.
 Cu horróre lumineață câmpul de carnagiu plin.

*

Ci să nu 'mă viia p'a mele plage
 Să 'mă ardă, stingă pasciuni, foillage

¹ Asupra fantusismelor, veđi și articolul d-lui Ține «De ale limbei» publicat în foița «României Libere» No. 176, din Decembre, 1877.

Să 'mî sfarme, spargă la coquillage
Sub bombe, tunet uccigător.

*

Ca passerea que vede prin umbrele funebre,
Credința mea pătrunse cu ochiu printre tenebre
Instinctul ei propheticu destinu 'mî reveló.
Adesea al meu suflet în visele-aurée
Pe arripe de flacări svolând spre empyrrée
Veđú devine câmpuri, și mórtea devanțó
Eliad R., Poetul murind.)

*

Dacă crud timpul cu-a lui ravagiuri,
Natura noastră o vestezesce
Ne remân încă multe-avantagiuri etc.

(Negruți Teatru. p. 61).

A se supăra în contra cui-va, în loc de a se supăra pe cineva (se facher contre quelqu'un): nu am bani asupra mea (je n'ai pas d'argent sur moi); în loc de n'am bani la mine. Pentru a fi rege el nu este mai puțin om. (Pour être roi il n'est pas moins homme) în loc de: măcar că este rege, cu toate aceste este și el om.

Ungurisme, turcisme etc. sunt cuvinte luate din limba ungară, turcă, etc, precum: *birău* (primar), *feredee* (băi), etc. — *hazna* (visteriă), *tarapana* (monetăria), *rugfet*, *huzmet*, *ogeac*, *hamal*, etc. ¹⁾

Barbarismul este o eróre contra limbii.

Erórea contra gramaticii se numesce *solecism*. Acest defect gramatical consistă mai ales din greșita întrebuintare a prepozițiilor, conjuncțiilor, a pronumelor, etc, de exemplu:

Plec în Paris=la Paris. 'Mî-am đis în sine = 'mî am đis în mine. Voi însă'ti ați venit la mine = voi înși-vé ați venit la mine; el 'mî a dat îndemnul pentru de a pleca=pentru a pleca.

Din greșita concordare a verbului, a adjectivului și a articolului impropriu *al, a*; de ex:

Militarii merge la resbel=militarii merg la resbel. Mî-am cumpărat nisce haine noi=haine nouă. Aceste haine sunt a mele; dar nu a tale = aceste haine sunt ale mele; iar nu ale tale;

1). Veđi «Turcisme în limba română» publicate în «Scóla Română» din Ploesci, de T. H. Zamfirescu și studiul d' lui L. Șăineanu.

Din greșita întrebuițare a genitivelor, când acestea sunt precese de o vorbă nearticulată, d. es.:

D-lui Ministru instrucțiunii publice și al cultelor etc, în loc de : Domnului Ministru al instrucțiunii, etc.;

Din greșita întrebuițare a pronumelor *său, sa, lui și ei*. De es.:

Ori-ce părinte își iubește copilul *lui*, în loc de copilul *său* ;

Din întrebuițarea unor forme neadmise de gramatică, de ex.:

Cași=case; școli=școle; picere= piciore; a cosea=a cose; au venitără, mâncatără=au venit, mâncat, etc.

Din construcțiuni sintactice nelogice, numite *analogice*: *Pomul* care l'ai vădūt erī i-aū cădūt frunțele=*pomului*¹⁾

Provincialisme sunt expresiunile întrebuițate numai în unele localități.

Provincialisme sunt cuvintele și expresiunile ca *dughiană* (magazin), *cosciug* (coșniță), *oghială* (plapomă), *móre de curechi* (*zémă de varză*), *tună 'n sobă* (*întră 'n casă*) etc.²

Ele nu sunt permise de cât: când scriitorul vooșce să arete însușirile limbei dintr'un ținut anume; când nu se află altă expresiune mai propriă pentru o noțiune saū o cugetare oree-care și când este a se produce un efect comic;

Aici (în Iași) *glodul, colbăriă*
Pe pământ și 'n cer domnese!
Și *fânarel* Eforiea
Tot în lună *năzuesc!*
Prin urmare 'n veci Eșeni
Pene în gât sunt *inglodați*,
Și ca *bufne*, ca vedenii
De lumine depărtați.

Așa cânta «Chirița în Iași» (a. III, sc., 2).

Archaisme se numesc dicerile saū locuțiunile învechite, eșite din usul limbei, pe care latinii le numiaū *verba absolute, exoleta*.

Archaisme sunt: a se incinde=a se aprinde, spășenie = mântuire, meserere = milă, rost = gură, vo-

1) Veđi și «Literatura» de M. Strajan p. 57-80.

2) Alexandri a esplicat o seriă de mai multe cuvinte streine, barbarisme, provincialisme, etc, în vol. III, *Teatru*.

róva = cuvânt, a îndărăpta = a merge înapoi; «și lași în toate nopți stratul meu» = și spăl în toate nopțile patul meu. (*Coresi*) etc.

Essordiul și invocațiunea unui proiectat «Traian»

Volii a cantare ¹ lupt'a cumplita, *ingemenata*, ²
Ce sntienii-in veclime Traianu imperatoriu ³
In contr'a lui Decébal, ferosulu Dacicu rege,
Plantandu Roman'a gente la Istru ⁴ și Carpati.

O genie ⁵ potente allu Romei veclie, eterne ⁶ !
Inspira versulu temidu ⁷ allu *seui* ⁸ stranepotu ;
Se pota demnu *narrare* ⁹ vertutea strabuneasca
Romaniloru de-essemplu, *altòru-a* ¹⁰ dè temutu.

G. M. Fontanini

Archaismele pot fi întrebuițate și admise când servă să infrumusețeze cuvântarea. ¹⁾

Neologismele sunt cuvintele noi derivate sau luate întregi dintr'o limbă străină, locuțiunii neusitate, construcțiunii străine limbii obicinuite :

Neologismele ca *donuri* în loc de daruri; *terra* în loc de pământ; *cercustanța*, în loc de împrejurare; *nu am op*, în loc de nu am trebuință; *surg* în loc de se nase; *belușel*=frumușel etc., nu sunt admisibile.

Neologismele sunt de primit în limbă: a) în termeni tehnici ca: oxigen, telefon, poligraf, etc., b) când exprimă o idee nouă, care trebuie neapărat să fie introdusă în limbă și pentru care nu există încă un cuvânt propriu: vagon, acționar, ofertă, tramcar, etc., și c) când servă spre a varia stilul, mai ales pen-

¹ *A cantare* forma arhaica netrunciata a infinitivului—² *Ingemenatu*=îndovitu. Traianu purtă în contr'a lui Decebalu doue resbelle.—³ *Imperatoriu* s. *imperatore* form'a nescurtata de la lat. imperator în loculu celei scurtate populare imperatu.—⁴ *Istru* numele vecliu allu Dunariei de diosu. ⁵ *Geniu*=spiritu, spiritul tutelariu — ⁶ *Eternu*=sloven. vecnicu. Epitetulu ce de preferentia se daă vecliei Rome.—⁷ *Temidu* forma romanita den latin. timidus.—⁸ *Seui* forma macedoromana în loculu celei dacoromane allui seu.—⁹ *Narrare*=istorire=sloven. povestire.—¹⁰ *Altòru-a* accentuarea antica în loculu celei moderne altòru-a.

(*Vocea Romana*, No. I. p. 6.)

1) Vezi Introducerea la «Carlea de Citire» a lui A. Lambrior, Iași, 1882.

tru neologismele împământenite : timp, divisiune, acțiune, spectacol, etc.

Din contra sunt de evitat ori de câte ori se află deja în limbă—pe lângă cuvântul nou—și un cuvânt curat român din limba populară. Se va dice de es. bine-cuvântare și nu benedicțiune, în loc de blagoslovenia, précurată în loc de precista, bunavestire în loc de blagoveștenie, mărire în loc de slavă, etc. 1)

În privința sfortărei de a introduce cuvinte impure într'o limbă, putem avé în vedere următoarea anecdotă :

Din viața Impératului Tiberius ni se referă, că odată comițând o eróre în contra limbei, Marcellus 'i-a relevat-o și 'i-a îndreptat-o ; dar Capito, un alt gramatist, ce era din întêmplare de față, observă, că limba imperatorului este limbă bună sau cel puțin, dacă nu este îndată, va deveni peste curând. La acesta însă Marcellus răspunde : «*Capito este un mincinos, Cesare : tu poți acorda împământenirea cea mare unui om, dar nici odată unui cuvânt.*»

Causele care au contribuit la stricarea limbei, mai ales în timpii din urmă, sunt multe ; dar ele se pot reduce la următoarele trei mai însemnate : 1° *traducțiunile* «fiind-că literatura noastră s'a început prin traduceri — începând de la Coresi și pêne la Códul Alexandru Ión I.²)» 2° *diaristica*, care — mai ales în timpii din urmă — a luat o forțe mare desvoltare ; 3° *familiarisarea limbelor străine și instrucțiunei făcută în institutele străine*, care decurg din sistemul de educațiune ce se dá marei majorității a tinerimei române. 3)

1) Veđi în Conv. lit. Iași, 1881, No. 8, studiú «*In contra neologismelor*» de d. T. Maiórescu.

2) În *Codicele române*, se pot vedé tot felul de barbarisme luate din diverse limbi.

3) Veđi art. d-lui N. Densușanu «*Sintactica limbei române*» publicat în foiața «*Rom. liberă*» No. 103 și 104 an. 1877 Septembre.

Tendințele de a purifica limba de unele barbarisme, neologisme, etc., a adus *purismul*.

Nu trebuie însă a confunda puritatea cu purismul. *Purismul* este o afectațiune și prin urmare un viciu; el este pentru stil cea-ce rigorismul este pentru morală;

Ast-fel unii nu admit nici un cuvânt de origine îndoișă, ca în genere toți latinistii, după exemplul de mai jos :

Apellu la arme

Nemica¹ mai sublimă, mai demnu de reveritu.²
 Ca lupta suscepă³ de-unu popul assupritu,
 Ce-aspira se disferme⁴ crud jugulu⁵ rossionosu
 Impusu de violenti'a straninului trufosu!
 Au ce valoare se-aiba a firii ubertate
 Lipsita de onore, dreptu si libertate?
 Vai, fora-aceste bunuri viueti'a-e degradare!
 Nolluca-ammagitoria, nedemna vegetare!⁷

Romani, la arme dero, barbati si juni, sariti,
 In diu'a resbunarii pre inimici colpiti!⁸
 La lupta sacra pentru altarie si focarie⁹
 Veniti cu voliosia si-unanima strigare!
 Probatu co seti¹⁰ nepoti buni ai divului¹¹ Traianu,
 Co-in vene vé curre¹²-anco puru sange de Romanu!

G. M. F.

Alții nu admit nici termenii *tehnici*, ca în acest exemplu, pe care îl luăm din scrierile lui Pumnul :

Intruducăciune pregătitivă în filosofie sau sciemint. Prodata intruducăciunii este cunoscăciunea însemnăței sciemintului ca mama născătivă a celorlalte științe !

¹ *Nemica* s. nemici a forma mai corectă de cătu nemicu.—
² *Reverire* lat. revereri = respectare, venerare.—³ *Suscepitu* de la suscepere = interprendre !—⁴ *Disfermare* forma macedo-romana în locul celei dacoromane sfermare.—⁵ *Crudu jugulu* construcțiune arhaică = crudulu jgu.—⁶ *Ubertate* = abundenția, fertilitate.—⁷ *Vegetare* = viaare ca plant'a (fora sentire).—⁸ *Colpire* = lovire.—⁹ *Focariu* s. *foculariu* = vetra.—¹⁰ *Semu, seti* formele primitive după cari s'au formatu, den suntu, modernele suntetu, sunteti.—¹¹ *Divu* = divinu, dieescu; epitetu ce se daă împaraților romani după morte, fiindu declarați de semidiei.—¹² *Currere*, forma mai corectă de cătu curgere....
 (Vocea Romana No. 1 p. 7)

Astă cercetăciune este cu putință pe trei drumuri a) pe drumul vorbămîntal (etimologic); b) pe drumul sufletămîntal (psihologic) c) pe drumul timpătural (istorie) etc.

(Din manuscris. despre filosof. populară).

II Claritatea

Claritatea este acea calitate a stilului care face să se înțelégă lesne și îndată cugetarea arătată prin cuvênt; ea depinde mai ales de puritate, ocolind termenii vagi sau echivoci, construcțiunile încrucișate, inversiunile forțate, periódele pré lungi sau cari sunt traversate de înțelesuri diferite.

Claritatea expresiunii, dice Quintilian, trebuie să fie ast-fel în cât cugetarea să isbescă mintea precum sórele isbesce vederea: *Ut in animum audientis oratio, sicut sol in oculos, occurrat.*

Nimic nu e mai obicinuit, dice d'Aguesseau de cât de a vedé ómeni, de orî-ce etate, vorbind înainte de a fi cugetat, și lipsindu-le talentul cel mai necesar tuturor, acela de a spune esact acea ce voesce a dice. Singurul mijloc, de a evita un așa mare defect, este de a lua din tinerețe obiceiul de a nu dice de cât cea ce se concepe, și de a expune conceptul în modul cel mai propriu pentru a'l face înțeles celor-l'alți.

Regula următoare prescrisă pentru claritatea versurilor, convine orî-cărei cômposițiunii:

*Dați-vé ideia clară, fiți în versuri lămuriți
Cum să vé pricépă lumea, daqua vreți a fi citiți.
Sunt ómeni confuși cu mintea, și cugetările lor
Sunt nencetat încurcate într'o desime de nor:
Lumina minții pe dênșii nu é 'n stare-a'i lumină.
Cată să sciti mai 'nainte pin'a scri, a cugetă,
După ideile nóstre tóte quâte exprimăm
Orî le lămurim mai bine, or mai mult le'ntunecăm;
Quea que cunoșcem bine se enunță lămurit,
Vorbele prin quare-o dicem vin pe loc și nemerit.*

I. Eliade R.

Claritatea este une-ori sacrificată dorinței de a păre fin, delicat, misterios, profund; precum se vede în rîndurile următoare, din «Prosodia limbei românești» (a lui G. Săulescu) :

«Perdënd cunósce omul a prețui perduto, cum o nópte arată adese a țilei prețuito.»

Acest defect, care se numesce *galimatia* (galli Mathias) nu se póte evita de cât prin tăcere. Gloria și meritul unor ómenī — țice La Bruyère — este de a scrie bine iar al cător-va alți, este de a nu scrie de loc (Car. *Des ouvr. de l'esprit*).

Contrariul clarității este obscuritatea și non-sensul.

Nonsens este când se constată contradicere între o espresiune și drépta judecată ori bunul simț, precum în aceste versuri :

Era nópte 'ntunecósă
Alba lună luminând ;
Era 'n valea rēcorósă
Glas de bucium rēsunând...

Un exemplu de *galimatia* și *non-sens* este și următórea definiție :

Philosophia absolută. ¹

«Pentru mine, Domnule philosoph, simțirea este un fluid individual, care redus la cea mai simplă expresiă, printr'o impulsă comunicativă, și făcënd prin hypotenusă o tangentē prin fibrele simțitive, străbatute prin tóte liniile paralele ce se unesc din natura lor într'un punct, și prin simțibilitate produc tóte sensațiunile, tóte simțimintele sentimentalismului celor cinci simțuri ce simțualmente funcționă prin cele cinci simțuri și cad tóte în synthesa perpendiculararei spre a se manifesta spiritului uman printr'o phosphorescență supranaturală a intelectului simțitor...»

Obscuritatea provine mai ales din *inversiune*, ca în aceste versuri ale lui Asachi :

1) Din «Odobescu» *Pseudo-Kynigheticos*, p. 184.

Diogenes, în Athina,
Unde strălucia lumina,
Un bărbat era mintos :
Însă judecat pe dos.

saŭ iarăși

Diogene-atunci răspunde
Insemnat acest cuvânt.

orî din lungimea fraselor saŭ nepotrivirea lor,
precum se vede în următoarea definițiune a epopeii:

«Epopea este un discurs inventat cu artă, spre a forma mo-
ravurile, prin instrucțiuni îmbrăcate cu alegorii ale unei fapte
însemnate, care se istorisește în versuri într'un chip verase-
mene și plăcut.»

Abstracțiunea încă împiedică adese-orî clari-
tatea; precum se vede în acest esemplu, unde
obscuritatea vine din inversiune și abstracțiune:

La Thermele lui Carol IV:

Fântana que insuflă în corul eliconiu
Cântările divine ! Cum unda ta ferbinte
Prin vineții sulfurii ș'empyrcanul calce
Adduce în lume viața ? Din Etna smulgi tu focul ?
Prin Styx fulgeră venații, și ast-fel împingi Morte ?
Saŭ ceru îți dă căldura que 'n stanțele îți viață ?
Tie se 'nchină Baia, și se închină unda
Albanului, onore d'antenooree plage ;
Si jos își plăcă fruntea quelle faimóse Therme
Sorgințele cetății a Rinului cerúliu
Unde reposă 'n pace cenușa 'mbărbătore
A Marelui quel Carol, mai bunul din toții regi.

(*L. Eliade R. Cours de poesie generale p. 167.*)

Chiar o punctuație neregulată poate întuneca sti-
lul, precum în acest răspuns al unui oracol din
anticitate :

Duce-te-vei, inturna-te-vei, nu, vei peri.
Ibis, redibis, nunquam, peribis.

Pentru lucru nu pentru lenevie trăim pe pământ.

In fine obscuritatea mai nasce și din întrebun-

Negoescu, *Ret. și Stil.*

țarea *echivocului*, adică a termenilor sau construcțiilor care pot da naștere la două înțelesuri:

Olenia era guvernată în vechime prin *banii* sei.

În subiectele glumețe însă, echivocul poate fi cu succes întrebuițat.

În «Căsătoria silită» Sganarelle se duce a cere un consiliu, dacă va face bine însurându-se: doctorul Pancrace, înainte de a intra în fondul cestiunei, îi dice :

De ce *limbă* voiți a vă servi cu mine ?

Sganarelle

De ce *limbă* ?

Pancrace

Da !

Sganarelle

La naiba ! de *limba* pe care o am în gură. Cred că n'am să merg a împrumuta pe a vecinului.

(Molière, *Le Mariage forcé*).

Pentru a ocoli aceste defecte, La Bruyère, dă un consiliu de care mai ales trebuie să se țină seamă :

«Orî-ce scrietor, dice el, pentru a scrie clar, trebuie a se pune în locul cititorilor săi, să cerceteze propria sa lucrare ca pe un ce care-i este nou, pe care îl citește pentru prima-ora, în care el n'are nici o parte, și pe care autorul ar fi supus o criticei sale ; și să se convingă în urmă că n'a înțeles, numai pentru că singur se înțelege, ci pentru că în adevăr este de înțeles. (*Ouvr. de l'esprit*).

Cu toate acestea une-orî este iertat a se întuneca puțin o cugetare, dacă, espresă clar, ar fi lipsită de delicateță sau ar produce un efect neplăcut.

III. *Precisiunea*

Precisiunea consistă în a nu întrebuița de cât termenii necesari exprimării cugetărei și termenii cei mai juști.

Precisiunea nu esclude avuția nici ornamentele stilului. Tóte genurile de scrieri au precisiunea lor. Acea a filosofului, care nu voesce de cât să instruiască, nu ajunge oratorului care vrea să înduplece.

Stilului precis se opune stilul *difus* sau *prolix*, care constă în a dice puțin cu vorbe multe; precum ar fi când cine-va ar dice: «Adi dimineta m'am îmbrăcat, am eșit din casă și m'am dus la amicul meu,» în loc de: *adi dimineta am fost la amicul meu.*

Voltaire caracterisă prolixitatea definind-o «un deluviu de cuvinte peste un pustiū de idei.»

Orî-ce pré mult se va dice e sățios neplăcut
Mintea, sația de densul, il aruncă în minut. (Eliade).

Ca model de precisiune se dă legenda «Mircea la bătae» de Bolintineanu.

IV. *Naturalul*

Naturalul stilului consistă în a exprime o idee, o imagine, un sentiment, fără căutare și nesilit, ca și cum singure s'ar fi înfațișat spiritului.

Ca să fie natural, oratorul ori scrietorul să fugă de iperbole esagerate, să nu umble după spirit, să caute numai ornamente naturale și mai ales să nu afecteze.

Afectațiunea este sfortarea pe care o face spiritul peste puterile sale sau dincolo de subiectul său. Afectațiunea este în cuvinte și în cugetări.

In cuvinte este afectațiune 1) când, pentru a spune lucruri obicinuite, se întrebuintează cuvinte mari, precum făceau odată *prețioșele* lui Molière :

Contentez l'envie que ce fauteuil a de vous embrasser (in loc de «ședeți») ș. a.

2) Când se aplică lucrurilor intelectuale sau morale cuvinte luate din știință și care par făcute pentru a fi de cei mai mulți neînțelese :

A descompune *resorturile* unui imperiū, a *calcula* existența cui-va;—a se ridica până la *maximul* gloriei. etc.

In cugetări este afectațiune 1) când li se dă o desvoltare nepotrivită ; cum se întâmplă adesea chiar celor mai buni scriitori.

In Sfânta Scriptură căința lui Petru se exprimă prin aceste simple cuvinte : «Și eșind afară, plânse cu amar,» însă Malherbe, voind să arate același lucru, dice :

C'est alors, que ses cris, en tonneres s'éclatent
Ses soupirs se font vent, que les chênes combattent,
Et ses pleurs, qui tantôt descendaient mollement,
Ressemblent à un torrent, des hautes montagnes
Ravagent en noyant les voisines campagnes
Veut que tout l'univers ne soient qu'un élément.

Atunci strigătele sale, isbucnesc ca niște tunete,
Suspinele sale devin vânturi, pe care stejarii le infruntă,
Iar lacrimile sale, care mai înainte curgeau cu moliciune
Sămănă cu un torent, care din munții înalți
Pustiesc înecând câmpiile vecine,
Vrea ca tot universul să nu fie de cât un element (o apă).

Un asemenea stil se numește *bombastic* sau umflat.

«Stilul este exagerat, când înțelesul său intensitatea cuvintelor isolate, coverșește intensitatea gândirei ce vor să exprime în împreunarea lor.» (Maiorescu, *Critice*, p. 40.)

Grecii numeau acest defect *Teratologiă*.

2) Când ideile degenerază în jocuri de cuvinte.

Louis impatient saute de son vaisseau, le beau feu de son cœur lui fait mépriser l'eau.

3) Când se fac apropieri sfortate între cugetări cari nu se pot asemăna.

Stilului natural se opune stilul *academic*, acel limbajiu figurat, poetic, încărcat de metafore și de antitese care se aude mai ales în Academii.

Din natural naște *facilitatea* stilului adică un stil în care nu se vede truda.

Un exemplu de stil natural se găsește în balada lui C. Boleac «Sila».

V. *Nobleța*

Nobleța sau demnitatea stilului consistă în a nu întrebuița imaginii vulgare și termenii joșnici, *sermo proletarius* :

Quoi que vous écrivez, évitez la bassesse
Le style le moins noble a pourtant sa noblesse

a ȕis Boileau (*Art poét.*, ch. 1). Și după densusul Eliade :

Orice scrieți vedeți prea jos a nu vă lăsa :
Stilul cel mai puțin nobil, își are cuviința sa.

Câte odată oratorii și poeții sunt nevoiți a vorbi de lucruri mici și de rând, și, atunci trebuie ca decența expresiunii să acopere și să orneze micimea materiei ; este o artă de a spune cu nobleță lucruri mici :

Non potest placere, quod non decet (Quintilian).

Innobilirea termenilor se face sau prin o preparațiune îndemânatecă, sau printr'un contrast energetic, sau printr'un termen mai nobil, sau prin epitete convenabile :

Racine, în locul cuvântului propriu, care ar fi fost ordinar, ȕice ;

Même elle avait encore cet éclat emprunté,
Dont elle avait soin de peindre et d'orner son visage
Pour réparer des ans l'irréparable outrage.

(*Athalie*, II, 5.)

VI. *Armonia*

Armonia stilului rezultă, în genere, din alegerea cuvintelor și din așezarea lor în frază, astfel ca succesiunea sunetelor să fie ușoară și plăcută pentru ureche.

Retorii disting trei specii de armonie: 1) armonia *cuvintelor*, 2) armonia *fraselor* și 3) armonia *imitativă*. Fie-care rezultă una dintr'alta.

I. Pentru a avea armonie de *cuvinte* trebuie a căuta sunetele dulci și mai ales a fugi de *cacofonia*.

Cacofonia rezultă: 1) când urmăzează una după alta mai multe silabe aspre, guturale sau șuerătoare:

Pourquoi ce roi du monde est si libre et si sage,
Subit-il si souvent un si dur esclavage!

(Voltaire).

Pentru *ce* acel rege-î așa liber ș'așa înțelept,
Suferi așa *des* o așa aspră sclavie!

2) când se repetă în aceeași vorbă sau frază de mai multe ori un sunet:

Monseigneur, qu'attend-on donc tant? et que ne les tend-on tôt?

dicea unul din soldații lui Henric IV, care voia să întindă mai curând baricadele;

ori, ca în graiul poporului:

Gard nou, par nou, sac nou; soc avem, soc ardem, și-o șea rea am ardé, de-am avé. *)

*) În glumele poporului se află multe asemenea fraze în care sunt grămădite sunetele aspre; *boû bréz bârlobréz*, etc.; *crăpăi capu capreî 'n patru*, etc.. etc.

3) Cacofonia mai rezultă și din grămădirea de vocale care se ciocnesc între dîsele; cea ce constituie *hîatul*, ca în versul următor:

On hait ce que l'on a, ce qu'on n'a pas on l'aime.

sau ca în aceste versuri:

Apoi vine 'n roiū albina ce nutresce ne 'ncetat
Cu plăcere, soțu-î leneș din tot ce a adunat.

G. Sion

În genere, se evită cacofonia, alternând sunetele închise cu cele deschise.

Alte exemple de cacofonie:

Eliade, în poesia «O noapte pe ruinele Tergoviștei» nu escelează prin armonia în următoarele versuri:

E viu totū împrejuru'mi; *frunđa frunđei* șopteste,
Și ierba întrébă mușchiul: «*aici cine, cine* m'adus? etc

*

Ton thé t'a-t-il ôté ta toux ?
(Ceaiul tēū rădicatu-ți-a tusea ?)

*

La aceste vorbe, junele frumos
Coiful își aruncă, pēru-î cade-undos,

(Bol., *Fata de la Cozia*)

Cu cuvēntul se bate omul ca și cu bățul.

La acest adevēr am făcut alusiune.

Ca copilul la o mumă, ca o flóre la un sóre.

Și tu ca și el pe la noi cam de mult nu ai pré
fost. 1)

II. *Armonia fraselor* rezultă din succesiunea armonioasă a cuvintelor și din întocmirea meșteșugită a periódelor.

O frasă trebuie ca să arete tóte mișcările și afecțiunile sufletului nostru, va fi intreruptă, când expri-

1) Din cursul ms. al d-lui G. Dem. Teodorescu.

mă pasiunea ; va fi dulce, duiósă când va exprima bucuria sau durerea.

Periódă se numește o frașă compusă din mai multe propozițiuni al căror înțeles depinde de un ultim repaus, comun tuturilor propozițiunilor ; fiă-care propozițiune în parte, se numește *membru* al periódei și se lęgă între dênsele prin conjuncțiunii sau prin înțeles.

Când un membru al periódei este el însuși compus din mai multe propozițiuni, acestea constituie fiecare în parte o *secțiune* a membrului ; când unele din aceste membre forméză una sau mai multe frase independente, sau când o frașă se intercaléză isolat într'o periódă, ast-fel că înțelesul general nu s'ar schimba fără ea, aceste membre sau frase iaă numele de *incise*.

O periódă póte avé doué, trei, patru și chiar cincî membre ; mai departe nu se găsește de cât perióda prin enumerare, cum este, de exemplu, cea întrebuintată de Bossuet în orațiunea funebră pentru «Henriette de France».

Eseple :

Periódă cu 2 membre, cu câte 2 secțiuni și o ncisă :

«De acea merg rěu lucrurile nóstre în lumea acésta ; de acea se vede a fi cu neputință îndreptarea sórtei nóstre aici pe pământ : — pentru că noi ne facemu mușă la glasul Dumneđeirei și al omenirei ; pentru că noi nu voim să ne supunem dreptului cuvânt, ce ni este dat de sus, ca un inger páitor și povățuitor.» —

O periódă cu 4 membre este următórea :

«Si M. de Turenne n'avait su que combattre et vaincre ; — s'il ne s'était élevé au-dessus des vertus humaines : — si sa valeur et sa prudence n'avaient été animée d'un esprit de foi et de charité ; — je le mettrais au rang des Fabius et des Scipions.» (Fénelon).

«Dacă d. de Turenne n'ar fi știut de cât să lupte și să învingă; dacă el nu s'ar fi ridicat d'asupra virtuților omenești; dacă vitejia și prudența sa n'ar fi fostu însuflețite de un spirit de credință și de caritate; eu l'ași pune în rândul Fabiilor și Scipionilor.

Pentru ca perioadele să fiă armonioase, trebuie a nu lăsa mare inegalitate între membre; și, mai ales, cel din urmă să nu fie pré mic în raport cu cel d'ântâi; să se amestice perioadele mai puțin sonore cu cele care sunt mai sonore; și, în fine, perioada să se termine printr'un cuvânt polisilab și accentuat.

Eseemple de *stil periodic* găsim numeroase la scriitorii noștri, precum e și acesta:

«Când totul degeneră în viața națională, când totul geme ca într'unu vis dureros, când streinul usurpă domnia și episcopia patriei, când drepturile toate sunt ale streinului împilator și datoriile toate ale pământénului împilat, când numele de *Român* ajunge a nu mai însemna de cât *sclav, inobil*, lucrul altuia; când usurpatorul, dimpreună cu moșia, ne smulge și sufletul de Român, ne corupe pêne acolo într'u a ne fi rușine cu numele național și cu limba părinților noștri și ne degradă până într'u a deveni instrumentul infamiei, împilatorul fraților noștri; atunci se cunósce ce va să *dică a fi mare într'o epocă atât de mică!*.... Atunci cuvântul lui Dumneđu cu cât se retrage și se depărtéză de glóta adulatoților corupți și coruptori, cu cât se depărtéză de Cărturarî și Farisei, cu atât se retrage și se condensă, ca să *dică* așa, se concentrază în vasele alese ale Providenței: scánțele cu scánțele sacră, ce erau răspândite în tot omul, se adună ca într'un singur focar dătător de viață în inima vre-unui ales al lui Dumneđu.» 1)

Un stil prin eselență armonios și periodic, este cel numit *stil biblic*, din cauza asemănării sale cu stilul Bibliei:

Verđi sunt délurile tale; frumoase suntu pădurile și dumbrăvile spánzurate pe cóstele tale; limpede și dulce e cerul tđu; munții tđu se înalță trufași în văzduh; riurile, ca un bréu pestrítat, ocolesc cãmpurile: noptile tale încântă audul. . . . Pentru ce zimbetul tđu e așa de trist mândra mea tđu.

Cântarea României, Bălcescu.

1) I. Heliade R. «Panegiric în memoria lui I. Văcărescu»,

Când imitațiunea cere ore-care vioiciune, sau când subiectul cere o argumentațiune rapidă sau mișcări pasionate, atunci se întrebuițează stilul tăiat, incis, *abrupt* (abruptum dicendi genus. Cic.):

«Trece Rinul, observă mișcările inamicului, deșteptă curagiul aliaților, ocrotește credința suspectă și șovăitoare a vecinilor, răpesece unora voința, altora mijloacele de a fi vătămători, etc.»

Batteux

Adevărata armonie a stilului consiste în amestecul meșteșugit al periodelor și al frasei incise.

Armonia de cuvinte și de frase împreună constituie ceea ce se numește *armonia mecanică*; fiind-că se adresază numai auzului și care, nu e o calitate a stilului, de cât numai dacă nu vatămă nici una din celelalte calități.

III *Armonia imitativă* consistă în întrebuițarea cuvintelor care, prin sunetele silabelor lor, ne dau imaginea obiectelor sau ideilor ce exprim.

Armonia imitativă este de trei feluri: de sunet de mișcare și de sentiment.

a). «Imitațiunea sunetelor este chiar în natura tuturor limbilor. Interjecțiunile, sunetele și cuvintele imitative au fost primele cuvinte, prima urzélă a limbajului ¹⁾.

La *onomatopee*, adecă la cuvintele care imităză sunetele, recurge tot graiul uman în formațiune.»

Un onomatopeu comun limbilor europene este cel care imităză sunetul spargerii, care a devenit verbul engles *to crack*, francesul *craquer*, germ. *krachen*, grec. κρᾶζω latin. *increpare*, rom. *a crepa*; asemenea verbul a stupa sau scuipa = gr. πτώω, fr. *cracher*, etc. Din strigătul de bucurie al Zulușilor *halala* s'a făcut verbul grec ἀλαλάζω, a da alarmă, iar în evreesce *hillel*, a cânta laude, de unde vine al nostru *alleluia*, etc ²⁾

Aristofan, imităză țipetul brâșcelor prin aceste cuvinte: Βρῆξεξεξεξ̄ ξοᾶξ̄ ξοᾶξ̄ pe care Ovidiu le înlocuesce cu un vers mai estetic:

1) Zaborowski, *L'origine du langage*, Ch. VI.

2) Hasdeu, *Cuv. din bătrâni*, t. III, p. 124.

Quumque sunt sub aqua, sub aqua maledicere tentat...

Racine imităză scârțâitul osiei:

L'essieu crie et se rompt.

Omer iarăși imităză sunetul potcovirei cailor în acest vers:

Πολλά δ' ἄναντα, κάταντα πέραντά τε δοχμιά τ' ἔλθον

iar Alexandri, imităză trootul cailor prin aceste versuri:

De-o dată se aude un troot pe pământ,
Un troot de copite, potop rotopitor!

care reamintesce pe

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula compum...

al lui Virgiliu.

Une ori armonia întrebunțează chiar cuvintele aspre, ca în acest exemplu:

Ergo aegre rastris terram, rimantur în care se imităză sgotul plugului în țerină

Alte ori repetă aceleași cuvinte, precum — ca să imiteze sunetul unui ecoū ce se pierde în adâncul pădurii—Eminescu ȓice:

Maī departe, maī departe,
Maī încet, tot maī încet....

Alte exemple.

Inmormântarea și tôte sunetele clopotului

Un an,—dând d'anī lég'an d'an — d'anī vanī.

D'atunci, un lanț întreg s'a format,

D'atunci de când în groapă-a intrat!

Un an,—dând d'anī, leag'an d'an—d'anī vanī

D'atunci, un lanț întreg s'a format!

Din turn prelung și vibrător svon

Prin limbī de clopot sunete da;

Undă'n oichī lacremī, pe feți unda!

Din turn prelung și vibrător svon

Făcea mișcat om d'om a sé dă

Undă'n oichī lacremī la tristul ton

Undă,—Undă,—Undă,—Undă!

Sgomotul luptei:

Pământul ropotese sub tropot de copite
 Vězduhul strălucese de arme ascuțite;
 Iar paloșele albe, ciocnindu-se 'n loviri,
 Daū foc, daū moarte cruntă, daū aspre zingheniri

Eliade.

Tropotul cailor, urletul lupilor:

De-odată se trezese pădurea și răsună
 De-un tropot de copite pe ghiață ropotind.
 Și'n zare se ivesce un cal fugind, sărind,
 Urmat de lupi în fugă, ce urlă împreună.

Id

Tropotă, bubue, plaiul Candavii
 Lângă Cavaia
 Căii se spumegă, puī ai Moravii
 Răpind bătaia,
 Eată-i alunecă!

Bolintineanu.

Furtuna:

Resbubuiă p'în brađii ce șueră ca șerpīi

N. Rucăreamu.

Șueratul șerpilor:

Pour qui sont ces serpents qui sifflent sur vos têtes?

Racine.

Pentru cine-s acești șerpī, ce vă șueră pe cap?

Armonia imitativă prin onomatopee ajunge adesea un joc copilăresc și devine un defect, precum în acest esemplu al lui du Bartas care, vorbind de un cal. dice:

Le champ plat bat, abat, détrappe, grappe, attrape
 Le vent qui va devant.

Acēsta se numesce *cacofoniă imitativă*. (*Géruzez*)

b) Din aședarea cuvintelor imitative în frază rezultă și imitațiunea diferitelor *mișcări*, precum în versurile lui Bolintineanu, din poema sa *Mihnea și Baba* :

Mihnea încăleca,
Fuge ca vântul ;
Calul său tropotă,
Urlă pădurile,
Geme pământul....

sau în versurile lui Racine, care imităză mișcările unui monstru :

Indomptable taureau, dragon impétueux,
Sa croupe se recourbe en replis tortueux.

Phèdre.

Virgiliu imităză mișcarea, și ne arată sgomotul, ce face un taur care cade ucis :

Sternitur, ex animisque tremens procumbit humi bos.

(*Aen.*, V).

Alte exemple :

Cucoarele :

Din cea zare luminoasă vine-un lung șir de cucoare
Aducând pe-aripi întinse calde rațe de la soare ;
Eată-le de-asupra noastră, eată-le colo sub nor,
In văzduh călăuzite de-un pilot, bătrân cocor,

Alesandri

Căderea Rinului :

El cade !... din nălțime în fund se prăbușește
C'un muget lung, selbatec, grozav, răsunător.
Din stânci în stânci el saltă zdrobit ; se risipește
Precum o împărăție de glorios popor.

Id.

Cutremurul :

Uet, urlet s'aude ! colcăe, sare pământul
Tremură, sgudue, saltă, colcăe, crapă, plesnesce —
Sgudue iar, restornă : trosnet, țipet s'aude,
Spontaneu lumea se'nchină—Domnul trece'n mânie.—

Eliade.

c) In fine cuvintele pot imita și sentimentele. Cicerone, voind să probeze că Milone nu plecaseră nici de cum din Roma cu scop de a ataca pe Clodiu, descrie echipajul fie-căruia cu o armonie foarte diferită :

Obviam fit ei Clodius, expeditus, in equo nullā rhedā, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sine uxore, quod numquam fere: quum hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rhedā, penulatus, magno, et impedo, et muliebri ac delicato ancillarum puerorumque comitatu.

La Fontaine arătă sfârșitul omului înțelept prin nesce versuri a căror armonie e potrivită cu seninătatea ultimelor sale momente :

Content de ses douceurs, errant parmi les bois,
Il regarde à ses pieds les favoris des rois;
Il lit au front de ceux qu'un vain luxe environne,
Que la fortune vend ce qu'on croit qu'elle donne.
Approche-t-il du but, quitte-t-il ce séjour,
Rien ne trouble sa fin: c'est le soir d'un beau jour.

Armonia stilului constituie mai cu seamă ceea ce se poate numi „ritmul prozei“ care mai ales, caracterizează stilul unui scriitor. ¹⁾

In «Scrisoarea III-a» Eminescu ne dă un frumos exemplu de stil armonios.

II. CALITĂȚILE PARTICULARE ALE STILULUI

Calitățile particulare ale stilului sunt acele calități care se schimbă după natura subiectelor, despre care se tratează, sau a obiectelor ce trebuie a se descrie.

Cei vechi au distins *trei* genuri *de stil*: simplu, temperat și sublim, după cum întreit este și scopul elocinței.

1. Vezi A. Lambrior, *ibid.*, p. XXX.— și P. Negulescu «Psihologia stilului» pag. 110

Rollin compară stilul simplu cu o masă frugală, pe cel temperat cu un rîu umbrît de păduri înverdate și stilul sublim cu un fluviu impetuos.

1°. *Stilul simplu*

Stilul simplu este acela în care nu se dice de cât cea ce trebuie să se dică, fără a da prî multă vioiciune expresiunilor, nici prî multă strălucire cugetărilor.

Stilul simplu convine discuțiunilor familiare, narațiunei faptelor obicînuite, fabulei, eglogei, scrisorilor, în fine tuturor subiectelor care au în vedere frumösul, onestul, și scopul de a instrui.

Calitățile proprii stilului simplu sunt: simplitatea și concisiunea.

1. Simplitatea consiste în facilitatea expresiunei, în trăsurile naturale ale vorbirei comune. Acöstă calitate face că stilul simplu să fiä creüt de fie-care ca al seü propriu. Cronicarii se disting prin simplitatea stilului lor:

Ex.: Logofetul Tëut în misiune diplomatică

»După ce au luat Bogdan Vodă domnia au și trimis pre Tëutul Logofetul sol la Turci. Când au închinat țara la Turci, așa vorbesc ömenii că l'a pus Vizirul de a ședut înaintea Vizirului pre măcat, și dändui cafea nu știea cum o va bea și au început a închinare, să trăescă Impăratul și Vizirul, și închinând au sorbit felegénul ca altă băutură.»

I. Neculcea.

Stilul simplu nu trebuie confundat cu *stilul familiar*; acesta e tot-d'auna familiar; din contra stilul simplu póte fi însoțit chiar de öre-care măreție și nobleție precum se vede mai în toți scriitorii clasici: Vir-

giliu, Bossuet, Omer și mai ales în Sânta Scriptură : «Dumnezeu duse să fie lumină și fu lumină.» Exemple numeroase de stil familiar găsim în fabuliști : precum «Boul și Vițelul,» de Cr. Alexandrescu «Vulpea și Bursucul» de A. Donici, etc.

2. *Concisiunea* stă în înlăturarea a tot ce nu adăuge înțelesului ceva esențial, și în a exprime o cugetare în cât de mai puține cuvinte. Ca și precisiunea, această calitate, cere ca să nu se dăcă de cât cea ce trebuie să se dăcă ; însă concisiunea pôte lipsi când cine-va are trebuință de mai multe cuvinte spre a exprime o cugetare, pe când precisiunea nu pôte fi nici odată înlăturată.

Acest fel de stil convine mai cu sémă reflexiunilor morale și sentințelor.

— Omul n'are de cât trei mari întâmp'ări, a se nasce, a viețui și a muri : nu se simte născându-se, suferă murind și uită de a viețui ; cei mai mulți întrebuintează partea întâi a vieții pentru ca să facă pe cea altă miserabilă. *La Bruyère.*

Citirea ne dă idei, conversația presentă de spirit, redacția esactitate. Dacă un om scrie puțin, are nevoie de o memorie puternică. Dacă vorbește puțin de un spirit viu. Dacă citește puțin de fineță multă, pentru ca să arate că scie, ace a ce nu scie. *Bacon.*

— De bun ném sunt numai faptele bune ale ómenilor !

— Frumuseția fără înțelepciune este ca o flóre în tină.

D. Cichinde.

Stilul concis să nu se confunde cu *stilul laconic* : unul cere puține cuvinte și este o calitate ; cest alt cere numai cuvintele necesare și este mai mult un defect de cât o calitate a stilului ; Ex. ἡ τὰν ἡ ἐπὶ τὰν ¹⁾ orî pe el, orî subt el, dăceaŭ mamele lacedemoniene dând scutul filor lor cândŭ îi porniaŭ la bătăliă.

1) De unde pote, românescul «orî Stan, orî Căpitan»

Petițiunea lui Horia către Iosif II este un exemplu ilustru de concisiune :

Mărite Impărate !

«*Impărțela săptămânei ;*
 «*Patru zile de robot ; (adică de clacă)*
 «*A cincea, la pescărit ;*
 «*A șesea, la vânătoare ;*
 «*Și toate acestea la o-t-altă, numai pe sēma domnului.*
 «*A șapte zi, dărâri a lui Dumnezeu !*
 «*Apoi judecă, prē drepte Impărate, cu ce o să ne mai plă-*
 «*tim și noi de bir și de toate cele dărâ !*»

Un exemplu de *stil laconic* 'l găsim în următorul episod din Istoria rusă :

Suvarov scrisese împărătesei Ecaterina a II, la 1794, o epistolă, prin care 'l arăta că a luat orașul Varsovia ; epistola era formulată ast-fel : «*Ura, Varsovia ! Suvarov*». Împărătesa imită stilul cel laconic al lui Suvarov și îi răspunse : «*Bravo, Mareșale ! Ecaterina*». Acastă epistolă îl încunosciiță că e numit Mareșal.

Defectul stilului concis este stilul *sec*, adecă acela care nu înfățișeză de cât idei necomplēcte, nedesvoltate, lipsite de claritate și de interes ; dacă seceta nu provine din lipsa de imaginațiune, meditațiunea subiectului o pōte face să dispară.

2°. *Stilul temperat*

Stilul temperat, ornat, înflorit sau figurat este acela care servă ca nuanță între cele alte două : *utroque temperatus, ut cinnus amborum*, (Cic. *Orat.*, c. 6), și este mai ales propriu subiectelor plăcute ; scopul său e de a place.

Calitățile care par a conveni mai special acestui gen sunt : eleganța, avuția, fineța, delicatēța și naivitatea.

Eleganța consistē în a da cugetărei o formă nobilă și polită, și a o transmite prin expresiuni dulci, curgătoare și plăcute la urechiă ; poesia mai ales nu pōte face efect fără eleganță.

Pentru a ne face o idee esactă de felul eleganței să comparăm pe Eniu cu Virgiliu :

Eniu, voind a imita sunetul trompetei, inceptu bine versul său dîcînd :

At tuba terribili sonitu ;

aci nesciînd cum să dîcă, adaose :

taratantara dixit.

Virgiliu luă ce află bun în acest vers și-l întocmi ast-fel :

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro,
Increpuit.

făcînd, dintr'un vers bizar, un vers elegant.

Eliade, Alexandri și alții ne dau numeroase exemple de eleganță.

Avuția stilului este abundența espresiunilor unită cu strălucirea cugetărilor.

Precum este însă o abundență stêrpă care se respîndesce în ornamente de prisos, sau care întorce în diferite sensuri aceeași idee, tot așa este și o strălucire false ; ast-fel :

Istoricul Florus, vorbind despre soldații romani cari s'aû găsit morți d'asupra inamicilor lor în urma bătăliei de la Tarent, dice că fețele lor păstrău încă un aer amenințator ; și adaugă că mēnia, ce-i însuflețise în timpul luptei, trăia în însăși mörtea : *Omnium vulnera in pectore ; quidam hostibus suis immortalis omnium in manibus enses, et relictæ in vultibus minæ ; et in ipsa morte ira vivebat* (1, 28).

Seneca tragicul plînge pe bêtrânul rege al Troiei lipsit de onorurile înmormentărei : «Acel Priam, părinte al atator regi, n'are un morment ; iar focul îi înșește în Troia incendiată.»

Ille tot regum parens
Caret sepulcro Priamus ; et flamma indiget,
Ardente Troja.

Aeneid., VII, 670.

Ceea ce face o cugetare avută și mare, este când se dice un lucru care reamintesce multe altele, și când ni se descopere tot de o-dată, cea cea ce noi n'am fi aflat de cât prin reflexiune.

O expresiune este avută când, într'o singură imagine, întrupază mai multe calități ale obiectului ce voesce a descrie: *un sceptru de aramă*, de exemplu, anunță inflexibilitatea sufletului unui despot și greutatea năbușitoare a domniei sale; *o inimă de marmură*, ne arată răceala și duritatea; *un suflet de foc*, împreună căldura, activitatea, rapiditatea, nălțarea; în *rosele tinereței* se vede fragedimea, strălucirea, puțina durată a acestei etăți.

Expresiunea este și mai avută când face un tablou, precum în acest vers, în care La Fontaine descrie mórtea omului drept:

Rien ne trouble sa fin, c'est le soir d'un beau jour.

Avuția nu trebuie să degenereze nici odată în lux: «Trebuie, a dis Cicerone, în elocința ca și în pictură, umbre pentru a da relief, nu trebuie ca totul să fie lumină.» (*De orat.* III, 26).

Fineța consistă în a lăsa să se ghicéscă fără greutate o parte a cugetărei; ast-fel, întrebuințată cu măsură, fineța este cu atât mai plăcută cu cât deprinde și pune la încercare inteligența altora.

Hippolyte, în Racine, se exprimă cu fineță când dice vorbind de Aricie:

Si je la haïssais, je ne la fuïrais pas.

Fineta este, saũ în cugetare, saũ în cuvinte cea d'ânteu este o vedere mai profundă, mai delicată a lucrurilor. Maximele, proverbele și sentin-

tele cugetătorilor sunt mai ales modele în acest gen:

L'hypocrisie est un hommage que le vice rend à la vertu.

(*La Bruyère*).

Cui peccare licet peccat minus . . .

(*Ovid*)

Qui peut tout doit tout craindre . . .

(*Corn*).

Diua bună se cunoșce de dimineta.

Fineta în cuvinte consistă în prezentarea sub o formă nouă a cugetării; ea nu se poate aplica, fără defect, de cât la o singură frază. La fineța cuvintelor se alătură adesea și gluma; în acest cas însă trebuie a avé multă prevedere și cumpătare.

Dorința de a face să pară lucrurile mai fine de cum sunt, conduce la afectatiune și la echivoc.

Seneca, dice, vorbind despre amici:

In pectore amicus, non in atrio quaeritur; (se caută amicul în inimă nu în anticameră).

Nimic nu se opune adevăratei elocințe de cât întrebuințarea de cugetări fine, și căutarea de idei ușore, deslegate, fără consistență, și cari, ca și foia de metal bătut (betela), nu prind strălucire de cât pierdând din soliditate. (*Buf.*, Disc. sur le style).

Delicately este fineța sentimentului, precum fineța este delicately spiritului.

Când Ifigenia a înțeles că tatăl său o oprea de a revede pe Achile, ea exclamă (*Racine* act. V. sc. I):

Dieux plus doux, vous n'aviez demandé que ma vie!

Delicately sentimentului este de mai multe feluri, după sentimentele pe care cineva voescă a le ocroti:

1°. *Mustările*, care se ușurează prezentându-le într'un mod delicat.

Ludovi: XIV dice mareșalului Villeroy, care pierduse bătălia delà Ramillies:

Monsieur le marechal, on n'est plus heureux à nôtre âge.

2°. *Consolațiunea*, care se face delicată nepresentând de cât o parte a obiectului, nerostind de cât cea ce pöte îndulei o durere.

Ta douleur, du Perrier, sera donc éternelle
 Et les tristes discours
 Que te met en l'esprit l'amitié paternelle
 L'augmenteront toujours? (Malherbe).

3°. *Laudele*, care cer a nu fi espresse în mod grosolan.

Marele Condé se reîntorcea la Curte, după victoria de la Senef, și fiindcă urca treptele scării cu greutate din cauza bólei, ȃise regelui care îl aștepta în capul scării:

«Sire, je demande pardon à Votre Majesté, de la faire attendre si longtemps

— Mon cousin, respunse Lud. XIV, quand on est chargé de laurrière comme vous, on ne peut que difficilement marcher.

Delicateța înlocuesce cu înlesnire fineța; dar fineța pusă în locul delicateței, arată lipsă de natural și răcesce stilul; împreunate, delicateța cu fineța, produc bun efect.

Naivitatea consistă în espresiunea simplă, naturală, fără sfortare și fără reflesiuine a cugetărei. Naivitatea stilului stă în simplitatea cugetărilor.

Stilul naiv se pöte lua în doué înțelesuri: un autor e naiv când, ca mai toți cronicarii naréză faptele cu tóte amănuntele lor, une-orí puerile; dar care dau narațiunei un aer de adevér ce inspiră încredere; acéstă naivitate e naturală și depinde mai mult de forma care se dá espresiunei cugetărilor, precum în acest esemlu:

După ce Turcii supuseră tóte țerile și luară Camenița. apropiându-se de Moldova, Petriceicu-Vodă trâmise înaintea Vizirului pe Miron Costin, căruia Vizirul 'i puse întrebarea dacă le pare bine Moldovenilor aú ba, că Impărăția aú luat Camenița; «iară Miron aú respuns: că se teme a spune drept. Vizirul a zîmbit a ríde, și 'i-a ȃis să grăescă, să nu să témă. Atunci Miron aú ȃis: *Suntem noi Moldovenii bucuroși să se lățască Impărăția în tóte părțile cât de mult; eară peste țara noastră, nu ne pare bine să se lățască*».

Cea altă naivitate este mai artificială, mai mult o imitațiune a naivității, după cum se constată mai ales în *La Fontaine*, la *Anton Pann*, etc. care au escelat în acest gen; (Ex: «*la Laitière et le pot au lait*», «*Planul simigiului* etc.).

Naivitatea nu poate intra în subiectele înalte; cu toate acestea, mai ales în tragediă, nu este lipsită de oarecare forță, precum în răspunsul micului Joas, din *Athalia* lui Racine:

ATHALIE.—Je prétend vous traiter comme mon propre fils

JOAS.—Comme votre fils!

ATHALIE.—Oui.—Vous vous taisez?

JOAS. Quel père.

Je quitterais! et pour

ATHALIE.—Eh bien?

JOAS. — *Pour quelle mère!*

*

(Act. II, sc. 7)

ATHALIA . . . eü voiü ca să te țiu.

Alătura cu mine ca propriul meu fiü.

JOAS.—Ca fiul tău?

ATHALIA —EY bine!

JOAS.—Să las pe-al meu părinte!

Si pentru cine...

ATHALIA.—Spune.

JOAS.—*Ce muma-mă stă 'nainte!*

(*Traducere de Sion*)

În următorul dialog găsim o frumoasă trăsură de naivitate:

. — De unde vii străine?

— Vin tocmai de la Plevna. — Cum e acolo? — *Bine.*

— Dar aste decorații cum, cine ți le-ai dat?

— Chiar Domnitorul nostru ș'al vostru Impărat.

— Dar pentru care fapte? *Șciü eü?... Cică drept plată*

«Că am luat eü stégul redutei... și pe dată
Cu el, străpunși de glonțuri, ne-am prăbușit în șant».

— Dar ce grad ai, voinice? — Am... *rang de Dorobanț!*—

Sergentul de V. Alexandri

Pe lângă calitățile de mai sus unii retori adaugă stilului temperat și *grația*, pe care *La Fontaine* a definit-o în acest vers:

Et la grâce plus belle encor, que la beauté.

3° *Stilul Sublim*

Stilul sublim său *înalt* este acela care conține numai subiectelor mari.

Le sublime ne peut se trouver que dans les grands sujets,—
(Buffon).

Calitățile particulare stilului sublim sunt : energia, vechemența, magnificența și sublimul propriu dis.

Energia exprimă un sentiment său o cugetare, în puține cuvinte, pentru a-î da mai multă forță și vioiciune.

Voir le dernier Romain à son dernier soupir,
Moi seule en être cause, et mourir de plaisir !

Adesea energia stă 'n forța pe care o imagine comunică unei idei :

Facă-se țara acésta în mormént, numai un mormént românesc să rămâe, diceau străbuniî noștri.

Energia mai rezultă și din contrastul ideilor ; precum în versul în care August, după ce reamintise lui Cinna bine-facerile cu care îl încercase, îi dice :

Cinna, tu t'en souviens, et veux m'assassiner !

Cuvintele pe care cad forțele grămădite ale mai multor idei și sentimente sunt tot-d'a-una cele mai energice :

«Cugetați la străbuniî voștri și la urmașii vostri», dicea un barbar soților sei, mergând contra Romanilor :

Henric IV a dis cam acelési cuvinte soldaților sei :

„Je suis votre roi, vous êtes Français, voilà l'ennemi».

În stilul oratoric, energia exprimă lucrurile într'un chip așa de puternic și de viu, în cât

lasă în spiritul auditorului nesce impresiuni profunde.

De cât a ni supune.

«Mai bine ne vom bate, acesta-î legea mea!

dicea Preda Buzescu lui Rudolf, la propunerea acestuia de a părăsi Ardélul.

(Bolint, Mih. Vitézul).

Energia nu se mărginesce numai la cuvinte ori la frase singuratice. Ea se află adesea și în bucăți lungi, și produce, mai ales în discursuri, o impresie profundă, prelungind efectul printr'o seriă mai mult sau mai puțin lungă de periode.

«Impărat și Proletar», de Eminescu, «Deșteptăte române», de Andrei Mureșeanu, precum și strofele din urmă ale poeziei «O noapte în Carpați» de G. Crețianu sunt compuneri din cele mai energice.

Cei cari afectă forța de stil cad adese-ori în exagerațiune.

Poesia lirică este mai ales espusă unor trăsuri de energie ridicule.

Veheminta sau aprinderea este un grad mai înalt de energie, dezvoltată și împinsă de vioiciunea pasiunilor.

Acosta calitate depinde mai puțin de forța de cât de întorsura și mișcarea impetuósă a cuvântului. Iuțela ideilor care isbucnesc ca nisce valuri de lumină, comunicându-se espresiunei, face vivacitatea stilului; acosta vivacitate, însuflețită de sentiment, produce vehemența.

I. Eliade descrie în Mihaiada (Cântu I) sórta României, din timpurile cele vechi ale nenorocirei sale, într'un stil vehement :

«Averea cumpătată și însuși neaverea
Săténului nemernic se spulbera din cas»

Nici pasere, nici vita, nici fructul muncii sale
 Nici timp, nici loc, nici viața n'avea în siguranță
 N'avea să'și plece capul cu ce să'și ducă traiul :
 Fugar, fără colibă, își blestema ființa ;
 Statornic, adăpostu-i chema crudul nesăț ;
 Stăpân, clăcaș, tot una : averi erau primejdiî,
 Și lipsa era fîme, frig, tremur, agonie.
 Copilul de la mămă ca mielul spre junghiere
 Se 'ngenuchia naintea bețivilor de sânge. . . .»

Magnificența este avuția unită cu mărirea.
 Ast-fel este acéastă imagine a lui David (Ps.
 XVII, v. 11): «Și aũ plecat ceriurile și s'aũ
 pogorit, și negură sub picioarele lui; și s'aũ suit
 preste Cheruvimî și aũ sburat; sburat'aũ pre
 aripile vînturilor ¹⁾».

Racine, în unul din corurile sale, a ȃis :

Cieux, abaissez-vous ;

[(*Esther*, act. III, sc. 9).

«O Nopțe pe ruinele Tîrgovistei» de Eliade și «Oda
 Statuei lui Michaiu Vitezul» de V. Alexandri, pot
 servi ca model de stil măreț.

În magnificență însă este de evitat umflarea,
 care exprimă în termeni pompoși o cugetare falsă,
 și voesce a face să pară ideile mai mari de cum
 sunt.

Sublimul este tot cea ce pôte ridica sentimen-
 tele și ideile noastre până la cel mai înalt grad.

Sunt două feluri de sublim : *sublimul de cu-
 getare*, care consistă într'o idee mare, fiă espresă
 simplu, fiă investită de înăginî, și *sublimul de
 sentiment*, care zugrăvesce o mișcare a sufletului.

Espresiunea lui Moise, «D-ȃeu ȃice : să fiă lumină,
 și fu lumină» adică puterea lui D-ȃeu supunȃnd în-
 suși neantul, este o cugetare sublimă.

1) Psaltirea, Buc. 1775, Popa Constandin tipografal.

Când bătrânului Horațiu i se anunță că cei două fii ai săi au fost uciși și că cel d'al treilea a luat fuga, el se indignază de această lașitate și la întrebarea ce i se face de către

JULIE. Que voulez-vous qu'il fit contre trois ?
răspunsul lui

HORACE. Qu'il mourût,
arată un sentiment sublim.

Acestui cuvânt, nu i se găsește sémăn, a ȕis Voltaire, în totă antichitatea. Mai sunt și alte frumuseți tragice dar acesta e în primul rang.

Tot astfel Elena, muma lui Ștefan cel mare, e sublimă când ȕice fiului său :

Du-te la oștire! pentru țară mori!
Și-ți va fi mormântul coronat cu flori?

Tot sublim e și sentimentul mumei, arătat în aceste versuri, ale lui Al. Depărățianu :

Erau trei, sërmani: două copii și-o mamă;
Și pâine... un singur codru într'o mahramă
Mama 'l frinse 'n două și dete pe rînd
La fiește care câte-o pârțicea,
— «Mamă! atunci copii ȕiseră plângând:
ȕie ce'ți rămâne» — «*Vo!*» — respunse ea.

VARIETATEA STILULUI

Printre calitățile generale ale stilului se pune și varietatea.

Varietatea este calitatea stilului prin care se evită monotonia, contopind și temperând stilurile unul printr'altul : «*Les beaux vers ! ȕicea Fontenelle, ô les beaux vers ! je ne sais pourquoi je bâille*» ; cauza era că el citea o poemă lipsită de varietate.

Un style trop egal et toujours uniforme
En vain brille à nos yeux, il faut qu'il nous endorme,

a ȕis Boileau și apoi Eliade :

Voiti publica favore după drept a merita ?
Ne 'ncetat frasele vóstre cãtați a le varia
Un stil ce ține tot una, și ne 'ncetat uniform
Surda la ochi ne lucește, de el caută s'adorn.

Varietatea e cerută nu numai de diversitatea subiectelor; dar chiar între părțile aceluiași subiect, sunt diferențe care cer varietatea stilului.

Mijlocul prin care se răspândește tot-d'auna varietatea în stil și se alungă uniformitatea este *conveniența*.

Conveniența este o calitate care coprinde pe toate cele alte, și care consistă în a da fi-ă-cărei idei, ori-cărui sentiment ori imaginii stilul ce-i convine. Zenon voia ca fie-care cuvânt să poarte caracterul lucrului ce exprimă.

În adevăr, pentru fi-ă-care idee este o espresie, particulară; asemenea fi-ă-care gen de scriere are stilul său propriu în prosă și în veusuri. Stilul istoriei nu este ca al orațiunei funebre, comedia nu se servește de termenii îndrăsneți ca oda, de espresiuni patetice ca tragedia, nici de metatopice și de comparațiunile epopeii.

Stilul se mai poate varia și prin alianța de cuvinte, prin epitețe, prin locul ce se dă unor cuvinte și mai ales prin *figurii*, pe care Longin le consideră ca una din sorgințele principale ale sublimității stilului, și care sunt una din cele mai frumoase podobe ale ori-cărui fel de stil.

Alianța de cuvinte

Când cine-va voesce a exprima cugetări noi, în lipsă de cuvinte noi, caută a combina din cele deja esistente.

Corneille, ne arată inconstanța omului desgustat de măririle după care a dorit atâta, unind cuvintele *aspirer*, și *descendre*, în acest vers:

Et, monté sur le faite, il aspire à descendre.

Cinna, act. II, sc. I.

Alexandri aliază cuvintele *fiară* cu *blândă* ca să caracterizeze o căprieoră ;

Fiară blândă de la munte
Cu steluță albă 'n frunte.

În alierea cuvintelor trebuie să conciliăm nou-tatea expresiunii cu claritatea și precisiunea.

Locul unor cuvinte

Sunt unele cuvinte de o energie singulară și pe care, pentru acest cuvânt, trebuie a nu le confunde în frază ; trebuie a le scote din rînd și a le pune sau la început, sau la fine sau în vre un alt loc însemnat care să fixeze asupra-le atențiunea,

Acest semivers al lui Virgiliu : *Navem in conspectu nullam.* (Aen., 1, 188), arată efectul cuvîntului pus la locul său ; dacă am ceti : *Nullam in conspectu navem,* imaginea este ștersă.

Locul cuvîntului depinde de efectul pe care voim să-l producem, de ideia asupra căreia voim să atragem atențiunea ; ast-fel efectul e cu mult mai mare în construcția «Mare e Diana din Efes» de cât în construcția «Diana din Efes a mare».

În limba română, ordinea cuvintelor în frază ne-fiind fixată ca în alte limbi, precum în franceza, se pôte trage cele mai mari folose oratorice din locul ce se dă cuvintelor, chiar în frazele cele mai scurte. În româneese se pôte dice de es.

Dumnezeu bate pe om când vrea
și : Pre om îl bate D-deu când vrea
sau chiar și : Il bate pre om D-deu când vrea, etc.¹⁾

Epitete

Epitetele înfrumusețază discursul, dacă nu sunt prea numeroase.

1. Veđi Lambrior ibid. IV. și P. Negulescu op. cit. p. 63.

Dacă din aceste versuri ale lui Bolintineanu .

Pe o stâncă neagră într'un vechiu castel
Unde curge 'n pôle un rîu mititel

s'ar înlătura epitetetele și s'ar dice simplu

Pe o stâncă 'ntr'un castel, etc.

frasa ar pierde totă frumusețea

În acest vers din Eneida, III, 3 :

..... Omnis humo fumat Neptunia Troja.

măreța imagine, *omnis humo fumat Troja* este mărită încă prin epitetul *Neptunia* care ne duce cu mintea pînă la origina Troei.

Sunt unele epitete și mai însemnate, care formeză între substantiv și adjectiv o antitesă, nu de cuvinte, ci de cugetare ; precum în acest vers al lui Racine :

Chatouillaient de mon coeur *l'orgueilleuse faiblesse* saŭ în acéstă frasă a lui Massilon :

«Une *impiété superstitieuse* refuse au Très-Haut la connaissance de l'avenir etc.»

Acestea se numesc epitete antitetice.

Epitetul — care, după accepțiunea sa literară, trebuie să adauge o ideeă nouă la însemnarea ne-complectă a unui cuvânt, pentru a esprime o cugetare întregă, devine un adaus nefolositor, ori de câte ori nu contribuie a caracteriza saŭ a modifica substantivul pe lângă care se alătură. Un asemenea epitet, saŭ cel puțin care nu e reclamat de claritate, energiă, culóre saŭ armonia trebuie să fiă nici o dată întrebuintat.

Quintilian (VIII, 6) compară discursul pré încărcat de epitete cu o armată în care ar fi tot atâți servitori cât și soldați ; numărul ar fi îndoit dar nu și puterile.

Poetii greci și latini nu erau așa severi ca cei moderni în privința alegerii epitetelor. Ei diceau *flavum aurum*, *humida vina*, *aequoreum mare*, etc. (Quint., VIII, 5): pentru că ei zugrăveau în stilul lor. Ați se cere ca epitele să spună ceva mai mult; și cine-va se espune ridicolului descriind ceea ce este înțeles de totă lumea.

Epitetele, cărora mai bine li s'ar pute dice *colorit*, căci ele îmbracă ori-ce obiect în varie culori ale imaginațiunei, jăcă uu rol fôrte important în «limba poetică.» (Hasdeu, Cuv. din betr. t. III p. 124).

Observațiune. Diferințele ce am stabilit atât între diferitele feluri de stil cât și între calitățile lor, trebuie să se înțelăgă că se face mai mult pentru înlesnirea studiului, iar nu pentru că numai unele calități convin unui fel de stil, ci pentru că acele sunt predominante și că de cele mai multe ori, atât stilurile cât și calitățile lor, se combină între dênsele în formele cele mai diverse.

Retorii moderni împart stilul în : stil al poesiei și stil al prosei ; alții în stil didactic, oficial și literar etc.

DESPRE FIGURI

Fia-care limbă 'și are vocabularul său, de unde se pôte învêța diferitele cuvinte, alese pentru a exprima diferitele obiecte sau noțiuni. In limbele vechi și în cele sêlbatices de astă-đi, aceste vocabularie sunt fôrte restrinse și nu exprimă de cât noțiunile concrete.

Chiar limbele culte relativ n'aũ de cât fôrte puține cuvinte in comparație cu ideile ce trebuesc se exprime.

Shakespeare, care se distinge între toți scriitorii prin marea varietate a expresiunilor sale, n'a întrebunțat in scrierile sale mai mult ca 15 mi de cuvinte.

Voltaire și Goethe în voluminoasele lor producțiuni n'au avut recurs la mai mult ca 20 mii cuvinte.

Operele lui Milton nu conțin de cât 8000, iar Testamentul vechi nu spune, tot ce spune, numai cu 5642 cuvinte.

Copilul, înainte de vârsta de 10 ani, și exprime toate sentimentele și cugetările sale, cu ajutorul a vre o 300 de cuvinte numai. Tot așa s'a constatat de către mai mulți observatori, că cea mai mare parte dintre țeranii Europei nu cunosc mai mult de 300 de cuvinte.

Avuția limbelor nu stă dar în numărul cuvintelor ce vocabularul lor conține, ci în diferențierea înțeleșurilor acestor cuvinte și în combinațiunile *ori transpozițiunile* lor, ce'a ce constituie vorbirea figurată sau stilul figurat.¹⁾

Stilul este *figurat* când prin imagini, prin espresiuși pitoresci, *figuréză* lucrurile despre care se vorbește și când le desfiguréza dacă imaginile nu sunt juste.

Se numesce figurat de la *figura*, derivat din verbul *ingere*, a închipui, de unde *fictio-onis*, *fictum*, produs al imaginațiunei, în grecesce *fantasiă*; așa că, în stilul figurat, cugetarea omului este unită cu imaginațiunea.²⁾

Figurile sunt nesce întorsuri, nesce mișcări ale stilului, cari, prin modul în care arét cugetarea, i-daú forță și grația. Ele sunt espresiușnea sentimentului în discurs ca și atitudinile în sculptură și pictură, *quasi gestus orationis* (Cic. Or. 25).

S'au definit une-ori figurile: *moduri de a vorbi care se depărtéză de modul natural și obicinuit.*

¹⁾ Asupra transpozițiunilor veđi «Psychologia stilului» de P. Negulescu p. 86.

²⁾ G. Dem Th. curs. ms.

Acastă definițiune e false; căci nu e nimic mai natural și mai obicînit cu figurile în vorbirea ómenilor; și Aristotel observă, cu drept cuvânt, că se fac într'o di de tîrg, la hală, mai multe figurî de cât în mai multe dîle de adunări academice.

«Les figures de rhétorique ne sont nulle part si communes que dans les querelles des halles.»¹⁾

Limbagiul figurat este prin eselență limbagiul *emotivnei*.

Figurele nu sunt obicînite numai spiritelor cultivate.

Esemplul lui Marmontel — în care un om de rînd și arată supărarea ce are cu femeia-sa probéză în destul acésta.

Figurile sunt cea ce face a se deosebi stilul prosaic de stilul poetic; ele sunt ornamentele elocuțiunei în genere.

Originea figurilor sã rădică pênã la originea graiului uman. Omul primitiv a avut o limbã mult mai poeticã ca omul modern. Acastă limbã se pôte compara cu acea a «copiilor din toțz timpîi.»

«Pentru omul primitiv, pentru poet, pentru copil, «dice d. Hasdeu,²⁾ tot ce există trãesce ca dînsul, «simte ca dînsul, cugetã ca dînsul. Nemic mort în «lume, nemic farã suflet. Copilãria nu vrea sã credã «cã este ce-va care sã nu aibã viață; și tocmai de «aceia, lipsind o antitesã, ea nu pôte sã înțelegã în-«sãși ideea de «*viu*».

«De aci tropul, de aci metafora, de aci prósopo-«peia etc.»

Unele figurî constaū în schimbarea cuvintelor și a înțelesului lor, și se numesc *tropi*, de la verbul grecesc (τρέπω, τέτροπα) care însemnézã a întorce, a *schimba*. Ast-fel se dice: o sutã de

1) Dumarsais, citat dupã Blair de Hasdeu, t. III. Cuv. din bẽtrãni, p. 123.

2) În *Cuvinte din bẽtrãni*, t. III, partea I, tasc I, p. 120.

pânze, în loc de «o sută de corăbii»; și se dice *leu*, unui om curajos.

Alte figurî lasă cuvintelor adevărata lor însemnare și conservă numele generic de *figurî*. Ele se disting încă în două specii: figurî *de cuvinte* și figurî *de cugetare*.

Figura cuvântului este așa de tare legată de cuvânt, în cât dacă se schimbă cuvântul, figura dispăre. Figura de cugetare rămâne chiar după schimbarea cuvintelor numai înțelesul să nu se schimbe.

10. DESPRE TROPI

Tropii, dice Molnar, sunt la cuvânt, precum sunt stelele la cer, florile în grădini, razele la soare și diamanturile ce sunt sădite pre aur; căci ca nisce diamanturi îl fac de mult preț, ca nesce raze pré luminat ca nesce flori mirezmit și înflorit, ca nesce stele împistrit. (*Ret. p. 169*).

Tropii principali, la care se raporta și cei-l'alți sunt: metafora și metonimia.

1. *Metafora* (de la *μετά* și *φέρω*, lat. *transfero* = strămut) este o figură prin care se trece însemnarea proprieă a unui cuvânt la o altă însemnare, care nu-i se potrivește de cât în puterea unei comparațiuni ce se face în minte.

Când Omer dice că Achile se repede *ca* un leu, avem o comparațiune; dar când el dice, despre același eroi, *acel leu se repede*, avem o metaforă.

Metafora este cel mai frumos, cel mai avut, cel mai des întrebuințat din toți tropii, și printr'ênsa stilul se înfrumusețază și se colorează.

Acastă cutezanță, care dă simțire, viață fin-

țelor care n'au nici de cum, este ordinară pasiunilor și în genere limbei poetice¹:

Ast-fel în Bolintineanu:

Négoe cel mare, în al său palat
Ce domnesce p'Argeș, dice întristat...

În Zaira, lui Voltaire, găsim o metaforă atingătoare și adevărată:

Le Dieu qui rend la force aux plus faibles courages,
Soutiendra ce roseau plié par la o'ages.

În scurt, metaforele se întrebuintează:

a) când numele lucrurilor însuflețite se pune la lucruri neînsuflețite și fără simțire, și invers; precum: «Fulgerul nu este alt de cit un *ris* al cerului... Marea, când ajunge la țermuri, atunci să *mînie* și spuméză...—Téranul este *talpa* casei; Vasile e *flórea* clasei; Marcelus era *sabia* Romei și Fabius *scutul* ei; b) când numele lucrurilor însuflețite se pune la altele tot însuflețite: *Quum a re animata verbum transferrimus ad aliam rem animatam*: Cato allatravít Scipioni saú: «Julian Paravatul, *lătrând* împotriva păstorilor Besericei, din *óia*, ce era, s'au schimbat și s'au arătat *indatăși lup* și hiară *selbatecă*.....»; c) când cu cele neînsuflețite se esplică altele tot neînsuflețite: *Quum a rebus inanimis verbum transferrimus ad alias res inanimas*: Aeneas classi imittit *habenás* (Enea a pus *flotei frêne*) saú: «La *mórtea Sórelii*, a căruí *viéță* să *stinge* cu apusul, nu numai *vézduhul* cernindu-se să *întristéză*, ci și *cerul aprinde* tóte *faciiele* pentru ca să-í *cinstéscă* *îngroparea* cu atâtea *luminí*...»²

Metaforele sunt defectuóse:

1° când sunt trase din subiecte de rënd; lui Ter-tulian i se impută a fi dis cá, *Deluviul a fost* *bălă-*

1. Vedi Hasdeu *Cur. den?betr.*, t. III, p. 120 și § 21.

2. Molnar, *Ret.* p. 172 și urm.

ciala generală a naturii: *Deluvium, naturae generale lixivium*; 2° când sunt forțate, luate din depărtare, și raportul nu este nici de cum natural, nici comparațiunea destul de simțită; Theophil, a ȃis : *eă imă voiă imăcia măinele mele în undele părului tău*; și în alt loc: *Plugul jupăie câmpia*, etc. 3° când termenii metaforici, din care unul se ȃice pentru altul, escită ideii care nu pot fi legate; ca și cum s'ar ȃice despre un orator, că *este un torent care se inflăcărăză* în loc de *este un torent care te tărăsce*; sau ca în aceste versuri ale lui Bolintineanu :

Părul ei bea aur, sinul ei bea vânt,
Sufletu-i bea fiăcări d'ură de mormânt.

Fie-care limbă își are metaforele sale proprii și așa de consfințite de obicei, în cât dacă s'ar înlocui termenii prin echivalenții chiar cei mai proprii, totuși expresiunea devine ridiculă.

Când metafora, fără să fiă aspră nici silită, are ceva pré îndrăsneț, se îndulcesce prin expresiuni ca acestea: «ca să ȃic așa», «dacă se pôte ȃice ast-fel»; dar acești corectivi nu-s buni de cât în prosă.

Alegoria (ἀλλος altu; ἀγορεύω, a vorbi; lat. diversiloquium) nu e de cât o o metaforă mai întinsă, prelungită: când se împrumută o idee, e firesc a o urmări. Ex. «Valea Rea» de Carmen Sylva.

Adesea alegoria se întinde peste o bucată întregă; și, atunci nu mai este o figură ci o compoziția alegorică; precum sunt fabulele («Măceșul și Florile» de Eliade) parabolele, ghicitorile și chiar basmele.

Acastă figură servă spre a înfățișa un adevăr care altminteri ar poté produce neplăcere.

Maî adese-orî alegoria personifică ființe morale, și atunci, artea este de a înfațișa personificarile just și conform sentimentului și ideiei; precum se găsesc în Omer, Virgiliu, Voltaire, Eliade, ș. a.

Alegoria era un metod de instrucțiune foarte obișnuit la cei vechi. Ast-fel sunt maî ales fabulele în care, cea ce se numesce *morală*, nu e de cât interpretarea alegoriei.

Vechiele *ieroglife* ale Egiptienilor, Sciților, precum și acea vorbire emblematică, de care găsim numeroase exemple în toate timpurile, etc. nu sunt de cât compozițiuni alegorice; ast-fel este respunsul lui Sextu către Tarciniu și acel al Sciților către Darius regele Perșilor.

Catacresa (κατά, dincolo; γρήγορα, întrebuințare) *abus, estensivne, imitare*, este un fel de metaforă la care se recurge de nevoie, când nu se găsește un cuvânt propriu pentru a exprima just ceea ce cine-va voesce a dice; precum: «*picioarele mesei, limba clopotului, o funie saū o sfără de moșiă*, etc. se dice, substituind cuvinte cunoscute, maî bine de cât a inventa cuvinte noui care n'ar fi înțelese.

În acest mod s'au format numele constelațiunilor.

Asemenea cuvintele *fôia, față, cap*, etc., se întrebuințedă în o mulțime de înțelesuri.

Sta în *capul mesei* între căpitanî
Și rechiamă dulce tinerii săi ani.

Bol.

II. *Metonimia* (μετά, dincolo; ὄνομα, nume; lat.

transnominatio) nu e de cât o schimbare de cuvinte între cari există o relațiune strânsă; ea substitue cuvintele care arată :

1° cauza pentru efect și invers :

Iar sângele din *spadă* (rană) cură ca un izvor.

Bolint.

*

Părul alb (bătrânețele) merită să fie respectat.

ast-fel numele deilor păgânismului se iau pentru lucrul a căror inventatori erau considerați, sau la care ei presidau :

- Marte*, pentru *răsboiul, bătălii*, etc. : Marte a coprins lumea.
Musele » *artile frumoase* : Paul s'a devotat Muselor.
Neptun » *mărea* : Nu te crede lui Neptun.
Morfeu » *somnul* : S'a dat în brațele lui Morfeu.
Bacchus » *vin* : Toți adorăm mai mult ori mai puțin pe Bacchus.
Vulcan » *foc* : Nu se glumește cu Vulcan.

2°. Coprindătorul pentru coprins :

El înghite cupa funestă, (adică otrava coprinsă în cupă).

Pămîntu' amuți înaintea lui Alexandru ;

Siluit terra în conspectu ejus, (adică popoarele pămîntului)

*

In cetatea Clujul, într'un vechi palat
 Sta Michaiu Vitezul rege coronat,
 Ungurii, Români, Sașii i se 'nchină
Dacia revărsă vechia sa lumină.

(Bolint.)

3°. Semnul distinctiv, emblema, simbolul pentru ființa sau locul pe care le reprezintă :

Spada se dice pentru profesiunea militară, și *rasa* pentru cariera preoțască. *Sceptrul* se ia pentru regalitate.

Sabia străină, toți au cuvântat
 Să nu tae în țară nici un cap plecat !

Ștefan cel mare a învins Semi-luna (pe Turci).
Coroana (Regele) aviséză.

Fie-cine póte *tronul* a dori,
Dacă simte dorul a o ferici ;

*

Cei ce rabdă *jugal* și-a trăi mai vor,
Merită să-l pórte spre rușinea lor. (Bo'int.)

4°. Posesorul pentru lucrul posedat și invers.

Virgiliu a đis : *Jam proximus ardet Ucalegon*
Ucalegon arde deja, în loc de : flacăra devoréză pala-
tul lui Ucalegon (Aeneid., II. 315).

*

Ast-fel vie bucuria !
Mesele împodobiți !
Danțul cheme-aici *junia* !
Bine fie toți veniți. (Bolint.)

5°. Numele abstract pentru concret :

Tinerețea e sburdalnică, în loc de : Tinerii sunt
sburdalnici.

6°. Materia din care se face ceva, pentru obiec-
tul făcut ; ast-fel se đice «a devasta o țară cu foc
și fer, în loc de incendiū și arme» ; Copilul cres-
cut *în mătase*, în loc de «îmbrăcat de mic in hai-
ne de mătase».

7°. Tot metonimiă este când se întrebuintéză
numele autorului pentru operele lui : Am citit pe
Virgiliu, pe Bolintineanu, în loc de operile lui Vir-
giliu, poesiile lui Bolintineanu :

8°. Când se ia numele șefilor pentru supușii lor:
Anibal ante portas, în loc de óstea lui Anibal ; A-
lexandru a învins pe Darie ; în loc de óstea lui
Alexandru a învins oastea lui Darie ; și, în genere
când se ia un nume propriū orî comun pentru o
colectivitate : Tribunalul decide în loc de membri
cari compun tribunalul, etc.

Sinecdoca (σύν, cu; ἐκδοχῆς, a primi) sau *comprehensiunea*, se face :

1° când se ia genul pentru specie sau specia pentru gen.

Când se dice *muritori* în loc de ómenii, (Acésta e sórta muritorilor), pasere în loc de vultur, se ia genul pentru speciã; iar când poeții greci și latini, pentru a reprezenta o vale frumoasă, o numesc a *Tempei*, și când în loc de vânt se dice zefir, se ia specia pentru gen;

Tot așa și Eliade în «Oda la Schiler»: Avuși de adversar pre *om* și-atât ajunge...

*

La lumina *stelei* (lunei), cei armați s'opresc...
Din ambele taberi, bravii se privesc, *Bolint.*

*

La *apa* Vavilonului
Jelind de sóra Domnului.

Dositeiú,

în loc de :

La riul Vavilonului. (*oresi.*)

2° Luând partea pentru tot, și totul pentru parte (*pars pro toto, sive totum pro parte*) :

Quot *capita*, tot sensus. (Ter.)

aci se ia partea pentru tot — *pars pro toto*.

Les peuples qui boivent la Seine

aci se ia totul pentru parte — *totum pro parte*.

3° Singularul pentru plural și invers ;

Germanul revoltat (adecã Germanii.)

*

Le Français, né malin, forma le vaudeville.
(Boileau).

*

Dar *Românul* nu va câmpuri fără flori.
Dile lungi și triste fără sêrbători...
Ast-fel e *Românul* și Román sunt eú
Și sub jugul barbar nu plec capul meú,

Bolint.

Murmură Archipelagul, Candia e în picioré !
Pentru patrie și lege, fericit *Elenul* móre

Cretzianu.

*

Frații mei de arme, iată-ne în fine
La ținta dorită de voi și de mine!
Ați crucea cu luna stați față în față:
Turcul cu *Românul* la luptă se 'nhață ?

C. Aricescu.

4° Sinecdocă măiestre și când, cu cele mai dinaintea no-
tăm pre cele mai din urmă, și invers (*metalepsă*); ca
de es :

Când întorceau păstorii oile 'n staul din câmp . . . în loc
de, *când inserase.*

său :

Când pe fruntea nopții, zorile se joc
Domnul cu Româniî las' al luptei loc

Bol.

*

În loc de «în timpul nopții» Bolintinenu dice :

«Când lampa se stinge la negrul mormânt
«Atinsă de aripi, suflată de vânt —
«Când buha se plânge prin triste suspine —
«Când reii fac planuri cum au a reține
«În barbare lanțuri poporul gemend.
«Când demoni și spaime pe munți se adună
«De urlă la stele, la nori și la lună,»
Într'una din peșteri în munte rîpos.
Un om óre-care intră curagios.

*

5°. La acest trop se rapórtă și libertatea ce se iea
de a pune un număr sigur și determinat în locul unui
număr, care nu este cunoscut cu precisiune ; așa se
dice : Acéstă casă are *o sută de ieșiri*, în loc de: mai
multe, dar al căror număr nu li se scie esact. Tot
așa se înnumără rotund, scădendu-se sau adăogindu-
se ceva, care ar face că cifra să nu fiă rotundă. Dacă
sunt 99 de ani, 3 luni și 15 zile, se dice prin sinec-
docă : *sunt 100 de ani.* 1)

Obs. Nu trebuie să se credă că este permis de
a lua indiferent, un cuvânt pentru altul, fiă prin

1) B. Lamy, *Rhét.*, p. 120.

metonimiă, fiă prin sinecdocă : trebuie ca expresiunile figurate să fiă autorizate de obicei, să cel puțin ca sensul literar ce vrem a se înțelege, să se presinte în mod natural spiritului, fără a revolta drepta judecată, și fără a lovi urechile deprinse cu puritatea limbei.

Aici mai ales *usus* este arbitrul discursului.

Antonomasa (ἀντι pentru ; ὄνομα, nume) este un fel de sinecdocă prin care se pune un nume comun pentru un nume propriu, sau chiar un nume propriu pentru un nume comun.

Antonomasa se face în șese moduri :

I) Numind persoanele după patria lor, mai cu sémă prin adjective derivate din numele propriu al țerei sau orașului natal: *Vir doctus Agrigentinus* în loc de Empedoclu din orașul Agrigent. Sicilia ; sau «Filosoful Stagirit» (=Aristotele din Stagira, Tracia).

II) Numind persoanele după tată, mamă, moș sau strămoș ; ast-fel sunt numirile de : Vasilescu, Niculescu, Georgescu etc. Ceî doi *Atrizi* (ceî doi descendenți ai lui Atreü : Menelaü și Agamemnon) ; *Tidide* (=descendentul lui Tideü, însemnéză Diomede) ; *Iacide* (descendentul lui Jac, care a fost Piru regele Epirului) etc.

III) Numind persoanele după fapte însemnate și de toți cunoscute. Ex. : Invingătorul de la Călugăreni (Mihaï Vitézul), Exilatul de la sf. Elena (=Napoleon I).

IV) Numind persoanele după alte persoane cu care se asemănă, ex. : E prețios lucru să ai un Mentor (om cu minte). Acest domn e un Nerone (crud, tiran).

V) Numind locurile, cetățile după altele cu care se asemănă. Ex. : O Arcadie (o țară de păstori) o Beoție (o țară de ignoranți) ; am visitat *Athens* Italiei (orașul cel mai împodăbit al Italiei, *Florența*).

VI) In fine numindu se științele, artele și producerea literare prin inventatorii, fundatorii sau dezvoltatorii lor. Ex. ; Continentul lui Christofor Columb

(America). Acest discipol al lui Ipocrat (medic distins), Amicul meu este un *Epicureu* (*adept al teoriei lui Epicur*); etc. ¹⁾.

2°. *Figuri de cuvinte propriu* *disc.*

Printre figurile de cuvinte sunt patru care sunt mai mult gramaticale de cât oratorice, dar care fac un frumos efect și în discurs. Aceste figuri sunt elipsa, pleonasmul, iperbata și silepsa.

Elipsa (ἐλλειψις, de la ἐν λείπω) *suprimă* unul sau mai multe cuvinte, pe care construcțiunea gramaticală le reclamă, dar care sunt ușor de înțeles. Această figură servește a da mai multă tărie și repedițiune stilului, de aceea e și foarte des întrebuintată, mai ales în maximele moralistilor și în proverbe.

Avuși de adversar pe Om ș'atât ajunge :
Te iartă să-i faci răul. Iar binele (nu te iartă să-i faci)
nicii mort.

I. Eliade R., *La Schiler*

Elipsa este vicioasă când cuvintele subînțelese nu sunt în raport gramatical cu cuvintele exprese; de exemplu: când se subînțelege la plural un verb espres la singular, și invers; ca în acest exemplu:

Le coeur *est* pour Pyrrhus et les vœux pour Oreste.
Racine.

Le cei vechi această figură se numea *Zeugma*.

Contrariul elipsei este *Pleonasmul*, care adaugă ceea ce gramatica pare că respinge.

Je l'ai vu, dis-je vu, *de mes propres yeux vu* ;
Ce qu'on appelle vu. (*Molière*).

*

Un holoboc cu vin
Mergera în car pe drum *încet și foarte lin*,
(*Donici*).

*

Ei aud cu urechile totă acea lume nenumărată de

1) Din Cursul ms. G. Dem. Teod.; Mat. Bas.

insecte, ce se strecoră prin erburii știind, scârțând, fluerând, șuerând, și toate acele mișcări de glasuri se înalță cu resuneț potolit în tăria nopții și limpedesc în aerul ei răcoros și legănă în *somn auzul lor adormit*.

Al. Odobescu, *Bărăganul*.

Pleonasmele sunt necesarii, folositoare sau vițioase :

Sunt necesarii, când ajută la claritatea expresiunii ca în unele fraze interogative; sunt folositoare când dă mai multă energie cugetării; și sunt vițioase când n'ajută nimic la ideea (perissologie).

Iperbata sau *inversiunea* consistă în resturarea ordinii analitice a frazei :

Tuturor animalelor simțitoare le este scumpă patria.

*

De lenevire și de peire ca de aripa Satanei, să fugi.

Cantemir.

*

Radu 'nalță-o cruce pe care scria :

Că, *acestui sânge cauza era*

Batori, nu Radu Domnul cel din țară.

*

Sub simplele vestimente s'ascunde câte-odată

O inimă *de ură și de trădări curată* :

Precum sub manta d'aur a omului bogat

S'ascunde câte-un suflet de patimă deșădat.

Bolint.

Printre iperbate se poate pune și *chiasma* sau încrucișarea, care restornă șirul logic al cuvintelor pentru a face mai multă impresiune asupra ascultătorilor sau cititorilor; de es :

Semănat'am grâu de vară

Și-a eșit numai secară (in loc de : «și eșit'a...»)

Acest fenomen sintactic e foarte obicnuit scriitorilor vechi :

Nu *te-ași* mai pute uita-*te*

Ierusalime cetate!

(*Dositei*)

În limba modernă se găsește cristalisat în unele locuțiuni idiomatice, proprii limbii.

Inversiunea este una din procedările stilistice cele mai întrebuințate spre a produce o stare afectivă mai intensă, escitând ast-fel pasiunile prin efectul puternic al sugestiunei:

Lună tu, stăpâna mării....
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate
Când plutesci pe *mişcătorea mărilor singurătate*.¹⁾

Eminescu.

Acastă figură vatemă claritatea, dacă nu este întrebuințată cu precauțiune; de acea e rar permisă în prosă.

Silepsa, (*σύν-λαμβάνω*, reunesc) constă în a face să se acorde un cuvânt, nu cu cel care se raportă gramatical, ci cu acela la care se raportă prin cugetare :

Racine, în *Athalie* (a. IV, sc. III), dice :

Entre *le peuple* et vous, vous prendrez Dieu pour juge :
Vous souvenant, mon fils, que caché sous ce lin,
Comme *eux* vous fûtes pauvres et comme eux orphelin.

*

Intre popor și tine ia pe Dumneđeū de jude
Ș'apoi fiule gândește că ascuns sub straiū de in,
Ca și *dênșii* sêrac fost'ăi, ca și *dênșii* orfelin.

(G.)

Figurile de cuvinte care sunt curat oratorice, nu vatemă întru nimic regulele gramaticale, servă însă a da multă ușurință și fermitate oratorului. Cele mai principale sunt :

Repetitiunea, una din cele mai comune și mai energice ; numele o definesce îndestul ; se întrebuințază pentru a insista asupra verii-unei probe, verii-unei verități, saū pentru a depinge pasiunea, prin repetirea cuvintelor.

Virgiliū arată durerea lui Orfeū, la mórtea Euri-diceii :

1) Veđi P. P. Negulescu op. cit. pag. 58...

*Te, dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te, veniente die, te decedente canebat.*

Georg., IV, 465.

*Cine scie ? cine scie ?
Dacă 'mpins de-al sôrtei vânt,
M'oi întorce 'n veselie
Să sărut al tîu pîmînt.*

Alexandri.

Repetițiunea e de mai multe feluri: se numește *Geminațiã*, (lat. duplicatio) cînd se repetã aceeași vorbã de douë ori:

*Vos, vos appello fortissimi viri;
Nos, nos consules dessumus.*

(Cic., *Catilin.*)

Rompez, rompez tout pacte avec l'impieté.

(Joad. *Athalie*, a. I. sc. I)

Conversiunea se numește cînd se repetã aceeași vorbã la finele fiã-cãruî period:

Poenos populus Romanus justitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit.

Complexiunea cînd se repetã primul și ultimul cuvînt:

Quem senatus damnarit, quem populus Romanus damnarit, quem omnium existimatio damnarit, eum vos sententiis vestris absolvetis ?

Connexum numiaũ Latiniî repetirea saũ grãmãdi-rea acelorași particule:

On égorge à la fois les enfants, les vieillards,

Et la sœur et le frère,

Et la fille et la mère,

Le fils dans les bras de son père !

Traducțiunea, repetã același cuvînt sub forme diferite: Egoismul, iubirea de sine...

Alte exemple de repetițiune :

VËNTOASELE

«Treî zile și treî nopți vîntósele nu mai steterã... De treî orî scóserã copaciî din rãdãcini: de treî orî scóserã riurile din cursul lor; de treî orî sfãrãmarã noriî isbindu-i de stãnci; de treî orî mãturarã fundul mãrii și de treî orî prãpãdirã fața pãmîntului. Tóte furã in zadar!... Ele intrarã a casã care de care mai obosite, care de care mai inióse și mai rușinate»

Din povestea «Zina Dorilor» de I. Slavici.

FUGA LUÎ SELIM

Se duc, se duc ca vântul, se duc mereu 'nainte,
 Nimic nu-î obosese: nici sórele ferbinte,
 Nici valurî nisipóse ce trec sub paşii lor.....
 Nici fiérelle flamânde, nici vântul ardător.

(Din «Emiri» de Gr. H. Grandea).

*

«Un prost nici nu intră, nici nu iese, nici nu
 se aşedă, nici nu se ridică, nici nu tace, nici nu
 vorbesce, nici nu umblă ca un om deştept.»

(*La Bruyère*).

*

Repetiţiune *exagerată*.

Diarul *Dreptul* ofere un exemplu de abuzul ce se
 face une-orî din repetiţiune şi prin urmare de efectul
 ce un asemenea defect póte produce.

D. G.... (pledând). — Dacă împrejurările mă vor sili, voi fi
 nevoit să cer onorabilului tribunal să-mi admită şi interogato-
 rul — şi martorii, — şi jurământul, şi...

D. P.... (răspundându-i): — Cum! voiţi ca onorabilul tribunal
 să primescă *grosso modo*, interogatorul, *grosso modo*, martorii,
 — *grosso modo*, jurământul, — *grosso modo*, toate mijlocele d-vós-
 tre de străgănire!...

D. D.... (intervenind): — Nu este de ajuns să se propue ina-
 intea onoratului tribunal *cutare*, şi *cutare*, şi *cutare* mijloc le-
 gal de atac sau de apărare; e necesar să se dovedescă mai
 întâi utilitatea şi admisibilitatea lor. Trebuie, prin urmare, ca
cutare, şi *cutare*, şi *cutare*, excepţiune ridicată de adversar să
 fie prealabil discutată. Cu sistemul opus, de a se admite *cu-
 tare*, şi *cutare*, şi *cutare* cerere fără discuţiune... etc

Disjuncţiunea suprimă, din contră, particulele
 disjunctive, pentru a da mai multă tărie şi re-
 pejune discursului :

Français, Anglais, Lorrains, que la fureur assemble
 Avançaient, combattaient, frappaient, mourraient ensemble.

(*Henriade*, Ch. VI.)

Francesi, Englezî, Lorenî ce-aici furia v'adună,
 Înaintaţi, luptaţi, loviţi, muriţi cu toţi împreună.

Gusti, 218.

Apositiunea, întrebuintează substantivele ca epitețe și convine mai ales stilului nobil și înflorit.

Ovidiū dice (în «Metamorfose») că avuțiile sunt cauza tuturor relelor :

....Itum est in viscera terrae
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

În poesia «O victimă» aflăm o frumoasă figură de acest fel în următoarele versuri descriptive :

La gât purta o cruce, simbol de sărăcie,
Și 'n inimă durerea, eternă bogăție.
A celor ce pe lume se dic desmoșteniți
Vai! negreșit aleși sunt cei nefericiți!

N. Nicolénu.

La aceste figuri se mai pot adauge :

Declinațiunea sau *derivațiunea*, când se întrebuintează în aceeași frază cuvinte derivate din aceeași tulpină.

O viață a vieții mele, a vieții-mi turburată!
Îi dise cu căldură, Dorin cel întristat.

(Bol.)

— În mare mărimă a mirărei mirându-mă și uitându-mă stau.

(Cant.)

Gradațiunea (злѣпѣзъ, scara) care așeză cuvintele după gradul lor de forță sau de slăbiciune și care este ascendentă sau descendentă după cum forța cuvintelor merge crescând ori descrescând.

În «Răsbunarea lui Statu-Palmă» (Alexandri) găsim un exemplu de gradațiune descendente, când se dice de Sfarmă-lemne că :

Unde vede-o stâncă 'naltă el o macină cu palma;
Boțovaniș sub picioare-i dă d'adura, i-dă d'avalma
Și cu piatra măcinată și cu pietrele-aruncate
El izeșce, bate, umflă riurile turburate.

Espolițiunea este o speță de amplificațiã a unei idei în termeni diferiți, ca și *tautologia*, etc.

Sinonimia, adunã în mod intenționat mai multe cuvinte cu aceiași însemnare spre a desvolta saũ complectã o ideeã. Ex. din Catilinare: *Vobis populoque, Romano, Jupiter pacem, tranquillitatem, otium et concordiam afferant.*

Eufemismul, (Εὐ, bine—φτυμί, dic) ascunde ideile odiöse și triste sub nume, care nu sunt numele proprii ale acelor idei:

Vita functus, în loc de *mortuus*.

Onomatopea, prin care un cuvânt imitezã sunetul natural al lucrului ce el însemnezã, a *mugi* a *murmura*, etc.; *enalagiul* care întrebuițezã un gen pentru alt gen (pe lespede de *marmur* cu aur poleite); un mod pentru alt mod, ca și *antiptosa*, un cas pentru alt cas; *latinismul*, *elenismul*, imitațiunea construcțiunilor latine saũ grece, etc.

Molnar mai pune între figurile de cuvinte și *paronomasia*, care se face în patru feluri: scoțend o literã, precum din Pavel se face Avel; ca de es., «Pavel, Avel, care cu jertfele cele mai primite, ce aũ adus lui D deũ, s'aũ arãtat alt Avel;» ori adãogãnd, ca: din Ana, rana; precum: Arhierul Ana al Jidovilor aũ fost o ranã de pismã asupra Mẽntuitorului! ori schimbãnd, de es.: amor, omor, fiind-cã este morte sufletescã, și de multe ori trupescã; în fine mutãnd o literã; precum: orb, rob, fiind-cã faște legat ca un rob cu nevederea; și altele.

Omiophton (similiter cadens), care se face când dicerile se terminã cu aceiași cãdere, precum: «aceia care literã *poftesc* și învãțaturã *doresc*....»

Omiotelevton (similiter dessinens), care consistã în simetria casurilor și a desiniñțelor și care, ca și cea precedentã, aduce prẽ mult cu versurile, pentru ca sã fiã cu succes întrebuițate în discurs; Isocrat le a întrebuiñtat mai ales; precum și în acest exemplu: «Tu învãțatura *inbesci*, iarã eu a învãța pre altii mẽ silese și tu filosofesci, iarã eũ pre filosofi îndreptez» etc. (*Ret.*, p. 209-212.)

3°. *Figurile de cugetare*

Figuri de cugetare se numesc acele figuri, cari nu să schimbă, ori cari ar fi cuvintele prin care sunt exprimate; ele consist în însăși cugetarea și pot fi considerate ca nisce atitudini ale discursului, *quasi gestus orationis*.

După ordinea naturală în care se manifestă, figurile de cugetare, sunt :

Interogațiunea, este o mișcare naturală în indignațiune, temere, durere, uimire, care însuflețește și ține pe auditor în resflu, și îl forțază a primi impresiunea ce voim a-i da.

Joad, mirat de a vedea pe Josebeta, soția sa, conversând cu Mathan, și arată indignația sa prin aceste sublime interogațiuni :

Où suis-je ? de Baal ne vois-je pas le prêtre ?
Quoi ! fille de David, vous parlez à ce traître ! etc.

Asemenea începutul Catilinarelor (Cicerone) ne dă un frumos exemplu de interogațiune : *Quousque tandem* etc.

Subjectiunea este o interogațiune mai puțin vie, în care răspunsul este dat însuși de orator (rem sibi subjecere). Cei vechi o împărțeau în două : *subjectiunea propriu disă*, în care oratorul întreabă pe alții pentru a răspunde el însuși, cum se găesc foarte multe la Bolintinenu :

Ce e viața noastră în sclavie ore ?
Nopte fără stele șiuă fără sóre.

«Ce e mai trist pe lume» de G. Crețianu este o compunere întregă, constând numai din întrebări și un răspuns final.

Când oratorul vorbește cu el însuși, făcându-și mai multe întrebări și răspunsuri, *subjec-*

țiunea ȳea numele de *ratiocinatio*, raționament.

Apostrofa (ἀπό-στρέφω) se face când se întorce cuvântul de la cei căror se vorbea la început, pentru a-l adresa altora, absenți sau chiar obiectelor neînsuflețite.

Bossuet, în orațiunea funebră a Mariei-Teresa de Austria, face o scurtă dar superbă apostrofă în acest pasagiū :

Glaive du Seigneur, quel coup vous venez de frapper !
Toute la terre en est étonnée

Apostrofa este o figură propriă a produce tóte efectele, a descepta tóte sentimentele.

Exclamațiunea, este exprimarea orĩ-cărui sentiment viū și iute care coprinde sufletul; ea izbucnesce de ordinar prin interjecțiuni: *O tempora ! O mores* (Cic.).

Beldiman ne dă un exemplu :

Ce necaz, ce osindire !
Vaĩ mie ! ce foc amar !
Ce trăsnet ! ce lovire !
Ce otrăvitor pahar !

De asemenea Conaki în «Săracelor tinerețe» etc. (Acele figurĩ, ne duc la prosopopee).

Prosopopea (πρόσωπον, obraz; ποιέω, fac lat. personificatio), este o figură care exprimă mai bine emoțiunile fragete sau adânci ale inimei, pre care o pune în acțiune; face să vorbească cerul față cu pământul, morții și chiar mormintele. (Cicerone,, *in Catil.*, I, 11 ; *pro Murena* c. 19 ; etc.)

Una din cele mai frumoșe prosopopee ale anticității este cea a legilor, în Criton (c. 12) : Socrat, căruĩ amicii săi i propusese să fugă din închisóre, face ca însăși legile să-ĩ dică : «Nu scĩi așa dar, tu care te numescĩ înțelept, etc.

Prosopopeea aduce câte odată *dialogismul*, care, după cei vechi, consta în cele mai multe cazuri, întru a da fie-căruia vorbitor limbajul cuvenit situațiunei sale.

Boileau înfățișează pe un autor care 'și apără singur versurile :

Mais souvent dans ses vers un auteur intraitable
A les protéger tous se croit intéressé,
Et d'abord prend en main le droit de l'offensé.
«De ce vers, direz-vous, l'expression est basse.
— Ah! monsieur, pour ce vers je vous demande grâce,
Repondra-t-il d'abord.— Ce mot me semble froid,
Je le retrancherais. C'est le plus bel endroit!
— Ce tour ne me plaît pas.— Tout le monde l'admire »

Art. poét. v. 208.

Maî sunt și *dialogisme prin ipotesă*; precum: «Ce credeți că s'ar dice *dacă* ați da o asemenea sentință? Nu s'ar dice că, etc;» și se rostesc discursul presupus.

Un esemplu din care se pôte vedea, cum din figurile anteriore ajungem la prosopopee, este «monologul medicului *Herman* din *Sorin*» (Bolintineanu).

Obsecrațiunea sau *deprecațiunea* este o *rugăciune* sprijinită de toate motivele credute în stare de a atinge.

Racine pune în gura lui Aman, această frumoasă obsecrațiune:

Par le salut des Juifs, par ces pieds que j'embrasse,
Par ce sage vieillard, l'honneur de votre race,
Daignez d'un roi terrible apaiser le courroux;
Sauvez Aman qui tremble à vos sacrés genoux.

(*Esther* act. III).

Optațiunea este o figură prin care se esprime *dorința* de a obține ceva important sau prețios;

Ast-fel Văcărescu :

Ah! de-am puté redobândi
Și câte-avem perdute;
Atunci ce inimă n'ar vorbi,
Ce gură ar maî fi mute?!

Imprecațiune sau *blestemul* este o figură prin care se chiamă deii, cerul, iadul, sau ori-ce altă putere superioară, contra unui obiect odios. Mai adese imprecațiunea este expresiunea mîniei și a furorii, precum este «imprecațiunea Camiliei din Horace» (Corneille) sau «Blestemul lui Grui-Sânger» din «Dumbrava roșie» (Alexandri); ori «Blestemul țerei» de Beldiman din «Plângerea și tânguirea patriei» etc. sau ca acest exemplu din Bolintinénu :

Orî unde veî merge să calci, o tirane
Să calci p'un cadavru, în visu-ți să-l vedî
Să strângî tu în mână tot mâinî diafane
Și orî ce ți-o spune tu tôte să cređi

(Mihnea și Baba, *Bol.*)

Ipotiposa (ὑπό-τύπω, represint) *depinge* obiectele cu colorî așa de vii, și în imaginî așa de adevărate, în cât par a se vedea sub ochii noștri.

Un poignard à la main, l'implacable Athalie
Au carnage animait ses barbares soldats;

Sub numele generic de ipotiposă se pôte co-prinde :

1°. *Icôna* (efictio) sau *prosopografia*, care represintă trăsurile esteriore ale unei persône, fața, aerul, ținuta; ast-fel e icôna lui «Radu-Negru» ș. a.

2°. *Etopea* sau *representarea moravurilor*, descrie virtuțile sau viciile, calitățile sau defectele, precum este etopea «Dômnei Stanca», de N. Bălcescu și a lui «Ștefan cel mare» de Gr. Urechi etc.

3°. Din combinarea prosopografiei și a etopeei, se formeză *Portretul*, când are de obiect individul; precum e «Portretul lui Tudor Vladimirescu» de Aricescu, ș. a. și *Characterul*, când are de obiect generalitatea, tipul; precum ar fi caracterisarea avarului, egoistului etc. (Caractères de la Bruyère).

4°. *Paralela* descrie asemănările (similitudo) sau deosebirile (disimilitudo) între două persône, două por-

trete, caractere, cu un cuvânt între două obiecte sau ființe, cum sunt «Viețile paralele» de Plutarch, paralelele între Cicerone și Demostene de Fénelon și acea între Decebal și Ștefan cel mare de A. Ruso.

5°. *Cronografia*, caracterisă timpul și circumstanțele unui eveniment; cum e «fuga și risipa țerei» de Ven. Costaki.

6°. *Topografia*, se face când se descrie locul unde s'a petrecut o acțiune: («Călugărenii» de N. Bălcescu), un templu, un palat, un peisaj, etc.

7°. *Descrierea sau demonstrațiunea*, împreună câte odată toate spețele de ipotipose enumerate pînă aci: descripția «Ardélului» de N. Bălcescu; «Venirea lăcustelor în 1655» descrisă de Miron Costin, etc.

Descrierea are o deosebită importanță pentru scriitor fiă în versuri, fie în prosă și în ori-care gen literar; ea servă ca aliment indispensabil ori-cărei compozițiuni scrise ori vorbite.

Din descrieri se cunoște *puterea de observațiune* care distinge pe autorii cei buni de cei mediocri.

Ipotiposa devine o *acumulațiune* când adună toate circumstanțele, cu forță și vivacitate, într'un singur punct.

(Acastă figură însă se pôte raporta la locurile comune în *enumerarea părților* și în *circumstanțe*.)

Ironia (ἔιρωνεία, dissimulatio) este o figură care exprimă tocmai contrariul de cea ce se judecă sau se înțelege despre un lucru:

Nu e mai bun păstor pentru oi de cât lupul.

Boileau își ride de Quinault, ținând că-l laudă:

Je le déclare donc Quinault est un Virgile.

Când ironia este o batjocură fină și plină de sens, se numesce *socratică*, pentru că acest fel de ironie, era arma obișnuită lui Socrate, adică de a înfunda pe adversar prin întrebări potrivite și a-l pune în pozițiune de a căde în contradiceri ridicule și de a-și vedea ast-fel singur nesciința.

Ironia trebuie să însușească trei calități ;
 1°. Să rezulte în mod clar intențiunea de a batjocori, precum în «Corbul și Vulpea»:

Jupân corb, plecăciune!
 O Dómne! ce frumusețe!
 Ce pasăre! ce minune!
 Ce drag de pene mărețe!
 Dar n'are glas, ce păcat!

I. *Heliade.*

2°. Expresiunile ambigue să fie ast-fel întrebuințate în cât să nu dea loc la interpretări contrarii intenției autorului și

3°. Ironia să fie scurtă și eficacé.

Une-orî ironia este ultima expresiune a indignațiunei și a desperărei.

Oreste, auđind de mórtea Hermionei, desperat se plânge ironic :

*Grace aux dieux, mon malheur passe mon espérance.
 Oui, je te loue, ô ciel! de ta persévérance,
 Appliqué sans relâche au soin de me punir,
 Au comble des douleurs tu m'as fait parvenir.*

și termină cu acest vers teribil :

Eh bien! je suis content, et mon sort est rempli.

Andromaque act. v.

Când ironia ascunde o laudă, sub vëlul batjocurei saũ invers, ia numele de *asteism*, de la cuvântul grec *ἄστυ*, oraș, urbē; pentru că și caracterul seũ este în adevăr urbanitatea;

Ast-fel Virgiliũ (*Eclog.*, III, 90) a ȃis :

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mœvi.

În fabula lui Donicĩ, Vulpea ȃice Măgarului :

«*Mintosule de unde vii?*»

Sarcasmul este o spețã particularã de ironiã, cu atãt mai crudã, cu cât de obiceiũ cade a-

supra ființelor care deja nu mai sunt periculoase;

Iudeii diceau lui Is. Chrs. pe cruce :

Ura!... tu care strici biserica și în trei zile o zidesci, coborâ-te de pe cruce de ești fiul lui Dumnezeu!

Asemenea profetul Ilie batjocorea pe preoții lui Baal, când i se ruga de ploaie, ținându-le :

«Strigați mai tare, poate că Dumnezeul vostru, dorme»

Iperbola (ὑπερ-βολή, lovesc dincolo) dă obiectului, despre care vorbește, câte-va grade în mai mult sau în mai puțin de cât are în realitate, pentru a-l pute face mai bine cunoscut.

Ast-fel pentru a face să se înțeleagă mulțimea descripțiunilor romane, P. Corneille își inchipuesce Roma întrégă *înecată* în singele copiilor săi :

Rome entière noyée au sang de ses enfants.

C. Conachi este asemenea iperbolic în aceste versuri :

Zori de ziua se revarsă ;
Și eu ochii n'am închis !
Cum să-i închid, când ei varsă
Pârae de foc aprins !?

Tot iperbolic se ține de o persoană că umblă ca o broască, sau că merge mai iute ca vântul.

Iperbola este de două feluri : una care se întrebuintează în descripțiuni și alta care exprimă pasiunea.

În descripțiuni iperbola trebuie folosită cu rezervă ; ea trebuie să fie sensibilă numai pentru cel ce vorbește ; de acea Quintilian a ținut că iperbola trebuie să se exprime «*extra fidem, non extra modum*» și cu cumpătate ; alt-fel cădem în emfasă.

Exagerațiunile iperbolice convin numai stilului glumeț.

Iperbola este foarte obicnuită în vorbire, și se întrebuințează ori de câte ori se pare că vorbirea ordinară nu poate înfățișa în destul ideea lucrului.

Ast-fel Omer voind a arăta mulțimea oștirea lui Agamemnon și crezând că, cu toate cifrele din Aritmetică, nu poate da o idee despre acest lucru, s'a servit de iperbolă zicând (Iliada II): «pământul, măcar că iaste fără glas și fără simțire, însă nepuțând suferi atâta greutate, plângea ticălosul și ofta, ca să arate cu lacrămile sudorea feței sale, și cu suspinurile, care le scotea, patima sufletului său.» (Moln. *Ret.*, p. 190).

În narațiunile fabuloase și în basme se găsesc multe și frumoase iperbole:

A fost o dată ca nici o dată; pe când se potevia puricele cu nouă-deci și nouă oca de fier la un picior și se suia în slava cerului și striga că nu-î e greu.

Când iperbola se unesc cu ironia, se nasce *parodia*, o compoziție glumetă, care batjocorește sau o scriere serioasă, sau fapte, persoane ori lucruri pe care le exagerază în mod ironic.

Litota (de la λιτός, mic, lat. diminutio) e un fel de iperbolă inversă în care se zice mai puțin, pentru a se înțelege mai mult.

Când *Chimène* zice lui *Rodrigue* (Cid. III, 4); *Va, je ne te hais point*, ea dă să se înțelegă mai mult de cât însemneză aceste cuvinte; Virgiliu (Eclog. II 25) face pe *Corydon* să zică: *Nec sum adeo informis*.

C. Boliac în poesia *Muncitorul* ne dă un frumos exemplu de litotă în versul următor, ce arată durerea și sărăcia, zicând:

«Plângea pe două pafe pe care mă născuse.»

sau:

Mă 'ntreb ce este óre a noastră misiune
Noi care-aici în viață n'avem de cât o di?
Noi ale căror fapte, țerănă, fală, nume,
Se spulberă în vânturi 'nainte d'a luci?

Bolint. *Scopul omului*.

Acéstă figură exprimă însă de multe ori falşa modestie.

Când litota vrea în adevăr să exprime mai puțin, atunci devine *estenuațiune*; precum când s'ar dice de un sgârcit că este econom, de un crud, că e cam sever, etc.

Semnificarea saŭ *emfasa* asemenea lasă a se înțelege mai mult de cât se exprimă.

Ast-fel *Mitridat* strigă, mirat că *Monime* îi refuză propunerea de căsătorie:

Est-ce Monime, et suis-je Mithridate?

Perifrasa (περι, împrejur; φράζω, vorbesc) saŭ *circonlocuțiunea* exprimă printr'un circuit de cuvinte, acea ce s'ar fi putut dice cu mai puține cuvinte; dar nu cu atâta grație și nobleță. Perifrasa se întrebuintează și ca ornament al discursului și mai ales în poezie.

Bossuet în locul cuvântului «Dumnezeu» dice:

«Cel care domnesce în Ceruri și de care atârnă toate Impărățiile, căruia singur se cuvine gloria, maiestatea și independența, etc.»

Omer exprimă ast-fel începutul zilei:

Aurora deschide cu degetele sale de rosă, porțile orientului.

Ἥμος δ' ἠριγένεια φάνη ροδοδάκτυλος Ἥως.

iar Virgiliu (Aen., III, 521):

Jamque rubescebat stellis Aurora fugatis.

și Voltaire (Henr., sc. VI):

L'Aurore cependant, au visage vermeil,
Ouvrait dans l'Orient le palais du Soleil;
La nuit en d'autres lieux portait ses voiles sombres;
Les songes voltigeants fuyaient avec les ombres.

Bolintineanu arată murgul serei prin aceste două versuri :

Nóptea se întinde și din gena sa
Argintóse lacrimi peste florí vërsa.

Alexandrescu, arată că au trecut două nopți :

De două orí nóptea cu umbrele sale
Emisferul nostru l'a învăluit.

*

În loc de șapte zile, Granda dice :

De șapte orí se stinse a zilei stea de foc
De șapte orí o nópte ardinte îi apucă,
Și nicăirea n'afiu d'adăpostire loc.

vorbînd de fuga lui Selim prin pustie, în poema sa *Emiriî*.

Perifrasa se mai întrebuintează orí de câte orí este bine a ocoli termenii proprii, care ar pute deștepta idei josnice ;

«Orí de câte orí un cuvânt, dice Voltaire, presintă o imagine josnică, sau desgustătoare, sau comică, să se innobiléscă prin imagini accesorii ; dar iarăși nu trebuie a se forța cine-va să adauge o mărimé deșertă la cea ce este impunător prin sine însuși. Când vrei să spuî că regele vine, di : *regele vine* ; și nu imita pe acel poet care, găsînd pré comun aceste cuvinte, dicea : «Acest mare rege își rostogolesce p'aici pașii sêi imperioși.»

Antitesa, (ἀντι, contra și τιθημι, pun) *opune* cuvinte la cuvinte, cugetări la cugetări.

Ast-fel este acest portret al unui duce :

Vicieux, pénitent, courtisan, solitaire,
Il prit, quitta, reprit la cuirase et la haire.

(*Henriade* ch. IV).

sau :

Dumnezeu cel nemuritor s'au făcut om muritor ; slugă cel ce iaste împărat ; zidire cel ce iaste ziditor, etc.

(*Molnar*, 213).

V I A Ț A

Simțim timpul cum se scurge
 Cum torentu-î pe pământ
 Tot restornă și distruge.
 Timpul curge
 Viața fuge,
 Și cu-acastă suspinare
 Ne tirăște la mormânt,
 O! *Nimic cât esci de mare!*

V. Conta.

Antitesele trebuiesc să fiă naturale și scóse din însuși subiectul; dacă vor fi silite, își perd forța și devin ridicule.

Ast-fel este antitesa următoare, de care Molière își rîde în *Misanthropul*:

Belle Philis, *on désespère*;
 Alors *qu'on espère toujours*.

Dar ori-cât de naturală să fiă o antitesă, dacă se pré repetă, displace și aduce uniformitate în stil:

«Spiritul iubesc contrastele, dice Montesquieu; dar, întorsătura frasei tot d'a-una aceeași și tot d'una uniformă, displace foarte mult: un contrast perpetu devine simetrie și opozițiunea tot-d'una căutată devine uniformitate.»

În espresiunea sentimentelor pasionate antitesa nu convine de cât foarte rar.

Din antitesă s'a născut o altă figură, pe care cei vechi o numiau *ὀξυμωρον*; iar cei moderni *tour de paradoxe*, pentru că afirmă sau negă ambele contrarii ale unui lucru, fără a eși din adevăr. Unii au mai numit-o și *antilogie* sau *contradicțiune*.

Ast-fel în discursul lui Cicerone contra lui Cecil (c. 6.) se găsește :

Etiā si tacent, satis dicunt ;

în prima Catilinară (c. 28) asemenea :

Quum quiescunt probant, quum tacent, clamant.

*

MĂRGĂRINTA DIN MUNCEL

Mama pentru-al ei copil are scumpe diesmerdări,
Are inimă cu ochi, are ochi cu sărutări,
Plânsul lui e plânsul ei ; ori ce 'l dore, pe ea dore,
Ea trăește pentru el : când el moare și ea 'móre !

V. Alesandră.

*

Hipolit spre a da Ariciei o idee despre locul ce'l ocupa ea în gândirea sa ; Racine îl face a dice :

«De față fug de tine ; absentă te gălesc.»

*

ADIO LA PATRIE

*Te las, dulce Românie
Dar d'a vré și Dumneșeu
A veni și rândul meu
Să mor, să trăiesci tu vie.*

*Mórtea pentru-a ta scăpare
A fost totă ținta mea ;
Fericirea 'mă cea mai mare
E să mor când veți viă.*

Eliade.

Comparațiunea apropiă două lucruri cari se asemănă în una sau în mai multe părți ; efectul acestei figurii este de a da mai multă grație discursului și mai multă forță și claritate raționamentului.

Poesia o întrebuițează des :

*Ca un glob de aur luna strălucea
Și pe-o vale verde oștile dormiau ;*

*

Ca robul ce cântă amar în robia,
 Cu lanțul de brațe, un aer dușos ;
 Ca riul ce geme de rea vijeliă
 Pe patu'mi de mörte eü cânt dureros.

*

Ferentarul ager și cu lungă chică,
 Inträ în oștime fără nici o frică,
 Tare ca un leü.
 Iute ca săgéta, tabăra străbate :
 «Ferentar sunt eü!»

*

Viața-i ca fantasma cu chipul plăpând
 Ce prin nopți s'arată și se stinge blând.
 Omu-I ca un verme ce 'n țeren'apare
 Un minut vederei și, lucind dispăre.

Bolintinenu.

*

Oratoriï, de și mai cumpétat, tot se folosesc de comparațiuni în discursurile lor : Comparațiunea lui M. Cögálniceanu între Istoria Románilor și aceea a Grecilor (*Discurs introductiv*, Iași 1843).

Comparațiunile trebuiesc însă să fiă adevérate, nobile, întrebuintate la timp și cu discrețiune. Immulțite, sunt nu numai vătămătore dar chiar obosesc spiritul.

În comparațiune nu trebuie a trece de la idei fizice la idei intelectuale, ci din contra; alt-fel ideile se micșoréză în loc să se mărescă.

FERICIREA

Ca și-un val pe mare
 Fericirea n'are
 O statornicie pe acest pămënt.
 Ca o stea lucește
 Cât un vis trăesce
 Și apoi cu grabă cade în mormënt.
 Ea-i un fulger iute,
 Ce luminii plăcute
 Varsă și 'ntunerie lasă 'n urma sa.
 Ea e ca o flóre,
 Care dacă móre
 Trage și mirosu'i dulce după ea.

Al. Sihlénu.

*

Frunzele cad, sbor în aer, de a lor crengi se deslipesc
Ca frumoșele ilusii dintr'un suflet omenesc.

*

Sórele rotund și palid se prevede printre nori
Ca un vis de tinerețe printre anii trecători.

V. Alecsandri.

Când comparațiunea stă țe opozițiunea a două
obiecte saũ al unuia singur, pus în două situa-
țiuni diferite, ȳea numele particular de *Contrast*;
ca în acest esemplu :

Adevérul, în operele de raționament, este ca un rege în ca-
pul armatei sale, în ziua de luptă; în operele de imaginațiune
el este ca o regină în ziua încoronării sale, în mijlocul pa-
radei, etc.

De Bonald.

Alusiunea, este o comparațiune care se face
în spirit, și prin care se spune un lucru, spre a
reaminti un altul, care nu se mențiunează a
nume :

Mirabeau simțindu-și scădută popularitatea ȳicea
de pe tribuna Adunării naționale :

«Eũ sciu că nu este de cât un pas de la Capitoliũ pânã la
stãnca Tarpeiã».

Alusiunea se trage din istoriã, fabule, obi-
ceiuri, maxime saũ din veri un cuvânt celebru.
Acéstã figurã este propriã mai ales comediei,
satirei și fabulei.

Una din cele mai comice, este alusiunea pe care o
face Misanthropul, la disputa ce el a avut cu Oronte :

On n'a point à louer les vers des messieurs tels.

Gradațiunea este o figurã care înalță saũ
scobórá cugetarea treptat de la o ideiã la alta.
Gradațiunea este *ascendinte* și *descendinte*.

Cicerone ne dă un exemplu de gradațiune, mai
 întâi descendinte și apoi ascendinte :

Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas quod ego non modo
 non audiam, sed etiam non videam planèque sentiam.

In Catil., I, 3.

Eû nu plâng al vieței sóre,
 Necî destinu'mî inimic :
 Nu ! erî fuiû o cugetare,
 Ađî, o córdă plângëtóre,
 Mâne.... un nimic !

V. D. Păun.

N. Costin vorbind de Duca-Vodă domnul Moldovei,
 ca să arate lăcomia sa cea mare, se servese de a-
 cestă gradație descendinte :

«Și Domn era, și Vistiernic mare, și neguțator, și Vameș».

Prolepsa, (πρό-λαμβάνω, lat. ante-occupatio) sau
preocuparea este o figură prin care se previne
 obiecțiunea adversarului, spre a o respinge mai
 dinainte.

Boileau, ca să întâmpine obiecțiunea ce i se puté
 aduce că ataca pe *Chapelain* din ură, răspunde prin
 o admirabilă prolepsă (satira IX):

Il a tort, dira l'un ; pourquoi faut-il qu'il nomme ?
 Attaquer Chapelain ! ah ! c'est un si bon homme ;
 Balzac en fait l'éloge en cent endroits divers.
 Il est vrai, s'il m'eût cru, qu'il n'eût point fait de vers ;
 Il se tue à rimer ; que n'écrit-il en prose ?
 Voilà ce que l'on dit. Hé ! que dis-je autre chose ?

In elocința baroului mai ales este de mare
 folos întrebuintarea cu succes a prolepsei.

Suspensiunea, servă a ține pe auditor în ne-
 siguranță, pentru a-i escita cât mai mult curio-
 sitatea și atențiunea, arătându-i alt ceva de cât
 aceea ce el se așepta.

In orațiunea funebră pentru Regina Engliterei, Bos-
 suet se exprimă ast-fel prin suspensiune :

Combien de fois a-t-elle remercié Dieu de deux grandes grâces : l'une de l'avoir faite chrétienne ; l'autre.... Messieurs, qu'attendez-vous ? peut-être d'avoir rétabli les affaires du roi son fils ? Non : c'est de l'avoir faite reine malheureuse.

Tot ast-fel e scrisórea D-nei de *Sevigné* adresată D-nei de *Coulange* : «Je vais vous marquer la chose du monde la plus étonnante, la plus surprenante, la plus merveilleuse, etc.»

Preterițiunea sau *Pretermisiunea*, este o figură în care oratorul se preface că *trece cu vederea*, că nu vrea să spună cea ce totuși dice :

Je ne vous peindraî point le tumulte et les cris,
Le sang de tous côtés ruisselant dans Paris,
Le fils assassiné sur le corps de son père,
Le frère avec la soeur, la fille avec la mère,
Les époux expirant sous leurs toits embrassés,
Le enfants au berceau sur la pierre ecrassés.

Henriade

(Nu, nu voi descrie, vaete, strigări,
Sângele cum curge, pe drum pe cărări,
Pe fiu preste tată junghiet cum pică
Pe frate cu soră, pe mamă cu fiică,
Pe soț, dându-și duhul de foc cutropiți,
Pe prunci cum în lăgân de pietri-s-sdrobiți.

Gusti. (Ret. p. 171).

Reticența este o figură în care oratorul, suprimându-și însuși vorbirea, trece răpede la altă idee. Reticența se întrebuintează când cineva se teme de a se explica, când ar trebui pré multe lucruri spuse, sau când se dă a se înțelege mai mult de cât s'ar fi putut esprima prin cuvinte.

Eva consolază pe Adam, înaintea Raiului din care erau isgoniți :

«Adame, óre Creatorul nostru, nu mai este bun ? Óre cel nemărginit perde când ne dă ceva sau ne iartă ? Ingenuche, Adame, și póte....»

Ast-fel, în *Britanicus* lui Racine (act. IV, sc. II) :

J'appelai de l'exil, je tirai de l'armée
Et ce même Sénèque et ce même Burrhus
Qui depuis.... Rome alors estimait leurs vertus

*

Eol amenință vânturile agitate :

Jam coelum terramque, meo sine numine, venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles ?
Quos ego.... Sed motos praestat componere fluctus.

Æn.,

Comunicațiunea, în care oratorul, plin de încredere în dreptatea sa, se raportează la deciziunea judecătorului, a auditorului său chiar a adversarului său. Este multă asemănare între această figură și *permisiunea*, prin care cineva se lasă cu totul la discrețiunea altora, și care mai ales este proprie a escita compătimirea.

Ex. din Cicerone (*Pro. Rabirio*, C. VIII.) :

«Eü te întreb : ce ai fi făcut într'o împrejurare atât de delicată, tu care de frică ai apucat la fugă, când pe de o parte furia și răutatea lui Saturnin te chema la Capitoliu, iar pe de alta... Consulii îți cereau ajutor pentru libertatea patriei ? Pe care din aceștia ai fi respectat mai mult ? Pe cine ai fi ascultat mai de grabă ? La cine ai fi alergat mai repede... și cui ai fi dat ajutor ? Lui Saturnin său Consulilor ?...»

Dubitațiunea exprimă nesiguranța, *îndoiala* în care se află acel care vorbește, când nu știă nici ce să facă, nici ce să dică.

Ast-fel sunt cuvintele lui C. Gracchus, raportate de Cicerone (*De Orat.*, III, 56) :

Quò me miser conferam ? quò vertam ? In Capitoliurne ? at fratris sanguine redundat. An domum ? matremne ut miseram lamentantemque videam et abjectam ?

(Nenorocitul ! unde voi merge ? Ce adăpost imi mai rămâne ? Capitoliul ? El este inundat de sângele fratelui meu ! Casa mea ? acolo voi vedea pe nenorocita mea mamă vărsând lacrimi și murind de durere !)

«Intr'o grădină
Lâng'o tulpină,
S'află o floare
Ca o lumină

S'o tai s' strică
S'o las mi-e frică,
Că vine altul
Și mi-o ridică».

I. Văcărescu.

Dubitațiunea ieă une-orî aerul unei consulta-
țiuni:

Eu să pier? eu! nici o dată,
Vie-o lume încrunțată,
Vie valuri mari de foc
Nici că m'or clinti din loc.

Alesandri.

Corecțiunea saū *epanortosa*, (ἐπι-ἀνορθόω, în-
dreptez) este o figură prin care oratorul pare a
se corige însuși, ca și cum ar voi să dică mai
bine saū alt-ceva de cât cea ce a đis :

Medicul (luând hârca de mort în mână).

Ah! Iată ce rămâne în lume după noi...
Ce-ai fost în astă viață, țerână pământescă?
Tu poți-ai fost ca mine, împinsă de nevoi?
Orî poți-o frumusețe,
Dar ce đic?... el fu poți vr'un domn aici 'n lume...

(Sorin de Bolint.)

Licența, constă într'un ton de *libertate*, ce
pare dus pînă la esces, dar cu intențiunea se-
cretă de a plăce.

Cicerone (în discursul *pro Ligario* c. 31) đice, a-
dresându-se către Cesar: «Cesar, resboiul începuse,
el era ca și sfârșit, când, fără nici o constrângere și
din propria mea voință, eu m'am unit cu aceia care
se înarmaseră contra ta».

Concesiunea este o figură prin care se acordă
ceva adversarului, dar pentru a profita chiar
atunci contra lui; e cea mai întrebuintată în
discursurile oratorice, (Cic, *pro Ligario*, c. 1;
pro Flacco, c. 4; *pro Quintio*, c.18; *in Verr.*,
II, 19) precum și la poeți.

Solii diceau lui Mircea cel mare :

*Tu, ce într'această nație creștină,
Strălucești ca ziua într'a sa lumină ;
Tu, o Doamne, cărui patru țeri se 'nchin,
Alah să te fie, dar ești un hain !*

Daniel Sihaștru dice lui Ștefan cel mare :

*Dómne ! tu ai dreptul a schimba 'n morménturî
Pentru ne-atárnare, ómeni și páménturî,
Dar nu ai p'acela ca sê-î umílescî !
Poți ca sê îi sfarîmî : dar nu sê-î robescî !
Daca mâna-tî slabă sceprul tî-o apasă,
Altuia mai harnic locul tîu îl lasă !
Căci mai bine este supus lăudat,
De cât cu rușine domn și atárnat !*

Bolintiném.

Epifonema este un fel de *esclamațiune sen-
tențioasă*, care termină o *narațiune*, o *judecată* și
chiar un *discurs* :

. Tantaene animis coelestibus irae !

Aeneid, I, 15.

Tant de fiel entre-t-il dans l'âme des devôts !

Lutrin, I, 12.

Mulți vrășmași au domni, însă cel mai rău

Este chiar mânia sufletului său !

Bolint.

Adeșea epifonema stringe într'o singură pro-
pozițiune vie și concisă, tot spiritul unei serii
de adevăruri, care fuseseră dezvoltate cu în-
tindere.

Massillon, în *predica sa sur l'humanité des grands*,
dupe ce probază pe larg că nenorociții au drept la
protecția celor mari, conchide prin această cugetare :

En un mot les grands et les princes ne sont, pour ainsi dire,
que les hommes du peuple.

*

«Tot lucru lasă sămênța sa, prin care din nou se
nasee ; și din tulpina bătrână și putredă a copaciului
incolțesc vlăstare tinere și țepene ; așa și din robia

se nasce libertatea, din neorânduială esse rânduiala...
Jugul adduce mântuirea, precum furtuna liniștea.»

N. Bălcescu.

*

«Ci totul se cutețe, se iertă la sërac.»

Heliade după Sapho.

Epifonema este de cele mai multe ori o *sentință*, care, nefiind de cât o maximă generală, pòte sta ori și unde, pe când epifonema nu pòte fi pusă de cât la fine.

Sentința e o cugetare morală, un învățământ scurt și isbitor, care, dedus din observațiune sau scos din simțul comun și din conștiință, ne învață ce să ȃcem sau ce se petrece în viață. In acest înțeles sentința este un oracol.

Ăst-fel sunt maximele espresse în versurile următore :

Mourir pour son pays, n'est pas un triste sort,
 C'est s'immortaliser par une belle mort.

Corneille.

*

Cella ce nu mòre pentru-at țerei bine,
 N'are drept la viață, este mort de sine

*

Cella ce se bate pentru a lui țară,
 Sufletu-i e focul sórelui de vară.

*

Un popor ce singur vrea a se robi,
 Nu mai are dreptul liber de a fi.

*

Omul este mare, nu prin al său nume,
 Nascere, avere, ci prin fapte bune ;
 Faptele sunt nobili, nu țerina sa
 Ce de o potrivă vermî-o vor mânca.

Bolint.

Sentințele, fruct al unei reflexiuni reci, nu convin limbagiului pasiunei. Puse la locul lor și bine espresse, ele sunt un mare ornament in discursuri ; dar, când devin prea dese, ele fac stilul slab și destrămat.

Printre figurile de cugetare unii retorî mai pun suposițiunea saū ipotesa, cominațiunea și jurămêntul.

Ipotesa saū *suposițiunea*, consistă în a *presupune* un lucru posibil saū imposibil, din care se trage consecințe :

Când ar lipsi din lume nerođi și nerođie,
Nu ar mai fi nici intrigî, ce lume-a ametiț.
Și insu-mî eū m'aș face atunci un om cinstit.
Dar lumea e nerodă și stărue să fie,
Îi place a fi 'nșelată !... să fiū eū la Domnie.
Ași pune bir îndată pe tot ce e nerod.
Ași pune nerođitul, și ar da un mare rod.

Bol. în *Bătăia de 'a Călugăreni*, a. II, sc. 1.

Demostene se apără contra lui Eschine, prin ipotesă dicând :

«Dacă, printr'o lumină profetică, Atenienii ar puté să citească în cartea viitorimei și să prevază întâmplările ce ne așteptă ; dacă și tu, Eschin, ai puté să le prevestești cu răsunătorul tău glas, Atena, și chiar în asemenea împrejurare ar fi trebuit să facă cea ce a făcut, de ar fi respectat slava sa, strămoșii săi și grozava judecată a urmașilor». (Marcovici),

Cominațiunea, (amenințarea) este o figură prin care cine-vă intimidéază pre ascultători, prevestindu-le ca apropiate, ca neapărate, nescé rele a căror imagine saū suvenire li se înfățișéază.

Joad inspăimêntă pe Mathan prin acéstă cominațiune energetică :

De toutes tes horreurs, va, comble la mesure ;
Dieu s'apprete à te joindre à la race parjure,
Abiron et Dathan, Doëg, Achitopel :
Les chiens à qui son bras a livré Jézabel.
Attendant que sur toi sa fureur se déploie,
Déjà sont à ta porte et demandent leur proie.

Ath., III, 5.

În mișelii și crime întrecete-inc'odată.
Nu esci departe-acuma de viața blestemată
A lui Dathan, Abiron, Doeg, Achitopel,
Și câinii cari-odată mâncaū pe Jesabel,
Vêdend c'asupra-ți vine a Domnului urgiă
Așteptă l'a ta ușă, și cer să te sfășie.—(Tr. de Sion).

Jurământul este o figură prin care se adaugă, la o afirmațiune oare-care, circumstanțe extraordinare, care o fac mai necontestabile sau cel puțin mai strălucită.

Ast-fel Psalmistul pune în gura unui Israelit, captiv la Babilon, jurământul de a nu uita nici odată Ierusalismul (ps. CXXXVI):

Quomodò cantabimus canticum Domini in terrâ alienâ?—Si oblitus fuero tui, Ierusalem, oblivioni detur dextera mea. — Adhaereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui; — si non proposuero Ierusalem in principio lætitiæ meæ.

(Cum voiû cânta cântarea Domnului în pământ strein? — De te voiû uita, Ierusalime, uitată să fie drepta mea. Să se lipescă limba mea de grumazul meu, de nu'mi voiû aduce a-minte de tine—de nu voiû pune înainte Ierusalimul ca intru începutul veseliei mele).

*

În «Bătălia de la Călugăreni» Mihnea dice:

Ei bine, Dane, află că numai domn să fiu,
Vind țera, vind copii, pe Dumnezeu cel viu.

Bolintineanu.

Obs. Unii retori, împart figurile, pentru înlesnirea studiului, în diferite categorii după diferitele forme ale cugetărei; ast-fel unii împart toate figurile în 2 mari categorii: figuri de *cugetare propriu* și de raționament și figuri de *pașiune*; la care alții mai adaug și o a treia categorie, a figurilor de imaginațiune; alții le clasifică în figuri de cugetare, prin *raționament*, prin *combinare*, prin *ficțiune*, prin *mişcare*¹⁾ etc.

Ori-cari ar fi figurele, pentru a fi întrebuințate cu folos, ele trebuie să nască din însuși fondul subiectului și să nu se întrebuințeze de cât pentru a vesti, într'o formă vie și strălucitoare, nesce cugetări cari deja prin ele însesi sunt puternice și adevărate. Aici mai ales trebuie să fie

1) Vezi Lefranc, *Style et Comp.*

observată măsura; căci abuzul în acest gen este cu atât mai funest, cu cât el este mai tot-d'auna *ridicul*. Quintilian numesce figurele, ochi ai discursului, dar ochii nu trebuiesc răspândiți pe totă suprafața corpului. *Ego vero haec lumina orationis, velut oculos quosdam esse eloquentiae credo; sed neque oculos esse toto corpore velim* (VIII, 5).

Marcovici dice de asemenea despre figură. că :

1-iū trebuie să le întrebuițăm cu bună măsură și cumpătare, căci înmulțindu-se cu prisos întunecă ideile în loc de a le înfrumuseța.

2-lé Să isvorască chiar din natura lucrurilor; arhitectul cel iscusit nu pune podobe și flori la toate părțile clădirii, ci numai unde să cer neapărat și pot face un efect simțitor și plăcut.

3-lé Figurile să împodobescă ideile, și iară-și ideile figurele, în cât să se ajute între dinsele și să pară a săvârși un trup, căci cele mai frumoase figură vor fi reci și fără putere de nu vor zugrăvi sentimenturi însuflețite chiar de lucrurile de care vorbim.

4-lé Să pregătim figurile de departe și să le aducem cu meșteșug, întocmai ca florile care nu se ivesc de o dată, ci să formeză cu încetul, pînă când, dezvoltându-să, ne înbată cu a lor dulce mirosire». — (*Ret.*, 185).

RESUMAT SINOPTIC

III

ELOCUȚIUNEA (stilistica)

STILUL

1. Calități generale :

Puritatea,	Purismul
(Proprietatea, corectea)	{ Barbarisme, solecisme (provincia- lisme, archaisme, neologisme)
Claritatea	{ Galimatia Obscuritatea, non sens
Precisiunea	{ Equivocul. Prolixitatea
Naturalul	{ Afectațiunea Stilul academic
Noblețea	Sermo proletarius
Armonia	{ Cuvintelor ; Cacofonia Fraselor, (stil biblic) (perioada)
	{ Imitativă { de sunet de mișcare de sentiment

2. Calități particulare :

Stil simplu (stil familiar)	{ Simplitatea Concisiunea (laconismul)
	{ Eleganța Avuția
Stil temperat	{ Fineța Delicetea Naivitatea
	{ Grația
	{ Energia Vehemența Magnificența
Stil sublim	{ Sublimitatea { de cugetare de sentiment

(Variatatea, Convenința, Alianța de cuvinte, Epitete etc.)

RESUMAT SINOPTIC

STILUL (urmare)

FIGURI

1°. *Tropi,*

I. Metafora	II. Metonimia
Alegoria	Sinecdoca
Catacresa	Antonomasă

2°. *Figuri de cuvinte*

Gram.	{	Elipsa (Zeugma)	}		
		Pleonasmul (perisologia)			
Oratorice	{	Silepsa	}		
		Iperbata, chiasma			
		Repetițiunea		}	Geminațiunea
					Conversiunea
					Complexiunea
					Traducțiunea
					Conexum,
		Disjunctiunea			
		Aposițiunea		}	Deelinațiunea
					Gradațiunea, Sinonimia
Tautologia și Espolițiunea					
Eufemismul, Onomatopea					
Enalagiul, Antiptosa					
Latinismul, Elinismul, etc.					
Paronomasia					
Omiophton—omiotelevton					

3°. *Figuri de cugetare :*

Interogațiunea, Subjecțiunea	Iperbola (Parodia)	
Apostrofa, Exclamațiunea	Litota, Estenuațiunea	
Prosopopea, (Dialogismul)	Perifrasa, Emfaza	
Obsecațiunea, Optațiunea	Antitesa, Antilogia	
Imprecațiunea	Comparațiunea (Contrastul)	
Ipotiposa	}	Alusiunea
		Aluona
		Etopea
		Gradațiunea, Prolepsa
		Portretul
		Suspensiunea, Pretermisiunea
		Caracterul
		Reticența
Ironia (Asteismul), Sarcasmul	}	Comunicațiunea, Permissiunea
		Dubitațiunea
		Corecțiunea, Licența
		Concesiunea
		Epifonema, Sentința
		Ipotesa, Cominațiunea,
		Jurământul

PARTEA A PATRA

ACTIUNEA

Cicerone numesce acțiunea oratorică *elocința corpului*: *est enim actio quasi sermo corporis* (de Orat., III, 39).

Acțiunea oratorică are un mare rol în elocință; la cei vechi mai ales, importanța acțiunii era foarte mare: Demostene, întrebat asupra calităților necesare unui orator, răspunde că acestea sunt trei: acțiunea, acțiunea, acțiunea.

Acțiunea este ca o limbă universală, pe care natura a dăruit-o tuturor oamenilor; ea este o putere care lucrază asupra ignoranților, asupra vulgului și chiar asupra străinilor, observă Cicerone.

Acțiunea oratorică coprinde mișcările, pronunția și memoria.

Mișcările.— Primul lucru ce trebuie să observe oratorul în acțiune este expresiunea *fisionomiei* sale, sau mișcările obrazului. Cicerone cere ca oratorul să aibă o fisionomie plăcută; căci obrazul este ogînda sufletului: *sunt in ore omnia*.

Fisionomia exprimă mila, durerea, iubirea, admirațiunea, disprețul și, în fine, toate manifestările sufletului.

În fisionomie trebuie să distingem două feluri de trăsuri: mobile și imobile.

Imobile sunt acele părți care nu se schimbă nici o dată, precum nasul, bărbia, etc.; iar mobile, acele care se pot mișca, precum ochii și buzele.

Ochii esprim mai mult sentimentele sufletului; *buzele*, pe ale inimei. Oratorul trebuie deci să evite a închide ochii, care e un defect al celor cari recităz și se tem ca să nu uite. A închide ochii e a stinge lampa sufletului. Nu trebuie asemenea a fixa ochii la un singur obiect, nici să se preumbe privirile asupra auditorului într'un mod curios și necuviincios; trebuie iarăși cineva să evite de a se uita în jos ori la o parte, de a ciupi din ochi, de a privi pré mult bolta edificiului, etc.

Mișcările buzelor sunt asemenea de observat: când oratorul înalță buzele cu dispreț sau le lasă să cadă cu moliciune, când și le mișcă sau când le deschide, ori le stringe pré tare, cade în atâtea defecte, pe care cel care aspiră la perfecțiune trebuie să le evite.

Nu mai puțin importante în acțiunea oratorică sunt și mișcările ce se fac cu *mânile*, cu *picioarele* precum și *ținuta* corpului întreg.

Obiceiul este ca oratorul să vorbească stând într'un singur loc și mai mult în picioare. Nu este indiferent însă a-și ține cine-va picioarele în ori-ce chip: sunt oratori cari-și lipesc picioarele unul de altul ca momiele egiptene; sunt alții cari le țin desfăcute ca colosul de la Rodos. Unii se légănă când pe un picior, când pré altul ca o pendulă; alții tropotă ca și cum ar călca desculți, pe un grătar cu cărbuni aprinși.

Cea mai bună pozițiune, care pôte da mai multă grație și forță, este cea în care un picior se ține puțin înainte, cel alt drept și tare, așa ca pozițiunea corpului să fie dréptă și naturală.

Posițiunea *colónei vertebrale* nu este asemenea indiferentă; să nu ne întörcem pré mult înapoi, ca cum am voi să fugim de vorbitorii noștri de temă seú din dispreț; să nu ne plecăm iarăși pré mult înainte, nici la drépta, nici la stânga, ci cât se pôte să păzim linia verticală. Nu trebuie a ridica din umeri ca copii rău crescuți, nici să-i ținem îndărét ca soldații în front. Posițiunea colónei vertebrale să

fiă naturală; nici rigidă ca o bară de fer, nici flexibilă ca o ramură de salcie, semnul servilismului.

Capul să fiă ardicat în sus cu noblețe, fără a fi dat pe spate în semn de aroganță, nici aplecat spre pept ca ieseții, sau înclinat spre o parte ca sfioșii cari se tem a privi în față.

Mișcările brațelor și ale mâinilor, constitue mai ales acea ce se numește *gesturi*. Trebuie dar a avea multă atențiune asupra lor: a vorbi cu o mână sau amândouă în busunar, e semn de o familiaritate necuviincioasă; a isbi cu pumnul în masă sau în tribună, e brutal; a împreuna mâinile în chip de rugăciune, e o pozițiune care convine numai călugărilor; a pune o mână pe inimă și a învêrti pre cea altă în aer, e un gest de comedian; înercușarea brațelor e o pozițiune potrivită în discursurile de raționament, dăr și acastă pozițiune pre îndelungată devine monotonă.

De altminteri cel mai bun mijloc de a da mișcărilor espresiuni potrivite cu discursul, este de a fi bine pătruns de cea ce oratorul are să spună; cele-lalte vin atunci de la sine.

Pronunția. — O fisonomiă cât de fericită și espresivă, gesturi cât de nobile și elegante, nu fac nimic fără o pronunția bună, fără o voce armonioasă și clară. *Urechea e drumul inimei* — și vocea se adresedă urechei.

Vocea oratorului trebuie să fie ast-fel, în cât să-l facă lesne și pe deplin auđit și să încante urechea auditorilor sei.

a). Pentru a fi lesne și pe deplin auđit, trebuie a observa: 1) intensitatea sunetului, 2) articulațiunea cuvintelor, și 3) înțetul necesar sau tactul.

1. — *Intensitatea sunetului.* — Vocea umană are trei tonuri: înalt, međiu și jos.

Tonul potrivit unui orator mai mult este tonul međiu; un orator nu trehuet nici să strige, nici să soptescă când vorbește în public.

Tonul međiu convine în discursurile publice și în conversațiuni, dar și el are diferite grăde și trebuie să ținem sémă de locul unde vorbim și de numărul auditorilor. Pentru exordiū convine un ton simplu și dulce; divisiunei se cuvine un ton regulat; narațiū-

nei se potrivește tonul variat, după împrejurările care se istorisesc; confirmațiunei convine un ton mai viu și mai puternic; perorațiunea trebuie să aibă tot focul vorbirei.

2. — *Articulațiunea* este mecanismul vorbirei; articulațiunea constă în a deosebi fiă-care silabă de aceia care o precede și de aceia care o urmăze. Sunetele sémănă cu undulațiunile ce produce o pétră cădënd într'un basin: cele d'ântăiu împing ôre-și cum pe cele-l'alte; și dacă li se lasă timpul necesar de a se forma, se va produce o serie de cercuri concentrice, infățișând tabloul armoniei cele mai perfecte; dar dacă s'ar arunca mai multe pîetre de o dată, în basin, se va face o confusiune, și orî-ce armonie ar dispăre. Tot ast-fel e și cu cuvintele; dacă fiă-care articulațiune cade la rîndul sêu, undulațiunile sonore se vor desface într'un mod egal și lămurit; în casul contrariu, ele nu vor ajunge la urechie de cât sfărâmate și confuse, iar oratorul devine un *mâncător* de cuvinte.

3. — *Încetul* sau *tactul necesar*. — Articulațiunea presupune tactul; prin acêsta nu se înțelege însă acel tact greoi și obositor, acele cuvinte legate cu plumb; ci un tact energetic și accentuat, care urmărește mișcarea cugetărei.

Quintilian a đis: vorba să fie iute, dar nu precipitată; moderată dar nu încétă: *Proptum igitur sit os, non praeceps; moderatum non lentum.*

Spre a nemeri acest încet măsurat, oratorul trebuie să fie bine pătruns de sentimentele ce are să exprime, fără însă a fi dominat de ele.

b). Pentru a fi ascultat cu plăcere trebuie a avea o voce plăcută și o bună *pronunțiă*. Natura dă fiă-căruia un organ, mai bun sau mai rău; dar, arta pôte perfecționa organele cele mai ingrate; precum și deprinderile urite pot altera, organele cele mai armoniose.

»Pronunțarea este motorul activ care urmăze articulațiunei, al cărei complement este; căci dacă articulațiunea descompune cuvintele, pronunțiia le dă formă, culóre și simțire.»¹⁾

1) Veđi *Manuel de la parole*, M-me Thénard, Paris 1896.

Principalele defecte ale pronunțării sunt: gângăvirea, sisiirea și pelticia, vorbirea pe nas, mâncarea de cuvinte, etc.

Memoria. — *Memoria* se poate considera ca făcând parte din acțiunea oratorică; mulți retori însă, mai ales dintre cei vechi, îi dau o importanță mai mare, considerând-o ca o parte separată a Retoriceii.

Memoria, în raport cu elocința, este facultatea de a conserva *ordinea* cugetărilor noastre; ea este de cea mai mare importanță pentru un orator; căci fără memoria ori-ce discurs public ar fi imposibil.

«Ținereaminte sau memoria, dice Molnar, ține și pădește în minte câte au aflat ritorul, și datorია ei iaste ca să aducă aminte și ritorului să nu se abată și să nu se depărteze de lucrul carele au hotărât a dice» (Ret. p. 22).

Se disting două feluri de memorie: memoria mecanică și memoria intelectuală.

Memoria mecanică consistă în a contracta o deprindere de a ține minte datele, nume proprii, cifre etc.; iar cea intelectuală, care este adevărata memoria, rezultă din rânduirea și înlănțuirea ideilor.

Acastă facultate se poate cultiva prin diferite mijloce d'între care, cele mai importante, sunt acestea:

1). Să se întrețină memoria mecanică, învățând tot-d'a-una pe din afară câte ceva: bucăți de poezii sau altele; printr'acesta nu numai că memoria se înăvulește cu un mic tesaur literar, dar fibrele creierului care presidă la amintiri, conservându-se tot-d'a-una curate și netede, câștigă, prin acest simplu esercițiu, o facilitate năsdraună de a ține minte chiar lucrurile cele mai abstracte și cele mai puțin metodice.

2). Trebuie ca studiul să se facă cu atențiunea cea mai serioasă: un lucru care se înțelege bine se înțipărește în minte și nu se mai uită nici odată.

3) În momentul studiului nu trebuie a se preocupa cineva de nici o cugetare streină opusă studiului.

4). Asociațiunea ideilor, este de mare interes ținerii-de-minte; de aceea este bine ca, voind a ne reaminti un lucru abstract, să-l asociem cu un altul concret cu care se asemănă.

Acastă regulă, de a se folosi de asociațiunea ideilor, a fost mult întrebuințată de cei vechi; ei și făceau un lanț de idei concrete, cu care se serviau întru reamintirea ideilor celor mai abstracte.

5). Mijlocul cel mai puternic și cel mai eficace de a-și cultiva cine-va memoria, e de a-și pune ideile într'o ordine așa de logică și riguroasă, în cât aparițiunea unei idei să aducă, neapărat și pe rând, pre cele-lalte; căci ideile nu stau izolate, ci sunt legate, unele de altele, prin legături naturale.¹⁾

Molnar (*Ret.*, p. 291), pe lângă lectura cu atențiune pune — între «canónele pentru buna ținerea minte» — și învățarea discursului «nu tot, de o dată, ci parte după parte» precum și însemnarea cu «o cruce (†) sau cu o steluță (*) etc.» pentru a arăta locul unde se împiedică mintea.

Tot pentru acésta el mai recomandă «ca să nu schimbe nici o dată Ritorul hârtia aceea, pre care a scris cu însuși mâna sa și cu care s'a slujit întâiași dată la învățatura cuvântului». Regule de care se servesc mulți și cu succes.

Cea mai admirabilă aplicațiune a memoriei este *improvisațiunea*:

«Spiritul printr'o agilitate uimitóre, ocupat în același timp cu probele, cu argumentele, cu espresiunile, cu dispozițiunea, cu gestul, cu pronunția, și mergând într'una înainte și dincolo de cea ce se ȳice în momentul actual, prepară cu ce să alimenteze fără întrerupere pe orator, și încredințeză acest deposit memoriei, care, cu o mână credincioasă, primindu-l de la invențiune și trecându-l la elocuțiune, 'l înainteză oratorului, fără a lua înainte nici a întârzia ordinele sale c'un singur moment».²⁾

«Dar pentru a ajunge la asemenea triumfuri ale memoriei, trebuie a o nutri și forma, deprindend'o

1. Ulysse de Marsillac *Leçons de Littérature*, art. Action

2. Rolin, după Quintilian, X, 7.

a reține cu credință capod'operile marilor oratori și ale marilor poeți.

«De almintrelea, aci, ca și în cele alte părți ale acțiunii, se pôte lesne vedea că, cultura și esercițiul pot învăța mai mult de cât cărțile și preceptele». (Le Clerc, *Rhét.*, pag. 315).

CONCLUSIUNE

Regulele artei oratorice, atât ale invențiunii cât și acele ale dispozițiunii și elocuțiunii, nu sunt particulare numai discursu'ui. Aceste reguli se aplică mai la ori-ce fel de compozițiune literară, și cunoscința lor este folositoare pentru ori-ce subiect ar avea cine-va să trateze.¹⁾

Pre de altă parte, după însăși mărturia lui Quintilian, regulile prescrise de Retorică nu sunt nici generale, nici invariabile: Elocința n'ar fi anevoe de atins, dacă s'ar putea ridica cine-va la dânsa prin o metodă sigură și după un drum care să ducă drept la țintă.

*Din toate regulile, numai una singură este care nu suferă nici o excepțiune, cea de a vorbi potrivit cu lucrul, cu persoanele, cu timpul, cu locul. Dacă cine-va s'ar plânge de nesiguranta vagă a celor alte precepte, dacă s'ar întreba: cine să ne arate alegerea acestor stiluri, a acestor figuri etc., i se va răspunde: Numai **gustul** perfectonat prin lectura și imitarea modelelor mari. Preceptele utile adunate aci sunt mai lesne de dat de cât de urmat:*

*Savoir la marche est chose fort unie;
Jouer le jeu, c'est le fruit du génie.²⁾*

J. B. R.

1). Vedi Geruzez, *Rhét.*, 16.

2) Le Clerc, *Nouvelle Rhétorique*, Paris MDCCCXLVIII.

A P E N D I C E

Exemplele ce urmăză se refer la regulele enunțate în text (la pag. notate în parentese) și pot servi ca exerciții de traduceri, ca recitări și ca material pentru analize stilistice, constituind ast-fel un capital literar prețios și foarte util pentru școlari.

Enumărarea părților (pag. 43).

Vêrstele omenesci :

— Din Horatiu —

Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi.
Si plausoris eges aulae manentis, et usque
Sessuri donec cantor Vos plaudite dicat,
Aetatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces jam scit puer, et pede certo
Signat humum, gestis paribus colludere et iram
Colligit ac ponit temere, et mutatur in horas.
Imberbus juvenis, tandem custode remoto,
Gaudes equis canibusque et aprici gramine Campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribusque asper,
Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis, aetas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, ved quod
Quaerit, et inventis miser abstinet ac timet uti,

Vel quòd res omnes timidè gelidèque ministrat,
 Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
 Difficilis, querulus, laudator temporis acti
 Se puero, castigator censorque minorum.
 Multa ferunt anni venientes commoda secum,
 Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
 Mandentur juveni partes pueroque viriles,
 Semper in adjunctis aevoque morabimur aptis.

De Arte poet., v. 153.

— Din Boileau —

Le temps, qui change tout, change aussi nos humeurs;
 Chaque âge a ses plaisirs, son esprit et ses mœurs :
 Un *jeune homme*, toujours bouillant dans ses caprices,
 Est prompt à recevoir l'impression des vices,
 Est vain dans ses discours, volage en ses désirs,
 Rétif à la censure, et fou dans les plaisirs.
 L'*âge viril*, plus mûr, inspire un air plus sage,
 Se pousse auprès des grands, s'intrigue, se ménage,
 Contre les coups du sort songe à se maintenir,
 Et loin dans le présent regarde l'avenir.
 La *vieillesse* chagrine incessamment amasse,
 Garde, non pas pour soi, les trésors qu'elle entasse,
 Marche en tous ses desseins d'un pas lent et glacé,
 Toujours plaint le présent et vante le passé ;
 Inhabile aux plaisirs dont la jeunesse abuse,
 Blâme en eux les douceurs que l'âge lui refuse.

Art. poet., v. 373.

— Din Cantemir —

Antăia dar vîrstă și flóre a vieții omenesci, *pruncia* este...
 Pruncia tipos și pildă al altor vîrste este, adecă fără nici o
 reutată fiind, și decia din ți în ți crescînd, către acele mai còpte
 vîrst mergînd....

A doua și a treia vîrstă, saū legătura florii a vieții ome-
 nesci *copilăria* și *catarigia* este; la care vîrstă omul ajungînd
 precum flórea de va în vreme bună lega, bună pómă face,
 iară de în vreme rea, rea pómă va face..

În copilăria legea veî învăța, în catarigie, isteciunea veî de-
 prinde. În copilăria pedépsa a suferi veî învăța; în catarigie

învătătură și minte vei agonisi... Copiii nepedepsiți, din chip omenesc în fire dobitocescă se prîmenesce...

Copilul neînvățat dobitoc mic crește;

Iară mare făcîn-^{tu}-se boii mare se numesce.

A patra vîrstă, sau încă de curînd legată pómă a vieții omenesci, *Voinicia* este... Voinicul de tóte socotit și străjuit a fi se cade; că într'acea vîrstă mai mulți neprieteni de cât într'altă vîrstă are..

A cincea vîrstă, sau cócerea pómăi a vieții omenesci, *bărbăția* este: care ca o pómă la vreme ajunsă și coptă este, și cătă-va vreme într'acel chip și într'acel gust rămăne; așa dar omul la vîrsta bărbăției ajungînd, în tóte dulce, întreg, copt, a fi i se cade; nici să se cunósce, asemenea unor póme, carele pe din afară arătóse și chipeșe se arată, iară mușcând amărăciune și cumplit gust vei afla.. și ácêta socotesce că de vreme ce cu trupul vîrtos, tare, bărbat și vrednic esci, cu cât mai mult cu sufletul mai tare, mai vîrtos, mai bărbat și mai vrednic să fi. Și ácêta să scii că: când esci mai tare, atuncea și neprietenu mai tare îți va veni, și în potriva celui vîrtos, dușmanul se învîrtoșeză...

A șésea vîrstă, sau începerea lăngedirei pómăi a vieții omenesci, *căruntetia* este; care ca o pómă când, și de o parte, și de alta, a se óvili și a putređi începînd, din ți in ți încă spre mai putregiune merge..

Așa dară o prietenule! ce gîndesci? și ce întrebînd alergi? Iată înainte vestitorii ți-au venit! Iată solii ți-au sosit! Iată perii albi în cap și în barbă ți-au răsărit! Iată genuchile slăbind spre pămînt a se închina au început! Iată că mijlocul spre slăbiciune s'au prefăcut! Iată că din două ochi patru îți trebuiesc! Iată că tóte a trupului organe te părăsesc! Iată că cele patru stihii cine de sine în ades se sfădesc! Iată că spre împăcarea și aședarea mijloc și mijlocire nu ți s'au dat!

Așa dar vîrsta ácêta a o cunósce și se cade, ca cum o pómă, adevă un măr, sau o pară, dacă într'un loc a putređi o veđi, precum încă nu multe dîle și de tot putredă și de lepădat iară nu de mâncat. că o vei vedea știut este.

Pentru ácêta precum mai vîrtos, începî a îmbătrîni, cu atît mai vîrtos începe sufletul a-ți griji și cu bune fapte a-l întineri.

A șéptea vîrstă, sau de tot putregiunea pómăi vieții omenesci, *bătrînețea* este... Atuncea adevăratul trup îmbătrînind sufletul întineresce. Acum dară în minte să ți fie «că mórtea nu va zăhovi.» etc

Divanul lumii.

Comparațiunea (pag. 45).

Bossuet compară devotamentul lui Michel le Tellier cu sacrificiul lui Isus-Christos:

«Mais on faisait contre lui (Le Tellier) de plus funestes complots. Combien reçut-il d'avis secrets que

sa vie n'était pas en sûreté? Et il connaissait dans le parti de ces fiers courages dont la force malheureuse et l'esprit extrême ose tout, et sait trouver des exécuteurs. Mais sa vie ne lui fut pas précieuse, pourvu qu'il fût fidèle à son ministère. Pouvait il faire à Dieu un plus beau sacrifice, que de lui offrir une âme pure de l'iniquité de son siècle, et dévouée à son prince et à sa patrie? Jésus nous en a montré l'exemple: les Juifs mêmes le reconnaissaient pour un si bon citoyen, qu'ils crurent ne pouvoir donner auprès de lui une meilleure recommandation à ce centenier, qu'en disant à notre Sauveur: «Il aime notre nation.» Jérémie a-t-il plus versé de larmes que lui sur les ruines de sa patrie? Que n'a pas fait ce Sauveur miséricordieux pour prévenir les malheurs de ses citoyens? Fidèle au prince comme à son pays, il n'a pas craint d'irriter l'envie des Pharisiens en défendant les droits de César: et lorsqu'il est mort pour nous sur le Calvaire, victime de l'univers, il a voulu que le plus chéri de ses Évangélistes remarquât qu'il mourait spécialement «pour sa nation:» *quia moriturus erat pro gente.*»

(Bossuet, Or. fun. de Michel le Tellier).

Causă și efect (pag. 51).

Arătând causele care au făcut pe ténărul Horațiū să'si ucidă sora, tatăl lor salvéză pe ucigaș de la o pedepsă sigură:

LE VIEIL HORACE

Sire, c'est donc à moi de répondre à Valère.
 Mes enfants avec lui conspirent contre un père:
 Tous trois veulent me perdre, et s'arment sans raison
 Contre si peu de sang qui reste en ma maison.

(A Sabine.)

Toi qui, par des douleurs à ton devoir contraires,
 Veux quitter un mari pour rejoindre tes frères,
 Va plutôt consulter leurs mânes généreux:
 Ils sont morts, mais pour Albe, et s'en tiennent heureux:
 Puisque le ciel voulait qu'elle fût asservie,
 Si quelque sentiment demeure après la vie,
 Ce malheur semble moindre, et moins rudes ses coups,
 Voyant que tout l'honneur en retombe sur nous;

Tous trois désavoueront la douleur qui te touche,
 Les larmes de tes yeux, les soupirs de ta bouche,
 L'horreur que tu fais voir d'un mari vertueux.
 Sabine, sois leur sœur, suis ton devoir comme eux.

(Au roi.)

Contre ce cher époux Valère en vain s'anime :
 Un premier mouvement ne fut jamais un crime :
 Et la louange est due, au lieu du châtement,
 Quand la vertu produit ce premier mouvement.
 Aimer nos ennemis avec idolâtrie,
 De rage en leur trépas maudire la patrie,
 Souhaiter à l'État un malheur infini,
 C'est ce qu'on nomme crime, et ce qu'il a puni.
 Le seul amour de Rome a sa main animée ;
 Il serait innocent s'il l'avait moins aimée.
 Qu'ai-je dit, Sire ? il l'est, et ce bras paternel
 L'aurait déjà puni s'il était criminel :
 J'aurais su mieux user de l'entière puissance
 Que me donnent sur lui les droits de la naissance :
 J'aime trop l'honneur, Sire, et ne suis point de rang
 A souffrir ni d'affront ni de crime en mon sang.
 C'est dont je ne veux point de témoin que Valère ;
 Il a vu quel accueil lui gardait ma colère
 Lorqu'ignorant encore la moitié du combat,
 Je croyais que sa fuite avait trahi l'État.
 Qui le fait se charger des soins de ma famille ?
 Qui le fait, malgré moi, vouloir venger ma fille ?
 Et par quelle raison, dans son juste trépas,
 Prend-il un intérêt qu'un père ne prend pas ?
 On craint qu'après sa sœur il n'en maltraite d'autres !
 Sire, nous n'avons part qu'à la honte des nôtres,
 Et de quelque façon qu'un autre puisse agir,
 Qui ne nous touche point ne nous fait point rougir.

(A Valère.)

Tu peux pleurer, Valère, et même aux yeux d'Horace :
 Il ne prend intérêt qu'aux crimes de sa race :
 Qui n'est point de son sang ne peut faire d'affront
 Aux lauriers immortels qui lui ceignent le front.
 Lauriers, sacrés rameaux qu'on veut réduire en poudre,
 Vous qui mettez sa tête à couvert de la foudre,
 L'abandonnez-vous à l'infâme couteau
 Qui fait choir les méchants sous la main d'un bourreau ?
 Romains, souffrirez-vous qu'on vous immole un homme
 Sans que Rome aujourd'hui cesserait d'être Rome
 Et qu'un Romain s'efforce à tacher le renom
 D'un guerrier à qui tous doivent un si beau nom ?
 Dis, Valère, dis-nous si tu veux qu'il périsse,
 Où tu penses choisir un lieu pour son supplice :
 Sera-ce entre ces murs que mille et mille voix
 Font résonner encor du bruit de ses exploits ?
 Sera-ce hors des murs, au milieu de ces places
 Qu'on voit fumer encor du sang des Curiaces ?

Entre leurs trois tombeaux, et dans ce champ d'honneur
 Témoins de sa vaillance et de notre bonheur ?
 Tu ne saurais cacher sa peine à sa victoire :
 Dans les murs, hors des murs, tout parle de sa gloire,
 Tout s'oppose à l'effort de ton injuste amour,
 Qui veut d'un si bon sang souiller un si beau jour.
 Albe ne pourra pas souffrir un tel spectacle,
 Et Rome par ses pleurs y mettra trop d'obstacle.
 Vous les préviendrez, Sire : et, par un juste arrêt,
 Vous saurez embrasser bien mieux son intérêt.
 Ce qu'il a fait pour elle il peut encor le faire ;
 Il peut la garantir encor d'un sort contraire.
 Sire, ne donnez rien à mes débiles ans :
 Rome aujourd'hui m'a vu père de quatre enfants ;
 Trois en ce même jour sont morts pour sa querelle :
 Il m'en reste encore un, conservez-le pour elle :
 N'ôtez pas à ses murs un si puissant appui ;
 Et souffrez, pour finir, que je m'adresse à lui.

(A Horace)

Horace, ne crois pas que le peuple stupide
 Soit le maître absolu d'un renom bien solide.
 Sa voix tumultueuse assez souvent fait bruit,
 Mais un moment l'élève, un moment le détruit :
 Et ce qui contribue à notre renommée
 Toujours en moins de rien se dissipe en fumée.
 C'est aux rois, c'est aux grands, c'est aux esprits bien faits,
 A voir la vertu pleine en ses moindres effets ;
 C'est d'eux seuls qu'on reçoit la véritable gloire ;
 Eux seuls des vrais héros assurent la mémoire.
 Vis toujours en Horace, et toujours auprès d'eux
 Tot nom demeurera grand, illustre, fameux,
 Bien que l'occasion, moins haute ou moins brillante,
 D'un vulgaire ignorant trompe l'injuste attente.
 Ne hais donc plus la vie, ou du moins vis pour moi,
 Et pour servir encor ton pays et ton roi.
 Sire, j'en ai trop dit : mais l'affaire vous touche,
 Et Rome tout entière a parlé par ma bouche.

Corneille, Horace a. v. sc. 3.

Moravuri oratorice

Decența (pag. 55) :

Prin *portretul* ce face lui Carol I, regelui
 Engliterei, Bossuet vorbesce de tote nenoro-
 cirile Engliterei, fără să fie necuviincios față de
 acel nefericit monarch.

« Quelque haut qu'on puisse remonter pour recher-
 cher dans les histoires les exemples des grandes mu-

tations, on trouvera que jusques ici elles sont causées, ou par la mollesse, ou par la violence des princes. En effet, quand les princes, négligeant de connaître leurs affaires et leurs armées, ne travaillent qu'à la chasse, comme disait ces historien, n'ont de gloire que pour le luxe, ni d'esprit que pour inventer des plaisirs ; ou quand, emportés par leur humeur violente, ils ne gardent plus ni lois ni mesures, et qu'ils ôtent les égards et la crainte aux hommes, en faisant que les maux qu'ils souffrent leur paraissent plus insupportables que ceux qu'ils prévoient : alors ou la licence excessive, ou la patience poussée à l'extrémité, menacent terriblement les maisons régnautes.

Charles I-er, roi d'Angleterre, était juste, modéré, magnanime, très-instruit de ses affaires et des moyens de régner. Jamais prince ne fut plus capable de rendre la royauté non-seulement vénérable et sainte, mais encore aimable et chère à ses peuples. Que lui peut-on reprocher, sinon la clémence ? Je veux bien avouer de lui ce qu'un auteur célèbre a dit de César, qu'il a été clément jusqu'à être obligé de s'en repentir : « *Cæsari proprium et peculiare sit clementiæ insigne qua usque ad poenitentiam omnes superavit* ». Que ce soit donc là, si l'on veut, l'illustre défaut de Charles aussi bien que de César ; mais que ceux qui veulent croire que tout est faible dans les malheureux et dans les vaincus, ne pensent pas pour cela nous persuader que la force ait manqué à son courage, ni la vigueur à ses conseils. Poursuivi à toute outrance par l'implacable malignité de la fortune, trahi de tous les siens, il ne s'est pas manqué à lui-même. Malgré les mauvais succès de ses armes infortunées, si on a pu le vaincre, on n'a pas pu le forcer ; et comme il n'a jamais refusé ce qui était raisonnable étant vainqueur, il a toujours rejeté ce qui était faible et injuste étant captif. J'ai peine à contempler son grand cœur dans ces dernières épreuves. Mais certes il a montré qu'il n'est pas permis aux rebelles de faire perdre la majesté à un roi qui sait se connaître ; et ceux qui ont vu de quel front il a paru dans la salle de Westminster et dans

la place de Whitehall, peuvent juger aisément combien il était intrépide à la tête de ses armées, combien auguste et majestueux au milieu de son palais et de sa cour. Grande reine, je satisfais à vos plus tendres désirs, quand je célèbre ce monarque ; et ce cœur, qui n'a jamais vécu que pour lui, se réveille, tout poudre qu'il est, et devient sensible, même sous ce drap mortuaire, au nom d'un époux, si cher, à qui ses ennemis mêmes accorderont le titre de sage et celui de juste, et que la postérité mettra au rang des grands princes, si son histoire trouve des lecteurs dont le jugement ne se laisse pas maîtriser aux événements ni à la fortune.»

Or. fun. de Henriette de France.

— D. de Fontanes, cu ocazia transportărei în palatul Invalișilor, (din Paris) a spadei lui Frideric cel Mare, trebuind să reamintescă și unele muștrări ce se adresase acestui ilustru prinț, ne oferă un model de *bună cuvîntă*, în tot ce acesta calitate oratorică are mai nobil și mai delicat :

«Des sages, je ne puis le dissimuler, ont fait quelques reproches à Frédéric. S'ils admirent en lui l'administrateur infatigable et le grand capitaine, ils n'ont pas la même estime pour quelques opinions du philosophe-roi.

Ils auraient voulu qu'il connût mieux les droits des peuples et la dignité de l'homme. Aux écrits du philosophe de Sans-Souci, ils opposent avec avantage ce livre où Marc Aurèle, qui fut aussi guerrier et philosophe, rend grâce au ciel, en commençant, de lui avoir donné une mère pieuse et de bons maîtres, qui lui ont inspiré l'amour et la crainte de la divinité. Au lieu de cette philosophie dédaigneuse et funeste, qui livre au ridicule les traditions les plus respectées, les sages dont je parle aiment à voir cette philosophie grave et bienfaisante, qui s'appuie sur la doctrine des âges, qui enfante les beaux sentiments, qui donne du prix aux belles actions, et qui fit plus d'une fois, en montant sur le trône, les délices et l'honneur du genre humain. Ils pensent, en un mot, qu'un roi ne peut impunément professer le mépris de ces maximes salutaires, qui garantissent l'autorité des rois.

Je m'arrête : il me siérait mal, en ce moment, d'accuser avec amertume la mémoire d'un grand monarque dont la postérité vient du subir tant d'infortunes. Son image n'est déjà que trop attristée du spectacle de notre gloire, et de ces pompes triomphales que nous formons des débris de son diadème.»

Patetic

Muștrările lui Enea către Sinon, povestind căderea Troei (pag. 59) :

Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur :
 «Cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque, fatebor
 «Vera, inquit ; neque me Argolicâ de gente negabo :
 «Hoc primùm ; nec, si miserum fortuna Sinonem
 «Finxit, vanum eti m mendacemque improba finget.
 «Fando aliquod si fortè tuas pervenit ad aures
 «Belidæ nomen Palamedis et inelyta famâ
 «Gloria, quem falsâ sub proditione Pelasgi
 «Insontem, infando indicio, quia bella vetabat,
 «Demisere neci, nunc cassum lumine lugent ;
 «Illi me comitem et consanguinitate propinquum
 «Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
 «Dum stabat regno incolumis regumque vigebat
 «Consiliis, et nos aliquod nomenque decusque
 «Gessimus. Invidiâ postquam pellacis Ulyssei
 «Haud ignota loquor) superis concessit ab oris,
 «Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
 «Et casum insontis mecum indignabar amici.
 «Nec tacui demens, et me, fors si qua tulisset,
 «Si patrios unquam remeâssem victor ad Argos,
 «Promisi ultorem, et verbis odia aspera movi.
 «Hinc mihi prima mali labes ; hinc semper Ulysses
 «Criminibus terrere novis, hinc spargere voces
 «In vulgum ambiguas, et quærere conscius arma.
 «Nec requievit enim, donec Calchante ministro..
 «Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolvo ?
 «Quidve moror ? Si omnes uno ordine habetis Archivos.
 «Idque audire sat est, jamdudum sumite pœnas ;
 «Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ, etc., etc.

— Din Massillon (du petit nombre des élus) :

«Je ne parle plus du reste des hommes ; je vous
 «regarde comme si vous étiez seuls sur la terre, et
 «voici la pensée qui m'occupe et qui m'épouvante.
 «Je suppose que c'est ici votre dernière heure et la
 «fin de l'univers ; que les cieux vont s'ouvrir sur vos
 «têtes, J. C. paraître dans sa gloire au milieu de ce
 «temple ; et que vous n'y êtes assemblés que pour
 «l'attendre, et comme des criminels tremblants à qui
 «l'on va prononcer ou une sentence de grâce ou un
 «arrêt de mort éternelle..... Or, je vous le demande,
 «et je vous le demande frappé de terreur, ne sépa-
 «rant pas en ce point mon sort du vôtre, et me met-

«tant dans la même disposition où je souhaite que
 «vous entriez : si J. C. paraissait dans ce temple, au
 «milieu de cette assemblée, la plus auguste de l'uni-
 «vers, pour nous juger, pour faire le terrible discer-
 «nement des boucs et des brebis, croyez-vous que
 «le plus grand nombre de tout ce que nous sommes
 «ici fût placé à la droite? croyez-vous que les cho-
 «ses du moins fussent égales? croyez-vous qu'il s'y
 «trouvât seulement dix justes, que le Seigneur ne
 «put trouver autrefois en cinq villes tout entières?
 «En trouverait-il un seul? Je vous le demande; vous
 «l'ignorez, et je l'ignore moi-même. Vous seul, ô mon
 «Dieu, connaissez ceux qui vous appartiennent. Mais
 «si nous ne connaissons pas ceux qui lui appartienn-
 «nent, nous savons au moins que les pécheurs ne
 «lui appartiennent pas. Or, qui sont les fidèles ici
 «assemblés? les titres et les dignités ne doivent être
 «comptés pour rien; vous en serez dépouillés devant
 «J. C. Qui sont-ils? beaucoup de pécheurs qui ne
 «veulent pas se convertir; encore plus qui le vou-
 «draient, mais qui diffèrent leur conversion; plusi-
 «eurs autres qui ne se convertissent jamais que pour
 «retomber; enfin un grand nombre qui croient n'a-
 «voir pas besoin de conversion: voilà le parti des
 «réprouvés. Retranchez ces quatre sortes de pécheurs
 «de cette assemblée sainte; car ils en seront retran-
 «chés au grand jour. Paraissez maintenant, justes! où
 «êtes-vous? restes d'Israël, passez à la droite; fro-
 «ment de J. C., démêlez-vous de cette paille destinée
 «au feu. O Dieu, où sont vos élus? et que reste-t-il
 «pour votre partage?»

Exordiū insinuant (p. 70).

Din pledoaria avocatului De Sèze pentru Lu-
 dovie al XVI-a.

«Représentants de la nation! il est donc enfin ar-
 rivé ce moment où Louis, accusé au nom du peuple
 français, peut se faire entendre au milieu de ce peu-

ple lui-même ! il est arrivé, ce moment où, entouré des conseils que l'humanité et la loi lui ont donnés, il peut présenter à la nation une défense que son cœur avoue, et développer devant elle les intentions qui l'ont toujours animé ! Déjà le calme même qui m'environne m'avertit que le jour de la justice a succédé aux jours de colère et de prévention ; que cet acte solennel n'est point une vaine forme ; que le temps de la liberté est aussi celui de l'impartialité que la loi commande ; et que l'homme, quel qu'il soit, qui se trouve réduit à la condition humiliante d'accusé, est toujours sûr d'appeler sur lui et l'attention et l'intérêt de ceux mêmes qui le poursuivent. Je dis l'homme quel qu'il soit ; car Louis n'est plus en effet qu'un homme. Il n'exerce plus de prestiges, il ne peut plus offrir d'espérances : c'est donc le moment où vous lui devez non-seulement le plus de justice, mais, j'oserai le dire, le plus de faveur.

Je voudrais pouvoir être entendu, dans ce moment de la France entière ; je voudrais que cette enceinte put s'agrandir tout à coup pour la recevoir ! Je sais qu'en parlant aux représentants de la nation, je parle à la nation elle-même ; mais ils est permis sans doute à Louis de regretter qu'une multitude immense de citoyens aient reçu l'impression des inculpations dont il est l'objet, et qu'ils ne soient pas aujourd'hui à portée d'apprécier les réponses qui les détruisent. Ce qui lui importe le plus, c'est de prouver qu'il n'est point coupable ; c'est là son seul vœu, sa seule pensée. Louis sait bien que l'Europe attend avec inquiétude le jugement que vous allez rendre ; mais il ne s'occupe que de la France. Il sait bien que la postérité recueillera un jour toutes les pièces de cette grande discussion qui s'est élevée entre une nation et un homme ; mais Louis ne songe qu'à ses contemporains, il n'aspire qu'à les détromper. Nous n'aspirons non plus nous-même à le défendre ; nous ne voulons que le justifier. Nous oublions, comme lui l'Europe qui nous écoute, nous oublions la postérité dont l'opinion déjà se prépare. Nous ne voulons voir que le moment actuel, nous ne sommes occupé que de Louis et nous aurons démontré qu'il est innocent.»

Exordiū măreț (p. 72)

Inceputul de la «Istoria Românilor sub Mihaiu Vitézul :»

«Deschid sânta carte unde se află închisă gloria României, ca să pun dinainté ochilor filor ei câte-va pagine din viața eroică a părinților lor.

«Voiu arêta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Români, sub povața celui mai vestit și mai mare din voevodii lor, încheiară vécul al XVI-lé. Povestirea mea va coprinde numai opt ani, 1593—1601, déră anii din istoria Românilor cei mai avuți în fapte vitejesci, în exemple minunate de jertfire către patriă. Timpuri de aducere aminte gloriôsă! timpuri de credință și de jertfire! când părinții noștrii, credincioși sublimi, ingenuchiau pe câmpul bătăliilor, cerând de la Dumnezeu armatelor laurii biruinței sau cununa martirilor, și ast-fel îmbărbătați, ei năv leau unul împotriva a dece prin mijlocul vrășmașilor, și Dumnezeu le da biruință, căci el e sprijinitorul pricinilor drepte, căci el a lăsat libertatea pentru popore și cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumnezeu!

«Moștenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora părinții noștri s'au luptat atâta în vécurile trecute, fiă ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțimentul datorinței ce avem d'a păstra și d'a mări pentru viitorime acéstă prețiosă moștenire.»

(Bălcescu).

Exordiū ex-abrupto (p. 73).

Inceputul din I-a Catilinară :

Quòsque tandem abutere, Catilina, patientiâ nostrâ? Quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet? Quem ad finem sese effrenata jactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatûs locus nihil, horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam omnium horum conscientia teneri conjurationem tuam non vides? Quid proximâ, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid con-

siliū ceperis, quem nostūm ignorare arbitraris? O tempora! O mores! Senatus haec intelligit: consul videt: hic tamen vivit. Vivit? imò verò etiam in senatum venit; fit publici consilii particeps; notat et designat oculis cædem unumquemque nostrūm. Nōs autem, viri fortes, satisfacere reipublicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina duci jussu consulis jampridem oportebat in te conferi pestem istam, quam tu in nos omnes jamdiu machinaris.

M. T. Cicerone.

— Un exemplu de discurs ex-abrupto și insinuant tot-de-odată, este cel următor, rostit de rep. B. Boerescu, în Adunarea electivă de la 1859, în momentul când Unirea principatelor era compromisă prin voința multor deputați munteni de a alege alt principe de cât cel ales în Moldova (Al. Cuza):

«Pentru ce suntem împărțiți în două câmpuri? Pentru ce ne numim *noi* și *voi*? Aū nu suntem toți Români? Aū nu avem toți aceeași patrie? Aū nu suntem toți fii aceiași mume? Pentru ce să dicem *noi* și *voi*? de ce să nu dicem *noi Români*? Nu avem toți aceeași amóre, nu simțim toți aceleași sentimente pentru mama noastră comună? Care este c usa divisiunei noastre? Care este mărul de discordie dintre noi?»

«Acest măr de discordie, să nu-l ascundem: el este Domnia. Cine va fi Domnul? Fie-care 'și are convicțiunile sale, fie-care 'și are simpatiile sale personale; fie-care din noi crede că țara sa va fi mai fericită având de Domn pe cutare sau pe cutare. Dar discordia există: căci nu toți cugetă asemenea. Din astă discordie, rezultă discreditul Camerei, discreditul nostru. Nimeni numai are credința la noi; anarhia nu e departe și inamicul e la porțile noastre. Cum să respingem anarhia? eum să respingem pe străini? Făcând să pără punctul care ne desparte.

«Noi declarăm că nu avem nici un candidat; Domnia-Vostă aveți vre unul? Se pôte. Inșă nici unu din noi toți, nu cred că a venit aci cu hotărîre a face să fie candidatul său, cu orî-ce preț. Toți suntem Români și nimeni nu voescé réul țarei sale; nimeni nu ar vroi ca candidatul său să ajungă la tron pe urme de sânge, sau sprijinit de streini. Ar fi o ofensă pentru țară de a crede că ea a putut trimite la Cameră asemenea ómenî.

«Ca să ne unim cu toți asupra aceluiași candidat este posibil? Cred că nu; fiind-că, am dis, fie-care 'și are credința sa. Dar a ne uni asupra unui principiu este posibil? Dă. Asupra unui principiu ne putem uni; mai cu sémă când acest principiu este cel mai mare al naționalității noastre. Acest principiu este acela al *Unirii*.

«Mulți din D-vostă, acum un an aū represintat țara în această

Camera și a susținut cu căldură Unirea. Prințul Bibescu, fostul Domn, a fost, între alții, cel mai elocuent și ardent apărător al Unirii. S'ar putea oare est-timp ca aceste persoane să se contradică? Acesta nu să pôte crede.

«Să ne unim dar toți asupra principiului de Unire, asupra acestui mare principiu ce are să reinvieze naționalitatea noastră.

«Să ne dăm mâna ca frații și să cugetăm că suntem muritori, că avem să mai trăim câțiva ani și că copiii și strănepoții noștri au să moștenescă un viitor glorios creat de noi!

«A ne uni asupra principiului Unirei, este a ne uni și asupra persoanei ce reprezintă ast principiu! Astă persoană este *Alexandru Ión Cuza*, Domnul Moldovei!

«Să ne unim ca frații asupra acestui nume și posteritatea ne va întinde mânele și conștiința noastră va fi împăcată, că ne am împlinit cu religiozitate o datorie sfântă 1)». (Veđi «Naționalul» din 1859, ședința Adunării de la 24 Ianuarie).

Comparațiune între narațiunea oratorică și cea istorică (p. 77)

Bătălia de la Rocroi

— După Bossuet —

«L'armée ennemie est plus forte, il est vrai; elle est composée de ces vieilles bandes valonnes et espagnoles, qu'on n'avait pu rompre jusqu'alors. Mais pour combien fallait-il compter le courage qu'inspirait à nos troupes le besoin pressant de l'Etat, les avantages passés, et un jeune prince du sang qui portait la victoire dans ses yeux? Don Francisco de Mellos l'attend de pied ferme; et sans pouvoir reculer, les deux généraux et les deux armées semblent avoir voulu se renfermer dans des bois et dans des marais, pour décider leur querelle, comme deux braves, en champ clos. Alors, que ne vit-on pas? Le jeune prince parut un autre homme. Touchée d'un si digne objet, sa grande âme se déclara toute entière: son courage croissait

1) Încă acest cuvânt nu se sfârșise și lacrămile curgeu mai din toți ochii. Dr. Arsaki, om luminat și experimentat, se sculă spre a arăta că acest exemplu nu este unic, că Svedia și Norvegia au un singur rege, măcar că le gile lor sunt atele, precum nu este la noi.

Prințul Dimitrie Ghica, care în ajunul acestei zile fusese cel întâiu între colegii săi a face astă propunere, s'aridică ca inspirat, și cu șiroie de lacrimi în ochi di-se:

«Acastă idee mi veni, fraților, în acel moment critic de eră, când poporul «cu oștirea erau la așa puțină distanță, când un sânge de frați era aproape «să se verse! Să ne dăm mâna, să fim frați, și să nu tragem asupra-ne blestemele posterității».

avec les périls, et ses lumières avec son ardeur. A la nuit qu'il fallut passer en présence des ennemis, comme un vigilant capitaine, il reposa le dernier; mais jamais il ne reposa plus paisiblement. A la veille d'un si grand jour, et dès la première bataille, il est tranquille; tant il se trouve dans son naturel: et on sait que le lendemain, à l'heure marquée, il fallut réveiller d'un profond sommeil cet autre Alexandre. Le voyez-vous, comme il vole ou à la victoire ou à la mort? Aussitôt qu'il eut porté de rang en rang l'ardeur dont il était animé, on le vit presque en même temps pousser l'aile droite des ennemis, soutenir la nôtre ébranlée, rallier le Français à demi vaincu, mettre en fuite l'Espagnol victorieux, porter partout la terreur, et étonner de ses regards étincelants ceux qui échappaient à ses coups. Restait cette redoutable infanterie de l'armée d'Espagne, dont les gros bataillons serrés, semblables à autant de tours, mais à des tours qui sauraient réparer leurs brèches, demeuraient inébranlables au milieu de tout le reste en déroute, et lançaient des feux de toutes parts. Trois fois le jeune vainqueur s'efforça de rompre ces intrépides combattants; trois fois il fut repoussé par le valeureux comte de Fontaines. qu'on voyait porté dans sa chaise, et, malgré ses infirmités, montrer qu'une âme guerrière est maîtresse du corps qu'elle anime. Mais enfin il faut céder. C'est en vain qu'à travers des bois, avec sa cavalerie toute fraîche, Bek précipite sa marche pour tomber sur nos soldats épuisés: le prince l'a prévenu; les bataillons enfoncés demandent quartier: mais la victoire va devenir plus terrible pour le duc d'Enghien que le combat. Pendant qu'avec un air assuré il s'avance pour recevoir la parole de ces braves gens, ceux-ci, toujours en garde, craignent la surprise de quelque nouvelle attaque; leur effroyable décharge met les nôtres en furie; on ne voit plus que carnage; le sang enivre le soldat; jusqu'à ce que le grand prince, qui ne put voir égorger ces lions comme de timides brebis, calma les courages émus, et joignit au plaisir de vaincre celui de pardonner. Quel fut alors l'étonnement de ces vieilles troupes et de leurs braves officiers,

lorsqu'ils virèrent qu'il n'y avait plus de salut pour eux qu'entre les bras du vainqueur ? De quels yeux regardèrent-ils le jeune prince, dont la victoire avait relevé la haute contenance, à qui la clémence ajoutait de nouvelles grâces ? Qu'il eût encore volontiers sauvé la vie au brave comte de Fontaines ! Mais il se trouva par terre, parmi ces milliers de morts dont l'Espagne sent encore la perte. Elle ne savait pas que le prince, qui lui fit perdre tant de ses vieux régiments à la journée de Rocroi, en devait achever les restes dans les plaines de Lens. Ainsi la première victoire fut le gage de beaucoup d'autres. Le prince fléchit le genou, et dans le champ de bataille il rend au Dieu des armées la gloire qu'il lui envoyait. Là on célébra Rocroi délivré, les menaces d'un redoutable ennemi tournées à sa honte, la régence affermie, la France en repos, et un règne, qui devait être si beau, commencé par un si heureux présage. L'armée commença l'action de grâces ; toute la France suivit : on y élevait jusqu'au ciel le coup d'essai du duc d'Enghien ; c'en serait assez pour illustrer une autre vie que la sienne ; mais pour lui, c'est le premier pas de sa course.»

Or: fun de L. de Bourbon.

— După Voltaire —

«Le duc d'Enghien avait reçu, avec la nouvelle de la mort de Louis XIII, l'ordre de ne point hasarder la bataille : le maréchal de L'Hospital, qui lui avait été donné pour le conseiller et pour le conduire, secondait par sa circonspection ces ordres timides : le prince ne crut ni le maréchal ni la cour ; il ne confia son dessein qu'à Gassion, maréchal de camp, digne d'être consulté par lui ils forcèrent le maréchal à trouver la bataille nécessaire. On remarque que le prince, ayant tout réglé le soir veille de la bataille, s'endormit si profondément qu'il fallut le réveiller pour combattre : on conte la même chose d'Alexandre. Il est naturel qu'un jeune homme, épuisé des fatigues que demande l'arrangement d'un si grand jour, tombe ensuite dans un sommeil plein ; il l'est aussi qu'un génie fait pour la guerre, agissant sans inquiétude, laisse au corps assez de calme pour dormir. Le prince gagna la bataille par lui-même, par un coup d'œil qui voyait à la fois le danger et la ressource, par une activité exempte de trouble, qui le portait à propos à tous les endroits. Ce fut lui qui, avec de la cavalerie, attaqua cette infanterie espagnole jusque-là invinci-

ble, aussi forte, aussi serrée que la phalange ancienne si estimée, et qui s'ouvrait avec une agilité que la phalange n'avait pas, pour laisser partir la décharge de dix-huit canons qu'elle renfermait au milieu d'elle : Le prince l'entoura et l'attaqua trois fois : à peine victorieux, il arrêta le carnage. Les officiers espagnols se jetaient, à ses genoux pour trouver auprès de lui un asile contre la fureur du soldat vainqueur. Le duc d'Enghien eut autant de soin de les épargner qu'il en avait pris pour les vaincre. Le vieux comte de Fuentes qui commandait cette infanterie espagnole, mourut percé de coups. Condé, en l'apprenant, dit qu'il voudrait être mort comme lui, s'il n'avait pas vaincu», (Voltaire, *Siècle de Louis XIV*, chap. III).

Narațiune poetică (Pag. 77)

Lupta lui Rodrigue contra Maurilor :

D. RODRIGUE.

Sous moi donc cette troupe s'avance
Et porte sur le front une mâle assurance.
Nous partimes cinq cents ; mais, par un prompt renfort,
Nous nous vîmes trois mille en arrivant au port,
Tant, à nous voir marcher avec un tel visage,
Les plus épouvantés reprenaient de courage !
J'en cache les deux tiers, aussitôt qu'arrivés,
Dans le fond des vaisseaux qui lors furent trouvés :
Le reste, dont le nombre augmentait à toute heure,
Brûlant d'impatience, autour de moi demeure,
Se couche contre terre, et sans faire aucun bruit,
Passe une bonne part d'une si belle nuit.
Par mon commandement, la garde en fait de même,
Et, se tenant chachée, aide à mon stratagème.
Et je feins hardiment d'avoir reçu de vous
L'ordre qu'on me voit suivre et que je donne à tous
Cette obscure clarté qui tombe des étoiles
Enfin avec le flux nous fit voir trente voiles ;
L'onde s'enfle dessous, et d'un commun effort
Les Maures et la mer montent jusques au port.
On les laisse passer, tout leur parait tranquille :
Point de soldats au port, point aux murs de la ville.
Notre profond silence abusant leurs esprits,
Ils n'osent plus douter de nous avoir surpris ;
Ils abordent sans peur, ils ancrent, ils descendent,
Et courent se livrer aux mains qui les attendent.
Nous nous levons alors, et tous en même temps
Poussons jusques au ciel mille cris éclatants ;
Les nôtres, à ces cris, de nos vaisseaux répondent :
Ils paraissent armés, les Maures se confodent.
L'épouvante les prend à demi descendus ;
Avant que de combattre, ils s'estiment perdus.
Ils couraient au pillage et recontrent la guerre

Nous les pressons sur l'eau, nous les pressons sur terre,
 Et nous faisons courir des ruisseaux de leur sang
 Avant qu'aucun résiste ou reprenne son rang.
 Mais bientôt, malgré nous, leurs princes les rallient
 Leur courage renaît, et leurs terreurs s'oublent :
 La honte de mourir sans avoir combattu
 Arrête leur désordre et leur rend leur vertu.
 Contre nous de pied ferme ils tirent leurs alfanges,
 De notre sang au leur font d'horribles mélanges ;
 Et la terre, et le fleuve, et leur flot, et le port,
 Sont des champs de carnage où triomphe la mort.
 Oh ! combien d'actions, combien d'exploits célèbres,
 Sont demeurés sans gloire au milieu des ténèbres,
 Où chacun seul témoin des grands coups qu'il donnait,
 Ne pouvait dicerner où le sort inclinait !
 J'allais de tous côtés encourager les nôtres,
 Faire avancer les uns et soutenir les autres,
 Ranger ceux qui venaient, les pousser à leur tour :
 Et ne l'ai pu savoir jusques au point du jour.
 Mais enfin sa clarté montre notre avantage :
 Le Maure voit sa perte, et perd soudain courage,
 Et, voyant du renfort qui nous vient secourir,
 L'ardeur de vaincre cède à la peur de mourir.
 Ils gagnent leurs vaisseaux, ils en coupent les câbles.
 Poussent jusques aux cieux des cris épouvantables,
 Font retraite en tumulte et sans considérer
 Si leurs rois avec eux peuvent se retirer.
 Pour souffrir ce devoir leur frayeur est trop forte :
 Le flux les apporta, le reflux les remporte :
 Cependat que leurs rois, engagés, parmi nous,
 Et quelque peu des leurs, tout percés de nos coups,
 Disputent vaillamment et vendent bien leur vie.
 A se rendre moi-même en vain je les convie ;
 Le cimenterre au poing ils ne m'écoutent pas :
 Mais, voyant à leurs pieds tomber tous leurs soldats.
 Et que seul désormais en vain ils se défendent,
 Ils demandent le chef ; je me nomme, ils se rendent,
 Je vous les envoyai tous deux en même temps :
 Et le combat cessa faute de combattants.
 C'est de cette façon que, pour votre service...,

P. Corneille, Le Cid, IV, 3.

Catacombe (p. 77):

«Un jour j'étais allé visiter la fontaine Égérie : la nuit me surprit. Pour regagner la voie Appienne, je me dirigeai vers le tombeau de Cécilia Métella, chef-d'œuvre de grandeur et d'élégance. En traversant des champs abandonnés, j'aperçus plusieurs personnes qui se glissaient dans l'ombre, et qui toutes, s'arrê-

tant au même endroit, disparaissaient subitement. Poussé par la curiosité, je m'avance, et j'entre hardiment dans la caverne où s'étaient plongés les mystérieux fantômes. Je vis s'allonger devant moi des galeries souterraines, qu'à peine éclairaient de loin quelques lampes suspendues. Les murs des corridors funèbres étaient bordés d'un triple rang de cercueils, placés les uns au dessus des autres. La lumière lugubre des lampes, rampant sur les parois des voûtes, et se mouvant avec lenteur le long des sépulcres, répandit une mobilité effrayante sur ces objets éternellement immobiles.

En vain, prêtant une oreille attentive, je cherche à saisir quelques sons pour me diriger à travers un abîme de silence ; je n'entends que le battement de mon cœur dans le repos absolu de ces lieux. Je voulus retourner en arrière, mais il n'était plus temps : je pris une fausse route, et, au lieu de sortir du dédale, je m'y enfonçai. De nouvelles avenues qui s'ouvrent et se croisent de toutes parts, augmentent à chaque instant mes perplexités. Plus je m'efforce de trouver un chemin plus je m'égare ; tantôt je passe avec vitesse. Alors, par un effet des échos qui répétaient le bruit de mes pas, je croyais entendre marcher précipitamment derrière moi.

Il y avait déjà long-temps que j'errais ainsi ; mes forces commençaient à s'épuiser : je m'assis à un carrefour solitaire de la cité des morts. Je regardais avec inquiétude la lumière des lampes presque consumée qui menaçait de s'éteindre. Tout à coup, une harmonie, semblable au chœur lointain des esprits célestes, sort du fond de ces demeures sépulcrales : ces divins accents expiraient et renaissaient tour à tour ; ils semblaient s'adoucir encore en s'égarant dans les routes tortueuses du souterrain. Je me lève, et je m'avance vers les lieux d'où s'échappent les magiques concerts ; je découvre une salle illuminée. Sur un tombeau paré de fleurs Marcellin célébrait le mystère des chrétiens : de jeunes filles, couvertes de voiles blancs, chantaient au pied de l'autel ; une nombreuse assemblée assistait au sacrifice. Je reconnais les Catacombes!» (*Chateaubriand. «Les Martyrs, liv v.»*)

Comparațiune între narațiune poetică și istorică :

Intrarea lui Mihai-Vodă în Alba-Iulia (p. 77) :

«In aceiași zi, Luni 1 Noembrie (s. n.) Mihai-Vodă intră cu mare pompă în Capitala Ardealului. Dorința ce adesea avea d'a face întipărire asupra popórelor printr'o strălucită priveliște, adăogându-se la vesela îmbătare a unei isbândi de atâta vreme dorită, făcu pe Mihai de puse în această intrare triumfală o podóbă, neauđită în părțile nóstre. Intrarea s'a făcut prin pórtă Sântului Gheorghe. De la această pórtă până la palatul domnesc sta înșirați ostași de ambele părțile căieii, în mai multe rânduri, în dosul cărora se grămădisise mii de mii de popor. Inainte venea episcopul și clerul său, corporațiile orașului, apoi o bandă de musică care se compunea de opt frôm-bite ce cu multă armonie modulaū sunetele lor, de atâtea tobe de oțel de pre obiceiul turcesc, de un bun număr de flăute și fluere. In urma acestei orchestre venia Mihai, călare pe un măreț cal alb. Opt copii de casă, investiți cu mare eleganță, incongiuraū calul domnului.

«Mihaiu purta pe cap un calpac ungúrese împodobit cu o fulie négră de pene de cocor, legată cu o copeă de aur ; o mantie lungă albă de mătase țesută cu fir, avënd pe de latură țesuți vulturi de aur ; o tunică albă de aceeași materie ; lungi ciorapi de mătase albă, cusuți cu pietre scumpe și cisme de saf-tjan galben ; de bréu atârna o pală de Taban împodobită cu aur și rubine.

«O cétă de țece lăutari urma îndată după domn cântând cântece naționale. Opt seiđi duceau de friū opt cai acoperiți la cap cu pene mari. Apoi venia o mulțime de boieri și oficeri străluciți, toți călări și o numeroasă trupă de soldați. Lângă domn se purtau stégurile lui Andrei Bathori, luate în bătălia de la Sibiu. Ele erau desfăcute și plecate spre pământ în semn că Ardealul este supus. Ast-fel în mijlocul concertului trâmbitelor, tobelor și altor instrumente în sunetul clopotelor și în vuetul tunurilor, cu care se

uniau strigările, de bucurie ale poporului, intră Mihai în capitala Ardélului și trase la palatul domnesc. În cale până nu ajunge la acest palat, Mihai, spun, că se îndreptă către un nobil ungar Stefan Bodoni, ce căduse prins în bătaia de la Sibiu și îl întrebă unde ar fi mai bine să tragă. «Fără îndoială, ăse Bodoni, în palatul prințului Andrei.» La care vorbe Mihai răspuse: «Ce nu sunt eu încă biruitor?» mirându-se că încă se da numele de prinț lui Andrei, care acum era cu drept cuvânt al său. Totă ostășimea se împărți în liniște și cu orânduială prin ospătării și case publice fără a face nici o pagubă său vătămare locuitorilor. Nimeni n'ar fi îndrăsnit a face vre un rău, sciind pe strașnicul domn acolea.» (Bălcescu).

Narațiunea acestui fapt istoricului o face nu-mai în câte-va cuvinte:

«La 1 Noembrie el (Mihai) intră în triumf în Alba-Iulia.» (Laurian).

Confirmațiunea

Ordinea probelor (pag. 81).

Mitridat, invins și strimtorat de către Romani, în loc de a ceda sorței, se decide a trece resboiul în Italia și voesce a face să se aprobe acest proiect îndrăsnit și de fii săi; motivele ce el invocă pentru acesta se succed în ordinea progresiunei *gradate*; după ce densus demonstrază că nu mai pôte urma lupta în Asia, declară că voesce a merge asupra Romei:

1. În câte-va zile va pune mâna, prin Euxin, pe gurile Dunărei;
2. Scitii, aliații săi, îi vor deschide pe acolo intrarea în Europa;
3. Dacii, Panonienii, Germanii, nu așteptă de cât o căpetenie contra inamicului comun;
4. Spaniolii și Galii, pe care-î amenință încă de apröpe Romani, îl vor urma său cel puțin îl vor îndrepta spre Italia;
5. Italienii urăsc mai mult de cât ori care alt popor pe tiranii lor! dacă ei au luat de cap pe un gladiator, pe Spartac, ei vor urma cu atât mai bucuos pe Mitridat, un descendent al lui Ciru;

6. In fine, Roma nu mai are spre apărare, de cât pe femei și copii, fiind-că legiunile sale sunt în Asia.

MITHRIDATE

Approchez, mes enfants. Enfin l'heure est venue
 Qu'il faut que mon secret éclate à votre vue :
 A mes nobles projets je vois tout conspirer ;
 Il ne me reste plus qu'à vous les déclarer.
 Je suis : ainsi le veut la fortune ennemie.
 Mais vous savez trop bien l'histoire de ma vie
 Pour croire que longtemps, soigneux de me cacher,
 J'attende en ces déserts qu'on me vienne chercher.
 La guerre a ses faveurs, ainsi que ses disgrâces :
 Déjà plus d'une fois, retournant sur mes traces,
 Tandis que l'ennemi, par ma fuit trompé,
 Tenait après son char un vain peuple occupé,
 Et, gravant en airain ses frères avantages,
 De mes Etats conquis enchainait les images,
 Le Bosphore m'a vu, par de nouveaux apprêts,
 Ramener la terreur du fond de ses marais,
 Et chassant les Romains de l'Asie étonnée,
 Renverser en un jour l'ouvrage d'une année.
 D'autres temps, d'autres soins. L'Orient accablé
 Ne peut plus soutenir leur effort redoublé :
 Il voit, plus que jamais, ses campagnes couvertes
 De Romains que la guerre enrichit de nos pertes,
 Des biens des nations ravisseurs altérés,
 Le bruit de nos trésors les a tous attirés :
 Ils y courent en foule ; et, jaloux l'un de l'autre,
 Desertent leur pays pour inonder le nôtre.
 Moi seul je leur résiste : ou lassés, ou soumis,
 Ma funeste amitié pèse à tous mes amis ;
 Chacun à ce fardeau veut dérober sa tête.
 Le grand nom de Pompée assure sa conquête :
 C'est l'effroi de l'Asie ; et, loin de l'y chercher,
 C'est à Rome, mes fils, que je prétends marcher.
 Ce dessein vous surprend ; et vous croyez peut-être
 Que le seul désespoir aujourd'hui le fait naître.
 J'excuse votre erreur ; et, pour être approuvés,
 De semblables projets veulent être achevés.
 Ne vous figurez point que de cette contrée,
 Par d'éternels remparts Rome soit séparée :
 Je sais tous les chemins par où je dois passer ;
 Et si la mort bientôt ne me vient traverser,
 Sans reculer plus loin l'effet de ma parole,
 Je vous rends dans trois mois au pied du Capitole.
 Doutez-vous que l'Euxin ne me porte en deux jours
 Aux lieux où le Danube y vient finir son cours ?
 Que du Scythe avec moi l'alliance jurée
 De l'Europe en ces lieux ne me livre l'entrée ?

Recueilli dans leurs ports, accru de leurs soldats,
 Nous verrons notre camp grossir à chaque pas.
 Daces, Pannoniens, la fière Germanie,
 Tous n'attendent qu'un chef contre la tyrannie.
 Vous avez vu l'Espagne et surtout les Gaulois,
 Contre ces mêmes murs qu'ils ont pris autrefois
 Exciter ma vengeance, et, jusque dans la Grèce,
 Par des ambassadeurs accuser ma paresse.
 Ils savent que, sur eux prêt à se déborder,
 Ce torrent, s'il m'entraîne, ira tout inonder ;
 Et vous les verrez tous, prévenant son ravage,
 Guider dans l'Italie et suivre mon passage.

C'est là qu'en arrivant, plus qu'en tout le chemin,
 Vous trouverez partout l'horreur du nom romain,
 Et la triste Italie, encore toute fumante
 Des feux qu'a rallumés sa liberté mourante.
 Non, princes, ce n'est point au bout de l'univers
 Que Rome fait sentir tout le poids de ses fers :
 Et de près inspirant les haines les plus fortes,
 Tes plus grands ennemis, Rome. sont à tes portes.
 Ah ! s'ils ont pu choisir pour leur libérateur
 Spartacus, un esclave, un vil gladiateur ;
 S'ils suivent au combat des brigands qui les vengent,
 De quelle noble ardeur pensez-vous qu'ils se rangent
 Sous les drapeaux d'un roi longtemps victorieux,
 Qui voit jusqu'à Cyrus remonter ses aïeux ?
 Que dis-je ? En quel état croyez-vous la surprendre ?
 Vide de légions qui la puissent défendre,
 Tandis que tout s'occupe à me persécuter,
 Leurs femmes, leurs enfants, pourront-ils m'arrêter ?
 Marchons, et dans son sein rejetons cette guerre
 Que sa fureur envoie aux deux bouts de la terre.
 Attaquons dans leurs murs ces conquérants si fiers ;
 Qu'ils tremblent à leur tour pour leurs propres foyers
 Annibal l'a prédit, croyons-en ce grand homme :
 Jamais on ne vaincra les Romains que dans Rome.
 Noyons-la dans son sang justement répandu ;
 Brûlons ce Capitole où j'étais attendu ;
 Détruisons ses honneurs, et faisons disparaître
 La honte de cent rois, et la mienne peut-être ;
 Et la flamme à la main, effaçons tous ces noms
 Que Rome y consacrait à d'éternels affronts.

Voilà l'ambition dont mon âme est saisie.
 Ne croyez point qu'éloigné de l'Asie
 J'en laisse les Romains tranquilles possesseurs ;
 Je sais où je lui dois trouver des défenseurs ;
 Je veux que d'ennemis partout enveloppée,
 Rome rappelle en vain le secours de Pompée.
 Le Parthe, des Romains comme moi la terreur,
 Consent de succéder à ma juste fureur ;
 Prêt d'unir avec moi sa haine et sa famille,
 Il me demande un fils pour époux à sa fille.

Cet honneur vous regarde, et j'ai fait choix de vous,
 Pharnace. Allez, soyez ce bienheureux époux.
 Demain, sans différer, je prétends que l'aurore
 Découvre mes vaisseaux déjà loin du Bosphore.
 Vous, que rien n'y retient, partez dès ce moment,
 Et méritez mon choix par votre empressement:
 Achevez cet hymen: et, repassant l'Euphrate,
 Faites voir à l'Asie un autre Mithridate.
 Que nos tyrans communs en pâlisent d'effroi,
 Et que le bruit à Rome en vienne jusqu'à moi.

J. Racine, Mithridate III, sc. 1.

—Agamemnon, după ordinul deilor, se gătesce a sacrifica pe fiică-sa Ifigeniă. Clitemnestra voesce a-l constrânge să se lapede de această înfiorătoare hotărâre, și desvoltă motivele sale în această ordine *omerică*:

1. Este oribil ca un tată să-și sacrifice pe fiica sa înainte de a fi făcut totul spre a o mântui.
2. Póte că s'a interpretat rău oracolul: cerul nu póte voi să lověcă în Clitemnestra inocentă, pentru Elena carea este singura culpabilă.
3. Elena prin conduita sa nerușinosă, nu merită ca Grecia să se înarmeze pentru a o lăa înapoi Asiei.
4. Dar numai din o ambițiune spăimântătoare Agamemnon consimte la acest sacrificiū.
5. În fine Clitemnestra va muri sub loviturile Grecilor mai bine de cât să sufere a-i se răpi fiica sa.

CLYTEMNESTRE

Vous ne démentez point une race funeste;
 Oui, vous êtes le sang d'Atrée et de Thyeste:
 Bourreau de votre fille, il ne vous reste enfin
 Que d'en faire à sa mère un horrible festin.
 Barbare! c'est donc là cet heureux sacrifice
 Que vos soins préparent avec tant d'artifice!
 Quoi! l'horreur de souscrire à cet ordre inhumain
 N'a pas, en le traçant, arrêté votre main!
 Pourquoi feindre à nos yeux une fausse tristesse?
 Pensez-vous par des pleurs prouver votre tendresse?
 Où sont-ils ces combats que vous avez rendus?
 Quels flots de sang pour elle avez-vous répandus?
 Quel débris parlé ici de votre résistance?
 Quel champ couvert de morts me condamne au silence?
 Voilà par quels témoins il fallait me prouver,
 Cruel! que votre amour a voulu la sauver.
 Un oracle fatal ordonne qu'elle expire!
 Un oracle dit-il tout ce qu'il semble dire?

Le ciel, le juste ciel, par le meurtre honoré,
 Du sang de l'innocence est-il donc altéré ?
 Si du crime d'Hélène on punit sa famille.
 Faites chercher à Sparte Hermione, sa fille ;
 Laissez à Ménélas racheter d'un tel prix
 Sa coupable moitié, dont il est trop épris.
 Mais vous, quelles fureurs vous rendent sa victime ?
 Pourquoi vous imposer la peine de son crime ?
 Pourquoi, moi-même enfin me déchirant le flanc,
 Payer sa folle amour du plus pur de mon sang ?
 Que dis-je ? Cet objet de tant de jalousie,
 Cette Hélène, qui trouble et l'Europe et l'Asie,
 Vous semble-t-elle un prix digne de vos exploits ?
 Combien nos fronts pour elle ont-ils rougi de fois !
 Avant qu'un nœud fatal l'unit à votre frère,
 Thésée avait osé l'enlever à son père ;
 Vous savez, et Calchas mille fois vous l'a dit,
 Qu'un hymen clandestin mit ce prince en son lit,
 Et qu'il en eut pour gage une jeune princesse
 Que sa mère a cachée au reste de la Grèce.
 Mais non ; l'amour d'un frère et son honneur blessé
 Sont les moindres des soins dont vous êtes pressé :
 Cette soif de régner, que rien ne peut éteindre,
 L'orgueil de voir vingt rois vous servir et vous craindre,
 Tous les droits de l'empire en vos mains confiés,
 Cruel ! c'est à ces dieux que vous sacrifiez :
 Et, loin de repousser le coup qu'on vous prépare,
 Vous voulez vous en faire un mérite barbare
 Trop jaloux d'un pouvoir qu'on peut vous envier,
 De votre propre sang vous courez le payer ;
 Et voulez, par ce prix, épouvanter l'audace
 De quiconque vous peut disputer votre place.
 Est-ce donc être père ? Ah ! toute ma raison
 Cède à la cruauté de cette trahison.
 Un prêtre, environné d'une foule cruelle,
 Portera sur ma fille une main criminelle,
 Déchirera son sein, et, d'un œil curieux,
 Dans son cœur palpitant consultera les dieux !
 Et moi, qui l'amenai triomphante, adorée,
 Je m'en retournerai seule et désespérée !
 Je verrai les chemins encor tout parfumés
 Des fleurs dont sous ses pas on les avait semés !
 Non, je ne l'aurai point amenée au supplice,
 Ou vous ferez aux Grecs un double sacrifice,
 Ni crainte ni respect ne m'en peut détacher :
 De mes bras tout sanglants il faudra l'arracher,
 Aussi barbare époux qu'impitoyable père
 Venez, si vous l'osez, la ravir à sa mère.
 Et vous, rentrez, ma fille, et du moins à mes lois
 Obéissez encor pour la dernière fois.

Amplificațiunea (p. 82)

Pe lângă alte probe, care demonstrează că Milone era departe de a fi avut scopul să ucidă pe Clodiu, oratorul roman mai adăogă una, trasă din o circumstanță de timp; și se întreabă dacă este de crezut că «mai în ajunul alegerilor publice, Milone, care solicita consulatul, să fi fost atât de imprudent pentru a-și înstreina toate spiritele, printr'un atât de laș asasinat: *Praesertim, iudices, quum honoris amplissimi contentio et dies comitiorum subesset* (pro Milone c. 16). Apoi, nemulțumindu-se numai de a releva această împrejurare, el o amplifică arătând (*pen-
tru ce și cum*) că cineve este, în asemenea împrejurare, foarte circumspect și atentiv întru a-și dobândi bunele grații și sufragiele cetățenilor.

«Eü sciü, dișe Cicerone, pënă unde merge timidi-
«tatea celor cari ambiționează la funcțiunile publice,
«și ce viue nelinisce aduce dorul de consulat; ne te-
«mem nu numai de muștrările publice, ci chiar cu-
«getele cele mai ascunse, svonul, vorbele false, o în-
«chipuire, un lucru de nimic, totul ne înspăimântă:
«am voi să citim în fața și în ochii tuturor. Nimic
«nu este, în adevăr, atât de delicat, așa de fraged,
«așa de nesigur sau schimbător, de cât bună-voința
«cetățenilor, către ori-care solicită demnități publice;
«căci, nemulțămii de a se irita pentru cea mai mică
«greșelă a candidaților, ei chiar adeseori se desgust
«și pentru faptele cele mai frumoșe :

Quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio, quantaque et quam sollicita cupiditas consulatus) omnia, non modo quae reprehendi palam, sed etiam quae obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam falsam, fictam, levem, perhorrescimus; ora omnium a quae oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile aut flexibile, quam voluntas erga nos sensusque civium, qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis saepe fastidiunt (*pro Milone, c. 16*).

Apoi încheiă acest frumos raționament într'un mod încă și mai viu, întrebând «dacă este de crezut că «Milone, ocupat de mult timp numai cu așteptarea «acestei dișe mari, ar fi cutezat să se presinte în-

«intea acelei adunări auguste a poporului, cu mâinele
 «încă fumegânde de sângele lui Clodiū și purtând pe
 «fruntea sa semnul crimei sale. Nu adaugē el, o a-
 «semenea cutezanță nu este de cređut din partea lui
 «Milone; dar, cum să nu i se atribue acēsta lui Clo-
 «diū, care, dacā ar fi vęđut murind pe Milone, s'ar
 «fi cređut sigur de a domni?

Hunc diem igitur Campi speratum atque exoptatum sibi pro-
 ponens Milo, cruentis manibus scelus et facinus prae se ferens et
 confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? Quam
 hoc non credibile in hoc! quam idem in Clodio non dubitan-
 dum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret! (*Pro Mi-
 lone*, c. 16).

*

Discursul pe care Titu-Liviu îl pune în gura
 lui Pacuviū către fiul seū, aplicā tōte preceptele
 însemnate atāt în privința Inventiunei cât și a
 Dispozițiunei, dar mai ales regulele Confirma-
 tiunei:

Capua, prin intrigile lui Pacuviū, și cu tōtā o-
 punerea lui Magius, care ținea cu Romanii, se dedese
 lui Anibal, care în curând și întră într'ēnsa. Doui frați,
 cari erau dintre cei mai considerați ai cetății, prepa-
 rase lui Anibal un ospet maret. Jubellius Taurea
 și Pacuvius Calavius, singuri dintre toți cetățenii Ca-
 puei, fură admiși la acest prând; iar cel din urmă
 obținu cu multă greutate aceiași grațiā și pentru fiul
 seū Perola. După ospet Perola conduse pe Pacuviū
 într'un loc retras; și acolo, arătându-i spada ce o
 avea ascunsă sub haină, îi declară planul ce 'și fă-
 cuse de a ucide pe Anibal. Pacuviū, cu totul eșit
 din minți, încercă de a întorce pe fiul seū de la o a-
 tāt de funestă întreprindere.

Prima datoriā a lui Titu-Liviu, făcend să vorbescā
 Pacuviū, era de a închipui nisce motive capabile
 de a atinge și a îndupleca pe fiul seū. Ast-fel s'au
 și presintat spiritului său trei motive: unul tras din
 pericolul în care Perola se espunea, atacând pe Ani-
 bal în mijlocul pāzitorilor seī; al douilea privia pe
 tatāl, care este decis a se pune între Anibal și fiul
 său: cel de al treilea se rapōrtā la cea ce religia

are ca mai sacru : credința tratatelor, ospitalitatea recunoștința. Iată *Invențiunea*. După ce a făcut alegerea probelor, trebuia să le dea o ordine potrivită, și într'o compunere așa de scurtă cum trebuia să fiă această. ordinea cerea ca probele să meargă crescând și ca cele mai tari să fiă la urmă. Această operațiune va constitui *Dispozițiunea*. Mijlocele aflate și rânduite, nu mai rămâne de cât de a le prezenta cu putere și căldură ; cea-ce este datoria *Elocuțiunei*.

Iată acum cum Tifu-Liviu a tratat fiă-care parte.

Introducerea, care ține loc de exordiu, este scurtă, dar viuă și atingătoare :

Per ego te, fili, quæcumque jura liberos jungunt parentibus, precor quæroque, ne ante oculos patris facere et pati omnia infanda velis.

«O fiul meu, in numele tuturor drepturilor cari leagă pe copii de părinții lor, te rog și te conjur, să nu umbli a comite o crimă înaintea ochilor părintelui tău, o crimă care va căde asupra capului tău!»

- 1-ul motiv tras din religia. El se subdivide în alte trei care sunt arătate în trecut, dar într'un mod foarte elocuent, fără ca să fi lăsat afară vre-o împrejurare, vre-un cuvânt care să nu arête : 1 credința tratatelor confirmată prin jurământ și sacrificie ; 2 drepturile sacre ale ospitalității ; 3 autoritatea unui părinte asupra fiului său :

Pauca horæ sunt, intra quas, jurantes per quidquid deorum est, dextræ dextras jungentes fidem obstrinximus : ut sacratas fide manus, digressi a colloquio, extemplo in eum armemus? Surgis ab hospitali mensi, ad quam tertius Campanorum adhibitus es ab Annibale, ut eam ipsam mensam cruentes hospitis sanguine? Annibalem pater filio meo potui placare, filium Annibali non possum!

«Nu este de cât un minut de când ne legarăm prin jurămintele cele mai sfinte de când, dând mână cu mână, legarăm amiciția cu Anibal ; și, acea mână sacrilege, abia după șevărșirea jurământului, o vom arma contra lui ? Te ridică de la o masă straină, la care el te a primit să stai alături cu cei doi singuri Campanieni admiși, și tu vrei a stropi această masă sacră cu sângele ospătorului tău ? Rugăciunile mele de părinte au obținut de la Anibal iertarea fiului meu, fiul meu mi refuză iertarea lui Anibal!»

II-lea motiv, tras din pericolul la care Perola se expune :

Sed sit nihil sancti, non fides, non religio, non pietas; audeatur infanda, și non perniciem nobis cum scelere ferunt.

Unus aggressurus es Anibalem? Quid illa turba tot liberorum servorumque? quid in-unum intenti omnium oculi? quid tot dextrae? torpescent in amentia illa? Vultum ipsius Anibalis, quem armati exercitus sustinere nequeunt, quem horret populus romanus, tu sustinebis?

«Dar să nu respectăm nimic, nici buna credință, nici religiunea, nici amorul filial; să cutezăm și ce nu ni se cuvine, dacă crima nu aduce cu sine și pedepsirea noastră. Singur, ai de gînd să atacî pe Anibal! Dar acea mulțime de ómenî liberi și selavi? Dar privirile tuturor ațintite asupra lui singur? Dar acele brațe gata să'l apere? nebunia ta le vor amorți? Dar însăși privirea lui Anibal, acea căntătură care pune pe fugă oștile înarmate, care îngrozesc pe poporul roman tu o veî putea infrunta?»

III-lea motiv: Tătăl său, pe care el va trebui să-l străpungă, înainte de a ajunge la Anibal:

Et, alia auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Anibalis, sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi transfigendusque est.

«Dar, chiar dacă i-ar lipsi alte ajutoare, ai îndrăzni să mă lovesci pe mine însumi, când mă voi pune în tine și corpul lui Anibal? Da, iată pe unde veî avea să treci pînă să ajungi a densus!»

Pacuvius termină, în fine, prin o scurtă rugăciune, care în gura unui părinte, sunt mai tari de cîtă oricare motive: și elocința triumfă: *Lacrimantem inde juvenem cernes medium complectitur, atque osculo haerens, non ante precibus abstitit, quam pervicit ut gladium poneret, fidemque daret nihil facturum tale.*

(T.-Liviu XXIII, 9).

Respingerea (p. 85)

Demostene, în discursul său pentru corónă, respinge acușățiunile rivalului său Eschine,—de a fi fost singurul vinovat în răsboiul cu Flip,—în modul următor:

Οὐ τοίνον οὐδὲ τὴν ἤτταν αὐτῆν (εἰ ταύτη γαυριάς, ἐφ' ἣ στένειν σε, ω κατάρατε, προσήκον) ἐν οὐδενὶ τῶν παρ' ἐμοὶ γεγονυῖαν εὐρήσετε τῆ πόλει. Οὕτως δὲ λογίσεσθε· οὐδαμῶς πώποτε. ὅποι πρεσβευτῆς ἐξεπέμφθη ὑφ' ὑμῶν ἐγὼ ἤττηθεις ἀπὸ τῶν παρὰ Φιλίππου πρέσβων, οὐκ ἐκ Θεταλίας, οὐκ ἐξ Ἀμβρακίας, οὐκ ἐξ Ἰλλυριῶν, οὐκ παρὰ τῶν Θρακῶν βασι-

λέων, οὐκ ἐκ Βουζαντίου, οὐκ ἄλλοθεν οὐθαμόθεν οὐ τὰ τελευταῖα πρώην ἐκ Θηβῶν· ἀλλ' ἐν οἷς κρατηθεῖεν οἱ πρέσβεις αὐτοῦ τῷ λόγῳ, ταῦτα τοῖς ὄπλοις ἐπιῶν κατεστρέφετο. Ταῦτ' οὖν ἀπαιτεῖς παρ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ αἰσλόνῃ τὸν αὐτὸν εἰς τε μαλακίαν σκώπτων, καὶ τῆς Φιλίππου θυνάμειος ἀξίων, ἕνα ὄντα, κρεῖττω γενέσθαι, καὶ ταῦτα τοῖς λόγοις; Τίνας γάρ ἄλλου κύριος ἦν ἐγὼ; οὐ γὰρ τῆς γε ἐκάστου φυλῆς, οὐδὲ τῆς τύλης τῶν παραταξαμένων, οὐδὲ τῆς στρατηγίας, ἣς ἐμὲ ἀπαιτεῖς εὐθύναι· οὕτω σκαῖος εἶ. Ἀλλὰ μὲν, ἂν γ' ἂν ὁ ῥήτωρ ὑπεύθυνος εἴη, πᾶσαν ἐξέτασιν λάμβανε· οὐ παρατοῦμαι. Τίνα οὖν ἔστι ταῦτα; ἰδεῖν τὰ πράγματα ἀρλόμενα, καὶ προαισθῆσθαι, καὶ προειπεῖν τοῖς ἄλλοις· ταῦτα πέπρακτά μοι· καὶ ἔτι τὰς ἐκασταχοῦ βραδυτῆτας, ἄκνους, ἀρνοίας, φιλονεικίας, ἅ πολιτικά ταῖς πόλεσι πρόςεστιν ἀπάσαις καὶ ἀναγκαῖα ἀμαρτήματα, ταῦτα ὡς εἰς ἐλάχιστον συστῆλαι καὶ τούναντίον εἰς ὁμόνοιαν καὶ φιλίαν, καὶ τοῦ τὰ δέοντα ποιεῖν ὁρμὴν προτρέψαι· καὶ ταῦτά μοι πάντα μοι πάντα πεποιήται, καὶ οὐδεὶς μήποτε ἀνθρώπων εὔροι τὸ κατ' ἐμὲ οὐδὲν ἔλλειφθῆν. Εἰ τοίνυν τις ὄντινοῦν ἔροιτο, τίσι τὰ πλεῖστα Φίλιππος, ἂν κατέπραξε, δωκῆσατο, πάντες ἂν εἴποιεν, τῷ στρατοπέδῳ, καὶ τῷ διδόναι καὶ τῷ διαφθεῖρειν τοὺς ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Οὐκοῦν, τῶν μὲν δυναμείων οὔτε χόριος οὐθ' ἡγεμὼν ἦν ἐγὼ· Ὡστε οὐδὲ ὁ λόγος τῶν κατὰ ταῦτα παραλθέντων πρὸς ἐμὲ. Καὶ μὲν, τῷ γε μὴ διαφθαρῆναι λήρησιν, κερράτηκα Φιλίππου· ὡςπερ γὰρ ὁ ἄνοῦμενος νενίκηκε τὸν λαβόντα, ἐὰν κρήται, οὕτως ὁ μὴ λαβὼν μηδὲ διαφθαρεῖς, νενίκηκε τὸν ἄνοῦμενον ὥστε ἀήττητος ἦ πόλις τὸ κατ' ἐμέ.

Apărarea țeranului de Chichindel:

«Cât de lesne ar putea boerii cei mari pentru bună-tatea lor a se asemăna fericirei cei D-Țeesci, numai de ar fi cu cumpăt în răsipiturile și netrebuin-ciósele cheltueli ale lor. Ei ar fi de o mie de ori mai norociți, numele le-ar fi bine-cuvântat pre pământ și ar eși cu bucuriă și cu cuget curat din lumea acésta. Este drept ca să se prăpădescă o miă de familie fără de răutate, pentru a putea mai bine gră-mădi într'o sută de foli a celor fără de lucru și nemul-țămitori? Ci așa poftesce obiceiul, și așa moda! Boie-rii cei mari trebuia cu cinste și cu mărime să trăescă! Nră acésta nu póte fără risipituri să se facă, și de unde s'ar risipi de s'ar storce și suga măduva din ósele bieților supuși și lucrători de pământ sătenii? Vedem că cumpărătorii de domenii, își pun capul după sate romănesci, érá de altele se feresc, căci altele nu așa lesne se lasă a se supune, și apoi *tot strigă*

asupra romanului că e leneș și sărac. Trebuie să fie leneș fiind obosit de atâta lucru care la domnul pământesc aŭ lucrat, și așa pre sēma lui puțin luând, trebuie să fie sărac. Așa și cu cătănilile, dic, că romanul fuge de starea ostășescă; fuge, veđi bine, că nimenia nu l'a învățat să scie bine prețui binele patriei sale, însă tot sunt la oște mai mulți români, și sunt bune și alese catane, aŭ credință către împăratul sēu. Prea Înălțate D-șeule! Cunósce-vor vre odată și boerii cei mari? Când vor privi ei spre pruncii cei goli și flămândi ai iubitorului și ostenitorului lucrătorii de pământ, cu această de bun neam simțire: acestora e trupul ca și al meŭ! aŭ suflet cuvântător asemenea ca și eŭ, simțesc binele și rēul care li se face!«

(*Fabule* p. 378.)

*Lupta pentru unitatea națională este o
datoriă pentru Români:*

După ce Michaiŭ scăpase de Turci, pe care-i bătuse în mai multe rēnduri, și dorind a pune mâna pe Transilvania, spre a realiza *unitatea națională*, se prepară de rēșboi contra lui Sigismund și a cardinalului Andrei. Unora din boerii țerei, și cu dēnșii și Dómna Stanca, soția lui Michai «li se părea că e nedrept lucru a purta rēșboiul în Ardél.»

N. Bălcescu ¹⁾ – arētând că Dómna Stanca, spre a-l face să renunțe la acest proiect «ŭ aduse «aminte azilul ce le dăduse Ardélul, atuncī când «eraŭ amēndouī pribegī, prigonīți de tiranul A-«lexandru, ajutorul ce-i dedese prințul Sigismund «spre a mântui țara de năvălirea lui Sinan Pașa, «și il jură pre Dumneđeŭ, pre sântul Michail și «pre sântul Nicolae, patronii casei lor, d'a nu

1) In a sa *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Vitēzul*, c. IV, p. 341.

«purta războiului într-o țară de la care primise
 «numai bine, spre a nu trage asupra și osânda
 «nemulțumitorilor»¹⁾ — după ce mărturisește că
 «infocatele și elocventele ei cuvinte, precum
 și lacrimile ei fură zadarnice» și că «ele nu pu-
 tură clăti hotărârea soțului său,» face însuși o
 respingere a tuturor probelor invocate, una câte
 una, și ajunge a demonstra că era și un drept
 și o datorie pentru Michai de a întreprinde acest
 război — prin următoarele cuvinte :

«Și ore s'ar fi căzut ca el (Michai) tocmai acum,
 dice distinsul nostru istoric, în minutul d'a o îndeplini,
 să se lase de o idee care de multă vreme frământa
 inima sa? În ce ore se arăta nemulțumitor? Dacă
 Sigismund Batori l'a ajutat într-o ceva prin creditul
 său, spre a căpăta domnia, el nu 'i-a răsplătit însutit,
 această mică facere de bine, prin câte folose biruin-
 țele sale adusesse Ardélului și sporise gloria lui Si-
 gismund? Trebuia ore să uite la câte umilințe supu-
 sese Sigismund pe Michai și patria lui? Trebuia să
 uite că pata rușinosului tractat de la 1595 nu era
 stersă? Dacă Sigismund a venit să-l ajute împotriva
 lui Sinan, nu era ore spre a se ajuta pe sineși și
 Ardélul, care era de o potrivă amenințat? Atâta nu-
 mai că, în loc să aștepte pe Turci în Ardél, veni să 'i
 întâmpine în țara Românească și ferise prin acesta
 Ardélul de pustiirile războiului! Apoi, chiar de ar fi
 avut Michai și Românii datoria de a fi recunoscători
 lui Sigismund, acesta mai cârmuia el ore Ardélul?

1) Această scurtă schiță a unui discurs inspirat de nisece sen-
 timente nobile, procură încă un model de așezarea gradată a
 probelor în confirmare: 1) sentimentul recunoștinței pentru
 azilul ce familia lui Michai primise în Ardél; 2) resplata ce
 Michai datora lui Sigismund pentru că-l ajutase a deveni domn;
 3) amicitia ce era dator lui Sigismund ca aliat al său contra
 Turcilor: toate aceste unite cu elocventele cuvinte din urmă
 ale perorațiunii și cu lacrimile ce însoțiră tot discursul, trebuiau
 să înduplece ori ce inimă, dacă ar fi fost mai puțin plină de
 ambițiunea gloriei militare și de iubirea patriei, de cât inima lui
 Michai.

Nu 'l lăsase pentru peirea lui Michai în mâinile cardinalului? Acesta apoi nu era vedit de duşman al nostru? Trebuia ore să 'i lase timp a ne isbi și a ne pune în stare d'a nu 'i putea sta împotriva? Și chiar de ar fi tost alt-fel purtarea cardinalului, chiar de ar fi avut Michai datoria să se arate recunoscător către densusul, apoi recunoștința personală a unui domn pôte ore să stingă dreptul și datoria unei nații? Putea el să se lepede de cauza națiunei pe care se făgăduise a o ajuta? Ardélul, a cărui glótă de populația sunt Români, nu este el o țară românească? Trebuie ore a mai lăsa în stăpânirea Ungurilor totă acéstă țară, care, de pe dreptul ómenilor, este a Românilor? Mai ales când chiar și populațiile de alt sânge îl chemaũ?

«Ce! fiind-că ne tragem din acel popor, stăpân al lumii, care intemeiă cea mai minunată și mai colosală unitate cunoscută în istoria omenirei, fi-vom noi osândiți a trăi alături frate cu frate, în veci strein unul de altul? Suntem noi osândiți a ispăși mărirea strămoșilor noștri și jugul sub care ei plecară lumea, trăind vecinic isolați unul de altul, sub un deosebit jug barbar?*) Dumne-deu nu ne-a dat și nouă ore același drept ca celor-l'alte nații și aceeași datoriă, o anume misiă a îndeplini în omenire? Dar întreprinderea e grea, de a crea unitatea națională; ea va ațata mulți dușmani asupra-ne și curënd saũ mai târziu va veni o di fatală, precum venise lui Mircea, lui Ștefan cel Mare și lui Petru Rareș. Ce! pentru că o datoriă, o datoriă națională, o datoriă de viață și de mórte e anevoiósă, suntem ore în drept a ne apăra de densa? Se pôte ore nasce ceva în lume fără jertfe și dureri? Éroul va cădea într'adevăr sub acéstă grea sarcină. El va adaoge un nume glorios mai mult în șirul martirilor unității naționale; dar silințele lui, sângele său vërsat, până și greșelile lui vor lumina calea generațiilor viitoare și o di va veni cât de târziu, când ursitele gloriose ce el a visat pentru nația, până în sfërșit se vor îndeplini.»

* Aceste rënduri le scriea Bălcescu în urma revoluțiunei de la 1848, sub impresia relelor rezultate ale acestui eveniment asupra Românilor din totă Dacia.

Respingerea sofismatică (pag. 85)

Iepurărie ¹⁾

Se argumentează refuzul de a cere reparațiunea unei insulte prin *duel*:

— Și când vă bateți?

— Să ne batem! Tu quoque, Brute! D-ta pe care te socotem mai cu minte de cât alții, mă îndemnă să mă bat cu un obraznic pentru că mi-a dis mișel și mi-a dat o palmă? Dar ași dori să mă înveți D-ta cum se pò'e feri cine-va de brutalitatea unui grosoman? Eū m'am adăpat cu sfintele precepte a lui *Rousseau*, și desprețuesc injuria; apoi n'am fost destul de maltratată de limba și de mâna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă expun și țintei pistolului său? căci de și mă supăra că mi-a dis mișel, dar m'ar supăra mult mai rău de mi-ar dice răposat; dacă ași fi pironit într'un sicriu, de ar putea să se laude în gura mare că m'a trimis *ad pares*. Mai bine să fiū de față ca să-i arēt că nici vreaū să-l sciū. Să dicem că l'oī omorī. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sunt născut vĕrsător de sĕnge? Și apoi ómenii or să dică ca l'am gonit din lume pentru că mă temem să fiū cu dĕnsul în ea. Se laudă D-lui că nu se teme de mórte. De vrea ca să'l credem, omóre-se singur, nimeni nu-l oprește, și îi făgăduesc că șĕșe-zeci de anī voi întreba pe toți învĕțații și cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de'mi vor dice că a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voi sirgui până la sfârșitul vieții mele să mă pocăesc de ceea ce d-ta numesci poltronerie și prĕ care eu o numesc bărbăție; căci, s'o sciī d-ta, e bărbăție și curagiū a înfrunța cine-va valurile lumii mincinoșe, și a voi să trăiască cât de mult în astă vale a plângerei! Fanfaronul acesta pòte și-a urit dilele; pòte nu vrea să mai vadă sórele faptele lui. Fricosul: eū care-mi închipuesc cât e de întunerice în

1) Din «Scrierile lui C. Negruzzi» t. 1 p. 210.

mormânt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în flórea vârstei, când am încă o grămadă de trebî în viață, pentru o ticălosă palmă care putem să 'i o dau eu cum mî-a dat-o el? Să nu-î trecă prin gând! Și apoi ce mare trebă a omori un om? câte-va grăunțe de șoricésă face cât și plumbul lui. Nu scie nătărăul că un purice viu, face mai mult de cât Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav: canibalul acesta care vré sânge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăesc ca să-î arăt cât îl desprețuesc, de vreme ce n'am gând să mă bat cu el?»

Perorațiunea (commiseratio p. 92)

Cicerone, voin să apere pe Milone—și neputînd a atinge inimile judecătorilor prin descrierea durerei acusatului, care păstra o atitudine demnă și fără semne de întristare, părînd ast-fel a sfida sentința judecătorilor—și 'iea asupra-și rolul de rugător, pe care Milone 'l desprețuia; și, conservînd lui Milone tótă mândria caracterului său, îi pune în gură cuvintele cele mai duióse și atingătoare, cea ce face din această perorațiune un capod'operă de iscusință și de spirit, pe cât și de elocință și de patetic.

Pedépsa ce amenința pe Milone, și de la care apărătorul său nu-l putu scăpa, era exiliul. Iată cum Cicerone îl face să vorbescă:

Valeant, inquit, cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati! stet hæc urbs praeclara, mihiqve patria carissima, quoquo modo merita de me erit! tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur! Ego cedam atque abibo: si mihi republica bona frui non licuerit, at carebo mala: et quam primum tetigero bene moratam et liberam civitatem, in eâ conquiescam,

«Fiă sănătoși, dise el, concetățeniî mei, fiă sănătoși; trăiescă nesupărați, fiă ei infloritori, fiă fericiți! remănă gloriósă această cetate, această patriă atât de scumpă mie, ori-care ar fi purtarea ei către mine? Bucură-se în pace, concetățeniî mei, de re-

publică, și fără mine; de și mie nu mi-e permis de a mă bucura împreună cu ei, cu toate că republica este opera mea! Eu mă retrag și plec d'aici: dacă nu mi-este iertat a mă împărtași de fericirea republicei, cel puțin să nu fiu față la nefericirile ei; și în prima cetate, în care voiți afla moravuri bune și libertate, în acea mă voiți opri».

(G).

Maî încolo Cicerone face pe Milone să-î vorbescă lui însuși, punându-î înainte serviciile ce el adusese patriei, desonorea ce condamnarea sa ar aduce familiei, plângerile copiilor săi, consternațiunea amicilor, etc.:

Ego quum te patriæ reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum?... Ubi tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox et defensio? Mihine ea soli, qui pro te toties mortî me obtuli, nihil potest optulari?

«Cum! dise acusatul amicului său, când eu te inapoiam republicei, o Tuliū, ași fi crezut că va trebui să nu mai fiă un loc și pentru mine în patriă!... Unde-ți este, amicul meu, vocea și sprijinul care fu de ajutor la atăția alții? Și numai mie care am înfruntat de atâtea ori mórtea pentru tine, nu'm poté nimic folosi?

Și apoi, întorcându-se către judecătorî, le ȃice:

Nec vero hæc, iudices, ut ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis;

«Dar acestea nu le spune, o judecătorî, ca mine acum, plângend, ci cu același aer cu care-l vedeți că stă înaintea vóstră.

(Prin acest amestec de mândriă și de durere, Cicerone reușese a atrage, pentru amicul său, atât interesul pentru admirațiunea virtuței sale, cât și mila pentru nenorocirea sa).

În fine Cicerone își ia asupra-și tótă întristarea și durerea nenorocirei lui Milone, pentru a mișca pe judecătorî de sórta lui și a le atrage îndurarea, pe care în urmă avé s'o trecă amicului său:

O me miserum! o me infelicem! revocare tu me in patriam Milo, potuisti per hos; ego te in patria per eosdem retinere non potero? Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Quinte frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? At in qua causa non potuisse? Quæ est grata gentibus. A quibus non potuisse! Ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquiescunt. Quo deprecante? Me. Quodnam ego, concepî tantum see

Ius? aut quod in me tantum facinus admisi, iudices, quum illa iudicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli extinxi? Omnes in me meosque redundant ex fonte illo dolores. Quid me reducem esse voluistis? An ut, inspectante me, expellerentur ii, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro vos pati mihi acerbiorum redditum esse, quam fuerit ille ipse discessus: nam qui possum putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum?

(*Pro Milone*, c. 34-37)

«Ticalosul de mine! dișe el, nenorocitul de mine! Cu ajutorul acestor judecători Milone, putuși a mă readuce în patriă și eu tot cu ajutorul lor nu te voi putea reține? Ce voi răspunde copiilor mei, cari te consideră ca pe al doilea tată al lor? Ce ție, o frate Quintu., care astăzi lipsesci, tovarășul meu în acele timpuri de restriște? Spune-mi ție că nu am putut dobândi salvarea lui Milone de la aceia chiar, cu ajutorul cărora l'oi dobândi pe a noastră? Și în ce cauză? Într'una n care totă lumea este pentru noi. Și de la cine n'am putut dobândi acesta? De la aceia chiar, care mai ales au profitat de mărtașia lui Clodiu. Prin care rugăciuni? Prin ale mele insumi? Ce crimă groznică am conceput, sau de ce nelegiuire m'am făcut eu culpabil, o judecători, fiindcă am presimțit comploturile urzite contra statului, fiindcă le-am pătruns, descoperit, nimic? Din acea sorginte decurg asupra-mi și asupra alor mei, toate relele care ne înconjoară. Pentru ce ați dorit reînțorcerea mea? Oare pentru ca să văd alungându-se aceia prin care fusesem readus? Nu îngăduiți, vă conjur, ca reînțorcerea să fie mai amară pentru mine de cum a fost însuși exilul meu căci cum m'ași pute crede restabilit, dacă acei de care am fost restabilit sunt smulși din brațele mele?»

(G.)

Dacă reamintim că Cicerone, care pleda, era egalul presidentului tribunalului, fost consul ca și dânsul și superior în rang multora dintre judecători, ne putem face o idee și mai bună de efectul ce a trebuit să aibă asupra acestui tribunal, tabloul elocinței al durerilor sale.

*Perorațiunea discursului lui Bossuet la
mărtașia prințului de Condé:*

«Venez, peuples, venez maintenant! mais venez plutôt, princes et seigneurs; et vous qui jugez la terre, et vous qui ouvrez aux hommes les portes du ciel; et vous, plus que tous les autres, princes et princesses, nobles rejetez de tant de rois, lumières de la France, mais aujourd'hui obscurcies et couvertes de votre douleur comme d'un nuage; venez voir le peu qui nous reste d'une si auguste naissance, de tant

de grandeur, de tant de gloire. Jetez les yeux de toutes part : voilà tout ce qu'a pu faire la magnificence et la piété pour honorer un héros ; des titres, des inscriptions, vaines marques de ce qui n'est plus ; des figures qui semblent pleurer autour d'un tombeau, et des fragiles images d'une douleur que le temps emporte avec tout le reste ; des colonnes qui semblent vouloir porter jusqu'au ciel le magnifique témoignage de notre néant : et enfin rien ne manque dans tous ces honneurs, que celui à qui on les rend. Pleurez donc sur ces faibles restes de la vie humaine, pleurez sur cette triste immortalité que nous donnons aux héros. Mais approchez en particulier, ô vous qui courez avec tant d'ardeur dans la carrière de la gloire, âmes guerrières et intrépides. Quel autre fut plus digne de vous commander ? mais dans quel autre avez-vous trouvé le commandement plus honnête ? Pleurez donc ce grand capitaine, et dites en gémissant : Voilà celui qui nous menait dans les hasards ; sous lui se sont formés tant de renommés capitaines, que ses exemples ont élevés aux premiers honneurs de la guerre : son ombre eût pu encore gagner des batailles ; et voilà que, dans son silence, son nom même nous anime, et il nous avertit que pour trouver à la mort quelque reste de nos travaux, et n'arriver pas sans ressource à notre éternelle demeure, avec le roi de la terre il faut encore servir le roi du ciel. Servez donc ce roi immortel et si plein de miséricorde, qui vous comptera un soupir et un verre d'eau donné en son nom plus que tous les autres ne feront jamais tout votre sang répandu ; et comencez à compter le temps de vos utiles services du jour que vous vous serez donnés à un maître si bienfaisant. Et vous, ne viendrez-vous pas à ce triste monument, vous, dis-je, qu'il a bien voulu mettre au rang de ses amis ? Tous ensemble, en quelque degré de sa confiance qu'il vous ait reçus, environnez ce tombeau ; versez des larmes avec des prières ; et, admirant dans un si grand prince une amitié si commode et un commerce si doux, conservez le souvenir d'un héros dont la bonté avait égalé le courage. Ainsi puisse-t-il toujours vous être

un cher entretien ; ainsi puissiez-vous profiter de ses vertus : et que sa mort, que vous déplorez, vous serve à la fois de consolation et d'exemple. Pour moi, s'il m'est permis après tous les autres de venir rendre les derniers devoirs à ce tombeau, ô prince, le digne sujet de nos louanges et de nos regrets, vous vivrez éternellement dans ma mémoire : votre image y sera tracée, non point avec cette audace qui promettait la victoire ; non, je ne veux rien voir en vous de ce que la mort y efface. Vous aurez dans cette image des traits immortels : je vous y verrai tel que vous étiez à ce dernier jour sous la main de Dieu, lorsque sa gloire sembla commencer à vous apparaître. C'est là que je vous verrai plus triomphant qu'à Fribourg et à Rocroi ; et ravi d'un si beau triomphe, je dirai en action de grâces ces belles paroles du bien aimé disciple : *Et hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra* : « La véritable victoire, celle qui met sous nos pieds le monde entier, c'est notre foi. « Jouissez, prince, de cette victoire ; jouissez-en éternellement par l'immortelle vertu de ce sacrifice. Agréez ces derniers efforts d'une voix qui vous fut connue. Vous mettrez fin à tous ces discours. Au lieu de déplorer, la mort des autres, grand prince dorénavant je veux apprendre de vous à rendre la mienne sainte ; heureux si, averti par ces cheveux blancs du compte que je dois rendre de mon administration, je réserve au troupeau que je dois nourrir de la parole de vie les restes d'une voix qui tombe et d'une ardeur qui s'éteint.

(Oraisons funèbres)

Planul discursului

Cuvântul lui Massillon *asupra adevărului religioasă*, ne dă exemplul unui plan regulat (pag. 94):

EXORDIUL

Cu toate probele cele solide și strălucite care stabilesc adevărul religioasă, sunt omeni cari nu vor să-l recunoască.

PROPOZIȚIUNEA

Să le probăm că adevărul religioasă e necontestabil.

DIVISIUNEA

Acest adevăr se rezimă pe trei caractere mari, care deosebesc de minune religiunea creștină: 1^a ea este raționabilă, 2° este glorioasă, 3 este necesară.

CONFIRMAȚIUNEA

Partea I

Religiunea creștină este raționabilă.

Subdivisiunea

Pentru că ea se reazămă 1^a pe autoritatea cea mai mare, cea mai respectabilă și mai bine stabilită care se află pe pământ; 2° pe idei care singure sunt demne de Dumnezeu și de om, singure conforme cu principiile dreptății, onestității, societății și conștiinței; 3° pe motivele cele mai triumfătoare, cele mai proprii de a subjuga spiritele cele mai necredincioase.

1-l membru al subdivisiunii: Religiunea creștină are în parte sa vechimea, perpetuitatea și uniformitatea, adică, așa de veche ca lumea, ea s'a păstrat până în zilele noastre fără alterațiune, dar dintre toate religiunile singur numai ea are acest avantaj.

2-lea membru: 1° Numai religiunea creștină ne dă ideile cele demne despre Dumnezeu, 2° ea pune pe om în locul său cel adevărat, făcându-l să cunoască și natura și menirea sa, 3° ea regulază mai bine de cât ori și care altă doctrină, datorințele sale în privința celor alți oameni.

3-lea membru: Motivele de supunere și de credință ce ea ne înfațișează se rezimă: 1° pe profeții necontestabile, 2° pe minuni, pe fapte strălucite și publice, 3° pe mărturia și credința universului întreg.

Concluziunea I părți: Așa dar religiunea creștină este raționabilă.

Partea II-a

Religiunea creștină este glorioasă.

Subdivisiunea

1° Din partea promisiunilor ce face pentru viitor, 2° din partea situațiunii în care ea pune pe cel credincios în prezent 3° din partea modelurilor celor mari pe care i le propune de imitat.

1-l membru al subdivisiunii: Desvoltarea acestor promisiuni care învață pe om că origina sa este divină și speranțele sale eterne. Viitorul său e plin de glorie.

2-l a membru: Descrierea mării și a înălțării creștinului în toate împrejurările vieții. Nimic nu este mai glorios de cât dânsul, fiă înaintea lui Dumnezeu, fiă înaintea oamenilor.

3-le membru: Virtuțile cele înalte ale tuturor eroilor creștini.

de la Avel pînă în zilele noastre, sunt propuse spre a se imita de credincios. Ce carieră mai glorioasă pôte fi deschisă înaintea lui.

Concluziunea părții a II-a: Așa dar religiunea creștină este glorioasă.

Partea a III-a

Religiunea creștină este necesară.

Subdivisiunea

1° Pentru că rațiunea omului este slabă și trebuie a o ajuta, 2° pentru că ea este corupțã și trebuie a o îndrepta, 3° pentru că este schimbăciună și trebuie a o statornici.

1-le membru al subdivisiunei: Descrierea ignoranței ce o are omul despre sine însuși și despre toate cele ce se află afară dintr'ensul. Singură numai religiunea îl conduce și îl sprijină în mijlocul întunericurilor care îl inconjoară;

2-le membru: Descrierea depravării rațiunei omenesci în privința lui Dumnezeu și a moralei. Numai religiunea o vindecă îndreptându-i greșealele ei.

3-le membru: Descrierea variațiunilor infinite a rațiunei omenesci și a necredutei schimbări a opiniunilor sale. Numai religiunea o stabilește, dându-i o regulă infailibilă, neclintită neatârnată de locuri, de timpuri, de oameni, etc.

Concluziunea părții a III-a: Așa dar religiunea creștină este necesară.

Recapitulațiunea

Așa dar religiunea este adevărată, așa dar trebuie a ne alipi de densa, a vieții după legile ei, și a face credința sa certă prin faptele sale cele bune.

CALITĂȚILE GENERALE ALE STILULUI (p. 99)

Puritate, claritate, precisiune, natural, noblețe și armoniă

B O U R U L

(După «Icôna lumii»)

Bourul, după mărturiile istoriei, locuia în timpurile vechi și în codrii Moldovei. În decursul timpurilor însă s'a alungat de aici, prin dăsa împoporare a țerei, așa că astăzi acest animal se mai păstrează, prin cruțare măestră, numai în codrii Prusiei, Poloniei și Litvaniei.

Bourul este un animal rumeșător, cu copită despicată, cu corne și fără corne. Cornele lui sunt său pline său deșerte. El are patru stomachuri; se deosebesc de taurul său boul nostru ordinar, pentru-că are patru-spre-zece părechii de cōste, pe când boul nostru are numai trei-spre-zece. Bourul este cel mai mare și cel mai puternic animal european. Cu mărirea se apropie de rinocer, iar cu tăria întrece și pe cel mai puternic bivol.

Fruntea unor bouri e așa de lată, în cât pot ședé între cornele lor trei bărbați de statură mijlocie. În cap, pept și grumazi trebuie să aibă o putere extraordinară, căci la luptă pōte ridica și arunca în sus pe urs și pe leu, dacă 'i prinde bine; asemenea pōte arunca calul cu călăreș cu tot. Perii cei lungi de pe capul și peptul său dau un miros tare de mosc; ei se par a fi înrădăcinați chiar în oșe, iar nu în pele. Sberatul lui e mai mult un fel de grunet, de cât muget.

În deșerturile Americii se află cireșii de bouri așa

de numeroase, în cât la o singură vânătoare se ucid une-orî cu miile. În Prusia, Germania și Caucazia se află rămășițe împetrite de ale vechiului bour numit *bourul colos*. Córnela bourului se întrebuițau în timpurile vechi ca cupe de bcut, argintindu-se, și serveau tot-odată și ca semne de învingere. Carnea de bour este destul de bună la mâncat. Din pelea lui se fac felurite lucruri.

*

MIRCEA LA BĂTAE (pag. 115.)

Armia maghiară țara a 'nvelit ;
Sorele vedend'o, a îngalbinit.

Dar bătrânul Mircea nu se înspăimântă :
Cu o mică ceta de voinicî s'aventă.

Nu că el voesce țara a scăpa ;
Ci va să 'mplinescă datoria sa.

Unde este timpul cel de bărbăție,
Când murea Românul pentr'o datorie ?

Pe un cal ce mușcă spuma în zăbale,
Printre di și nópte, el își face cale.

— «Frații mei ! vorbește falnicul bătrân,
Dumnezeu voit-a ca să mor român.
Cel ce a sa viața țerei sale 'nchină
Pere ca lumina într'a sa lumină.
Ce e 'n viața țerei viața unui om ?
Ce e 'n primă-vară flórea unui pom ?
Ceea ce prin stelê este-o stelișoră
Și 'n nemărginire un minut ce sbóră !
Șoimul, când se vede prins de vânători,
Șpun că își sfaramă cuib și puișori.
Ast-fel, de cât lanțul brațul să-l 'ncingă,
Ce-î român, ce-î nobil, astă-di să se stingă.»

Unde este timpul cel de bărbăție,
Când murea Românul pentr'o datorie ?

Bolintieannu.

*

SILA (pag. 117).

Era érnă aspră ș'o nópte ce 'ngrozesc,
Și crivățul cu viscol mugea precum mugesc
Un taur ce-î rânit.
Intr'un cătun de laturî a unui sat mai mare,
O radă îngânată da slabă luminare
Sub un troian albit.

Troianul era casă, căscioră locuită
 Ce 'i astupa nămeții intrarea umilită, —
 Bordei de muncitor ;
 Și rața îngănată venea dintr'o lumină
 D'o flacăra 'n cenușă ce valvăe în tină
 Pe un uscat cotor.
 Cu furcile în brâne, cu fețele voișe
 Intind cât pot cu fusul din caere stufoșe
 Două femei cântând.
 Bêtrână este una ca érna de albită ;
 Iar alta este jună, bălăia și iubită
 De câți o vëd riđënd.
 Oftă bêtrâna însă și dișe către fică :
 — «Când am luat pe tat'teu, pe când erai tu mică
 «Eram mai fericiți :
 «Avém căsuța noastră, avém coprinsuri bune,
 «Avém frumoșe holde și turme la pășune,
 «Avém argați plătiți.
 «Și vite 'n bătătură și plugul lângă casă,
 «Și-un călător ori-care afla ceva pe masă
 «Când s'abătea la noi.
 «Era fruntaș bêtrânul, ca el puțin cu stare,
 «Abia 'nvârtia prin curte cu carul sêu cel mare,
 «Un car cu șese boi.
 «Pe ori-ce puném mâna eșia în tôte bine,
 «Tu semănai cu tat'teu și frate têu cu mine.....»
 Aicea a 'ncetat.
 Ș'un ochiș de disperare ținti pe o iconă
 A sântei Născătoare dicënd: — «In ori-ce gónă
 A sôrtei te-am chemat».
 — «Tata spunea o dată c'aveam și noi moșia,
 «De ce-ați vëndut'o, mamă ? că-i rêu în obăgiă ;
 «Muncesci pentru străin».
 Ș'o lacrămă din pleopa'i luci precum lucese
 Pe gêna aurorei o rouă ce pistese
 Dintr'un azur senin.
 — «Noi n'am vândut'o, mamă, vecinii ne-au luat'o»
 — «Și cum ! așa cu sila ?» — Ba tot ne-au tot scurta't'o,
 Cu cărți de judecări,
 «Pân'au luat'o tótă» — «Ce viscol e afară,
 «Unde-o fi nenea, mamă ? — «Aleșii-l luară
 «S'acum ca ș'alte dați».
 Pe masă lângă tat-său, fetița-in nerăbdare
 Intinse o maramă și 'i pusé de mâncare
 Fertura de la foc.
 — «O ! să-mi trăesci, fetișo, că fόμεa mă dobóra».
 — «Și 'ți-am și vin tăicuță, și 'ți-am și pâinișóra,
 Uite-o colea o coe».
 — «Să am de tine parte, fetiță cu durere !
 «Atât 'mi mai rămase din tótă-a mea avere
 «La bêtrânețea mea ;

«Căci frate-tău, se vede, că mi'l tot mână satul :
 «Săracii duc povara, iar rodu-'l ia bogatul
 «In lumea asta rea».

In ora asta dulce ce veselă-e copila
 C'a bucurat pe tat'seū. - Fica Satani: *Sila*
 La ușa ei grința.

Doi dorobanți, ce calea părea că rătăciră,
 Zărind lumină nóptea să stea aci veniră
 Că dór va senina

Imping și intru în casă cu erna în spinare :
 «Aci avem de tóte și cald și de mâncare
 «Ș'in cupă vinișor.

«Mai faceți foc pe vatră și dați-ne'ți și patul,
 «Mai dăte jos bētrane, sau culcâte d'a latul :
 «Că dau de vē omor».

«Oftă adânc bētrânul, căci *sila* e cumplită !
 Lăsă bētrâna furca ; era obiēnuită
 Cu ast-fel de nevoi.

Iar biata copilită în marea ei durere:
 Rosti plēngēnd : «Jupâne, n'avem nici o putere,
 N'avem nici car nici boi».

Și suspinând din suflet, ștergând cu zavelcuța
 Șiróele de lacrimi, se dete sārăcuța
 Pe șubredul bētrân,

Și îi șopti acestea : «Iți fac eū de mâncare
 «Numai de cât, tăicuța. Jupâne, aibi rēbdare
 «Că doar n'ei fi págân

«Mâncarea'ı pentru tata, căci veđil cum bolesce,
 «E an acu 'n păresemı, de când se chinuesce ;
 «Să nu-l dați jos din pat.

«Și mama e bētrână și n'avem nici gătēja,
 «Pe nenea de trei zile de când l'aū dat de strēja...
 «Aleși! Paū luat».

Dar dorobanți țepeni tot sparg și tot injură,
 Și svântă și a pâine și vinul și fiertură,
 Că's ómeni stăpânesci

El nu mai stă la vorbă, când are biciu-in mână ;
 Când lepădă opinca și calul 'și înfrână,
 Cu el să nu glumesci.

Să 'nbrobodia copila ș'o inneca suspine,
 Era să innóte in viscol, să mērgă la vecine
 Să cēră-un oușor,

O mână de făină, să facă o pâinișóră
 Sta din afara ușii să vedă-o pirtióră
 Să vadă v'un focșor.

Când un argat din curte din curtea boeréscă
 O prinde ș'o întinde s'o ducă să muncéscă
 Căci șcie a luera ;

Și e la curte clacă, și s'a făcut de veste
 La căți aū fost p'acasă, la fete și neveste
 Să mērgă a ajuta.

Căci este nuntă mare, e nuntă boerescă
 Duminica ce vine și trebură să gătiască
 Miresei asternut.
 Și rușinea și lacrimi zadarnice 'i fură :
 Țigăruța nu glumesc, o bate și o injură
 Sau cere de bună.
 Dar nu avea fetița de cât o zeghiă veche
 Și vre-o trei parale cercel la a ureche
 Care voia a-i da.
 Și nu vru să primiască, cumplitul fără milă !
 Bătând-o, suduind-o, o tot brância în silă
 La lână-a scărmana
 Trei zile biata fată, nimica nu aflase
 De tată-său cel bolnav pe care 'l lăsase
 Flămând și chinuit.
 Și când scapă micuța, veni în nerăbdare.....
 Nămeții 'i cutropise și casă și intrare
 Abia a-înemerit.
 Luptându-se cu érna să intre isbutise,
 Ear tată-său ca ghița, de mult înțepense
 Și mămă-sa muria.
 Pe frate-său 'l dase Aleșii la oștire
 Și singură, orfană, plângia în zăpăcire
 Și pèrul 'și smulgea !
 Sufla în peptul masei că doar s'o încălziase ;
 I căuta cojocul... dar unde să-l găsiască,
 Căci e la arendaș
 D'odată cu căldare luat zălog în silă
 P'o orbă datoriă. - O Dómne! fie-ți milă
 De rob și de clăcaș.

C. Boleac.

Ca model de puritate, S. Marcovică citează următoarele versuri din o elegiă «Intorcerea» a lui Gr. Alexandrescu :

Sărutare! locuri triste, ce plângând am părăsit,
 Și pe care cu plăcere acum iară-și v'am găsit ;
 Sărutare, copaci tineri, ce prin grija mea creșteți !
 Ce în vârsta mea de aur cu verzi frunze mă umbréți !
 La a mea tristă plecare v'am lăsat îngălbeniți,
 Și acum vă aflu iarăși, frageți, tineri, infloriți,
 Têner eram c'aurora, ca zefirul de ușor,
 Când subț voii cu melușei mă jucam încetșor ;
 Pe voi încă vă 'noescé primăvara și-un isvor.
 Iar a mea viétă trece ! ale mele zile sbor !
 Acum grijele, mâhnirea imi gâtesc al meu mormânt ;
 Eú voiú perde fără vreme minte, viétă și cuvânt ;
 Eú voiú însoti țeréna trupului meu trecétor.
 Cu țeréna unú tată cărú viétă sunt dator.

Stil biblic (p. 121)

«Libertatea e îndouită ; cea din lă-untru și cea din afară.... ele sunt surori și una fără alta nu pôte trăi. Libertatea din afară este neatêrnarea țerii în care nascem și de la care avem dreptul de om de sub biruirea orî-cării alte țări și împêrății. Libertatea din lă-untru este legea, icôna dreptății dumnezeesci, făcută prin învoirea tuturor și la care toți de o potrivă suntem supuși. Acolo unde nu e lege, nu e nici libertate, și acolo unde legea e numai pentru unii și cei-l'alți sunt scutiți de sub ascultarea ei, libertatea a perit.... Căci atunci asupra, nevoile, necazurile și sărăcia isvoresc în lume ; atunci lumea se împarte în săraci și bogăți, în stêpâni și robi, flămênzi și îmibuibați.... atunci lumea stă în cumpênă de peire ; căci dreptatea Domnului e vecinică și el blestêmă pe omul ce alunecă în calea nedreptății.... Străbunii noștri au fost blestemați de Domnul pentru strâmbătățile lor și blestemul a trecut din nêm în nêm pênă în zilele nôstre. Priveghiăți asupra-vê ca candelă ce arde, ca nu copiii voștri și copiii copiilor voștri să dică de voi : «Blestem asupra părinților, «cari au făcut strîmbătate ?....» Strîmbătatea isvoretse din siluire, din pismă, din jefuire și din nesciință.... Legea dreptății e frăția. Și ce frăția pôte fi între un uliu și jertfa lui, între strâmbătate și dreptate ? Pênă când mai puteți, voi, cei ce ați călcat dreptatea, grăbiți a intra în calea Domnului, căci va sosi ziua isbândirei, când vrabia se va lupta cu uliul și 'l va birui și într'adevêr dic vouê, acea zi s'a apropiat.

*

Furtuna mântuirei strașnică are să fie... Aveți grijă de ziua aceia și grăbiți-vê a vê îndrepta din vreme. Târziu va fi atunci a plânge și a se căi ; căci suferința îndelungată împetresce inima omului și ucide mila dintr'insa.... Cei mari și puternici au toate zilele spre a se îngrășa din asuprairea creștinilor...., poporul are numai un cês în care își isbêndesce, și cu acest cês rêscompără vécuri de chinuire.... Blestemele veduvelor sărace, sudórea ómenilor cheltuită în folosul altora, hrana sêrmanilor mistuită, moștenirea

copiilor hrăpită, tóte adunate la un loc cresc furtuna omenescă și răsplată cumplită a dreptății Domnului. Cei ce prin siluire fac asemenea nelegiuiri, prin siluire per... și sabia Domnului e brațul poporului... și sabia atunci mănâncă carne și nu cruță pe nimeni, de la sugători pînă la cel desăvârșit bătrîn. Și sîngele curge ca un isvor, căci sîngele îmbată mintea ca spirtul și ca vinul cel tare.... Și'n acea zi se vor auzi mai multe vaiete de cum s'auziră de când cu lumea... și sîngele vărsat va căde peste capul celor ce zic acum: «Nu e dreptate dumnezească!...» cari precupețesc dreptul văduvei și vînd eugetul lor și sîngele fraților lor.

(N. Bălcescu, *Cântarea României*).

L'EXILÉ

Il s'en allait, errant sur la terre. Que Dieu guide le pauvre exilé!

J'ai passé à travers les peuples, et ils m'ont regardé et je les ai regardés et nous ne nous sommes pas reconnus. L'exilé partout est seul!

Lorsque je voyais, au déclin du jour, s'élever du creux d'un vallon la fumée de quelque chaumière, je disais: Heureux celui qui retrouve le soir le foyer domestique et s'y assied au milieu des siens. L'exilé partout est seul!

Où vont ces nauges que chasse la tempête? Elle me chasse comme eux et qu'importe où? L'exilé partout est seul.

Ces arbres sont beaux, ces fleurs sont belles; mais ce ne sont point les arbres ni les fleurs de mon pays: ils ne me disent rien. L'exilé partout est seul.

Ce ruisseau coule mollement dans la plaine; mais son murmure n'est pas celui qu'entendit mon enfance: il ne rappelle à mon âme aucun souvenir. L'exilé partout est seul.

Ces chants sont doux, mais les tristesses et les joies qu'ils réveillent ne sont ni mes tristesses ni mes joies. L'exilé partout est seul.

On m'a demandé: Pourquoi pleurez-vous? Et quand je l'ai dit, nul n'a pleuré, parce qu'on ne me comprenait point. L'exilé partout est seul.

J'ai vu des vieillards entourés d'enfants, comme l'olivier de ses rejetons; mais aucun de ces vieillards ne m'appelait son fils, aucun de ces enfants ne m'appelait son frère, L'exilé partout est seul.

J'ai vu des jeunes filles sourire d'un sourire aussi pur que la brise du matin, à celui que leur amour s'était choisi pour époux; mais pas une ne m'a souri. L'exilé partout est seul.

J'ai vu des jeunes hommes, poitrine contre poitrine, s'étreindre comme s'ils avaient voulu de deux vies ne faire qu'une

vie ; mais pas un ne m'a serré la main. L'exilé partout est seul.

Il n'y a d'amis, d'épouse, de pères, et de frères, que dans la patrie. L'exilé partout est seul.

Pauvre exilé ! cesse de gémir ; tous sont bannis comme toi ; tous voient passer et s'évanouir pères, frères, épouses, amis.

La patrie n'est point ici bas ; l'homme vainement l'y cherche ; ce qu'il prend pour elle n'est qu'un gîte d'une nuit.

Il s'en va errant sur la terre. Que Dieu guide le pauvre exilé.

(Lamenais).

Stil incis (p. 122)

FUGA LUÎ SINAN PAȘA

«In totă lungimea podului se vedea atunci o glătă adâncă, îndesată, amestecată de ostași, neguțători, femei, copii, cai, cămile și alte dobitoce, tunuri și care, împingându-se, îmboldindu se, strivindu-se unii într'alții ; fie-care om îngrijat de mântuirea sa, căutând a lua pas înainte vecinului său, unii călcați în picioarele cailor, alții rănindu-se în armele celor-l'alți ; apoi primejdia și temerea crescând din ce în ce, începură a se bate și a se ucide între sine. Din această grozavă imbuldă de oameni și de vite se auzea une-orî o murmurare ce sbârniia înecat, alte orî o larmă mare amestecată de gemete și de gróznice blesteme. Aceiași imbuldă și aceleași nevoi se petrecu la capul podului între cei ce, simțind în spate paloșul românesc, se munciau să apuce a intra pe pod. Sinan, din malul Rușciukului, privia această chinuire a armatei sale fără a-i da nici un ajutor. Garnizóna castelului numai, prin tunuri și puscă, începu a vërsa o plóă de glónte și ghîulele asupra Românilor. Dar aceștia, fără a se spăimânta de această furtună, iuțiră și mai mult focurile lor, în cât neorânduiala, spaîma Turcilor ajunseră la culme și o gróznică desperare îi coprinse.

Cei de pe pod neputënd răsbi înainte și ne mai găsind alt mijloc de scăpare, se puseră să arunce artileria și carele în Dunăre, ca să-și facă loc și ca să nu cadă în mâinile creștinilor ; apoi mulți din ei se asvêrliră în apă, chiamând numele lui *Allah*, și cercând a scăpa în not. Dar unii din nesciință de a înnota, alții din vârtejurile rîului ce aveau a trece în

tótă lungimea lui pieriră înghițiți de unde ; cei-l'alți fură uciși, căci îngrozitorul Michaiu îmbărbăta pe ai săi și îi îndemna la bătaia, cu graiul, cu mâna și cu fapta. Prin artileria sa, elisbuti în sfârșit a rupe podul în două, de la mijloc. Un gemet de gróză umplu atunci aerul și prăpăstiosul adânc al rēului, cu gura căscată, sorbi și înghiți într'o dată, glóte de vrăjmași».

Stil armonios (p. 126)

Bălcescu.

SCRISÓREA III (fragment) :

Un Sultan, dintre aceia ce domnesc peste vr'o limbă
 Ce, cu-a turmelor pășune, a ei patrie și-o schimbă,
 La pământ dormea, ținându-și căpătâi mina cea dreptă ;
 Dară ochiū 'nchis afară, înlăuntru se deșteptă.
 Vede, cum din ceruri luna lunecă și se cobórá
 Și s'apropie de dēnsul preschimbată în fecióră.
 Înflorea cărarea ca de pasul blāndeii primăverii,
 Ochiū ei sunt plini de umbră tainuitelor dureri,
 Codrii se infioréză de atata frumusețe,
 Apele 'ncrețesc în tremur străveziile lor fețe,
 Pulberea de diamante cade fină ca o bură,
 Scānteind plutea prin aer și pe tóte din natură,
 Și prin mândra fermecare sună-o musică de șópte,
 Ear pe ceruri se înalță curcubeele de nópte.
 Ea, ședēnd cu el alături, mâna fină i-o întinde
 Pērul ei cel negru 'n valuri de mătase se desprinde :
 «Las' să leg a mea viētă de a ta; In brațe-mi vino,
 «Și durerea mea cea dulce cu durerea ta alin-o.
 «Scris în cartea vieței este și de vécuri și de stele
 «Eu să fiū a ta stăpină, tu stăpin vieței mele.»
 Și cum o privea sultanul, ea se 'ntunecă, dispare;
 Ear din inima lui simte un copac cum că rēsare,
 Care crește într'o clipă ca în vécuri, mereū crește,
 Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lătesce,
 Umbra lui cea uriașă, orizontul il coprinde
 Și sub dēnsul universul într'o umbră se întinde ;
 Ear în patru părți a lumēi vede șiruri munții mari,
 Atlasul, Caucasul, Taurul și Balcanii seculari,
 Vede Eufratul și Tigru, Nilul, Dunărea bētrână :
 Umbra arborelui falnic peste tóte e stăpină.
 Ast-fel Asia, Europa, Africa cu-a ei pustiuri
 Și corăbiile negre legānându-se prin riuri,
 Valurile verđi de grāne legānându-se pe lanuri,
 Mările țermuitoare și cetăți lângă limanuri,
 Tóte se întind 'nainte-ī. Ca pe-un uriaș covor
 Vede țară lângă țară și popor lângă popor,
 Ca prin neguri alburie se strevéd și se prefac.
 In intinsă 'mpērăție sub o umbră de copac.

Vulturii porniți spre ceruri, pân'la ramuri nu ajung;
 Dar un vânt de biruință se pornește îndelung
 Și lovesce rënduri, rënduri în frunzișul sunător,
 Ștrigăte de Alah! Alah! se aud pe sus prin nor,
 Zgomotul creștea ca marea turburată și înaltă,
 Urlete de bătălie s'alungau după olaltă;
 Însă frunzele-ascuțite se indoe după vânt
 Și de-asupra Romei noue se înclină la pământ.
 Șe cutremură Sultanul... se deșteptă... și pe cer
 Vede luna ce plutesce peste plaiul Eschișer,
 Și privește trist la casa Șeihului Edebali.
 După gratii de fereastră o copilă el dări
 Ce-î dîmbeșce, mlădiôsă ca o crengă de alun;
 E a Șeihului copilă, e frumôsa Malcatun.
 Atunci el pricepe visul că-î trimes de la Profet,
 Că pe-o clipă se 'nălțase chiar în raiu la Mahomet,
 Că din dragostea-î lumescă un imperiū se va nasce,
 Al căruia an și margini numai cerul le cunoeșce.

Visul său se 'nfiripeda și se 'ntinde vulturesce
 An cu an împărăția tot mai largă se sporesce,
 Iar flamura cea verde se înalță an cu an,
 Neam cu neam urmându-î sborul și sultan după sultan.
 Ast-fel țară după țară drum de glorie-î deschid...
 Până 'n Dunăre ajunge furtunosul Baiazid.

La un semn, un țerm de altul legând vas de vas se legă,
 Și în sunet de fanfare trece ôstea lui întrégă,
 Ieniceri, copii de suflet al lui Allah și Spahii
 Vin de 'ntunecă pământul la Rovine în câmpii:
 Răspindindu-se în roiuri, întind corturile mari —
 Însă 'n țarea depărtată sună codrul de stejari.

Eată vine-un sol de pace c'o năframă 'n vâr de beț.
 Baiazid privind la densus, îl întreabă cu dispreț?
 «Ce vreî tu?»

«Noi? Bună pace! Și de n'o fi cu bănat,
 Domnul nostru-ar vrea să vadă pe măritul împărat.»

La un semn deschisă-î calea, și s'apropie de cort
 Un bătrân atât de simplu după vorbă după port,
 «Tu esci Mircea?»

— «Da 'mpărate!» —

«Am venit să mi te închinî,
 Să nu schimb a ta corônă într'o ramură de spinî.»
 — «Orî ce gând ai, împărate și orî cum vei fi sosit,
 «Cât suntem încă pe pace, eu îți dîc: bine-ai venit!
 Despre partea închinării însă Dòmne, să ne erți.
 Dar acu, vei vrea cu oaste și răboiū ca să ne certî,
 «Orî vei vrea să faci întôrsă de pe-acuma a ta cale,
 Să ne dai un semn și nouă de mila Mariei-Tale —

De-o fi una, de-o fi alta : ce e scris și pentru noi
 Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război.
 — «Cum? Cind lumea mi-e deschisă, a privi gindești că pot:
 Ca întreg Aliotmanul să se 'mpedice de un ciot?
 O! tu nici vizezi, bătrîne, ciți în cale mi s'au pus!
 Tota florea cea vestită a întregului Apus,
 Tot ce stă în umbra crucii, împărați și regi s'adună
 Să dea piept cu uraganul ridicat de semi-lună;
 S'a 'mbrăcat în zale luci cavalerii de la Malta,
 Papa cu-a lui trei corone, puse una peste alta,
 Fulgerele adunat-au contra fulgerului, care
 în turbarea-i furtunosă a cuprins pământ și mare;
 N'au avut de cit cu ochiul orî cu mina semn a face,
 Și apusul își împinse toate neamurile 'noce;
 Pentru-a crucii biruință se mișcă rîuri-rîuri
 Orî din codri răscolite orî slîrnite din pustiuri,
 Zguduind din pace-adîncă ale lumii începuturi.
 Inegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mîi de scuturi:
 Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii,
 Tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii!
 La Nicopole văzut-ai cite tabere s'au strins
 Ca să stee înainte-mî ca și zidul neinvins,
 Cind văzuî a lor mulțime cită frunză cită iarbă,
 Cu o ură ne'mpăcată mi-an șoptit atunci în barbă,
 Am jurat că peste dinșii să trec falnic fără păs,
 Din pistolul de la Roma să dau calului ovăși!...
 Și de crunta-mî vijelie tu te aperi c'un toaag?
 Și purtat de biruință, să mă 'mpedec de-un moșneag?
 — «De-un moșneag, da, împărate! Căci moșneagul ce privești
 Nu e om de rînd : el este Domnul Țării Romînesci,
 Eu nu ți-aș dori vre-odată să ajungi să ne cunoști,
 Nici ca Dunărea să 'nece spumegînd a tale oști.
 După vremuri mulți veniră, începînd cu ael oaspe
 Ce din vechi se pomenesce, cu Darius al lui Istaspe :
 Mulți durară, dupe vremuri, peste Dunăre vr'un pod,
 De-aû trecut cu spaima lumii și mulțime de norod;
 Împărați, pe care lumea nu putea să-i mai încapă,
 Au venit și 'n țara noastră, de-aû cerut pământ și apă.
 Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te 'nspăimînt :
 Cum veniră, se făcură toți o apă ș'un pământ.
 Te falești că înainte-ți resturnat-ai val vîrtej
 Oștile leite 'n zale de 'mpărați și de viteji?
 Tu te lauzi că Apusul înainte ți s'a pus?
 Ce-i mîna pe ei în luptă, ce-a voit acel Apus?
 Laurii voiaû să-i smulgă de pe truntea ta de fier,
 A credinței biruință cîta orî ce cavaler.
 Eu? imî apăr sărăcia și nevoile și neamul!
 Și de-aceea tot ce mișcă 'n țara asta, riul, ramul,
 Mî-e prietin numai mie, iară ție dușman este :
 Dușmănit vei fi de toate fără a prinde chiar de veste.
 N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
 Care nu se înfiorează de-a ta faimă, Baiazid !

Și abia plecă bătrînul: ce mai freamăt, ce mai sbucium!
 Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium,
 Ear la pîla lui cea verde mii de capete pletose,
 Mii de coifuri lucitoare es din umbra 'ntunecose.
 Călăreții umplu cîmpul și roese după un semn
 Și în caii lor selbatici bat cu scările de lemn,
 Pe copite iau în fugă fața negrului pămînt,
 Lănci scintee lungi în sîrce, arcuți se întind în vînt,
 Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni
 Țizontu 'ntunecîndu'l, vin săgeți de pretutindenți
 Vijiind ca vijelia și ca plesnetul de plîe,
 Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătae.
 În zadar striga 'mpăratul ca și leul în turbare,
 Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare;
 În zadar flamura verde o ridică înspre ôste,
 Căci coprînsă-i de peire și în față și în cîoste,
 Căci se clatină rărîte șiruri lungi de bătaie:
 Cad Arabii ca și pâlcuri risipite pe cîmpie,
 În genunchi cădeau pedestri colo caii se restoarnă,
 Cad săgețile în valuri care șueră, se toarnă,
 Și lovînd în față 'n spate, ca și crivățul și gerul,
 Pe pămînt lor li se pare că se nărue tot cerul.
 Mircea însuș mină 'n luptă vijelia 'ngrozitoare,
 Care vine, vine, vine, calcă totul în picîore,
 Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți,
 Printre cetele păgîne trec rupindu-și large uliți,
 Risipite se 'mprăștie a dușmanilor șiraguri,
 Și, gonînd biruitoare, tot veneau a țarei steaguri
 Că potop ce prăpădește, ca o mare turburată.
 Peste-un ceas păgînatatea e ca pleava vînturată.
 Acea grindină oțelită înspre Dunăre o mână,
 Ear în urma lor se 'ntinde falnic armia română.

Pe cînd ôstea se așeză, éta sîrele apune,
 Voind creștetele 'nalte ale țarei să 'ncunune
 Cu un nimb de biruință; fulger lung încremenit
 Mărginesce munții negri în întregul astfînțit,
 Pîn' ce isvorêsc din vîcuri stele una câte una
 Și din neguri dintre codri tremurând s'arată luna:
 Dîmna mării și-a a noptii varsă liniște și somn.
 Lîngă cortu-i unul dintre fii falnicului Dîmn
 Stă zîmbînd de-o amintire, pe genuchi scriînd o carte,
 S'o trimetă dragei sale de la Argeș mai departe.

«De din vale din Rovine
 «Grăim, Dîmnă, către Time,
 «Nu din gură ci din carte,
 «Că ne ești așa departe.
 «Te-am ruga, mări, ruga
 «Să-mi trimetî pe cine-va
 «Ce-î mai mîndru în valea Ta:
 «Codrul cu poenele,
 «Ochiî cu sprincenele;

«Că și eu trimete-voi
 «Ce-î mai mândru pe la noi:
 «Oastea mea cu flamurile,
 «Codrul și cu ramurile
 «Coiful nalt cu penele,
 «Ochii cu sprincenile,
 «Și să știi că 's sănătos,
 «Că, mulțămind lui Christos,
 »Te sărut, Doamnă, frumos.

M. Eminescu.

Calitățile particulare ale stilului

Stil simplu (p. 127).

FUGA LUI PETRU RAREȘI:

«Vădindă Petru Vodă că 'l-aū impresuratū vrăjmașii de tôte părțile, și ai săi 'l-aū părăsitū toți, lăsat'aū scaunul, si s'aū dat spre munți; unde, cunoscind că nici acolo nu se va putē mistui, aū socolit să trecă la țara Ungurēscă. Și așa, aflindu-și cale deschisă prin țirg, prin Pétră, aū trecut prē lingă monastirea Bistriței; și, lăsindu-se ca să pōtă cevași odihni în munte deasupra monastirei, văzut'aū, unde ca un roiū din tôte părțile, incongiurată monastirea, ca să'l pōtă prinde. Decī cunoscind el aceste, aū încălecat pre cal, și singur aū fugit să hălăduēscă, în 18 zile Septembrie, intrând în munte într'adine ¹). Fără drum, fără povață, aū dat la strimturī ca acele, de nu era nici de cal nici de pedestru; ce i-aū căutat a lāsare calul. Și așa în șese zile invăluindu-se prin munte, flămīd și trudit, aū nemerit la un pāriu în giosū ², aū dat peste nisce, pescari, carii, dacă 'i-aū luatū sēma, cu dragoste 'l-aū primit. Eră Petru Vodă, infricōșindu-se de ei, s'aū spāimīntat, eră ei cu giurāmīnt s'aū giuratū înainte-ī cum îi vor hi cu dreptate, și nemi-ca să se tēmă. Ear el le-au dat lor 70 de galbeni, bani de aur: și văzīnd ei galbenii, cu bucurie 'i-aū luat, și 'l-aū dus la otacul lor, de 'l-aū ospātat cu pine și cu pește fript, ospāt, pescāresc, de ce minca și ei. Și dacă aū inseratū, 'l-aū imbrăcat cu haine prōste de a lor și 'i-aū dat comānac în cap, și 'l-aū seos la Ardél. Și fiind ōste Ungurēscă de strajā, la margine, 'i-aū întrebat prē dinșii ce ōmeni sunt: ei aū zis: suntem pescari. Și așa aū trecut prin straja Ungurēscă, și nimene nu 'l-aū cunoscut.

Gr. Ureki.

Stil familiar (p. 128)

Harpagon. Pourrois-je savoir de vous, maître Jacques, ce que l'on dit de moi?

¹ Aū nimerit la un sihastru duhovnic, unde este acum monastirea Bisericanii, și 'l-aū arātat cale spre țara Ungurēscă. — Adaos de M. C.

² Cē cură spre țera Ungurēscă, spre Săcui, și eșīnd pe părful acela, aū nimerit de nisce pescari idem.

Maitre Jacques.—Monsieur, puisque vous le voulez, je vous dirai franchement qu'on se moque partout de vous, qu'on nous jette de tous côtés cent brocards à votre sujet, et que l'on n'est point plus ravi que de vous tenir au cul et aux chausses, et de faire sans cesse des contes de votre lésine, L'un dit que vous faites imprimer des almanachs particuliers, où vous faites doubler les quatre-temps et les vigiles afin de profiter des jeûnes où vous obligez votre monde; l'autre, que vous avez toujours une querelle toute prête à faire à vos valets dans le temps des étrennes ou de leur sortie d'avec vous, pour vous trouver une raison de ne leur donner rien. Celui-là conte qu'une fois vous fites assigner le chat d'un de vos voisins, pour vous avoir mangé un reste d'un gigot de mouton; celui-ci que l'on vous surprit, une nuit, en venant dérober vous-même l'avoine de vos chevaux: et que votre cocher, qui étoit celui d'avant moi, vous donna, dans l'obscurité, je ne sais combien de coups de baton dont vous ne voulûtes rien dire. Enfin, voulez-vous que je vous dise? On ne sauroit aller nulle part, où l'on ne vous entende accommoder de toutes pièces. Vous êtes la fable et la risée de tout le monde; et jamais on ne parle de vous que sous les noms d'avare de ladre, de vilain et de fesse-matthieu.

Molière, *L'avare*, a., III, sc. 5.

BOUL ȘI VIȚELUL

Un boû ca toți boii, puțin la simțire,
 In dîlele nòstre de sòrt' ajutat,
 Și de cât toți frații mai cu osebire.
 Dobândi 'n cirédă un post insemnat.

Un boû in post mare? Drept cam ciudat vine,
 Dar asta se 'ntimplă in orî-care loc:
 De cât multă minte, știu că e mai bine,
 Să ai tot-d'a-una un dram de noroc,

Așa de-a vieței veselă schimbare,
 Cùm și de mândrie boul stăpănit,
 Se credea că este de cât toți mai mare,
 Că cu dînsul nimeni nu e potrivit.

Vițelul atuncea plin de bucurie,
 Auđînd că unchiul s'a făcut boer,
 Că are clăi sumă și livedi o mie:
 «Mè duc», ți se 'ndată, «nițel fân să-ți cer».

Făr' a perde vreme, vițelul pornește,
 Ajunge la unchiul, cêrcă a intra;
 Dar pe loc o slugă vine și-l oprește:
 — «Acum dórme», ți se, «nu-l pociu supără».

— «Acum dorme? ce fel! pentru 'ntăia dată
 «După prânz să dormă! obiceiul lui
 «Era să nu șeză ziua nici o dată;
 «Ast som nu prea-mi place, și o să i-o spui»

«Ba să-ți cauți tréba, că mănânci trântea,
 «S'a schimbat boerul nu e cum îl știi:
 «Trebue înainte-i să mergi cu sfială,
 Primit în casă dacă vrei să fi».

La o mojie atâta de mare,
 Vitelul răspunde că va aștepta;
 Dar unchiul se scôlă, plécă la plimbare,
 Pe lângă el trece, făr' a se uită.

Cu mâhnire tôte băiatul le vede,
 Inșă socotește că unchiu a orbit;
 Căci fără 'ndoială nu putea a crede,
 Că buna sa rudă să-l fi ocolit,

A doua zi iarăși prea de diminéță,
 Să-i găsească vreme la dînsul veni;
 O slugă, ce-afară îl vede că 'nghéță,
 Ca să-i facă bine de el pomeni.

«Boerule», dice, «așteptă afară»,
 «Ruda dimi-tale, al dómnei vaci fi».

— «Cine? a mea rudă? mergi de-l dă pe scară;
 «N'am ast-fel de rude, și nici voiū să-l știū».

Gr. Alexandrescu.

BURSUCUL ȘI LEOPARDUL

Bursucului îi venise rîndul și el să domnέscă
 Peste un pogon de tufe în pădurea părintέscă,
 Pe marginea unei ape. Regatul îi era mic.

Și acei ce îl vedura,

Toți într'o unire, dic,

Se invoesc a spune că nu era alt nimic

De cât o miniatură.

Dar riga voiajase,

Și 'n streinătate-aflase

Că un bursuc domnitor

Ce va să-și facă un nume

Mare și făimos în lume,

E neapărat dator

Să ia un ton de mărire,

Să dea porunci pe oștire,

Chiar de n'ar avea soldați.

Căc ast-fel obișnuesc

Toți acei care domnesc,

Ducl sau regi sau împărați.

Așa și el slobozi

Patru ordine de zi

Intr'acest chip redigeate:

— «Către armiiile noastre de linie și de mare,
 «Cavalerii, infanterii și artilerii ușore,
 «Poruncim și cele-l'alte».

O poruncă din acestea, nu știu cum s'a întimplat,
 De vânt a fost aruncată
 În țara învecinată,
 Unde domnea leopardul. Acest domn s'a îngrijat,
 Vădând că bursucul are
 Armie așa de mare.

Spre a fi încă mai sigur, el într'acolo porni
 Pe ministrul din afară, pe vulpe, și-i porunci
 Să saluteze pe prințul, dar în tain' a spiona
 Și a trage cu urechea, iar mai ales a afla
 Cum merg trebile pe-acole, cât e de primejdios,
 Și câtă armie ține vecinul său cel păros.
 Sfirșindu-se ambasada, vulpea înapoi veni;
 Se înfățișe la curte, se închină și vorbi.

— «Porunca am împlinit
 «Cu ochi-mi le-am vădut toate,
 «Și poți dormi liniștit
 «Fără să ai griji deșarte,

Căci toate-acele armii de linie și de mare,
 «Cavalerii, infanterii și artilerii ușore,
 «Nu sunt alt, poți fi prea sigur, pestrițule împărat,
 «De cât un soldat pe apă și o luntre pe uscat».

Vanitatea e mic viciu, dar cu bună 'ncredințare
 Ea adesea ne espune la ridicol foarte mare.

A. Donici.

Stil elegant (p. 130.)

GLAS DIN STELE

(la mórtea princesei Maria)

În jalea care te cuprinde,
 În doliu-ți amar,
 Când noaptea candelă aprinde
 Pe-al cerului altar,
 O! mamă scumpă 'ți adă-aminte
 Cum îți ceream cu rugămintă
 Să 'mi dai stelutele din cer
 Clipinde prin eter.

Ades pe cînd eram cu tine,
 Culcată pe-al tău sin,
 Priviam acele focuri line
 Din spațiul senin.
 Steluță vie ca și ele,
 În nostalgia mea de stele
 Simțiam un dor nemărginit
 De sbor, de pribegit.

Sburat-am din brațele tale
 C'un zimbet virginal,
 Lăsind pe-a vecinicii cale
 O rază de opal,
 Lăsind pe marmură-al meu nume,
 Și 'n inimă lacrimi, și în lume
 Ca un parfum de trandafir,
 Un dulce suvenir.

O! dragi părinți, iubită țară,
 Voi cari mă jăliți
 Gândiți-vă că 'n primăvară,
 Cind pomii 's înfloriți,
 Cerul atrage și repune
 De pre pământ ori ce minune:
 Arom de flori, dulci armonii
 Și fluturi și copii!

Tot ce 'i frumos, tot ce inspiră
 Un farmec răpitor
 A se 'nălța la cer aspiră,
 În raiu incintător.
 Iubire, geniū, inocență
 S'adună lingă Providență
 Ca razele care cu drag
 În soare se retrag.

O! mamă, ânger de iubire
 Rămasă pe pământ!
 Indrăptă sus a ta privire
 La stele unde sunt;
 Aici cu horul blând de ângeri
 A mamelor duiöse plângerii
 Compun un imn dumnezeesc
 Părintelui ceresc.

Iar eu în dorii și 'n meș de noapte
 Dispar misterios
 Și vin cu iubitore șoapte
 Să te îngân duios.
 În raiu domnesce-eternul bine;
 Dar raiul meu e lângă tine
 Și lângă tine, scump odor,
 Ferice mă cobor.

Copilul ce se stinge 'n flóre
 E mistic curcubeu
 Ce légă strâns pământ cu sóre
 Și om cu Dumnezeu.
 Ah! fericirea mea e mare
 Căci am acum spre adorare,
 Un Dumnezeu în cerul sfânt
 Și altul pe pământ!

V. Alexandri.

Stil naiv (pag. 134).

LA LAITIÈRE ET LE POT AU LAIT

Perrette, sur sa tête ayant un pot au lait,
 Bien posé sur un coussinet,
 Prétendait arriver sans encombre à la ville.
 Légère et court-vêtue, elle allait à grands pas,
 Ayant mis ce jour-là, pour être plus agile,
 Cotillon simple et souliers plats
 Notre laitière, ainsi trousseée,
 Comptait déjà dans sa pensée
 Tout le prix de son lait; en employait l'argent;
 Achetait un cent d'oeufs; faisait triple couvée.
 La chose allait à bien par son soin diligent.
 Il m'est, disait-elle, facile
 D'élever des poulets autour de ma maison,
 Le renard sera bien habile
 S'il ne m'en laisse assez pour avoir un cochon.
 Le porc à s'engraisser coûtera peu de son;
 Il était, quand je l'eus, de grosseur raisonnable:
 J'aurai, le revendant, de l'argent bel et bon.
 Et qui m'empêchera de mettre en notre étable,
 Vu le prix dont il est, une vache et son veau,
 Que je verrai sauter au milieu du troupeau?
 Perrette là-dessus saute aussi, transportée:
 Le lait tombe; adieu veau, vache, cochon, couvée.
 La dame de ces biens, quittant d'un œil marri
 Sa fortune ainsi répandue,
 Va s'excuser à son mari,
 En grand danger d'être battue
 Le récit en farce en fut fait;
 On l'appela le *Pot au lait*.

La Fontaine.

*

PLANUL SIMIGIULUI

Un simigiũ ore-când
 Covrigi, simițĩ încãrcând,
 A umblat din sat 'n sat
 Și schimbând pe ouẽ 'ĩ-a dat.
 Decĩ tabla 'n cap dacã ia
 Cu acele ouẽ pe ea,
 Se întorcea la oraș
 Ca și un negustoraș,
 Dar pe drum când se ducea
 Se gândea și plan făcea,
 Cum sunt, dișe aceste ouẽ,
 Tõte bunẽ, prospete nuõẽ,
 Care 's cinci sute, sã diç,
 De vor prisosi nu stric.

D'oi sta la cloci să le puî,
 Tot oul o să'mi dea puî,
 Să dic acum c'a crescut
 Şi găini mari s'au făcut,
 Aste ntr'o di peste tot
 Cinci sute de ouë 'mi scot,
 Să le vînd ca un sărac
 Ce-va parăluțe fac
 Cinci sute de găini dar
 Clocind o să 'mi dea puî iar,
 Fiă-care două-deci,
 Ho! ho! Stane unde plecî?
 Staî să vedem câte fac,
 Apoi cum o să mă 'mbrac!
 Socotéla prea nu aū,
 Cinci sute de cloci 'mi dau
 O sută de sute 'n cap
 Hait! de sărăcie scap
 Când dişe: hait! bucurat,
 'Şi uită că e 'ncăreat,
 Şi sărind sus ca un țap
 Dete tabla peste cap,
 Ouële pe jos turti
 Şi planul 'şi isbuti.

*

Mulți mari lucruri socotesc
 Şi nici mici nu isprăvesc.

A Pann ¹⁾

Grația (p. 134)

Pe jos, în nisce paie, cu capul ghemuit
 Plîngea dolintea mamă, și 'n brațeî copilaşul
 Dormia cu buzaî roză pe sinul veştejit.
 Plîngea, plîngea dolintea măicuță, căci locaşul
 Ei biet... de sărăcie, făcea să te 'nfiorî:
 Pe diduri umedéla curgea de-alung în unde,
 Precum pe față curge murindului sudori;
 Şi razele de sôre, ce-abia puteau pătrunde
 În astă casă plină de fôme și de ger,
 Sărmanilor teî, Dômnne!.... părea că vrea s'arate
 Privirea ta țintată spre dênşii de la cer.

Plîngea, și 'n abundență din pleopele 'necate, --
 Ca plôia furtunosă ce cade peste crin,
 Cădură-atâtea lacrimi pe fruntea de zăpadă
 Copilului din pôlă-î, că somnul lui senin
 Stricară, --şi-o guriță deschise de grenadă
 Isusul măiculitei!.... --şi 'n ochii lui d'azur
 Cel este flori, din plôia de lacrimi, înfloriră.....

1. Veđi «Migrațiunea fabulelor» în Noțiuni despre Coliude române de G. Dem. Teodorescu p. 14.

Intensul frig atuncea, și umbra dimprejur,
 Și fômea, și durerea, și plângerea periră:
 Căpîlul zicea: «mamá,» sermanul mîitel
 Rîdënd... și măiculița, rîdea și ea cu el!

Al. Depărățénu.

Energia și vehemența (p. 136).

ÎMPĂRAT ȘI PROLETAR

Pe bănci de lemn în scunda tavernă mohorită,
 Unde pătrunde ziua printre ferești murdare,
 Pe lângă mese lungi stătea posomorită,
 Cu fețe întunecóse, o cétă pribegită,
 Copii săraci și scepticii ai plebei proletare.

Ah! dișe unul, spuneți că-i omul o lumină
 Pe lumea asta plină de-amaruri și de chin?
 Nicî o scînteie ntr'însul nu-i candidă și plină,
 Murdară este rața-i ca globul cel de tină,
 Asupra căruî dînsul domnesce pe deplin.

Spuneți-mî ce-î dreptatea? — Ceî tarî se ingrădiră
 Cu-averea și mărirea în cercul lor de legî;
 Prin bunurî ce furară, în vecî veđî cum conspiră
 Contra celor ce dînșîi la lucru-î osindiră
 Și le subjugă munca vieței lor întregî.

Unîi plinî de plăcere petrec a lor viață,
 Trec dîlele voiase și ôrele surid;
 În cupe vin de ambră, iarna grădinî, verdéță,
 Vara petrecerî, Alpiî cu frunțile de ghiată;
 Ei fac din nôpte diuă ș'a dîlei ochî închid.

Virtutea pentru dînșîi — ea nu există. Inșă
 V'o predică, căci trebuie să fiți voi brațe tarî
 A statelor, greóie, carî trebuie împinse,
 Și trebuie luptate resbóele aprinse:
 Căci voi murind în sînge, ei pot să fie mari.

Și flotele mărețe ș'armatele fâlóse,
 Corónele ce regîi le pun pe fruntea lor,
 S'acele milióne, ce în grămedî luxóse
 Șunt strînse la bogatul, pe cel sărac apasă
 Și 's supte din sudórea prostitului popor.

Religia — o frađă de dînșîi inventată
 Ca prin a ei putere să vè aplece 'n jug,
 Căci de-ar lipsi din inimî speranța de resplátă,
 După ce amar muncirăți, mișei viața tótă,
 Ați mai purta osinda ca vita de la plug?

Cu umbre, care nu sunt, v'a intunecat vederea
 Și v'a făcut să credeți că veți fi resplătiți...
 Nu! mórtea cu viața a stins tótă plăcerea —
 Cel ce în astă lumē a dus numai durerea,
 Nimic n'are dincolo, căci mórți sunt cei muriți.

Minciuni și frade-i totul ce statele susține,
 Nu-i ordinea firēscă ce ei a fi susțin.
 Averea să le aperi, mărirea ș'a lor bine
 Ei brațul tēu inarmă, ce să lovesci în tine,
 Și pe voi contra vóstră în luptă ei vă mán.

De ce să fiți voi sclavii miliónelor nefaste,
 Voi, ce din munca vóstră abia puteți trăi?
 De ce bóla și mórtea să fie partea vóstră,
 Cind ei în bogăția cea splendidă și vastă
 Pretrec ca și în ceruri, n'au timp nici de-a muri?

De ce uitați că 'n voi e număr și putere?
 Cind vreți, puteți prea lesne pămîntul să 'mpărțiți.
 Nu le mai faceți diduri unde se 'nchid avere,
 Pe voi unde să 'nchidă, cind împinși de durere
 Veți crede c'aveți dreptul și voi ca să trăiți.

Ei, ingrădiți de lege, plăcerilor se lasă
 Și sucul cel mai dulce pămîntului il sug,
 Ei chiamă 'n voluptatea orgiei zgomotóse
 De instrumente órbe a vóstre fiici frumóse;
 Frumsetile-ne tineri bătrini lor distrug.

Și de 'ntrebați atuncea, vouă ce vă rămáne?
 Munca, din care dinșii se 'mbată în plăceri,
 Robia viața tótă, lacrimi pe-o négră pine,
 Copilelor pătate mizeria 'n rușine.
 Ei, tot, și voi nimica; ei cerul, voi dureri!

De lege n'au nevoie: virtutea e ușoră
 Când ai ce-ți trebuesce... Iar legi sunt pentru voi,
 Vouă vă pune lege, pedepse vă măsură
 Când mâna v'o întindeți la bunuri zimbitoré,
 Căci nu-i iertat nici brațul teribilei nevoi.

Zdrobiți orinduiala cea crudă și nedreptă
 Ce lumea o imparte în mizeri și bogați.
 Atunci când după mórte resplătă nu v'așteptă,
 Faceți ca 'n astă lume să aibă parte dreptă,
 Egală fie-care, și să trăim ca frați!

Sfărmați statua gólă a Venerei antice,
 Ardeți acele pânze cu corpori de ninsori!
 Ele stárnesc în suflet idea neferice.
 A perfecției umane, și ele fac să pice
 În ghiarele uzurei copile din popor!

Sfărmați tot ce atâta inima lor bolnavă,
Sfărmați palate, temple, ce crimele ascund,
Svirlitiți statui de tirani, în foc să curgă lavă,
Să spele de pe pietre până și urma sclavă
Celor ce le urmédă pân' la al lunei fund !

Sfărmați tot ce arată mindrie și avere,
O ! desbrăcați viața de haina-î de granit,
De purpură, de aur, de lacrimi, de urit,
Să fie un vis numai, să fie o părere
Ce făr' de patimi trece în timpul nesfirșit.

Zidiți din dărmături gigantice piramide
Ca un *memento mori* pe al istoriei plan —
Acesta este arta ce sufletu-ți deschide
Naintea veșniciei ; nu corpul gol ce râde
Cu mutra de vîndută, cu ochiul vil și viclean.

O ! aduceți potopul, destul voi așteptarăți
Ca să vedeți ce bine prin bine o să es' —
Nimic ! Locul hienei îl luă acel vorbareț,
Locul crușimii veche cel lin și pismătareț.
Formele se schimbară, dar rēul a ramas.

Atunci vă veți întorce la vremile-aurite
Ce mitele albastre ni le șoptesc ades ;
Plăcerile egale, egal vor fi împărțite,
Chiar mórtea când va stânge lampa vieții finite
Vi s'ar părea un inger cu părul blond și des.

Atunci veți muri lesne fără de-amar și grijă,
Feciori ori trăi 'n lume cum voi ați viețuit,
Chiar clopotul n'ar plânge cu limba lui de spijă,
Pentru acel de care norocul avu grijă,
Nimeni de a plinge n'are ; el traiul și-a trăit.

Și hōle ce mizeria ș'averea nefiréscă
Le nasc în ómeni, tōte cu 'ncetul s'or topi,
Va crește tot ce'n lume este menit să crească,
Va bea pân' în fund cupa pân' va vrea s'o zdrobéscă,
Căci va muri când nu va avea la ce trăi.

.....

Pe malurile Senei în faeton de gală
Cesarul trece palid, în gânduri adîncit ;
Al undelor greū vuet, vuirea în granit
A sute d'echipajuri, gîndirea n'o înșală :
Peoporul lui îl face tăcut și umilit.

Zimbirea lui deșteptă, adîncă și tăcută ;
Privirea lui citește în sufletele omenesci,
Și mâna-î care pōrtă destinele lumesci,
Cea grupă zdrențuită în cale-î o salută.
Mărirea-î e în taină legată de acești.

Convins ca voi el este 'n nălțimea-î solitară
Lipsită de iubire ; cum că principiul rău,
Nedreptul și minciuna ai lumii duce frâu,
Istoria umană în veți le desfășoră :
Povestea cu ciocanul ce cade pe ilău.

Și el — el vèrful mândru al celor ce apasă,
Șalută în a lui cale pe-apărătorul mut.
De ați lipsi din lume, voi cauza 'ntunecată
De răsturnări mărețe — mărirea-î radiosă,
Cesarul, chiar Cesarul de mult ar fi căzut.

Cu ale vóstre umfre nimica credetóre,
Cu ȃmbetu-vé rece, de milă părăsit
Cu mintea de dreptate și bine rídatóre,
Cu umbra vóstră numai, puteri îngrozitóre
La jugu-î el silește pe cei ce l-au urit.

Parisul arde 'n valuri, furtuna în el se scaldă,
Turnuri ca faele negre trésnesc ardénd în vînt —
Prin limbele de flăcări, ce'n valuri se frămînt,
Răcnete, vuet de-arme pătrund marea cea caldă,
Evul e un cadavru — Paris al lui mormînt.

Pe strade 'ncrucisate de flăcări orbitóre,
Suiți pe baricade de bulgări de granit,
Se mișc bataliône a plebei proletare
Cu cușme frigiene și arme lucitóre
Și clopote de-alarmă rêsună răgușit.

Că marmura de albe, ca ea nepăsátóre
Prin aerul cel roșu femeii trec cu-arme 'n braț,
Cu păr bogat și negru ce-pe-umeri se cobóră
Și siniî lor acopăr — e ură și turbare
În ochii lor cei negri, adincî și desperați.

O ! luptă-te învălită în pletele-ți bogate ;
Eroic este astă-zî copilul cel pierdut !
Căci flamura cea roșă cu umbra-î de dreptate
Sfîntesce-a ta viață de tină și păcate.
Nu, nu ești tu de vină, ci cei ce te-au vindut !

Scântee marea lină ; și plăcele ei sure
Se mișc una pe alta ca pături de cristal
Prin lume prăvălitate ; din tainica pădure
Apare luna mare câmpiilor azure,
Umplindu-le cu ochiul ei mândru, triumfal.

Pe undele încete își mișcă legămate
Corabii învechite schelețele de lemn ;
Trecând încet ca umbre, țin pindele umflăte
În fața lunii care prin ele-atunci străbate,
Și 'n róta de foc galben stă fața-î ca un semn.

Pe maluri zdruncinate de aiurirea mării
 Cesaru 'ncă veghiază la trunchiul plecat
 Al salciei pletose, și întinse-a apeî arîi
 În cercuri fulgerînde se pleacă lin suflării
 A zefirului noptii și sună cadentat.

Îi pare, că prin aer în noptea instelată
 Călcând pe vîrf de codri, pe-a apelor mării,
 Trecea cu barba albă — pe fruntea întunecată
 Cununa cea de pae îi atârna uscată —
 Moșnegul rege Lear.

Uimit privea Cesarul la umbra cea de nourî,
 Prin crêsta cărei stele lin tremurând transpar.
 I se deschide în minte tot sensul de tablouri
 A vieții sclipitoare, a popórelor ecouri
 Par glasuri ce îmbracă o lume de amar.

În ori-ce om o lume își face încercarea,
 Bătrânul Demiurgos se opinteste 'n van.
 În ori-ce minte lumea își pune întrebarea
 Din nou: de unde vine și unde merge? Flórea
 Dorințelor obscure sădite în noian.

A lumef întregul simbur, dorința-î și mărirea,
 În inima ori căruî i-ascuns și trător,
 Svirlirea hazardată, cum pomu în 'nflorire
 În ori-ce flóre 'ncareă intrégă a sa fire,
 Și 'n calea de-a da róde cele mai multe mor.

Ast-fel umana ródă în calea ei înghiată,
 Se petrifică unul în sclav, altu-împărat,
 Acoperînd cu noime sermana lui viață
 Si arătând la sóre-a mizeriei lui față —
 Căci înțalesul este același la toți dat.

În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină,
 Și 'n tótă omenirea în veci același om:
 În multe forme apare a vieții crúdă taină,
 Pe toți ea îi înșală, la nime se destaină,
 Doriți nemărginite plintând într'un atom.

Când știi că visu-acesta cu mórte se sfîrșese,
 Că 'n urmă-ți rămân tóte ast-fel cum sunt, de dregi
 Ori cât ai dregre în lume — atunci te obosese
 Eterna alergare ș'un gând te-ademenese:
 Că vis al mortii-eterne e viața lumii 'ntregi.

M. Eminescu.

DEȘTEPTĂ-TE ROMÂNE

Deșteptă-te Române din somnul cel de mörte
 In care te-adinciră barbarii tēi tirani!
 Acum ori nici odată croeșteii altă sörta,
 La care să se 'nchine și cruđii tei dușmanii.

Acum ori nici-odată să arătăm in lume,
 Că 'n aste mâini mai curge un singe de Roman.
 Si că 'n a noastre pepturi păstrăm cu fală 'n lume
 Triumfător in lupte un nume de Traian.

Inalță-ți a ta frunte și veđi in jur de tine
 Cum staū ca brađii 'n munte voinicii sute de mi
 Un semn ei mai așteptă și sar ca lupii 'n stână,
 Barbați, bătrani și tineri din munți și din câmpii.

Priviți, mărețe umbre, Mihaș, Ștefan, Corvine,
 Români ai națiunei, și ai voștri strănepoți,
 Cu brațele armate cu focu vostru 'n vine,
 Viața 'n libertate ori mörte cere toți.

Pe voi vă nimiciră a pismeii răutate
 Și örba neunire la Milcov și Carpați,
 Iar noi pătrunși la suflet de sânta libertate,
 Jurăm că vom da mâna să fim in secolii frați.

O mamă veduvită de la Mihaiu cel mare
 Pretinde de la fiu și astă-zii ajutor
 Și blestemă cu lacrimi in ochi pe fie care
 In ori-care pericol s'ar face vânzător.

De fulgere să piară, de trăsnet și puciosă.
 Ori care s'ar retrage din gloriosul loc.
 Când patria sa mumă, cu inima duiosă
 Va cere ca să trecem prin sabie și foc.

N'ajunse iataganul barbareii semi-lune
 A cărui plăgi fatale și adii le mai simțim.
 Acum se 'ndesă cnuța in vetrele străbune,
 Dar martor ne e domnul că vii nu o voim.

N'ajunse despotismul cu 'ntręga lui orbie
 Al cărui jug din secolii ca vitele purtăm
 Acu se încercă cruđii in örba lor trufie
 Să ne răpescă limba, dar morți nu o mai dăm!

Români din patru unghiuri acum ori nici-odată
 Uniți-vę in cuget, uniți-vę in simțiri;
 Strigați in lumea largă că Dunărea-i furată
 Prin intrige și forțe dolose mijlociri!

Preoți cu crucea 'n frunte : căci óstea e creștină
 Devisa-i libertate și scopul ei prea sânt,
 Murim mai bine 'n luptă cu gloria deplină
 De cât să fim sclavi țărăși în vechiu-ne pământ.

A. Mureșeanu.

Strofele din urmă ale poeziei «O noapte în Carpați»
 sunt unele din cele mai energice :

«Trăiește România, unită neatârnată !
 Acesta să ne fie devisa, frații mei !
 Și 'n viață-ne repaos să n'avem nici odată
 Pân' n'om vedea 'n țărână pe toți tiranii ei.

Destul, destul răbdat-am rușine, umilință ;
 Destul Românul fost-a chiar sclav p'al său pământ ;
 Devie earăși liber ! Tot omul de credință
 Se luptă cât e 'n viață și dorme în mormânt

Vedeți cum norii negri pe cer se respândiră,
 Cum despotismu 'ntinse toiagul său de fer ;
 Cum între ei tiranii popóre împărțiră ;
 Cum o 'mpărțire nouă e tot ce astăzi cer.

Și 'i vom lăsa să facă, cu brațe 'nerucișate ?
 Și un țipet n'o să ăsa din largul nostru piept,
 Ca să vestească lumii că 'n el un suflet bate :
 Că ați, ca 'n tot-d'a-una, Românul e deștept ?

În viața unei nații sunt zile solemnele
 În care i se cere ca să jertfăască tot ;
 Ori drepturi își câștigă ori móre petru ele,
 Dar nu se dă, ca sclavă, la cel d'ânteiu despot.

Să scótem o strigare sublină, disperată,
 Și care să resune din vârful de Carpați
 La marginile țării ; ear toți Români 'n dată,
 Prin fapte să arate că sunt încă bărbați.»

G. Cretzianu, *Patrie și libertate.*

Stil măreț (p. 137)

O NÓPTE PE RUINELE TÎRGOVIȘTEI

Sórele peste déluri mai luminédă încă,
 Rațele'i rubinóse anuntă-al lui apus.
 Și séra pinditóre sub fiia-care stâncă,
 Și 'ntinde a sale umbre cuteđetőre 'n sus.

Și înalță al său creștet fruntariul 'nalt munte.
 Și căță la al dîlei misterios declin ;
 Iar ultimele rațe resfrîng pe a lui frunte
 A cerului splendore prin lucidul senin.

Al serei vînt adie, și frunda 'nfioredă
 Seninul varsă roua verdeața renviind ;
 Ca o cunună deluri câmpia 'ncoronedă,
 Și riul p'a lui cale șoptese șerpuiind.

P'a delului sprîncenă pe fruntea lui riposă.
 O vechie cetățuie, focar religios
 Conservă suvenirea d'o noapte sângerosă
 Ce mișcă-a mele patimi 'n sinu-mi dureros.

Si!.. Clopotul s'aude ! E ora după urmă ? —
 Al repenirii angel cu-acest d'aramă glas
 La rugă chiamă, chiamă pe rătăcita turmă,
 Natura se deșteptă ; și visele mă las.

Rușasce Răsăritul ; muntele rubinedă,
 Récórea dă viață și stelele albesc ;
 Riul adapă câmpul ce roua insmăltedă,
 Pe deluri înverzite se 'ntînd vapori plutesc.

Caî, turme, vite multe la apă se cobóra
 Bat clopote, se scutur' cu-al dimințeii svon ;
 La vėjuitul morei undele se 'nfășórá
 Deschis e ochiul dîlei acum pe horizon

I. Eliade.

ODĂ STATUEI LUI MIHAI VITÉZUL

Mărire, adorare, ingenughiere ție
 Gigant din alte timpuri, fruntaș între Eroi !
 Mihai ! frate de arme cu dalba vitejie,
 Óspe de bronz scump nouă, sosit iar printre noi !
 Pe 'ntinsul țerei astă-di e splendidă serbare ;
 Copii se simt ómeni, bétráni 'ntineresc.
 Chiar țerna din morminte s'animă și tresare,
 Și umbre inarmate prin aer se 'ntrunesc.
 Ađi noi, Románi, cu toții pėtrunși de-o noué viétă,
 Umbriți de al tėu numé feerie, legendar,
 Cu-o falnică uimire stăm, te privim in față
 Căci tronul tėu prin seculi a devenit altar.
 Și vulturul cu sboru-i din ceruri te 'ncunună
 Tintind in zare ochii l'Apus, la Răsărit,
 Și codrii, antići marturi de gloria străbună,
 Se mișcă 'n sgomot mare de frémet oțelit !
 «Ce este 'n Románia ? Ce vițor o pėtrunde ?»
 Intrébă pe Danubiú Balcanul spărieat

— «Sunt Pascele române! Danubiul răspunde,
«Privesce! Mihaï Bravul în bronz a re'nviat!»

August eroû a cărui memorie augustă
Trecut'a peste secolî cu margine îngustă
Şi s'a înscris în rađe pe fruntea omenirei
Ăfară din domeniul uitărei ş'a pŃeirei!
Precum odinióră pe toţi electrisai
Cu glasul, cu ochirea-ţi de-Arhanghel, o! Mihaï,
Privesce împregiuru-ţi cum vine 'ntreg poporul,
Cum vine să admire în tine Salvatorul.
Veđi cum țara ferice de-a ecsista pe lume
Se simte 'ncoronată cu falnicul tŃu nume!
Mihaï, devină érăşi sub cerul strămoşesc
Echoul prea-puternic de glas dumnezeesc
Ş'aprinde iar scânteia de-antică vitejie
În noi carii aducem îngenuchiare ție
Gigant din alte timpuri, fruntaş între Eroî,
Oaspe de bronz, scump noă, sosit iar printre noi!

V. Alexandri.

Sublimul (pag. 137).

de cugetare şi imagini:

CĂDEREA DRACILOR

Sta mut marele Arhanghel cu degetul la gură,
Privia în mărmurire, şi buzele şi muşca;
Ferbea trufia 'ntr'ensul, ferbea friguri de ură;
Bătea tâmplele-î gróznic, şi chipu-î se roşa.

O gróznică durere de cap îl stăpâneşte,
Şi fruntea i se unflă, şi ochii flăcări joc. —
Şvâcnesc a lui gândire, şi 'ntr'ensa zămislesce.
Turbază apostatul, o spumă e, un foc!

Plesnesc a lui creştet. — Născu Păcătuirea;
Frumosă, zimbitóre îi sbóră împregiur. —
Arhanghelul resuflă, îşi vede zămislirea
Se 'ncântă d'al ei farmecântéiul Duh sperjur.

Viclénă fără margini, ceréscă curtezană,
Robia slabele duhuri; la toţi făgăduia,
Şi toţi în ea vedură de cer o suverană,
Spre a fi vrednici de dŃensa, a 'mpërăţi doria:

La toţi le vine 'n minte a'şi pune residința
Mai sus de tronul vecinic şi a se 'ndumneđei
A'şi însuşi, a smulge pe sémăşi provedința
Şi sceptrul Prea-tăriei spurcat a mânuî.

Cu duhul Tiraniei strigară: *Libertate!*
 (O masc' amăgitoare! un nume pământesc!)
 Dar boltile eterii răsună: *strâmbătate!*
 Din margine la alta din temelii trosnesc.

Isi isbandi cocheta; dar țipă, se 'ngrozesc;
 L'al său părinte alergă și ochii îi sclipesc,
 Și tremură la sânu-î, de el strâns se lipesc;
 La pept și el o strânge și 'ntr'una se unesc.

Bubue Cerul; se scolară Impăratul
 Dudue Eterul, că pasă Mânia.
 Fulgere volvóre în spațuri plesnesc,
 Focul se intinde și curăță păcatul;
 Marea izbucnire opresce Vecinicia.
 Saltă Firmamentul și sorii se 'ngrozesc.
 Cugetul de crimă pe unde serpuește
 Tot desfigurază ca trăsnetu pârlesce
 Foc negru-și-roșu lumina se preface
 Plumb e ușurința; și cerul se desface
 Cad toți vinovații, și vijie cădând:
 Haos, besnă mare îi așteptă căscând.
 Pică și se schimbă pe cât es din cer:
 Capete de ânger, de demon piciore,
 Aripă cerescă una se mai vede,
 Alta, infernală la vale 'negresce;
 Spaîmă la alții capul în besnă precede;
 Talpele, lumină în cer mai lucesce, —
 Negră, fumegândă acum sunt volvóre!
 Nume, pomenire din ceruri le per.

Se 'nchide Empireul ca fulgerul lucesce
 O sabie de flacări ce ține Mihail
 Ce miș de miriade de îngeri cărmuesce;
 Și Pacea le vestese prea-blândul Gavriil.

«Cu gróză cu cutremur, să stăm pe loc cu frică
 «Și să luăm aminte. — Cădutul e *Satan!*
Satan! resună cerul, *Satan!* se 'naltă pică;
Satan! din sferă 'n sferă și'n Haos urlă — AN.

Ca Sorele de mare, și încă și mai mare,
 Și stinși d'a lor lumină ca Urius, Titan
 Așa cad legiune de duhuri hilitore;
 Moloh, Baal, Asmode, Dagon, Rimnon, Satan.

Cad repedî noue zile; căderea se iutește:
 Din regie în regii mai repedî vijăiesc;
 Se 'ntorce fie-care, spre ceruri mai privesce,
 Și trăsnete 'nmulțite din urmă îi sosec.

Cad unul peste altul, grozavă e isbirea!
 Sar flăcări fără margini, în spațuri se 'ntind;
 Năprasnicii, grele duhuri resgudue zidirea,
 Eter, lumină, materii, topesc, negrese, aprind.

Și cad, și cad ca mintea, s'affundă cât Tăria;
 Vârteje ascuțite și tot se ascuțesc,
 Și șueră volvorea, răsbubue Vecia,
 Cu cât se mai afundă, cu atâta se 'nnegresc.

Plesnesce Universul, și Besna se despică;
 Tartarul se deschide; de foc un ocean
 Se 'ntinde fără margini, și demonii tot pică,
 Cei mari și mai 'nainte, din toți mai greu Satan.

Acesta ca Pământul, ca Sorele. . mai mare!
 În repejiunea minții, cu sgomot ajungând,
 În Tartar urlând cade, s'affundă ca 'ntr'o Mare.
 O gaură ca lumea deschide bolborând.

I. Eliade R.

*

MIEDUL ERNEI

În păduri trosnesc stejarii! E un ger amar, cumplit
 Stelele par înghețate, cerul pare oțelit;
 Ear zăpada cristalină pe câmpii strălucitoare
 Pare-un lan de diamanturi ce scârție sub picior.

Fumuri albe se ridică în văzduhul scânteios
 Ca înaltele colone unui templu măiestos,
 Și pe ele se aședă bolta cerului senină
 Unde luna își aprinde farul tainic de lumină.

O! tablou măreț, fantastic!... Mii de stele argintii
 În nemărginitul templu ard ca vecinice făclii
 Munții sunt a lui altare, codrii organe sonoare
 Unde crivățul pătrunde scoțând note îngrozitoare.

Totul e în neclintire, fără viață fără glas;
 Nici un sbor în atmosferă, pe zăpadă nici un pas;
 Dar ce ved?... în rața lunii o fantasmă se arată...
 E un lup ce se alungă după prada-î spăimântată!

V. Alexandri.

FIGURI

Exemplul lui Marmontel (p. 144):

«De ȳice eũ aŝa, ea ȳice nu, sȳera ŝi diminȳeta, nȳoŝtea ŝi diua tot ocȳarasce (anlitezȳ). Nicȳi odatȳ, nicȳi odatȳ, n'am odihnȳ cu dȳensa (repetiȳiune). Ea este o furie, un demon (iperbolȳ). Inŝȳ nenorocito, spune-mȳ ce 'ȳi-am fȳcut? (interogaȳiune). O cȳeriule! cȳȳt am fost de nebun, luȳnd'o de soȳie! (exclamaȳiune). De ce nu m'am inecat mai bine! Atunci nu 'ȳi-aŝ fi imputat nicȳi cea ce mȳ costȳeŝci, nicȳi necazurile ce 'mȳ dau a te suferi (pre-ritiunea). Dar te rog, te jur, lasȳ-mȳ a lucra in pace, sau ŝȳ mor de nu.... Tremurȳ scoȳtȳndu-mȳ din rȳbdare! (reticenȳȳ). Ea plȳnge! ah! ce suflet bun, cȳnd ai sȳ veȳi cȳ eũ n'am dreptate (ironie). E! bine, sȳ cred acȳeta: intr'adevȳr sunt fȳrte viũ, fȳrte simȳtor (concesiune). Eũ de o sutȳ de ori am dorit ca tu sȳ fi fost urȳtȳ, eũ am blestemat, am despretȳuit ochȳi acȳesti viclenȳ ŝi inima acȳeta amȳgitȳre care m'a nebunit (asteism). Dar spune-mȳ dacȳ prin blȳndeȳe nu m'ai putea mai bine domoli? (comunicaȳiune). Copiȳi noŝtri, amiciȳ noŝtri, veciniȳ noŝtri tȳtȳ lumea ne vede ȳiind casȳ rea; ei aud ȳipetele tale, plȳngerile tale, injuriile cu care mȳ inȳduŝi; ei te-au vȳdut cu ochȳi rȳtȳciȳi, cu faȳa aprinsȳ, cu capul sburlit fugȳrindu mȳ ŝi ameninȳȳndu-mȳ; ei vorbesc cu grȳzȳ; vecinii se apropie ŝi ŝi istorisesc; trecȳtorul ascultȳ, ŝi are sȳ spunȳ ŝi el altora (ipotiposa). Ei vor crede cȳ eũ sunt un rȳu, un neomenos ce te lipsesc de cele trebuitȳre, cȳ te bat, cȳ te ucid. Inŝȳ nu, ei ŝciũ fȳrte bine, cȳ eũ te iubesc cȳ am inimȳ bunȳ, cȳ doresc a te vedȳ liniŝtitȳ ŝi mulȳamitȳ (corecȳiune). Da lasȳ, lumea nu e drȳptȳ, ŝcie ea cine e culpabil. Va! sȳrmana ta mamȳ atȳt 'mȳ-a fost fȳgȳduit cȳ ȳi veȳ semȳna! Ce va ȳice ea? ce ȳice ea? cȳci ea vede cea ce se inȳtȳmplȳ. Aŝa, eũ sperez cȳ ea mȳ ascultȳ, ŝi o aud muŝtrȳndu-te cȳ mȳ nenorocȳeŝci: Ah! sȳrmane ginere, ȳice ea: tu meritaȳ o sȳrtȳ mai bunȳ! (prosopopea)».

(G).

Stil figurat alegoric (p. 147)

VALEA REA

«E lucru ne mai pomenit, cum eũ Peleŝul, am ajuns sȳ mȳ oprȳescȳ pre mȳndra mea mititicȳ a veni

la mine. Și cine se pune la mijloc, ca să oprească mult dorita noastră întâlnire? Nimeni altul de cât urita și răutăcioasă de Prahovă, care nu e nici ea o sfântă, ci alergă cu graba furiei spre Ialomița, ca dinpreună cu ea să meargă până în Dunăre, ca să întâlnească pre Argeșul, pe care nici că l'a vedut vre-o dată, și plină de gelozie cum este, o dă la o parte pre Doftana, care a pornit tot în acel drum și care fără dór și-póte i este mai dragă Argeșului. — Zeu că-mi vine să turbez! Să veți mereu o drăguță ca ea fără ca să poți ajunge vre-o dată la dânsa! în deobște, să fie ceva ce nu poți, când ești Peleşul, care e în stare să scóță copacii din rădăcină și să mute stâncile din loc, asta-i un lucru care te scóte din minti! — Și tâmpiți ăștia de munți, Cumpeatu și Piscul Canului se uită morocănoși la ținșóra drăgălașa și-i dic «fată rea» numai și numai pentru că-i sunt drag eu.

Și adecă ce? — nu sunt óre băiet curățel? Nu cum-va e lucru nefiresc, că ea voiesce să se arunce în brațele mele? — Dér nisce munți bătrâni și ursuji, de unde ar și putea ei să înțelegă simțirile unei ținșóre sburdalnice, abia eșită din isvórele, în care s'a născut.

Cât despre Prahova, nici nu voesc a mai lungi vorba; ea ar dori ca numai ei să mē închin și mē coprinde în brațele ei tot-d'a-una, când pe lângă dânsa, peste dânsa, pe sub dânsa, alături cu dânsa, chiar printr'ênsa voesc a trece la mândrulița mea.

O strașnică babă bătrână ca Prahova? — se póte óre, ca ea să-i placă omului, care a vedut odată chipul și strălucirea ochilor mierii de dincolo și a țărit acea făptură sprinteíoră trecând în săltate din stâncă în stâncă și strecurându-se prin cele mai strimte poteci ca și când ar fi fată fără de trup!

Dar tot e cine-va s'o pricépă; acesta e cerul, căci tot-d'a-una, când drăgălașa mititică-și încrețesce sprincenele negre și bate nerăbdătoare cu piciorul 'n pământ se întunecă mai tare chiar de cât dânsa la față și trâmite neintârđiat pre cei mai negri dintre norii săi în sus, ca să arate lumii ce va să dică a o necăji pre mândruța mea drăgălașe. Nu arare-orí i scapă

câte un suspin de tot greu, și atunci se simte strimtorată în albia ei, care n'a fost croită pentru nisce porniri sufletesci așa de puternice.

În asemenea momente-mi vine adese-orî să cred, că are să sară în avântul ei până la mine, însă chiar supt ochii mei uriciosu de Prahova o apucă de pletele crețe, o scutură, o biciuesce și se repede cu ea la vale, și orî cât de mult ași alerga în urma lor, orî cât de cu dinadinsul și călca pe cîda de la rochia Prahovei, ca să o silesc a se opri în loc și a-mi da pe mîndra mea, ea este mai tare de cât noi a-mîndouî și mă tîrăsc și pre mine la vale, însă ducîndu-mă așa, ca ea să fie mereu între noi. Mititica nu pôte nici chiar să privescă împrejur, căci vai și amar de capul ei!

— 'Mi-ași chiăma toți sfinții într'ajutor, ei însă nu ascultă rugămintele unui pîrîu păgănesc ca mine, care nu merge nici odată la biserică și nici a posti nu pôte. Am trămis uriașii s'o bea pre Prahova, dar nici unul n'a putut s'o scîță la capăt. Alt-fel nici nu voiam să stea prea mult prin partea locului, ca să se înholbe la drăguța mea. La drept vorbind, chiar nici cerului nu-i las bucuos mulțumirea de a privi la densa, iară cât pentru cei douî munți, 'mi vine să le arunc cea mai sîlbatică a mea spumă în față; însă Prahova trece aședată la vale și ia cu densa și spumă și ură și mînie și tôte, ca și când eu n'ași fi pe lume, eu cu pornirile mele cele covîrșitoare.

O; mititica mea Rea! Tu'mi ești mai dragă de cât orî și ce în lumea acêsta! Destăinuesc basmiî din ochii tîi; 'mi închipuesc poveștile ce tu ai putea să-mi spuî! Dar dacă ai auzi poveștile mele, ce-ai face tu atunci!? Ai rîde și ai plînge și ai suspina și ai asculta dusă, iar în ochii tîi s'ar oglindi tôte cele ce 'ți-aș povesti; ascultăndu-mă, n'ai obosi nici odată, nici chiar dacă 'ți-ași spune de miî de miî de orî aceeași povestē! — fiind-că ești de același soi cu mine și scii, că adese-orî, fôrte adese-orî, noi trebuie să spunem aceeași povestē. Însă rîmâne cu tôte acestea un lucru nou și prospêt, fiind-că isvorăsc mereu din aceeași adîncime.

Deci trebuie să mă mulțumesc a spune povestile

mele tâmpitului neam omenesc, care mai că mă pri-
cepe, mai că nu. — Privesce câte unul țintă la mine
ba chiar 'mă ȃice: «Ah! ce frumos!» — dar nici în-
chiptuire nu pot să-și facă ce frumos m'ar socoti fru-
măsa mea mititică! Sunt chiar unii ce-și inchipuesc
că m'aũ înțeles și povestesc fel de fel de verđi și
uscate ce mie nici prin gând nu 'm'a trecut. O! cum
rid de dênșii, dar rid, în cât se umple valea și stân-
cile resun, iar ei stău cu gura căscată și nici nu bagă
de sêmă, că de dênșii rid, căc peste puțin plâng
apoi de mânie.

Pentru ca să nu măi lungesc vorba, am gânduri
și simțiri, câte numai un sburdalnic përiu de munte
póte să aibă, și tóte aceste porniri viforóse le inghite
Prahova cu nepăsare și le pórtă zimbînd prin lumea
largă, care nici nu le vede, nici nu le aude și care
nici nu póte să simță ceva, fiind-că vëntul trece mereu
peste dênsa, și orî și ce simțire-ar prinde rădăcini,
o stergë și o vëntură măi departe.

Fii numai mâniósă, amica mea Rea, fii mâniósă pe
lumea bătută de vënturi și jelesce pre în veci cre-
dinciosul, rău înțelesul, viforosul têu Peleş.

(Carmen Sylva.)

Vorbire emblematică (p. 148)

RESPUNSUL LUI SEXTU CĂTRE TARCINIŪ

După ce Sextu se vedu măi mare peste armata
din cetate (Gabi), începu a cugeta cum ar reeși măi
bine de a o supune. El trâmise pe ascuns la tatăl
sëu ca să-i de o nouë instructiune de cum să se
pórtë. Tarciniũ însă nu dete alt răspuns trâmșilor
de cât că, preumblându-se prin grădină *tăia cu ver-
geaua capetele macilor, celor măi înalți*; Sextu, înțe-
legënd răspunsul tatălui sëu, *ucide și el într'o nópte
pe toți cetățenii cei măi de frunte*, și printr'acéstă
vulpeniă supuse pre Gabini lui Tarciniũ. (Mihăescu).

RĂSPUNSUL SCIȚILOR CĂTRE DARIŪ

Istoria naréză că Dariũ, regele Persilor, c'o armată
de Persi și de Greci din Asia-mică trecu în Europa

contra Sciților, cari se aflaū de-a stânga Dunărei pre lângă Marea Negră; însă Sciții retrăgându-se dinaintea armatelor lui Dariū, în stepele lor cele neumbate, trămiseră drept răspuns lui Dariū: *o pasere, un șorece, o brăscă și 5 săgeți*, emblemă pe care un Scit ce se afla în tabăra lui Dariū o esplică ast-fel: *Perși! dacă nu veți fugi prin aer ca păsările, pre sub pământ ca șorecii și prin apă ca brăscela, veți peri cu toții de săgețele Sciților*. Limbagiū care decise pe Dariū a se întorce înapoi fără nici un rezultat. (*Mihăescu, Istoria universală*).

Repetițiunea (p. 156)

ARMATEI ROMÂNE

Bravi copii ai României, veselii ați plecat,
 Ați plecat cu stégul țării mândru și curat,
 Și v'ați dus preste hotare, pentr'un scump odor,
 Pentr'a țării ne-atárnare, pentr'al ei onor,
 Și tovarăș bun avu'ați dorul viu din sân:
 Ța să duceți lunei veste, némulul român,
 Țer al țării glas vă dize: «Mergeți dragi copii,
 Și vă întorceți cum vă duceți, mândri, mulți și vii!»

Bravi copii ai României, bine v'ați bătut,
 V'ați bătut sub stégul țării... sfintul vostru scut
 S'ați invins, că la isbândă bunul Dumnezeu
 A deprins al țării paloș și pe Domnul său.
 V'ați bătut precum strămoșii se băteau ca lei,
 V'ați bătut ca Feți-frumoșii din povești cu smei,
 V'ați bătut precum în lume nimeni s'a bătut,
 S'a se bate cum Românul singur e făcut.

Bravi copii ai României, mândri v'ați întors,
 V'ați întors cu stégul țării rupt... dar tot frumos,
 Mai frumos de cum fusese, căci de vulturii dus,
 Stéua mândr'a dujmăniei subț el a apus.
 S'ați adus ne-atárnarea țării dragi copii,
 Și virtutea ostășescă, și trofee mi.
 Țera mândră vă salută... Doru-i s'a 'mplinit:
 Bravi copii ai României, bine ați venit.

(*Scip. J. Bădescu*).

Eufemism (p. 160)

Din poesia «Irina dórme»:

Ea acum *dórme*, și vocea'i tace,
 Din *visul* dulce n'ó deștepta'i
 Ea *dórme* somnul *acel de pace*,
 Cu flori curate o presura'i.
 De ingeri cete o priveghiază:
 Lăsa'io'n pace, ea *reposează!*

(Gusti. 162).

Interogațiunea (p. 161)

Numai tu, popor Române, să zaci vecinic în orbire?

Numai tu să fii nevrednic d'acest timp reformator?

Numai tu să nu e'i parte la obșteasca înfrățire,

La obșteasca fericire

La obștecul viitor?

Până când să creďă lumea, o! copii de Românie!

C'ori ce dor de libertate a perit, s'a stins din voi?

Până când să ne tot plece cruda orbă tiranie

Și la carul de trufie

Să ne 'njuge ca pe boi?

Până când în țara noastră tot streinul să domnéscă?

Nu sunteți sătu'i de rele, n'ați avut destu'i stăpâni?

La arme, viteji, la arme, faceți lumea să privéscă

Pe câmpia românească,

Cete mândre de români.

V. Alexandri, *Deșteptarea României*.

Subjectiunea (p. 161)

CE E MAI TRIST PE LUME?

Ce e mai trist pe lume? Iovirea cea din urmă

Orlogiul ce-anunță un an care-a trecut?

Un călător ce perde în codru a sa urmă?

Séu omul care perde speranța ce-a avut?

E nóptea fără stele séu ziua fără sóre?

O liră fără corde séu flori fără miros?

Femea fără grații, séu fără de candóre?

Trădarea ce sdrobesce un suflet amoroș?

E óre filomela închisă în colivie?

Séu trista turturică ce soçiú ș'a perdut?

Martirul care móre în lanțuri de selavie?

Tiranul cu rușine din tronul séu cădut?

Un june cu avere care gustând din tóte,
Curând de urât móre, neavând nouă plăceri?
Un om plin de dorințe, care nimic nu póte?
Séu omul, fără pâine, supus la miș dureri?

Sotția ce nu nasce? ori muma care vede
Intins pe patul morții p'al séu întâiu născut?
O fată în monăstire, séu fata ce se perde?
Ori omul ce nu crede în ceea ce-a cređut?

E cănele ce urlă la lună 'n međul nopții?
Séu paserea funebră țipând p'un vechiú palat?
Un verme care viața găsește 'n sinul morții?
Séu gemătul verginei p'al agoniei pat?

Un căpitan ce perde întèia'î bătălie?
Séu bardul care cântă dar nu e ascultat?
Un învățat cu nume, care nimic nu scie?
Un om cu rasă neagră de rele întinat?

Un câmp întins ce n'are nici apă, nici pășune?
O vechiă capitală făr' de locuitori?
O cupă poleită în fund cu-amărăciune?
Ori un mormânt ce n'are nici epitaf nici flori?

Nici mórtea, nici desgustul, nici plânsul unei mume,
Nici ura, necredința, nici lanțuri, nici venin,
Nimic nu-î trist ca țera ce perde al séu nume,
Ca poporul ce cade, ca ultimú'î suspin.

G. Cretzianu.

Exclamațiunea (p. 162)

SÉRACELOR TINEREȚE

Săracelor tinerețe!
Călătóre și glumete,
Pe minută și pe cés:
Chiar ca niște viorele
Și timpuriú brândușele
Viața vi-î cât un popas!
Ieri și astăzi înflorirăți,
Măini poi-máne viețuirăți,
Și mai poi-máni v'ați trecut..
Nelăsând pe urma vóstră
De cât uitarea cea próstă,
Un biet trup zidit de lut!
Iată starea bătrâneței!
Și în călindarul vieței
Spuneți-mi ce-ați însemnat?
De cât pofte și dorință
Avee și'n neființă,
Ce mîntea v'au turburat!

S'apoi și ele trecură
 Chiar ca o nălucitură
 Ce ți s'arată, dar nu-î....
 Țăsând numai pomenire,
 Intr'a omului simțire,
 D; necazurile lui!

C. Conaki

Prosopopea

Monologul medicului Herman din *Sorin* (pag. 163):

Herman

Nimic, nimic... Lumina mi se ascunde mie!...
 O! studiu fără rodă ce m'ai inveninat,
 Tu mi-ai răpit plăcere și viață și junie,
 Și nu mi-ai dat nimica în loc ce mi-ai luat!
 Ță trebuit a trece cincideci de ani de trudă
 Plecat pe cărți să aflu că nu pot sci nimic..
 Căci, Belzebut din Tartar să-mi fie mie rudă,
 De știu mai mult ca prostul ce n'a învățat nici pic!
 Am căutat misterul în lumi necunoscute:
 Pe omeni, pe natură, pe toți am întrebat:
 M'am coborît în lumea mermintelor făcute,
 Și pe țărâna lumii adânc am meditat;
 Am despical țărâna precum și cugetarea;
 Și nu știu cugetarea e care-ar fi urmat
 Materiei, sau lutul a urmărit suflarea
 Sau alt-fel cugetarea (să fiu mai acurat?)
 Mai bine jucam ursul la porțile streine!
 Căci cel puțin ursarul tot crede în ceva;
 Dar eu nu cred nimica și nu știu de fa: bine
 Să nu cred: nu știu iar de fac eu rău cumva?...
 Dar am aflat că nu e mai mare bogăție
 De cât credința noastră, ș'atunci am pismuit
 Pe prostul care crede și trece 'n bucurie.
 O viață 'n care nu știu la ce am mai venit....
 Ciudată, Dómne, este ființa omenescă!...

(După o pauză, luând hărea d; mort în mână)

Ah! iată ce rămâne în lume după noi!..
 Ce-ai fost în astă viață, țărână pământescă?
 Tu pôte ai fost ca mine, împinsă de nevoi?
 Ori pôte-o frumusețe l'a căreia picior
 Ca pulbere-aurită junimea a călcat?
 Ai fost ferice pôte? și mândră, ridetóre,
 Ca visul tinereței din lume ai sburat?
 Dar unde e mândrețea și dalba ta junie?
 Voi, care ați fost iubit'o, vedeți ce-ați iubit?
 Vedeți tot de-odată a vóstră nebunie,
 Vis dulce ce se stinge îndată ce ați gândit!...

Dar ce zic?... el fu póte, vr'un domn aici în lume :
 Acéstă hárcă, póte, ce vèntu-a trențurat
 Nu s'a lécat în viață; și póte l'al ei nume
 Maí multe milióne de sclaví aũ tremurat ?
 Dar unde-ți este tronul, coróna și márirea !
 Ah! unde ți-e mándria, poporul credincios ?
 Un cap de sclav alături, nu este osebite
 Din tine și dintr'ensul; aveți acelaș os.
 Copii réi se jócă cu mána-ți ce odată
 Țiind un sceptru falnic popóre cármuea ;
 Iar hárcă-ți ce fusese odată coronată
 E adăpost de șóreci care adorm în ea!....

(După o lungă reflecțiune)

Dar íată nóptea trece!... bálaia diminéță
 Trimete înainte-í un dulce foc ceresc,
 Să stíngá lampa d'aur ce ardea încă 'n cetă,
 Noróse cóm' a nóptei ce visele ímpletese...
 Colo se sparge unda de undă alungată ;
 Colo din frundă sună aí nóștri călători ;
 Colo privighetórea suspină 'namorată,
 De vènturí legánatá pe patul ei de florí...
 Rěsaí, o diminéță! și fie ca să paie
 Ca tine bucuria 'n sufletu-omenesc !
 Desfășurá în aer cosíta ta bálaie
 Pe care florí de aur și roze strălucesc !
 Sburatí, minute blánde, cu arip' aurică !
 Věrsați-vě, o flacări, dintr'al dílei sín !
 Iar tu coróna lumei, o sóre! te rádicá
 În calea-ți semánatá cu mándre florí de crin !
 Vin, vin, de dá luminá la cei ce vor viață,
 La cei ce fericirea în lume móștenesc !
 Cât pentru mine, sóre, tu n'ai nici o dulcétá ;
 De aceea de la tine nimica nu voesc!..

(După o pauză)

Așí da eũ orí ce bunurí pe-o clipá de credință,
 De dulce fericire, speranță și amor...
 Dar, vai! deșerte vorbe! căci nu maí e putință!
 Unica-mí mângáere ar fi numái să mor...
 Ca pulbere de aur ce tómná risipesce
 Din cóme-i, de ce ani-mí bėtráni nu se avént ?
 Ah! dac' al nostru suflet ca visul se topesce,
 De ce nu caut pacea îndatá în mormént?..
 Dar dacá din potrivá, spárgend a lui prinsóre,
 Nemuritor, s'avintá... eũ încă voi să mor...
 Și p'ale vèntulețe cu line aripióre
 Ca un miros de rose în spațiũ voiũ să sbor ..
 Și ca acele stele ce scántefe 'n luminá
 Pe bolta cea ceréscá vofos să mé ínclin :
 Să mé ímbăt de viață în aria seniná,
 D'amor și de plăcere, și dulce să suspín ;

La sgomotul ușure de-aripi de vântulețe,
 La frământul cel vesel al sărutărei lor,
 La flacăra suavei, eternei tinerețe,
 Răpit de fericire într'un suspin să mor!..

Bolintineanu.

Imprecațiunea saū blestemul (p. 164).

BLESTEMUL ȚEREI ASUPRA NEMULȚUMIRII STREINILOR ¹⁾

(Fragment)

Dumnezeule 'ndurate,
 Dreptule judecător,
 Vedi-mi a mea strămbătate,
 Și le fi răsplătitor!

Drept a lor nemulțumire,
 Dă-le scirbe și amar;
 Dă-le dreptă răsplătire,
 Că m'aū prădat în zadar.

Mânia ta săi urmeze
 Ori măcar unde-or umbla;
 Osânda ta săi vineze
 Veri pe ce locuri vor sta.

Frică dă-le să se témă
 Și frunđa când s'o mișca;
 Pribegind, să bage sémă
 Chiar de vânt când o sufla.

Fă-le lor calea pustie
 Ca să umble rătăciți;
 Arată a ta mânie
 Ș'unde or fi pribegiți.

Drepta ta le răsplătescă
 Cestor nemulțumitori;
 Urgia 'ți săi osândesca
 Ca pe nisce-împuțatori.

Curse 'n calea lor le pune
 Să cadă 'n perdare toți;
 Nu mai vadă țile bune,
 Nemulțumitorii hoți.

Pașii lor le poticnesce,
 Să n'aibă unde scăpa;
 Adunarea lor sdrobesc
 Ori unde se vor afla.

¹⁾ Din «Plângerea și tânguirea Patriei» de P. Mumuleanu.

Să nu p^otă să'și găsească
 Loc să fie odihniți;
 Pururea să rătăcescă,
 Și să fie necăjiți.

Nu 'și găsească und' să ședă
 Cătu-și de puțin^{te} loc;
 Fă ca cerul să nu-'i vadă,
 Și să picepe ei foc.

*

BLESTEMUL LUÎ GRUI SÂNGER

Tu, procl^et, ucigașe! infame paricide!
 Tu, pentru care astă-dⁱ tot iadul se deschide.
 Tu, răpitor de dⁱle cui țⁱ-a dat viață, nume!
 Atunci a ta osândă sfârșit să aibă 'n lume,
 Când astă buturugă de arbor ars sub care
 Părintele t^{eu} zace ucis fără suflare,
 Va da și flori și frunze, etern fiind udată
 Cu apa cea din vale în gura ta cărată.
 Iar pân'atunci, iazmă, ce a născut P^{ec}atul,
 Legată 'n infrățire cu R^{eu}l ne 'mpăcatul,
 În viață și 'n morm^{en}tu-ți în veci să nu guști pace
 Și cugetul din tine s'audi că nu mai tace:
 Să nu privești tu cerul și omenirea 'n față!
 De foc să'ți fie apa și s^orele de ghiată!
 Să bată 'n tine biciul urgiilor turbate
 Pân n'a mai fi pe tine, loc unde a mai bate!
 Toți șerpii de pe lume să iasă 'n a ta cale!
 Să 'ntâmpini numai ură, să nu simți de cât jale!
 Să chie^mi cumplita m^orte, și ea l'a ta chemare
 Să ridă, să te lase luptând cu-a ta muștrare,
 În cât s'ajungi tu însuți a te feri de tine
 Prin ultima ta crimă, uciderea de sine!
 Blestem! blestem pe capu-ți în lunga vecinicie!
 A ta cenușe p^{ar}ă în v^{en}t, și n^{egr}ă fie!

Alexandri, Grui Sânger.

IMPRECAȚIUNEA CAMILIEI

Rome, l'unique objet de mon ressentiment!
 Rome, à qui vient ton bras d'immoler mon amant
 Rome qui t'a vu naitre, et que ton cœur adore!
 Rome enfin que je hais parce qu'elle t'honore!
 Puissent tous ses voisins ensemble conjurés
 Saper ses fondements encor mal assurés!
 Et, si ce n'est assez de toute l'Italie
 Que l'Orient contre elle à l'Occident s'allie;
 Que cent peuples unis des bouts de l'univers
 Passent pour la détruire et les monts et les mers!
 Qu'elle-même sur soi renverse ses murailles,
 Et de ses propres mains déchire ses entrailles;

Que le courroux du ciel allumé par mes vœux
Fasse pleuvoir sur elle un déluge de feux!
Puissé-je de mes yeux y voir tomber ce foudre,
Voir ses maisons en cendre, et tes lauriers en poudre,
Voir le dernier Romain à son dernier soupir,
Moi seule en être cause, et mourir de plaisir!

Corneille, Horace.

Ipotiposa (p. 164)

LA COZIA

Ale turnurilor umbre peste unde staū culcate,
Către țermul din potrivă se întind, se prelungesc,
S'ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechiū al mănăstirii în cadență 'l isbesc.

Dintr'o peșteră, din răpă, nóptea ese, mē-mpresoră,
De pe muche, de pe stâncă chipuri negre se cobor;
Mușchiul zidului se mișcă... printre iarba să strecoră
O suflare care trece ca prin vine un fior.

Este césul nălucirii; un mormânt se desvălesce,
O fantomă încoronată din el ese... o zăresc...
Ese, vine către țermuri, stă, în préjma ei privesce...
Riul inapoī se trage... munții vârful 'și clătesc.

Ascultați... marea fantomă face semn... dă o poruncă.
Oștiri, fără număr împrejuru-i inviez...
Glasul ei se'ntinde, crește, repetat din stâncă 'n stâncă,
Transilvania l'aude, Unguriū se inarmez.

Oltule, care-ai fost martor vitejiilor trecute,
Și puternici legiōne p'a ta margine-ai privit,
Virtuți mari, fapte cumplite, ți sunt ție cunoscute,
Cine ore pōte să fie omul care te-a 'ngrozit?

El este cum l arătă sabia ș'a-luī armură, *)
Cavaler de ai credinții, saū al Tibrului stăpîn?
Trajan, cinste a vechii Rome, ce se luptă cu natura?
Uriaș al Daciei, saū e Mircea cel bêtrân?

Mircea! imi respunde dealul; Mircea, Oltul repetéză,
Acest sunet, acest nume valurile 'l primesc,
Unul altuia 'l spune, Dunărea se-însciintéză,
Ș'ale ei spumate unde către mare 'l pornesc.

Salutare umbră vechiă! primesce închinăciune
De la fiii României, care tu o ai cinstit;
Noi venim mirarea noastră la mormentu-ți a-depune,
Vécurile, ce-inghit némuri, al tēu nume l'aū hrănit!

Gr. Alexandrescu.

*) In biserica de la Cozia, Mircea este zugrăvit în costum de Cruciat.

1°. *Icóna lui Radu Negru* (pag. 164).

Radu Negru Basarab era un om nalt, bine format cu fața smadă, barba căruntă și plete lungi lăsate pe spate, pe cap purta diademă, vestmintele cusute cu fir, erau lungi până la picioare, cu nasturi la piept, și cu brêul aurit, pe d'asupra purta un vestmânt blănit a căruia blană pe marginea de din afară era neagră, în mână ținea saŭ un baston lung cu gherdan (panglică) de aur, saŭ miniatura bisericeii Adormirea Maicii Domnului făcută de el la Câmpulung, întâia sa reședință.

2°. *Etopea lui Ștefan cel Mare.*

«Era acest Ștefan Vodă om nu mare la stat, mănios și degrabă vërșea sânge nevinovat; de multe ori la ospete omoria fără județ. Era întreg la minte, nelenevos, și lucrul seŭ știa să'l acopere; și unde nu cugetai acolo îl afla; la lucruri de reșboe meșter; unde era nevoie însuși se vâra, ca vedându-l ai seŭ să nu îndărăpteze. Și pentru aceea rar reșboiŭ era de nu biruia. Așiderea și unde'l biruiaŭ alții, nu perdea nădejdea că știindu-se cădut jos; se ridica deasupra biruitorilor. Eară după mörtea lui, și fiul seŭ Bogdan Vodă urma lui luase de lucrurile vitejesci; cum se tâmplă din pomul bun și ródă bună se face.

Ingropat'au pe Ștefan Vodă în monăstirea Putna, cu multă jale și plângere a tuturor locuitorilor țerei, cât plângeau, toți, ca după un părinte al lor; că cunoșteaŭ toți că s'au scăpat de mult bine și apărare ce după mörtea lui îi diceau *Sfântul Ștefan Vodă*, nu pentru suflet că este în mâna lui Dumneđeŭ, că el încă a fost cu păcate, ci pentru lucrurile sale cele vitejești, carele nime din Domni nici mai nainte, nici după aceea nu l'a ajuns.»

(Gr. Ureki.)

*

DOAMNA STANCA SOȚIA LUI MIHAIŪ

«Era o femeie alésă această dómna, ale cării calități chiar dușmanii soțului ei nu se putură opri a le încununa cu laude entusiaste. Bună, blândă, supusă,

inger de mumă și de soție, ea adese domolia iuțela și asprimea caracterului soțului ei și într'aceiași vreme inimă eroică, ea împărtașia de multe ori primejdiile bărbatului său, însoțindu-l în răsbote și pene pe câmpul bătăliilor, stând la cōsta lui.» *N. Bălcescu.*

3°. *Portretul lui Tudor Vladimirescu*¹⁾

«Tudor era bărbat serios și gânditor; om drept și energic; activ și sever; une ori crud și chiar răsbunător. Scurt la vorbă și bogat la mințe, dicea Dumitru Cățel (Bresniceanu) din Cerneți, un bătrân ca de 80 de ani, unul din căpitanii de panduri ai lui Tudor. Nici odată nu l'a văduț nimeni ridând; numai o dată, se dice că l'aū văduț zimbind, doi confidenți ai săi, Gârbea și Miu

«Statura lui Tudor era de mijloc; era om legat cum se dice, și d'o constituție robustă; culōrea părului ș'a mustașilor era galben-castaniu; iar părul era dat pe spate, în formă de chică scurtă, lăsând a i se vedea ceafa rasă; fruntea lată și încrețită; sprâncene grōse și cam lăsate pe ochi; ochii căprii, cu o căutătură cruntă, ce însufla respect și frică; fața smedă cam prelungă și cam uscățivă, nasul drept și potrivit; gura bine făcută; mustața grōsă și tunsă, lăsată pe buze; bărbia cam rotundă, și un neg pe umărul strâng al obrazului.

Portul lui Tudor, în timpul Revoluției era:

În cap, căciulă dreptă și înaltă, de hărășie neagră și cu fundul de postav alb.

Peste cămașă purta pieptar cu șireturi negre.

Pe d'asupra pieptarului, dulamă încopciată, de culōre negru-verde, și lungă până jos de genuchi.

Pe d'asupra dulamei, cepchen până la brâu (un fel de scurteică, cu său fără blană).

Gambele acoperite cu poturi strâmți, cu copci și găitane.

În picioare, cisme lungi la drum, și în oraș cu iminei.

O sabie turcească atârna după gât, cu găitane groase.

La drum purta pistole la coborul calului.

Iarna purta pe d'asupra vestmintelor o tătarcă».

1) După *istoria revoluției române de la 1821* de C. D. Aricescu 1874 p.40.

4°. *Paralela între Decebal și Ștefan cel Mare*
(p. 165)

«Strălucite și mult mărețe figurî sunt ale acestor doi eroi în cadrul istoric al Daciei vechi și al Daciei nouă. Inchipuirea se pierde în sbor când cercă a se urea până la înălțimea lor. Însă numele unuia din acești bărbați legendari este în toate gurile pe când celălalt este acoperit cu vâlul uitărei.

Fanatismul patriotic atribue lui Ștefan tot ce i se pare minunat, tot ce-i este necunoscut. Ori ce zidire veche, un pod de piatră dărâmat, o movilă de pământ rădicată în mijlocul unui șes întins, o ruină de cetate, biserică, schituri, etc..... tot, ține Românul, este făcut de Ștefan-Vodă.

Dar Istoria este mai nepărtinitoare; ea ne arată imaginea majestuoasă a lui Decebal strângând cu o mână rana deschisă în pieptul său, și cu cea altă chemând popoarele în contra poporului rege.

Ștefan e un lucifăr luminos; Decebal e un sôre întunecat; umbra lui Decebal se întinde tot atât de departe ca și lumina lui Ștefan.

Ștefan e un om gigantic, herculan, ce umple ochii; Decebal se înalță în zarea trecutului ca e zeitate nevăzută și neînțelesă. Și unu și altul au avut același tel, aceiași ideie sublimă: neatârarea patriei lor! Amândoi sunt eroi: Ștefan un erou al Românilor (Moldovei), Decebal erou al Daciei!

În vălmășagul secolilor trecute nu e rar a vedea unele staturî mici susținându-se și mărindu-se chiar prin ajutorul politiceî. Ast-fel Ștefan amenințat din toate părțile de ordele selbatice ale Tătarilor și de nenumeratele fiare Asiatice, ce năvăliră în Europa la glasul lui Mahomet al II-a și al lui Baiazet poreclit Fulger; atacat fără răgaz de Leși și de Unguri, sub pretext de ôre-care drepturi fictive, Ștefan, zic, se opuse dușmanilor când cu puterea, când cu dibăcia unei ingenioase diplomații. El se uni cu Leșii ca să bată pe Unguri, cu Ungurii ca să alunge pe Leși și cu amândouă aceste nêmurî, ca să reziste Turcilor.

Înțelept, viteț, neadormit, el reuși a face dintr'o țară de păstori, o țară de răsboinicî spăimântători, și cu singurele lui mijloce, el fulgeră pe Baiazet-Ful-

gerul, combătu cu succes pe Matias Corvin smulgându-i o parte din Ardél, mătură Leșii de pe pământul Românesc, luând Podolia și Pocuția și puse stăpânire pe șesurile Bugégului și chiar pe o parte din câmpiile Valahiei.

În mijlocul tăcerii de mörte, în care lumea era confundată pe timpul lui August, se vede ridicându-se de o dată în fața imperiului Roman un domn nou și un popor nou, pe care vechii cetățeni ai Romei îi numeau barbari.

Însă șeful barbar se numește Decebal (Diuparneü); el are o inimă, ce ar putea coprinde lumea întregă; el se sprijinește cu mândrie pe arcul libertății. Popóarele stau în mirare cu ochii ațintiți asupra acestui barbar, care se măsură cu August împăratul, găsindu-se de-o potrivă cu dânsul, și care umilise Roma lăsând-o să-i plătescă tribut. Domițian Dacicul-Porticul etc., sécă comorile sale ca să cumpere pacea de la Decebal, însă Decebal șgălție puternic colosul Roman fără a'l putea resturna; el combate cu înverșunare influența Romană, Mărirea Romană, Domnirea Romană și în fine cade glorios sub brațele divului Traian.

Mörtea lui este ultimul sacrificiu ce-l face pentru poporul său; el se ucide pe ruinele patriei sale!...

Decebal e ca stelele acele călătóre, ce se zăresc pe cer fără a se sci de unde vin și unde se duc.

Necunoscuți pe lume el și poporul său, până în momentul când începú lupta cu Roma, ei dispar în curând și abia numele lor rămâne în unele pagini de ale lui Tacit.

Ștefan și Decebal au fost ómeni de aceea care n'au nici strămoși, nici moșteni.

Decebal mort, Dacia cade, fecióră încă, în trista condiție de provincie depártată. Ștefan coborít în mormânt, Moldova pe care el o ridicase la culme, se întunecă încet, încet, perde rangul său, drepturile sale, hotarele sale cele vechi, și nu mai conservă de cât numele său și suvenirele Domnului Ștefan.

Remarcabilă asemănare de destinuri ale țerei, la două epoce atât de depártate, după mörtea acestor doi ómeni!....

Ștefan și Decebal au lăsat testamenturi patriotice: Testamentul lui Decebal a fost mărtea lui!...

Ștefan prevădând sorta ce amenința patria sa, a dictat cu limbă de mărte povățuirii isvorite din durerea inimei și din luciditatea cugetărei celei mai înalte.

După un-spre-zece secole, Ștefan a ridicat spada sîngerósă, care căzuse din mîna lui Decebal. Cine ôre va fi chemat a ridica spada purtată cu atâta glorie de Marele Ștefan?... și cînd?... și cum?....»

A. Ruso.

5°. Cronografia

FUGA ȘI RISIPA ȚEREI LA 1821¹⁾

«La anul 1821 Fevruarie 22, seară, spre 23, cînd fără-de-legile nôstre au încordat arcul dumnezeescei urgii și 'l-au gătit pe el, și întrînnsul au gătit vasele morței. *ca un trăsnet din ceriú au cădút peste nenorocita țera acéstă cumplită rěscrătire a Grecilor.* Și îndată dupě acésta, ne mai putând suferi grozăviile și relele ce urmaú cu neconținire și cu sporire, au început fieste-carele a-și căuta scăparea vieței sale. Tóte averile clironomisite și agonisite erau de nespúsă supărare celui ce le avea și unde apuca svirlindu-le le mistuia, de nimic alt îngrijindu-se fără numai de viață. Cîmpii cu necuprinsă de ochi întindere erau plini de popor, ceriul avěnd acoperemânt și așternut numai pămîntul. Șiraguri necurmate pe drumuri, de bărbați și copii în brațe înbulzindu-se, năvăliau la scăpare. Codrii cei mai adânci geméu de popor rătăcind. Cel mai ticălos bordeiú, în locul de scăpare, se părea palat la cei cari mai înainte nu încăpeau în cele mai desfătate curți; iar cei mai mulți dintre aceștia se desfătau pe sub trăsurile lor dosindu-se de sóre și de plóie. *Intru o așa înfricoșată privediște am dat și eú dosul urgiei și am trecut peste hotar într'o căruță próstă, îmbrobodit peste obraz cu un brău de lánă, cu o manta nemțescă îmbrăcat și cu o pălărie pe cap. Ticălos.*

1) Veđi memoriul d-lui A. Vizanti p. 65.

omul, ce nu-și inchipuește ca să-și apere viața!... Și am ales loc de tristă petrecere în satul Colincăuții. Fiește-care vestire din jalnica patrie îmi adăogia rană în suflet și părae de lacrimi în ochi!... Numai cetitul și talmăcirea cărților îmi mai dădea prilej de puțină alinare....

V. Costaki Mitropolitul.

SBURĂTORUL

(fragment)

Era în murgul serei și sórele sfîntise :
A puțurilor cumpeni țipînd par'că chiemă
A satului cirédă ce greu, mereu sosise,
Și vitele muginde la jghiab intins pășia.

Dar altele-adăpate trăgeau în bătătură,
In gemete de mumă viței lor striga ;
Vibra al serei aer de taur grea murmură ;
Sglobii sărind viței la uger alerga

S'astampără ăst sgomot, ș'a satului fântână
Incepesă s'auđă ca șoptă în susur,
Când ugerul se lasă sub feciorésea mâna,
Și prunca vițelușă tot tremură 'mprejur.

Incep a luci stele rînd una câte una,
Și focuri în tot satul încep a se vedea ;
Târđie astă séră răsare-acum și luna,
Și cobe câte-o dată, tot cade câte-o stea.

Dar câmpul și argéoa câmpénul ostenesce
Și dup'o cină scurtă și somnul a sosit,
Tăcere pretutindenî acuma stăpănesce,
Și lătrătorii numai s'aud neconțenit.

E nópte 'naltă, 'naltă ; din mijlocul tării
Vestmîntul său cel negru de stele semănat
Destins coprinde lumea, ce 'n brațele somniei
Viséđă câte-aievea deșteptă n'a visat.

Tăcere este totul și nimișcare plină :
Un cîntec sau descîntec pe lume s'a lăsat.
Nici frunđa nu se mișcă, nici vîntul nu suspină
Și apele dorm duse, și morile au stat.

I. Heliade R.

6°. Topografia

CĂLUGĂRENI

«Drumul, care merge de la Giurgiu spre București, trece printr'o câmpie șesă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poști departe de această capitală,

unde el se află strîns și închis între niște déluri păduróse. Intre aceste déluri este o vale largă numai de un pătrar de milă, acoperită de crâng, pe care gârla Neajlovul ce o înecă și părăale ce se scurg din déluri, o prefac într'o baltă plină de nămol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o șosea de pămînt, parte pe un pod de lemn, care amîndouă sunt așa de strîmte, în cât d'abia póte coprinde un car lărgimea lor.

Acéstă strămtóre, pe care locuitorii o numesc *Vădul Călugărenilor*, fu alésă de Mihaiu Vodă pentru lupta cea mare cu Turcii. Astă-đi acéstă vale se află întocmai după cum ne-o descriu analiștii acelor timpuri. Nici un monument nu ne arată că acolo a fost lupta cea crâncenă pentru libertate. Românul trece acum cu nepăsare printr'aceste locuri sfinte, fără ca nimic să-î aducă aminte, că pămîntul, ce calcă, e frămîntat cu sîngele părinților săi și acopere ósele vițejilor!!»

N. Fălcescu.

7°. *Descrițiunea saú Demonstrațiunea*

Logofétul Miron Costin ne dă o demonstrațiune prin descrițiunea venirii unor lăcuste pe la 1655.

«Cu un an mai nainte de ce s'aú rădicat Hmil Hatmanul căzăcesc asupra Leșilor, aprópe de vremea secerei, eram pe atunci la șcôla în Bar în Podolia; pre cale fiind de la sat spre oraș, numai ce vedui despre amedă-đi un nour unde se rădică ca o negură: ne-aú párut că vine o furtună cu plóe de odată, pîná ne-am tîmpinat cu nouru de lăcuste, cum vine o óste stol. În loc ni s'aú luat sórele de desimea lăcustelor cele ce sburaú mai sus, ca de trei saú patru sulii nu era mai sus, eară multe treceaú alături cu omul, fără sfielă de sunet de ceva, se rădicaú în sus, de la om o bucată mare, acea poeadă, și așa mergeaú pe deasupra pămîntului ca de doi coți pîná în trei sulie în sus tot într'o desime, și într'un chip. Un stol ținea un cés bun, și dacá trecea acest stol, la al doilea cés sosia altul, și așa stol după stol ținea cât ținea din prînz pîná în desară. Unde cădea la mas ca al-

binele zăcea, nice cădea stol peste stol, ce trecea stol de stol, și nu se pornia până ce nu se încălzia sórele bine spre prânz, și călătoria până în deséră, și până la căderea de mas, cădea și la popasuri. Inșă unde mânea rămânea numai pământul negru împuțit, nice frunde, nice paie, orî earbă orî sămănătură nu rămânea, și se cunoștea și unde poposia, că era locul nu așa negru la popas, cum era unde mânea acea mânia a lui Dumnedeu. Câte-va zile au fost aceea urgie; din părțile de jos mergea în sus. Și tot atunce au fost lăcuste și aice în țară, și apoi după aceea și al doilea an au fost lăcuste, însă mai puține.»

(După *Gusti*.)

*

A R D É L U L

«Pe culmea cea mai înaltă a munților Carpați, se întinde o țară mândră și bine-cuvântată între toate țărilor, semănate de Domnul pre pământ. Ea semănă a fi un măreț și întins palat, cap d'operă de arhitectură, unde sunt adunate și aședate cu mândrie toate frumusețile naturale ce împodobesc cele alte ținuturi ale Europei. Un brâu de munți ocolosce precum zidul o cetate, totă această țară, și dintr'însul, ici, colo, se desfac, întindându-se până în centrul ei, ca nise valuri proprițore, mai multe șiruri de deluri înalte și frumoșe, mărețe, pedestaluri înverđite, cari varsă urnele lor de zăpadă peste văi și peste lunci.

Mai presus de acel brâu muntos, se înalță două piramide mari de munți, cu crestele încununate de o vecinică diademă de ninsóre, cari, ca două uriași, stau la ambele capete ale țerei, căutând unul în fața altuia. Păduri stufóse, în care ursul se preumblă în bună voie, ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acelor munți.

Și nu departe de aceste locuri cari ți aduc aminte natura țărilor de miadă nópte, dai, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și vărute, unde bivoul dormiteză a lene. Ast-fel medă-nópte și medă-di trăsesc într'acest ținut, alături una cu alta și armonizând împreună.

Aci stejarii, brađii și fagii trufași înalță capetele lor

spre cer; alături, te afunzi într'o mare de grâu și de porumb din care nu se mai vedea calul și călărețul. Ori încotro te-î uita, vedeai colorii felurite, ca un întins curcubeu, și tabloul cel mai încântător farmecă vederea: stânci prăpăstioase, munți uriași ale căror vârfuri mângăeau norii, păduri întunecose, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gălele a căror limpede apă curge printre câmpii înflorite, pârae răpezi, cari mugind gróznic, se prăvălesc în cataracte, printre acele amerințătoare stânci de pētră, ce plac vederii și o-înspăimântă tot de o dată.

Apoi în tot locul, dai de riuri mari, cu nume armonioase, ale căror unde pōrtă aurul. În pântecelile acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul..... și în sfârșit metalul cel mai îmbelșugat de cât tōte, aurul, pe care 'l vedeai strălucind pēnă și în noroiul drumurilor.

Ast-fel este țera Ardélului.

N. Bălcescu.

Acumulațiunea (p. 165)

Joad ȃdice lui Mathan :

Eh ! quel temps fut jamais si fertile en miracles ?
 Quand Dieu, par plus d'effets, montra-t-il son pouvoir ?
 Auras-tu donc toujours des yeux pour ne point voir ?
 Peuple ingrat ! quoi ! toujours les plus grandes merveilles ?
 Sans ébranler ton coeur, frapperont tes oreilles ?
 Faut-il, Abner, faut-il vous rappeler le cours
 Des prodiges fameux accomplis en nos jours ?
 Des tyrans d'Israël les célèbres disgraces,
 Et Dieu trouvé fidèle en toutes ses menaces ;
 L'impie Achab détruit, et de son sang trempé,
 Le champ que par le meurtre il avait usurpé ;
 Près de ce champ fatal, Jésabel immolée,
 Sous le pied des chevaux cette reine foulée :
 Dans son sang inhumain les chiens désaltérés,
 Et de son corps hideux les membres déchirés ;
 Des prophètes menteurs la troupe confondue,
 Et la flamme du ciel sur l'autel descendue ;
 Elie aux éléments parlant en souverain,
 Les cieux par lui fermés et devenus d'airain
 Et la terre trois ans sans pluie et sans rosée ;
 Les morts se ranimant a la voix d'Elisée :

Reconnaissez, Abner, à ces traits éclatants
 Un Dieu, tel aujourd'hui qu'il est dans tous les temps.
 Il sait, quand il lui plait, faire éclater sa gloire,
 Et son peuple est toujours présent à sa mémoire.

(Racine *Athalie*).

Ironia (p. 165)

Cu Ironia ai fi batjocorit pre Isop, dice Molnar, *) căruia cu cât firea 'i au dăruit minte frumoasă cu atât 'i-au dat față urită, și cu cât l'au împodobit cu frumusețile înțelepciunii, cu atât l'au lipsit de acelea ale frumuseții cei dinafară:

«Ascunde-ți fața o Soare! pentru că Isop îți stinge razele, eși afară de zidire, pentru că intru amîndoi ochii săi pîrtă doi Sorî, de care să luminează totă lumea, fugi și tu Galaxia de parte de ceriū, de nu vei să te rușinezi de rușine, ne-avend atăta lapte alb, cât iese acela, care arată pre trupul său acest tinăr frumos, și Nartîșul Frigiei. Și cine vre-odată au vedut trupul său cel împodobit cu daruri, în cât uimit fiind să nu fie strigat, o frumșețe, care stingi și pre frumșețele Cerului! o albiciune, care este destulă a albi și pre-nopțe, și a înalbi și pre întunérice! eu adevărat, când îi văz umerii obrazului, îi asemăn cu două grădini, care nu odrălesc alt, fără numai trandafir și crini; când mă uit la buzele lui, mi se pare ca cum ar fi plăsmuite cu văpăi, care aprind și iubirea; când îi socotesc fruntea, văz acolo vărsată toată sâninarea Cerului; când îi privesc gura, mă minunez de dinsa ca de o comoră insufletită, care ține în sine Mărgăritari albi: iarăși de voiū întorce privire către mîinile lui cele cilibi, și către capul lui cel de aur, cunosc îndată, cum că firea pre acela l'au plăsmuit pentru Schiptru, iară capul pentru cunună împărătésă.»

Ironia Socratică (pag. 165).

Tinerii din Atena, uimiți de gloria unor bărbați ca Temistocle, Cimone, Pericle și plini de o nemăsurată ambițiune, după ce primiseră cât-va timp lecțiunile sofistilor, se credeau capabili a ocupa funcțiunile cele mai importante în Stat. Unul dintr'ênșii anume Glaucone, care n'avea nici chiar două-zeci de ani, și propuse să aspire la una din cele mai înalte funcțiuni, așa în cât nici din amicii săi consângenii săi nu-l putură întorce de la o rezoluțiune atât de neconformă

*) *Retorica* pag. 283.

cu etatea și cu talentele sale. Numai Socrate reuși a-l face să își schimbe părerea.

Așa Socrate întâlnind o dată pre Glaucone l întreabă :

— Adevărat e, Glaucone, ceea-ce am auzit că ești dispus a intra în afacerile publice ?

— Da, răspuse Glaucone.

— Fărte bine faci, adause Socrate; acăsta e cea măr frumăsa ideia, pentru că ce onore pôte fi măr mare de cât acea de a fi conducătorul afacerilor publice ? Guvernând Statul vei putea fi util amicilor, îți-vei ilustra familia, vei întinde fruntariile patriei tale. Măr târđiũ vei deveni renumit nu numai în Atena, ci chiar în Grecia întregă, și pôte că numele tãu se va trâmbița chiar prin națiunile barbare, ca al lui Temistocle, și ori-incotro vei merge, vei fi recunoscut și respectat.

Un început așa de însinuant făcu cea măr mare placere lui Glaucone și-l dispuse a asculta voios cele ce voia Socrate să-i măr dică. Așa dară Socrate continuându-și raționamentul i duse :

— Sciut este de toți, Glaucone, că dacă vrea cine-va să fie stimat într'o asemenea funcțiune, trebuie să afle mijlócele prin cari ar putea să fiă util Statului.

— Așa este, duse Glaucone.

— Rogu-te dară, pre Deii nemuritori, adause Socrate, nu-mi ascunde nimic și spune-mi, care este cel d'antãiu serviciu ce ți-ai propus a face Statului ?

Dară fiind-că Glaucone tăcea, ca și cum ar fi cutat la ce trebuia să răspundă, Socrate i-duse :

— A mări veniturile, cred.

— Tocmăr acăsta, urmă Glaucone.

— Prin urmare tu scii destul de bine sorgintea veniturilor Statului și la ce sumă se urc ele, ca, dacă n'ar fi indestulătore în vre-o parte, să afli mijlócele cele măr nemerite spre a-le mări.

— Ți-jur, răspuse Glaucone, că asupra acestuĩ punct n'am făcut până acum nici o reflexiune.

— Dacă n'ai ținut cont de venituri, cunoscĩ cel puțin cheltuielile Statului; pentru că voind tu să administrezĩ cu prudență, va fi pôte necesar să suprimĩ tot ce este de prisos.

— Intr'adevăr nici la acesta n'am cugetat, dise Glaucone.

— Cum vei putea tu dară să înavuțesci Statul, dacă nu-î cunoscî nici veniturile, nici cheltuelile? întrebă Socrate.

— Póte cine-va, reluă Glaucone, să înavuțescă un Staț, distrugênd pe inimizii aceluî Stat.

— Adevêrat este, dise Socrate; însă spre a face acesta trebuie mai înteu să fii învingetor: în alt mod esci în pericol de a perde și ce ai acum. Pentru acest scop dară este necesar să cunoscî cari și câte sunt forțele Statului și ale inimizilor, spre a putea declara rebel, dacă forțele Statului sunt mai mari, și a renunța la această ideeă în cazul opus. Spune-mi dară, cari și câte sunt forțele Statului nostru pre uscat și pre mare, și câte ale inimizilor?

— Intr'adevăr, eu n'ași putea spune acesta așa pre negândite, răspuse Glaucone.

— Arată-mi cel puțin, dacă ți-ai făcut niscai-va însemnări relative la afacerile Statului, pentru că mi-ar plăcea foarte mult să ved că cugeți la ceva bun.

— Nu mi-am făcut până acum nici asemeni notițe.

— Fórté bine, fórté bine, urmă Socrate. Vêd bine că dacă vei fi tu în capul afacerilor publice, nu vom putea să ne așteptăm în curênd la niscai-va îmbunătățiri, pentru că-ți rămân multe lucruri pre cari trebuie să le scii, și ai chiar multe cercetări de făcut.

Socrate îi făcu și alte întrebări asupra unor lucruri tot așa de importante, la cari Glaucone nu sciu să-î dea nici-un răspuns. Atunci Socrate 'i dise:

«O iubitul meu Glaucone! observă ca nu cum-va împins de o dorință prea-ardetóre de gloriă și de onóre, să cadî în desonóre și în disprețul public, espunêndu-te a face ceea-ce nu scii. Dacă dorești a fi stimat de concetățenii tîi caută mai înteu, te consiliez, a ți procura cunoscînțele necesare pentru a esercita cum se cuvine demnitatea la care aspiri.»

Glaucone profită de consiliile cele înțelepte ale lui Socrate și căută să și procure instrucțiunile necesare, mai înainte de a solicita veri-o funcțiune saă demnitate în Stat.

Acastă lecțiune a celebrului peripatetic, narată de

Xenefonte, se p \acute{o} te da in t \acute{o} te timpurile, \acute{s} i p \acute{o} te fi util \acute{a} multor pers \acute{o} ne ambi \acute{t} iose ca Glaucone.

Dup \acute{a} *Vocea Rom \acute{a} n \acute{a}* din Craiova, an. I, No. 8.

Iperbola (pag. 167).

V. Alexandri in legenda «R \acute{e} s \acute{b} unarea lui Statu-palm \acute{a} » ni d \acute{a} un \acute{s} ir de iperbole. A \acute{s} a urie \acute{s} ul Str \acute{a} mb \acute{a} -lemne vorbind cu g \acute{e} m \acute{e} nu s \acute{e} u St \acute{a} rm \acute{a} -p \acute{e} tr \acute{a} despre frumuse \acute{t} ele Ilenei Consinzene, \acute{s} i c \acute{a} buturuga Statu-palma e tat \acute{a} l ei c \acute{a} ruia la nunt \acute{a} \acute{u} i fu vornicel Pepelea, pufnesc de un ris, care sim \acute{t} im \acute{e} nt poetul nostru eat \acute{a} cum il esprim \acute{a} :

«Uri \acute{s} i \acute{s} st \acute{a} nd pe c \acute{o} te a \acute{u} tr \acute{a} ntit un hohot mare
C \acute{a} t s' \acute{a} u resunat p \acute{a} m \acute{e} ntul intr'o lung \acute{a} dep \acute{a} rtare,
Si to $\acute{t$ i vulturii d \acute{i} n codri ridic \acute{a} ndu-se pe v \acute{e} nt
S' \acute{a} u n \acute{a} l \acute{t} at in nori s \acute{a} vad \acute{a} ce minune-i pe p \acute{a} m \acute{e} nt?»

Apoi mai departe afl \acute{a} m alt \acute{a} iperbol \acute{a} , c \acute{a} nd Statu-palm \acute{a} desperat de r \acute{a} pirea ficei sale \acute{s} i alerg \acute{a} nd spre ace \acute{s} ti uria \acute{s} i, d \acute{i} ce :

«S \acute{a} ri \acute{s} i voi urgia lum \acute{e} i, s \acute{a} ri \acute{s} i! t \acute{i} p \acute{a} Statu-palm \acute{a}
R \acute{e} sturna \acute{t} i copaci 'n codri, m \acute{a} cina \acute{t} i deluri \acute{s} i st \acute{a} nci,
Astupa \acute{t} i c \acute{a} r \acute{a} ri \acute{s} i drumuri, turbura \acute{t} i apele-ad \acute{a} nci!
Pune- \acute{t} i stavili netrecute sus din ceruri p \acute{a} n \acute{a} jos...
Tristiana, Tristiana; ni-a r \acute{a} pit'o F \acute{e} t-frumos!»

Strofa de la fiinitul acestei legende e un adev \acute{e} rat buchet iperbolic, c \acute{a} nd uria \acute{s} i la vederea lui F \acute{e} t-frumos cu Tristiana ce trece pe sub s \acute{o} re in \acute{c} ea \acute{r} a lupta:

«Sbor copacii c \acute{a} tre s \acute{o} re, st \acute{a} ncile prin nouri sbor
Si din cer ca s \acute{a} -i sdrob \acute{e} s \acute{c} \acute{a} , ele cad pre capul lor!
Spun pove \acute{s} tile c' \acute{a} tunei Statu-palm \acute{a} dintr'un plop
Chicoti... apoi c \acute{a} lare s \acute{a} ri pe-un epure schiop
Si privind la Uri \acute{s} i \acute{s} mor \acute{t} i pe munte \acute{s} i pe vale,
Dise: Mica buturug \acute{a} , carul mare mi'l pr \acute{a} vale!»

Basmele n'ar putea in \acute{a} dever s \acute{a} fie basme, dac \acute{a} : figura iperbolei n'ar juca cel mai mare rol in ele. Exagera \acute{t} ionea ridicat \acute{a} p \acute{a} n \acute{a} la imposibil \acute{s} i minune este sufletul \acute{s} i admira \acute{t} ionea basmelor.

Gusti, *Ret.*, 160.

De când erau ca érba anticii codri deși,
 Și micî ca mușunoe Carpații urieși,
 Și văile profunde și latele vâlcele
 Ca pe o apă lină ușore vâlurele;
 De când în lume lupii erau păstori de oi,
 Și urșii cu cimpoe mânau ciređi de boi;
 De când purta 'n cosițe Iléna Cósinzana
 O flóre cântátore, o flóre nădrăvană.
 N'a fost copilă 'n viață mai dulce, mai alésă
 De cât frumósă Lia, fecióră 'mpărátescă!

Alexandri, *Legenda Ciocárlicii*.

*

«Cum a intrat Pétru, așa a și eșit printre Zine și flori, pe palma nădrăvanului printre lei, balauri și nădrăvanl.... Când fu apoi în șeaoă, privi odată îndărăt, și vedu că lumea întregă s'a pornit în urma lui... Hei! dar și-au dat de om! — Nu ca vântul, nu ca gândul, nu ca dorul, nu ca blestemul, ci mai repede de cât trece fericirea s'a fost lăsat Pétru pe cale... Góna rămase îndărăt și Pétru sosi pe jos la la Sánta Vinere.»

Din basmul «Đina Zorilor» de I. Slavici.

Antitesa (pag. 170).

LA SCHILLER

(Fragment)

Este o viață mórtă, precum ș'o mórte vie;
 Ci este și Viața ce nu mai are mórte.
 Unii prefer pe una, și alții 'și-aleg alta,
 E tristă-a Omenirii fatală, crudă sórtă,

.....

Avuși de adversar pe Om; și-atât ajunge;
 Te értă să'i faci réul, iar binele nici mórt.
 Insultă'l, te omórá; strivesce'l, te adórá;
 Dă'i glorie, onóre; te'mpilă de ultragiú;
 Dă'i Patrie, dă'i nume; că el te expatriază;
 Dă'i Adevér, Dreptate; Calomnia ție parte.

E orb si 'i dai lumină? — El vede câte n'ai;
 E mut, și 'l faci cu limbă? te mușcă ca vipera;
 Dă'i viitor, viață, că 'ți ia el și Trecutul;
 Realță'l pân'la ceruri, de viu te afundă în iad;
 Acesta e păcatul său omul cel cădút!!!

I. Eliade R.

*

V I A T A

Simțim timpul cum se scurge
 Cum torentu-î pe pământ
 Tot răstornă și distruge
 Timpul curge
 Viața fuge,
 Și cu-acastă suspinare
 Ne tirăște la mormânt,
 Oh Nimic! cât ești de mare!

V. Conta.

Comparațiunea (pag. 173).

Istoria Românilor se poate compara cu Istoria vechiă a Greciei :

«O asemenea carte ar trebui să fie pentru noi aceea ce Iliada era pentru Greci. Și să mă credeți, Domnilor, că și istoria noastră are întâmplări, are portrete cari nici-de-cum n'ar rămânea mai jos de cât eroii celor vechi, dacă acestora li s'ar scote aureola poetică, cu care pana geniului i-au înfrumusețat. Totul este, că veacurile eroice și mitologice au trecut de mult, că astă-dî poesia nu se găsește nici măcar în versurile poeților, și că numai un Omer a fost în lume.

Negreșit că istoria Spartei, a Atenei, a Romei are mai mult interes de cât a noastră pentru tot streinul; de 'ntăiu pentru că Grecii și Romanii sunt popore care până acuma resumă civilizația și lumea veche; al-douilea, pentru că înriurirea lor încă până astă-dî se păstrează asupra noastră prin pravilele religioase și civile, prin sciințe, prin arte, prin pământul ce l-am moștenit de la dănsii, și în sfârșit pentru că totă înstrucța clasică a junimei încă astă-dî se rađimă pe istoria Grecilor și Romanilor; și mai ales pentru că faptele acestor popore s'au scris de nisce bărbați ca Tucidid, ca Tacit ca Tit-Livie. Sub aceste priviri, eă singur mărturisesc interesul universal al istoriei Grece și Romane; dară în ce se atinge de curagiul individual, de îndrăsnela faptelor, de statornicia apărării, de mărinimia și bărbăția Voevođilor noștri, cari de și pe un teatru strimt și cu mică mijlăce, au săvârșit lucruri uriașe, în tôte aceste, Domnilor mei, nu mă tem de a dice că istoria noastră ar fi mai jos de cât istoria a orî și căruî popor vechiă sau nouă. Lupta

națională a Românilor cari, mai trei veacuri, au apărut cu sabia Creștinătatea împotriva tuturilor puterilor Islamismului, Domnia lui Alexandru cel Bun și a lui Mircea cel Bătrân, a căror nume răsuna de la Marea Baltică până la porțile Bizanției, strălucitele fapte ale unui Ștefan cel Mare, blânda figură a lui Négu V. V. carele, ca Ludovic XII al Franției, lăsă sfaturile fiului său cum să domnească, abdicarea lui Petru Schiopu care preferă să se coboare de pe tronul Moldovei, de cât să plătescă bir Turcilor, chipul măreț, și întocmai ca al lui Achil, al lui Mihaiu Vitezul, singurul Voevod ce ajunsese a uni părțile Daciei vechiă, și a se putea intitula: «Mihail, cu mila lui Dumnezeu, Domnul Valahiei, Moldovei și Transilvaniei,» inima de erou și geniul bărbătesc al Doamnelor Elena și Florica, patriotismul preotului Farcaș și înalta *intellepciune* a lui Miron Costin, carele cu aceeași mână purta sabia spre apărarea patriei, și condeiiul spre scrierea analelor naționale, rivalitatea numai spre bine a Domnilor Matei și Vasile, marile planuri sprijinite de mari talenți ale lui Șerban Cantacuzino, pentru care tronul Valahiei se părea prea mic și răsunia tronul Bizanției, apărarea a nouăsprezece plășii în cetatea Némfului împotriva armie întregi a lui Sobięski mântuitorul Vienei, toate aceste figuri, toate aceste fapte ar merita mirarea chiar și a streinilor, când istoria noastră ar fi mai bine cunoscută. Vroiti, însă, un interes de roman, varietate de întâmplări, episoduri patetice, tragedii cari să vă scotă lacrimi din ochi, grozăvii care să vă rădice părul pe cap, apoi nu voiți avea trebuința de cât să vă povestesc crădimile și viața aventurieră a lui Vlad Tepeș, mărtea vrednică de un principé a lui Despot Eraclidul, domnia lui Alexandru Lăpușnénu, intrarea Cazacilor sub Hmelnițki în Moldova, care singură este o poemă întregă, năvălirile Tătarilor, tăcerea lui Brâncovénul și a familiei sale, una din cele mai triste priveliști ce istoria universală poate înfățișa, catastrofa lui Grigore Ghica, în care se întelnesce tot neprevăduțul dramei, și câte alte scene grozave și uimitóre, câte alte întâmplări de cel mai mare interes chiar pentru indiferenți!

M. Kogălnicénu, discurs de deschidere, la cursul de Istoriă, 1843.

Comparațiunea între Demostene și Cicerone.

«Je ne crains pas de dire que Démostène me paroît supérieur à Cicéron. Je proteste que personne n'admire Cicéron plus que je fais : il embellit tout ce qu'il touche, il fait honneur à la parole, il fait des mots, ce qu'un autre n'en sauroit faire ; il a je ne sais combien de sortes d'esprit ; il est même court et véhément toutes les fois qu'il veut l'être, contre Catilina, contre Verrès, contre Antoine. Mais on remarque quelque parure dans son discours : l'art y est merveilleux, mais on l'entrevoit : l'orateur, en pensant au salut de la république, ne s'oublie pas et ne se laisse pas oublier. Démosthène paroît sortir de soi, et ne voit que la patrie. Il ne cherche point le beau, il le fait sans y penser ; il est au-dessus de l'admiration. Il se sert de la parole comme un homme modeste de son habit pour se couvrir. Il tonne, il foudroie ; c'est un torrent qui entraîne tout. On ne peut le critiquer parce qu'on est saisi ; on pense aux choses qu'il dit, et non à ses paroles. On le perd de vue ; on n'est occupé que de Philippe qui envahit tout. Je suis charmé de ces deux orateurs ; mais j'avoue que je suis moins touché de l'art infini et de la magnifique éloquence de Cicéron, que de la rapide simplicité de Démosthène.

-Fénelon, discours sur les occup. de l'Ac.

Tot Fénelon se exprimă în dialogul următor, în care face să vorbescă Demostene cu Cicerone :

Cicéron : « Mes pièces sont infiniment plus ornées que les tiennes : elles marquent bien plus d'esprit, de tour, d'art, de facilité. Je fais paroître la même chose sous vingt manières différentes. On ne pouvoit s'empêcher, en entendant mes oraisons, d'admirer mon esprit, d'être continuellement surpris de mon art, etc. » — *Démosthène* : « Tu occupois l'assemblée de de toi-même ; et moi je n'occupois que des affaires dont je parlois. On t'admiroit ; et moi j'étois oublié par mes auditeurs, qui ne voyoient que le parti que je voulois leur faire prendre. Tu réjouissois par les fruits de ton esprit, et moi, je frappois, j'abattois, j'atterrois par des coups de foudre. Tu faisois dire : Ah ! qu'il parle bien ! et moi je faisois dire : Al-lons ! marchons contre Philippe ! etc. »

Suspensiunea (pag. 176):

LETTRE VIII.—A. M. DE COULANGES.

A Paris, lundi 15 décembre 1670.

«Je m'en vais vous mander la chose la plus étonnante, la plus surprenante, la plus merveilleuse, la plus miraculeuse, la plus triomphante, la plus étourdissante, la plus inouïe, la plus singulière, la plus extraordinaire, la plus incroyable, la plus imprévue, la plus grande, la plus petite, la plus rare, la plus commune, la plus éclatante, la plus secrète jusqu'à aujourd'hui, la plus brillante la plus digne d'envie; enfin une chose dont on ne trouve qu'un exemple dans les siècles passés, encore cet exemple n'est-il pas juste; une chose que nous ne saurions croire à Paris, comme la pourrait-on croire à Lyon? une chose qui fait crier miséricorde à tout le monde; une chose qui comble de joie madame de Rohan et madame d'Hauterive; une chose enfin qui se fera dimanche, où ceux qui la verront croiront avoir la *berlue*; une chose qui se fera dimanche, et qui ne sera peut-être pas faite lundi. Je ne puis me résoudre à vous la dire, devinez-la, je vous le donne en trois; *jetez-vous votre langue aux chiens*? Hé bien! il faut donc vous la dire. M. de Lauzun épouse dimanche au Louvre, devinez qui? Je vous le donne en quatre, je vous le donne en six, je vous le donne en cent. Madame de Coulanges dit: Voilà qui est bien difficile à deviner; c'est madame de la Vallière. Point du tout, madame. C'est donc mademoiselle de Reiz? Point du tout; vous êtes bien provinciale! Ah! vraiment, nous sommes bien bêtes! dites-vous, c'est mademoiselle Colbert. Encore moins. C'est assurément mademoiselle de Créqui. Vous n'y êtes pas. Il faut donc à la fin vous le dire: il épouse dimanche au Louvre avec la permission du roi, mademoiselle, mademoiselle de.... mademoiselle, devinez-le nom; il épouse MADEMOISELLE, la grande Mademoiselle, Mademoiselle, fille de feu MONSIEUR, Mademoiselle, petite-fille de HENRI IV, Mademoiselle d'Eu, Mademoiselle de Dombes, Mademoiselle de Montpensier, Mademoiselle d'Orléans, Mademoiselle, cousine germaine du roi, Mademoiselle, destinée au trône, Mademoiselle, le seul parti de France qui fût digne de Monsieur. Voilà un beau sujet de discourir. Si vous criez, si vous êtes hors de vous-même, si vous dites que nous avons menti, que cela est faux, qu'on se moque de vous, que voilà une belle raillerie, que cela est bien fade à imaginer; si enfin vous nous dites des injures nous trouvons que vous avez raison; nous en avons fait autant que vous. Adieu; les lettres qui seront portées par cet ordinaire vous feront voir si nous disons vrai ou non.»

M-me de Sévigné.

*Comparațiunea între Demostene și
Cicerone.*

«Je ne crains pas de dire que Démostène me paroît supérieur à Cicéron. Je proteste que personne n'admire Cicéron plus que je fais : il embellit tout ce qu'il touche, il fait honneur à la parole, il fait des mots, ce qu'un autre n'en sauroit faire ; il a je ne sais combien de sortes d'esprit ; il est même court et véhément toutes les fois qu'il veut l'être, contre Catilina, contre Verrès, contre Antoine. Mais on remarque quelque parure dans son discours : l'art y est merveilleux, mais on l'entrevoit : l'orateur, en pensant au salut de la république, ne s'oublie pas et ne se laisse pas oublier. Démostène paroît sortir de soi, et ne voit que la patrie. Il ne cherche point le beau, il le fait sans y penser ; il est au-dessus de l'admiration. Il se sert de la parole comme un homme modeste de son habit pour se couvrir. Il tonne, il foudroie ; c'est un torrent qui entraîne tout. On ne peut le critiquer parce qu'on est saisi ; on pense aux choses qu'il dit, et non à ses paroles. On le perd de vue ; on n'est occupé que de Philippe qui envahit tout. Je suis charmé de ces deux orateurs ; mais j'avoue que je suis moins touché de l'art infini et de la magnifique éloquence de Cicéron, que de la rapide simplicité de Démostène.

Fénelon. discours sur les ocup. de l'Ac.

Tot Fénelon se exprimă în dialogul următor, în care face să vorbescă Demostene cu Cicerone :

Cicéron : « Mes pièces sont infiniment plus ornées que les tiennes ; elles marquent bien plus d'esprit, de tour, d'art, de facilité. Je fais paroître la même chose sous vingt manières différentes. On ne pouvoit s'empêcher, en entendant mes oraisons, d'admirer mon esprit, d'être continuellement surpris de mon art, etc. » -- *Démostène* : « Tu occupois l'assemblée de de toi-même ; et moi je n'occupois que des affaires dont je parlois. On t'admiroit ; et moi j'étois oublié par mes auditeurs, qui ne voyoient que le parti que je voulois leur faire prendre. Tu réjouissois par les fruits de ton esprit, et moi, je frappois, j'abattois, j'atterrois par des coups de foudre. Tu faisais dire : Ah ! qu'il parle bien ! et moi je faisais dire : Allons ! marchons contre Philippe ! etc. »

Suspensiunea (pag. 176):

LETTRE VIII.—A. M. DE COULANGES.

À Paris, lundi 15 décembre 1670.

«Je m'en vais vous mander la chose la plus étonnante, la plus surprenante, la plus merveilleuse, la plus miraculeuse, la plus triomphante, la plus étourdissante, la plus inouïe, la plus singulière, la plus extraordinaire, la plus incroyable, la plus imprévue, la plus grande, la plus petite, la plus rare, la plus commune, la plus éclatante, la plus secrète jusqu'à aujourd'hui, la plus brillante, la plus digne d'envie; enfin une chose dont on ne trouve qu'un exemple dans les siècles passés, encore cet exemple n'est-il pas juste; une chose que nous ne saurions croire à Paris, comme la pourrait-on croire à Lyon? une chose qui fait crier miséricorde à tout le monde; une chose qui comble de joie madame de Rohan et madame d'Hauterive; une chose enfin qui se fera dimanche, où ceux qui la verront croiront avoir la *bertue*; une chose qui se fera dimanche, et qui ne sera peut-être pas faite lundi. Je ne puis me résoudre à vous la dire, devinez-la, je vous le donne en trois; *jetez-vous votre langue aux chiens*? Hé bien! il faut *donc* vous la dire. M. de Lauzun épouse dimanche au Louvre, devinez qui? Je vous le donne en quatre, je vous le donne en six, je vous le donne en cent. Madame de Coulanges dit: Voilà qui est bien difficile à deviner; c'est madame de la Vallière. Point du tout, madame. C'est donc mademoiselle de Relz? Point du tout; vous êtes bien provinciale! Ah! vraiment, nous sommes bien bêtes! dites-vous, c'est mademoiselle Colbert. Encore moins. C'est assurément mademoiselle de Créqui. Vous n'y êtes pas. Il faut donc à la fin vous le dire: il épouse dimanche au Louvre avec la permission du roi, mademoiselle, mademoiselle de.... mademoiselle, devinez-le nom; il épouse MADEMOISELLE, la grande Mademoiselle, Mademoiselle, fille de feu MONSIEUR, Mademoiselle, petite-fille de HENRI IV, Mademoiselle d'Eu, Mademoiselle de Dombes, Mademoiselle de Montpensier, Mademoiselle d'Orléans, Mademoiselle, cousine germaine du roi, Mademoiselle, destinée au trône, Mademoiselle, le seul parti de France qui fût digne de Monsieur. Voilà un beau sujet de discourir. Si vous criez, si vous êtes hors de vous-même, si vous dites que nous avons menti, que cela est faux, qu'on se moque de vous, que voilà une belle raillerie, que cela est bien fade à imaginer; si enfin vous nous dites des injures nous trouvons que vous avez raison; nous en avons fait autant que vous. Adieu; les lettres qui seront portées par cet ordinaire vous feront voir si nous disons vrai ou non.»

M-me de Sévigné.

Improvisațiunea (pag. 169).

Ca modele de improvisațiune putem da cuvintele rostite de *A. Panu* și *B. Catargiu* în împrejurările ce se văd mai jos :

În ședința «Adunării electivă a Moldovei» de la 20 Ianuarie 1859, *M. Kogălnicenu*, propune ca, foștilor caimacamî *V. Sturdza* și *Anastase Panu* cari apăraseră «autonomia și demnitatea Nației» în contra lovirilor și înrjuririlor din lăuntru și din afară, acea adunare să declare că aceștia *au bine meritat de la Patrie*; atunci *A. Panu*, după ce Adunarea votază, improvisează următorul discurs de mulțumire :

D-l *A. Panu*. În uimirea simțirilor în care mă aflu, cer ertare, Domnilor, dacă slăbele mele cuvinte nu vor putea rosti, totă recunoștința de care mă simt pătruns, pentru votul ce ați bine-voit a ne acorda. Bărbații cei mai mari ai lumii, au simțit inima lor tresărind de mândrie, când o Adunare Națională le dicea : *că bine au meritat de la Patria lor*. Inima mea se desface și se innecă acum în recunoștința vădând atâta bună-voință din partea Adunării pentru micile servicii ce am făcut. Căci în adevăr, Domnilor, lăsați-ne meritul de a dice că am făcut foarte puțin în grăua misie ce am avut și ce poate vislașul ne-experimentat când întâmplarea 'l aduce la cârma unui vas, care să învâle de pretutindenea? El sperază atunci numai la Dumnezeu! noi însă am sperat la Dumnezeu și la Țara noastră, și speranțele noastre s'au realizat, căci iată Adunarea acea Națională, suspinată de părinții noștri, iat'o că s'a întrunit în Domniile-văstre. Fiți fericiți, Domnilor, că purtați caracterul cel mai scump la toate națiile, care voesc și aspiră la un viitor; fiți fericiți că întruniți astăzi speranțele atâtor milioane de Români. Cât pentru noi, vom purta până la mormânt și lăsa și urmașilor noștri

fala că ne-au învrednicit Dumnezeu să dicem: Adunarea Națională este deschisă, lucrați într'ênsa, aleși țerei; lucrați de acum spre binele și fericirea Patriei, spre apărarea drepturilor și autonomiei ei. Tratatul și Convenția din Paris, au garantat existența noastră, să trăim dar de acum ca un popor, care să simte ce este; să ne apărăm cu toate puterile, drepturile și autonomia Țerei. Strămoșii noștri le-au apărat până și cu viața, să facem și noi ori-ce jertfă va cere trebuința pentru apărarea acestei sacre moșteniri.

Eu propun acum, Domnilor, ca în tabloul ce voiți a face să nu vă opriți la numele a două omenii; căci *ce sunt două nume în fața mărețelor principii care dau viață și duc la mântuire o nație întregă?* Aă doră individele noastre putea să se pue în prejma geniului Nației, care venise să răstörne piatra mormântului, unde România gemuse atâtea secolii? Nu! Nu! Două omenii n'au făcut nimic!!! Dumnezeu ținea în mâinile sale sorta României, și la ora însemnată 'i-a dis să se împlinescă... Atunci generațiile, cari au trecut, au tresărit în mormintele lor, istoria, cu toate tradițiunile ei, s'au înfățișat înaintea noastră și ne-a arătat să mergem pe calea datoriei. Un nu știu ce, ne împingea înainte. *A trebuit să mergem înainte, căci nu putem rămâne înapoi!*

Inscriți dară pe bronzul ce propuneți, pe România, care se renasce la viață și d'asupra degetul lui Dumnezeu, care 'i însemnă să mergă înainte, dar să mergă înainte, căci România are o mare misie de împlinit. Eu iaă act, Domnilor, despre votul de față și viu a mă uni cu toții pentru împlinirea datoriei ce avem. Acum nu-i mai mult vorbă de partid, noi avem de pus temeliele edificiului nostru național, avem a ne crea o existență, un viitor, avem a ne așterne calea către mântuire; toate ambițiunile toate rivalitățile, trebuie dar lăsate, ca să conlucrăm împreună la sfânta noastră cauză. Cât pentru mine, or unde va bate o inimă de Român, eu voi fi pururea alătura, pentru ca să mergem înainte la locul unde gloria strămoșescă și garanțiile prezentului chiamă Nația noastră.

În ședința de la 11 Decembrie 1861, cu ocazia proclamării *Unirii* Principatelor, Barbu Cărgăriu cel d'antêiu Prim-ministru al *României*, rosti următorul discurs :

Domnilor,

Sunt în viața omenilor evenimente de acelea, în cari limba omenescă e în neputință a exprima sentimentele ce mișcă inimele.

Evenimentul zilei e astăzi e de acelea ce nu se exprimă; toți îl pricepem în acest minut în adâncul inimei noastre.

Unirea e săvârșită, ni s'a dis, Domnilor. Acest cuvânt e un cuvânt înalt; el coprinde făgăduința mântuirii și viitorul țării. De aceea, Domnilor, el a circulat ca o scânteie electrică în inimele noastre ale tuturor; și sunt încredințat că, dacă există nemurierea sufletelor, după cum religia ne încredințază, sunt bine încredințat că strămoșii noștri au simțit și ei această înfiorare și cu lacrimi de bucurie ne bine-cuvinteză din înălțimea cerurilor.

Unirea s'a făcut, Domnilor; această Unire este simțită de aceste două popore de mai mult timp de cât ne putem aduce noi aminte, dar de au simțit'o, nu s'a făcut, sau de s'a făcut, n'a ținut de cât un moment.

În adevăr, Domnilor, știți prea bine, că încă din vécurile trecute fură bărbați, cari încercară împreunarea națiilor despărțite în două. Dar fu în zadar și de ce această, e lesne de înțeles. Pricina neisbutirii lor fu mijlocele ce întrebuintară, aceste mijloace era, Domnilor, în duhul vécurilor lor, era conchista, puterea materială; puterea vécului în care trăim, este puterea morală, a înțelepciunii, a cuvântului, a înfrățirii, pentru unirea naționalităților.

Unirea noastră dar de astăzi, se face sub scutul înțelepciunii și al înfrățirii; și înțelepciunea, știți, Domnilor, că ne vine de la Dumnezeu, înfrățirea între oameni este una din cele mai de căpetenie comandamente ale religiei noastre. Să dicem dar ca biserică noastră: ceia-ce Dumnezeu a unit, oamenii să

nu îndrăsnescă a mai despărți; nu. Dar ca să ne asigurăm în contra unei asemenea primejdii, nu este destul, Domniilor, unirea între țările surori; ne trebuie și unirea între fii ei, așa numai, Domnilor, vom consolida pentru vecuri faptul înalt de astă-dî; așa numai vom păstra locul nostru între națiunile Europei, unde ne aflăm de astă-dî înseriși. La din contră, Domnilor, acea bine-cuvântare a strămoșilor noștri ce ne privesc din sinul vecinicii se va preface într'un blestem și sunt însu-mi a dice, că cel ce va mai îndrăzni de astă-dî a mai arunca tăciunile discordiei între noi, să aibă blestemul nostru și al urmașilor noștri; el va avea hula și blestemul chiar al națiilor ce ne privesc.

24 Ghenarie fu o dî asemenea de înfrățire între noi, dar din nenorocire nu eram încă pregătiți; de aceea o și vedurăm sfâșiată a doua dî.

Atunci ne lipsea încrederea, Domnilor; mai multe împrejurări, ce trebuie să le dăm uitărei, slujise încă a întemeia între noi acea neîncredere.

De aceia și avînd acciași dorință, acciași țintă, ne aflăm cu toate acestea în neunire, temerea unora și îndrăsnela prea mare a altora se pretălmăcea într'un fel năpăstuior, și d'aci răul desbinărei mergea crescînd.

Acum, Domnilor, ne cunoșcem mai bine; am dovedit, socotesc, că ceia ce voiam era tot aceia și că numai mijlocele d'a ajunge ne despărțeu.

Acuma pe drapelul nostru, înaintea căruia să fim toți ingenuchiați, să scrim astă-dî: Totul pentru Țară, nimic pentru noi!

Să trăiască România!

Să trăiască Puterile ce priveghiază fericirea țerei noastre!

Să trăiască Domnitorul nostru, care singur prin a sa stăruieță ne-a dat mijlocul de a striga iarăși:

Să trăiască România!

Să trăiască Domnitorul veșnic și nedespărțit de noi!

Incheiăm această lucrare, reproducând mai jos maiestrosul discurs pe care M. S. Regele l'a rostit în ziua de 14 Martie 1895, în sala cea mare a palatului «Fundatiunei Universitare Carol I» cu ocazia inaugurării acestui aședemânt de cultură superiöră.

Domnilor,

«Am ales, pentru deschiderea Fundatiunei Universitare, ziua de 14 Martie, care ne aminteste așezarea Patriei pe temelii neclintite, spre a arăta și mai bine scopul patriotic al acestui aședemânt, întemeiat întru folosul junimei universitare în împlinirea a 25 de ani ai Domniei Mele.

«Astă-dă, după mai mult de un pătrar de véc de jertfe și silințe, Statul român a ajuns a răspândi bine-facerile luminei în toate stratele poporului. Datörim acesta nu numai bărbaților politici cari au înțeles însemnătatea acestei puternice pârghii a ridicării națiunilor, ci și corpului profesoral care și-a îndeplinit cu rîvnă și stăruință înalta sa chiemare.

«Dorind a lăsa în urma Mea o mărturie viue a sentimentelor ce mă însufleșesc către Tēră și a arăta tot-o dată necurmatul interes ce am pentru instrucțiune, am închinat tinerelor generațiuni acest locaș de studiu cu falnica menire de a contribui la răspândirea și înflorirea științei în România

«Numai prin muncă stăruitoare și știință se pot pregăti popoarele de luptele ce le așteptă pe tărâmul economic și social. Töte generațiile, cari au săvêrșit fapte mari și folositoarețerilor lor, au fost crescute în această școlă seriösă și s'au oțelit la flacăra iubirei de știință și de Patrie.

«Noi, cari vom a lăsa urmașilor noștri o moștenire neștirbită, cată să avem de-apururea înaintea noastră acest țel sfânt al măriri și scumpei noastre Români.

«Dintre voi, cei tineri, vor eși bărbați cu chiemarea și greaua răspundere de a fi luminătorii și conducătorii națiunei pe căile necunoscute ale viitoru-

«lui. Urmați, dar, sfaturile profesorilor voștri, încu-
 «ragiați-i cu respect și încredere, întăriți-vă sufletele
 «cu gânduri curate și simțiri înalte spre a fi vred-
 «nici de misiunea la care puteți fi chemați.

«Dupe cum va fi tinerimea noastră de astăzi,
 așa va fi și România de mâine. Greu, dar, cumpă-
 «nesc în grijile noastre îndrumarea tinerimei pe calea
 «muncii conștiincioase, a iubirei de adevăr și de țară.

«Legenda monastirei Argeșului ne arată credința
 «răspândită în poporul român că, pentru trainică
 «întemeiere a unui aședământ, trebuie îngropat în te-
 «meliile lui o ființă vie. Pus-am în temelia acestei
 «case a tinerimei universitare viua Mea credință în
 «viitorul României.

«Facă Cerul ca vécurile ce vor urma să ne dea
 «dreptate cu prisos și ca, din acest locaș al științei,
 «să se răspândească ca dintr'un focar nestins caldele
 «raze ale unui patriotism luminat asupra nemului
 «românesc».

Aceste cuvinte ale Majestății Sale au fost aclamate
 de numeroasa asistență care repetă de mai multe ori
 «trăiască Majestățile Lor, trăiască Augusta Dinastie»
 apoi M. S. Regele continuând dișe:

«In acest gând vă încredințez, domnilor membri, ai
 «comitetului Fundațiunei și d-le director, grija aces-
 «tuî aședământ. Nu Mă îndoiesc că sub intelépta
 «d-vóstră conducere va da ródele dorite de i-
 «nima Mea.

«Provedința, care a ocrotit Țara noastră cu atâta
 «îndurare, va revêrsa de sigur și asupra acestei
 «Fundațiunii bine-facerile ei, îndeplinind ast-fel ru-
 «gile ce le am înălțat împreună cu Inalt Prea Sân-
 «șia Sa Mitropolitul Primat, către A Tot-Puternicul».

INDICE ALFABETICE

DE

AUTORII PRINCIPALI CITAȚI ÎN ACEST TEXT

STREINI

AGUESSEAU (*Henri-François d'*), magistrat și orator frances (1668-1751).

ALLEPPO (Paul d'), călugăr care a călătorit prin țările române și pe cari le-a descris apoi.

APELES, pictor grec celebru, care a trăit la curtea lui Alexandru Macedon.

ARISTOFAN, mare poet comic al Atenei (V-a secol a. Chr.)

ARISTOTEL, cel mai mare filosof grec : născut la Stagira în Macedonia 384-322 a. Chr. ; discipol și rival al lui Platone ; fundatorul școlii peripatetice ; învățătorul lui Alexandru cel Mare, etc.

*

BALZAC (Jean Louise de) unul din creatorii prozei franceze ale cui opere sunt : *Lettres, le Prince, le Socrate chrétien, l'Aristippe* (1594-1655).

BACON (Fr.), celebru filosof, creator al metodei experimentale ; a scris *Novum organum* (1560-1626).

BOSSUET, episcop de Condom, orator sacru, pôte cel mai mare al Bisericei. Orațiunea funebră, cum a conceput-o geniul său, n'a fost întrecută de nimeni ; era elocința cea mai naltă, cea mai desăvârșită ;

ROMÂNÎ ¹⁾

ALEXANDRESCU GR. cunoscut poet român, (1812-1885). A scris poesii lirice, satirice și fabule.

ALECSANDRI VASILE. ilustru poet (1821-1890) A scris poesii, drame, comedii și a publicat cea d'înteiă colecție de poesii populare. A luat o parte activă în mișcarea culturală a principatelor.

ASACHI *George*, (1788—1871), scriitor român infemeiatorul școlii române din Iași și al celui d'ânteiă diar în Moldova *Albina Românească*. Poliglot și enciclopedist ; a scris în matematică, istoriă, teatru, poesii, etc

*

BALCESCU (*Nicolae*) unul din marii scriitori istorici 1815-1852) membru activ în revoluția de la 1848 ; serise : *Puterea armată a Românilor. Magazinul istoric pentru Dacia* (împreună cu Aug. Laurianu) *Question économique des Principautés* și mai ales *Istoria lui Mihailu Vitezul, Cântarea Româneli* etc.

BARAȘ (*Iuliu Dr.*), de origine israelit (1818-1863) prin activitatea sa literară deveni unul din cei mai zeloși patri-

1). S'au exclus autorii în viață.

STREINÎ

dedit suferinței și durerei un caracter solemn și sacru. *Cuvântările și orațiunile funebre* sunt momentele cele mai sublimă a elocinței amvonului. (1627-1704)

BUCKLE, istoric englez (1822-1862).

BOILEAU (Nicolas), supranumit *Despréaux*, celebru poet francez a scris: *Satires, l'Art poétique, Epîtres și Lutrin* (1636-1711).

BOURDALOUE, predicator francez (1632-1704).

BUFFON, ilustru naturalist și scriitor francez: a scris *Histoire naturelle și Discours sur le style* (1627-1788).

BURKE, orator englez, adversar al revoluției franceze (1730-1797).

*

CARLYLE (Thomas) istoric, englez autorul unei istorii cam paradoxale a revoluției franceze (1795-1881).

CANTU (Cesare), istoric italian (1807-1881).

CASTELAR (Emilio), bărbat politic spaniol, republican și orator distins. S'a născut în 1832.

COMTE (Auguste), filosof francez, fondatorul școlii pozitivistice (1798-1857).

CONDILLAC, celebru filosof, șeful școlii sensualiste (1715-1780).

COPPÉE (François), poet francez de talent, născut în Paris în 1842. Autorul mai multor piese teatrale, poezii și nuvele.

COPERNIC (1473-1543) astronom vestit polonez; el dovedi teoria dublei mișcări a planetelor împrejurul axei lor și jurul soarelui; această teorie a fost osîndită de Papă, ca fiind contrarie sfintei Scripturi.

ROMÂNÎ

oți români. Ca doctor și profesor scris o mulțime de opere care contribuiri la răspândirea științelor naturale în țară. Opere: *Minunile naturii* în 3 volume; *Debora*, melodramă în 4 acte; *Isis* sau *Natura*, diar științifice. *Israelitul român*, fœe politică, etc.

BARÎȚIU G., unul din bărbații cei mai culti din Transilvania. Istoric, de la densus ne-au rēmas o serie importantă de volume asupra evenimentelor din Istoria Transilvaniei în ultimele două secole (1812-1893).

BARNUȚIU SIM. (1808-1864) Născut în Transilvania. Barnuțiu se distinge prin mai multe cercetări profunde în domeniul jurisprudenței. Orator eminent, discursul său ținut pe Câmpia Libertății, din 1848, e un «discurs de mărime antică». A scris «*Dreptul public al Românilor*» etc.

BELDICEANU NEC. profesor de istorie, născut în județul Suceava; el se indeletnicii cu cercetări în domeniul arheologiei și a numismaticii. Cercetările sale de la Cucuteni (Iași) sunt o contribuțiune studiilor arheologice. A scris și versuri pline de talent (1844-1896).

BELDIMAN (Alexandru vornicu) scriitor român de viță boier, născut în ultima jumătate a secl. XVIII; a ocupat mai multe dregătorii însemnate și a fost martor al evenimentelor petrecute în Moldova la 1821, pe care le-a descris în versuri (în «Tragodia sau jalnica Moldovei întâmplare»); a mai scris *Mărtea lui Avel*, *Nuna Pompiliu*, *Oreste*, etc.

BOLINTINEANU (Dimătrie), unul dintre cei d'intēiu poeți ai României (1826-1873); a

STREINI

COULANGES (Fustel de), erudit și istoric francez, născut în Paris (1830-1889).

CURTIUS (Ernest) filolog și istoric german, născut la Lübeck în 1814.

CUVIER (George), vestit naturalist francez (1773-1838); creatorul anatomiei comparate și a paleontologiei.

CATONE (bătrânul sau censorul) roman cunoscut prin severitatea sa ca censor și prin lupta sa contra inovațiilor; ne-a rămas de la dânsul un *Tratat asupra Agriculturii* (232-147 a. Chr.).

CESAR (Iulii), mare general și scriitor roman; a scris despre războaiele purtate de sine în *Comentariu*, reformatorul calendarului, etc.: (100-44 a. Ch.).

CICERONE (Marcu-Tulii), cel mai celebru dintre oratorii romani (107-43 a. Ch.); ca consule (în 63) năbuși conjurațiunea lui Catilina; opere principale: *Discursul pentru Milone*, *Contra lui Catilina*, *Veres*, *Filipicele*, etc.

CHAPELAIN (Jean), poet francez, unul din primii membri ai Academiei franceze și mult timp oracolul literaturii sub Ludovic al XIV (1595-1674).

CORNEILLE (Pierre) creatorul artei dramatice și părintele clasicismului în Franța. Operele principale: *Cid*, *Horace*, *Cinna*, *Polyeucte*, (1606-1684).

*

DARWIN (Charles Robert), naturalist și fiziologist englez. Opera lui cea mai însemnată: *Originea speciilor pe calea selecțiunii naturale*; conține o mulțime de vederi nouă și cu totul originale asupra transformismului (1809-1882).

Negoescu, *Ret.* și *Stil.*

ROMÂNÎ

escelat în genul liric, în care a scris cele mai frumoase opere ale sale, ca *Florile Bosforului*, *Macedonele*, *Reverii*, etc.; pentru tétu a scris *Alexandru Lăpușneanul*, *După bătălia de la Călugăreni*, *Conrad*, etc., atât în prosă cât și în versuri. De la el mai avem un frumos roman de moravuri *Elena* și mai multe biografii: *Viața lui Vlad Tepeș*, *Ștefan cel mare*, *Mircea*, *Mihail Vitezul* și alte scrieri literare și politice.

BOZIAN C., bărbat politic și orator însemnat, juristconsult.

BRATIANU I. C., bărbat politic, care a luat o parte activă în renascerea României. S'a distins și ca orator; șef al partidei liberale, prim-ministru în timpul războiului pentru independență (1821-1891).

BOERESCU B., bărbat politic distins și orator de frunte, a lăsat un «Codice de legi» (1830-1883).

BOLEAC (Cesar), unul dintre principalii prosatori români (1813-1881); a scris, *Ode Satire*, asupra *Archeologiei*, pentru teatru: *Matilda* etc.; și a fundat mai multe diare ca *Curiosul*, *Buciumul*, *Trompeta Carpaților* și altele.

*

CÂRJA LUCA, ambasador moldovean, pledează în 1523 față de Regele polon Sigismund I pentru alianța creștinilor contra Turcilor.

CA ARGIU (Barbu) bărbat politic distins și șef al partidului conservator; unul din cei mai mari oratori, pe care i-a avut România. A căzut victima unui atentat la 1862 (A

STREINI

DESCARTES (René) celebru filosof, fisic și geometru frances. Intemeeforul metodei cartesiane în filosofie. E autorul *Discursului asupra metodei* etc.

DISRAELI (*lord Beaconsfield, Benjamin*), celebru bărbat de stat și orator distins. Fost șef al partidului tory (conservator). Se remarcă prin ideile sale protecționiste. (1805-1881).

DUFAURE, avocat și bărbat politic francez, născut la Sauton în 1798; a murit în 1881.

DAVID (*Psalmistul*), rege al Israelitilor și profet, a scris *Psalmi* (sec. XI a. Chr.)

DEMOSTENE, cel mai mare dintre oratorii grecesci (385—322 a. Chr.) pronunță contra lui Filip *Filipicile* și *Olintiacele*; resculă Atena contra lui Alexandru; și muri otrăvit pentru a nu cădea în mâinile inemicilor săi (Antipatru).

DELILLE (*abatele Jacques*) poet frances (1738—1813) traducătorul lui Virgiliu, autorul poemelor despre Grădini (*des Jardins*), despre imaginațiune (*de l'Imagination*), etc.

DIOGENE, filosof grec cinic (413-325 a. Chr.)

DU BARTAS, poet frances (1544—1590); a scris despre săptămână sau Creațiune (*de la Semaine ou Création*).

DUMARSAIS, gramatic frances (1676-1756); a scris un tratat asupra Tropilor *Traité sur les tropes*.

*

ENIU, vechi poet latin de la care ne-a rămas numai fragmente (240-270 a. Chr.)

EPICUR, filosof grec (373-270 a. Chr.) capul sectei Epicurienilor intemeinduși mo-

ROMÂNI

se ceti Barbu Catargiu de d. Anghel Dimitrescu.

CIPARIU TIMOTEIU, s'a născut la 1805 într'un sat aproape de Blaș. De la el ne-a rămas mai multe scrieri filologice de valoare ca : *Arhivul pentru filologie și istorie, Analecte*, etc.

CODRESCU THEODOR; a publicat mai multe documente istorice, sub titlu de *Uricarul* (25 volume); a făcut și Dicționarele franco-român și germano-român (1826-1894).

COSTA-FORU, bărbat politic și orator distins (1826-1884).

CÂNTEMIR (*Dimitrie, Principele Moldovei*), cel mai învățat dintre contimporanii săi și dintre Domnii români (1673-1723). Vorbă și a scris în mai multe limbi. Primul autor al unei opere filosofice române *Divanul Lumei*; a mai scris *Descripția Moldovei* în latinește (*Descriptio Moldaviae*), *Istoria Daciei vechi și noui*, *Istoria Imperiului Otoman* și alte scrieri asupra *Musicei*, etc.

CICHINDEL (*Dimitrie*), fabulist român (1775-1818) din Banat; a scris *Fabule în prosă*, apoi *Adunare de lucruri moralicesci*, *Sfaturile înțelegerii sănătoase*, etc.

CONTA (*Vasile*) distins scriitor român (1844-1882); de la densusul avem : *Teoria Fatalismului*, *Teoria undulațiunilor universale* și *Incercări de metafisică materialistă*.

CONAKI (*Constantin Iogofetul*), poet român de pe la începutul acestui secol, devenit popular prin cântecele sale de lume; a mai scris și alte poesii sub titlu de *Alcătuiri și Tălmăcirii* (1777-1849).

STREINI

rala pe bunul trai ca rezultat al sănătății corpului și liniștii sufletești.

EPIMENIDE, poet și profet grec, către anul 600 a. Chr.; pretindea că a dormit 57 de ani într-o peșteră.

ERASMU, scriitor și savant celebru, născut în Rotherdam la 1467, mort în 1536.

ESCHINE, orator atenian, rival al lui Demostene (389–314 a Chr.)

ESOP, fabulist grec, născut în Frigia și mort cam pe la 700 a. Chr. A fost întâiu sclav apoi liberat se bucură de favoarea lui Cresus: dar fu ucis de Delfieni din cauza uneia din fablele séle.

*

FAVRE (*Jules*), vestit avocat frances și bărbat politic; născut la Lyon în 1809. În anul 1870 dânsul fu unul din promotorii proclamării Republicei și fu chiar membru al guvernului Apărării Naționale. Muri în 1889.

FEDRU, fabulist latin din I-ul secol d. Chr. fu libert al lui August.

FENELON (*François de Salignac de la Mothe*), episcop și scriitor frances (1652-1715); a scris *Fabule, Telemac și Scrișori*.

FLÉCHIER (*Esprit*), celebru orator și prelat frances (1632-1710)

FLORUS (*Lucius Annaeus*), istoric roman, contimporan Antoninilor, autorul unui *Epitome de istorie romana*.

FONTENELLE, literator frances, nepot al lui Corneille (1657-1757) secretar perpetuu al Academiei de științe, cunoscut mai ales prin scrierea sa :

ROMÂNI

CORESI (*George, Diaconul*) autorul primei cărți tipărită în românește (secolul XVI-lea), de origină grec din Chios, a contribuit foarte mult la răspândirea literaturii bisericești.

COSTAKI (*Veniamin Mitropolitul*) ilustru prelat al Moldovei (1768, 1846) care contribui foarte mult la înaintarea Românilor; a scris o mulțime de opere, mai ales bisericești: *Istoria universală bisericească, Pétra scandatei, Buna murire Pidalion*, etc.

COSTIN (*Miron togofătul*), cel mai distins dintre cronicarii români; a lăsat o mulțime de scrieri atât în proză cât și în versuri: *Pentru descălecatul Moldovei* în 6 cap. *Letopisețul țerei moldovenesti* în 20 cap. *Despre poporul moldovenesc și al țerei muntenești* (în polonește); *Viața lunei, Epigrame*, etc. S'a născut cam pe la 1618 și a murit la 1692.

COSTIN (*Nicolae*), cronicar ca și tatăl său Miron (nu se cunoșce sigur anul născerei dar a murit la 1712), a scris *Cronice*, comentând pe Ureki sau continuând cronica tatălui său.

CRETIANU G. poet și jurisconsult (1829-1889) ne-a lăsat un volum de poezii «Patrie și libertate».

*

DEPARATIYANU (*Alexandru*) unul din cei mai buni poeți ai renascerei literaturii române, de la care avem o seriă de poezii sub titlul *Doruri și amoruri*. 1835-1865.

DONICI (*Alexandru*), poet fabulist; de la dânsul avem 2 volume de *Fabule*, o poemă,

STREINI

Entretiens sur la pluralité des mondes și prin *Eloges des académiciens*.

FOX (*Charles-James*) orator și om de stat englez, susținu cauza revoluțiunii franceze contra lui Pitt al doilea, etc. (1749-1806).

*

GIBBON, istoric englez, autor al *Istoriei Decadenței imperiului roman* (1737-1794).

GIRARDIN ST. MARC, publicist și bărbat politic francez născut în Paris în anul 1801; mori în 1873.

GLADSTONE, bărbat politic englez, șeful liberalilor. Orator distins; duse o campanie pentru autonomia Irlandei, n. la 1809.

GROTE, istoric englez, autor al unei *Istории a Grecilor* (1794-1847).

GALILEU, ilustru astronom și matematic italian, (1564-1642) construi cel d'întăiu telescop și recunosc, după Copernic, mișcarea pământului împrejurul sôrelui.

GAMBETA (*Léon*), mare orator francez (1838-1882).

GOETHE (*Johan-Wolfgang*) cel mai mare scriitor al Germaniei (1749-1832); autorul lui *Werther*, *Faust*, etc.

GRACCHI (*Frati*), Tiberius și Caius, tribuni ai poporului, cari propuseră legile agrare și pentru care periră uciși; Tiberiu în 133. Caius în 121 a. Chr.),

GUIZOT (*François-Pierre-Guillaume*) om de stat, profesor și istoric francez (1787-1875); a scris asupra revoluțiunii engleze, istoriei franceze, etc.

*

HEGEL, filosof german (1770-1831).

ROMANI

după Pușchin: *Țigani și o colecție prescurtată din legile împărătești* (1806-1866).

DOSITEIU (*Mitropolitul Moldovei*), 1625-1690; de la care ne-a rămas mai multe opere însemnate: *Psaltiria* în versuri (prima lucrare mai originală). *Trebnicul și Paremiarul* și mai ales, *Prologurile tuturor sfinților*, etc.

*

ELIADE (*I. Rădulescu*), *părintele literaturii române*, 1802-1872, a cultivat mai toate genurile literare, inspirând gustul de lectură și preparând terenul renascerii Românișmului; lui se datorește adoptarea alfabetului latin în scrisoarea română; a întemeiat cel d'ântăiu diar *Curierul românesc* (la 1829) și prima revistă *Curier de ambe-sexe* (1836); a participat ca membru în locotenența Domnăscă în revoluția din 1848, pentru care a scris *Memoires sur l'histoire de la régénération roumaine* și, în exil, *Souvenirs et impressions d'un proscrit*; a mai scris o *Gramatică română*, *Curs de poezie generală*, un *Vocabular de cuvinte streine*, diare literare și politice; a tradus *Biblicele*, *Meditațiunii* poetice după Lamartine, și alte diferite opere după Lord Byron, Voltaire, etc., contribuind la dezvoltarea diverselor instituțiuni frumose: teatru, societatea filarmonică, etc.

EMINESCU MIHAIL, poet genial (1850-1889). Poesiile sale mai însemnate sunt: *Imperat și Proletar*, *Satire*, *Luciafărul*. A scris și proză.

*

STREINÎ

HENRY MARTIN, istoric francez; a scris *Istoria Franței*, uvrăgiu de o erudițiune vastă (1810-1885).

HERDER, celebru poet și filosof german. S'a născut în anul 1744 și murit în 1803. A scris mai multe opere cu caracterul patriotic și religios.

HERODOT, celebru istoric grec. Scrierile sale — de și cu erori — formeză monumentul cel mai precios al antichității (484-407 în. de Chr.).

HILAIRE (*Saint*) episcop de Poitiers, mort în 367.

HUME (*David*) profund filosof și ilustru istoric englez (1711-1776).

HARVEY, medic engles, descoperi legile circulațiunei sângelui (1578-1658).

HUGO (*Victor*), poet, dramaturg și romancier frances, capul școlii romantice; născut la Besançon în 1802, mort în 1885.

*

ISOCRAT, orator și retor athenian, deschise la Athena o celebră școală de elocință (436-338 a. Chr.).

IUNG (*Eduard*), poet engles (1684-1765), cunoscut prin *Cugetările nocturne* sau *Meditațiunile nopții*, inspirate prin mărtea soției sale

*

KANT, celebru filosof german. În scrierile sale, el conchide la imortalitatea sufletului. Scrierea lui importantă e *Critica rațiunei pure* (1724-1800).

KEPLER (*Iohann*) ilustru matematic și astronom german (1571-1630). Așa numitele *legile lui Kepler* au servit de bază

ROMÂNÎ

HURMUZAKE EUDOCSIU, (1812—1874). S'a indeletnicit cu cercetări istorice și cu adunarea de documente. Academia română continuă a publica aceste documente, cari aruncă o lumină vie asupra țerilor române.

*

IVIREANU ANTIM, Mitropolit al Ungro-Vlahiei (mort în 1716) originar din Iviria. De la el ne-au rămas *Didachiile tinute în Mitropolia din Bucuresci*. Era bărbat cult și a înființat o tipografie la Râmnic.

ISTRATI (*Nicolae*) bibliofil și distins scriitor român: a scris *Satirele*, *Babilonia românăescă*, *Mihni* (dramă), *Chestia Monastirilor închinată*, etc. (1818-1862).

*

KOGALNICEANU EN. (1730-1795). Unul din cronicarii Moldovei. De la el ne a rămas o cronică despre evenimentele dintre anii 1733 până la 1774.

KOGALNICEANU MIHAIL, (1808—1892); bărbat de stat și unul din cei mai buni oratori ai țarei. El publică *Cronicele României* etc.

*

LAMBRIOR ALEXANDRU, filolog distins, născut în județul Neamțu. Fost profesor la liceul din Iași, de la densus ne-au rămas câte-va serieri asupra foneticei, cari îndrumază cercetările filologice române într'o direcție cu totul nouă.

LAURIAN (*Aug. Treb.*), distins istoric și filolog român, (1810-1881) a luat o parte însemnată în mișcarea națională a Românilor ardeleni de la

STREINÎ

lui Newton, de unde să deducă marele principiu al atracțiunii universale.

*

LAHARPE, literat și critic francez, autorul unui *Curs de literatură* (1739-1803).

LAMARCK (*Cavaleru' de*) celebru naturalist francez. El publică un *Dicționar istoric* și alte multe lucrări din domeniul Istoriei Naturale. Densul se poate considera ca unul din fondatorii teoriilor asupra *generațiunii spontanee* și a *transformismului* (1744-1829).

LEIBNITZ, ilustru filosof și savant german (1646-1716). El este șeful școlii optimiste.

LESSING, celebru scriitor german, cunoscut prin fabulele sale și prin piesele teatrale. Critic eminent, de o erudiție vastă, *Dramaturgia hamburgică* — așa se numește una din scrierile lui — a avut o înruiere asupra mersului dramatic și literar în Germania. Născut în 1729, mort în 1781.

LUTHER (*Martin*), călugăr Augustin; șeful reformațiunii religioase în Germania. Predicator distins.

LA BRUYÈRE (*Jean de*) scriitor moralist francez, autorul *Caractere-lor* (1645-1696).

LA FONTAINE (*Jean de*) ilustru fabulist, născut la Château-Thierry (1621-1695).

LAMARTINE (*Alphonse Prat de*), poet francez (1790-1869) autorul *Meditațiunilor poetice*; al poemei *Jocelin*, al *Istoriei Girondinilor*, etc. membru în guvernul provizoriu de la 1848.

LONGIN, retor grec din al III-lea secol d. Chr. cui se atribuie un *Tratat despre sublim.*

LUCIAN, scriitor grec 130-

ROMÂNÎ

1848. A fost membru și președinte al Societății academice Române, pentru care a lucrat și un proiect de *Dicționar al limbii române*, (în colaborare cu I. C. Maxim). Versat în limba latină; a scris *Coup d'œil sur l'histoire roumaine* precum și mai multe alte opere de istorie, geografie, filosofie etc.

LAZAR (*George*), promotorul renascerei românismului (1779-1822) întemeietorul școlii din St. Sava; scrise mai multe opere didactice, după Wolf, Kant și alții.

*

MANOLAKE COSTAKE, bărbat politic, fost ministru, orator distins.

MELHISEDEC, Episcopul, unul din cei mai culti dignitari ai bisericei. S'a îndeletnicit cu studii istorice, folklorice, numismatice și arheologice. (1823-1892). A scris *Cronica Hușilor*, a Romanului, etc.

MILESCU NICOLAE, spătar unul din cei mai învățați cărturari români din secolul XVII. Născut în Vaslui în 1625, el morie 1714 în vârstă de peste 80 ani. De la el ne-a rămas mai multe scrieri, între cari, o traducere complectă a Bibliei.

În 1672 el fu trimis ca ambasador în China de către Țarul Alexe Mihailovici și scrise apoi o carte *Dela Tobolsc pînă la China*.

MAIOR (*Petru*), istoric român (1753-1821); *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia, Ortophgia romana una cum clavi, Lexicon român-latin-unguresc-germănesc* (început de Micu și în cola-

STREINÎ

200) cunoscut prin *Dialoguri-le sale*, etc.

*

MABILLON, călugăr benedictin francez, unul din cei mai erudiți în ale diplomatiei (1632-1707)

MACAULAY (lord) istoric și bărbat politic englez. *Istoria Englei* lucrare remarcabilă a lui, se distinge prin claritatea stilului prin onestitatea sentimentelor și prin înalțimea ideilor. (1800-1859).

MACHIAVELLI, publicist, istoric italian (1469-1530).

MARC AURELIU, cel mai virtuos dintre împărații romani. Era unul din monarhii cei mai pasionați pentru litere și filosofie.

MAURY, celebru prelat și orator francez; autorul *Elocinței amvonului* (1741-1817).

MICHELET (Jules), ilustru istoric francez. Opiniunile sale liberale făcure ca de două ori să i se suspende cursul de la collège de France. *Istoria Franței și Istoria revoluțiunei* intrunesc în acelaș timp și erudiție și poezie; ele au produs o adevărată revoluțiune în spirite. (1798-1874).

MIGNET, istoric francez (1796-1884) remarcabil prin erudiția sa.

MOMMSEN (Theodor), istoric și filolog german, născut în 1817.

MONTESQUIEU, ilustru publicist francez. Scrierile sale mai însemnate sunt: *L'esprit des lois*, *Lettres persanes* și *De la grandeur et de la Décadence des Romains* (1689-1765).

MÜLLER IOHANN, celebru istoric, autor al *Istoriei Elveției* (1752-1809).

ROMÂNÎ

borarea altora) *Despre originea Românilor*, *Istoria bisericeii române*, *Protopapadichia*, etc., sunt principalele opere istorice limbistice, didactice și eclesiastice ale lui Maior și care i-au asigurat epitetul de *Moise al Românilor*.

MUMULÉNU (Barbu Paris) poet român (1794-1837); de la densul avem *Plângerea și tânguirea patriei*, *Caracterele* și mai multe alte poezii.

MUREȘIANU (Andrei), primul poet român din Transilvania (1816-1863) autorul marșului *Deșteaptă-te Române*; a scris poezii naționale; de la densul mai avem o scriere pedagogică: *Îcôna creșterii rele*.

*

NEGRI, unul din bărbații politici cei mai iluștri ai țării. Orator însemnat, a luat o parte activă în mișcarea de regenerare a României, (1812-1876).

NECULCEA (Ion Vornicul), cel mai complect dintre cronicarii moldoveni (1673-1743); scrierea lui coprinde *Istoria Moldovei* de la Dabija Vodă și până la a doua domnie a lui Const Mavrocordat.

NEGRUZZI C., celebru scriitor român (1809-1868) ca poet nuvelist, dramaturg ne-a lăsat o serie de scrieri originale și traduse coprinse în trei volume: *Păcatele tinerețelor* (proză) *Poezii și Teatru*.

NICOLEANU (Nicolae), unul dintre poeții distinși ai noiei pleiade (1833-1871); a scris *Poezii*, mai ales elegii și a colaborat la diverse diare politice.

*

ODOBESCU AL., (1834-1895)

STREINI

MURATORI, savant arheolog italian născut la (1672-1750).

MALHERBE (*François de*), poet celebru (1555-1628) reformatorul limbii și al poeziei franceze.

MARMONTEL, literator francez (1723-1899), a scris *Belisaire*, *Incas*, *Elemente de literatură*, etc.

MARTIAL, poet latin (43-104 d. Chr.) a scris *Epigrame*.

MASSILLON (*J-B*), predicator francez (1663-1742) a scris *Petit arême*, etc.

MAYNARD, discipol al lui Malherbe (1582-1646)

MIRABEAU (*Riquetti, comte de*), cel mai mare orator al Adunării Constituante, din timpul revoluției franceze, (1749-1791).

MOISE, legislatorul Evreilor născut în Egipt către 1705 a Chr. și a trăit 120 ani, murind în pustie.

MOLIÈRE (*Jean-Baptiste Poqueun* dis), cel mai mare dintre poeții comicii ai Franței (1622-1673), Operele sale principale sunt: *L'Ecole des femmes*, *Don Juan*, *le Misanthrope*, *Tartuffe*, *le Bourgeois gentilhomme*, *les Femmes savantes* și *le Malade imaginaire*.

MONTAIGNE, (*Michel de*), moralist francez (1533-1592) cunoscut mai ales prin opera sa *Essais* (incercări).

*

NAPOLEON I (*Bonaparte*), împărat al Franței. Buletinele, harangele și proclamațiile sale au rămas celebre (1759-1821).

NEWTON (*Isaac*), ilustru matematician, filosof, astronom și filosof englez; a descoperit

ROMÂNÎ

Arheolog distins, de la el ne-au rămas câte-va uvrașii în această ramură. *Tesaurul de la Petrosă*, e un studiu de mare merit, nu e terminat încă; prosator de frunte.

*

PANU (Anastasiu) bărbat politic și orator distins. Unul din cei trei caimacani ai Moldovei (1810-1867).

PAPIU ILARIAN (1828-1879) născut în Transilvania. În 1856 fu chemat ca profesor la Iași. La 1861 fu numit procuror la Curtea de Casație și sub Cogălniceanu, ministru de justiție. De la dănsul ne-au rămas *Istoria Românilor*, *Tesaur de Monumente*, etc.

PANN (*Anton*), poet popular al României (1797-1854) de la care avem o mulțime de opere populare, mai toate în versuri; mai însemnate sunt: *Povestea vorbeii*, *O sedătoare la țară sașă*, *Povestea lui Moș Albu*, *Spitalul amorului*, *Inteleptul Archir*, și altele, dintre care foarte multe bisericăști.

PUMNUL (*Aron*) capul școlii fonetiste din Bucovina, autorul *Lepturariului* și altor scrieri limbistice și didactice (1818-1866).

*

ROSETTI C. A., sufletul mișcării de la 1848; bărbat de stat și orator distins. (1816-1885). Fondatorul diarelor «Pruncul român» și *Românul*

RUSSO ALECU, unul din membrii mișcării de la 1848. Se ocupă cu culegerea de poezii populare și scrise câte-va asupra folk-lorului român mort la 1859.

*

STREINI

legile gravitațiunei, precum și descompunerea luminei (1642-1726).

*

OMERU, cel mai mare dintre poeții greci, autorul *Iiadei* și *Odiseii*; nu se știe unde și când s'a născut.

ORATIU (*Quintius Horatius Flaccus*), celebru poet latin (65-8 d. Chr.), a scris *Ode Epistole*, *Satire*, și un fel de *Artă poetică*.

ORFEU, musicant și poet fabulos, obținut voia de a lua din Infern pe soția sa Euridice, cu condiția de a nu o privi în față de cât la eșire din Tartar; el o perdu neascultând de acest ordin.

OVIDIU (*Publius Ovidius Naso*), poet latin, unul din cele mai frumoase spirite ale secolului lui August, al căruia cap de operă este *Metamorfozele*, muri exilat la Tomi, lângă Marea Neagră (43 a. Chr.—18 d. Chr.).

*

PATRU, (*Olivier*), celebru avocat francez născut la Paris în 1604. Mort în 1681.

PASQUIER (*Etienne*) juriconsult și magistrat francez, născut în Paris; e autorul unei opere de valoare *Recherches sur la France* (1529-1615).

PLATON, celebru filosof grec, discipol al lui Socrat și dascăl lui Aristotele. Filosofia lui este cea mai înaltă expresiune a idealului și se apropie mult de ideile creștine

PUFFENDORF (Samuel), celebru publicist german, născut la 1632, mort la 1694, *Dreptul naturii și al omenilor*.

PASCAL (*Blaise*), mare geo-

ROMÂNII

SEULESCU (*George*) celebru editor al cronicei lui Huru, (1798-1837) a scris pe tărâmul didactic și limbistic; de la el avem și o culegere de *Fabule*.

SIHLENU (*Alexandru*), distins poet român, născut la 1834 și mort în flăcarea vârstei (de 23 ani). *Gilbertul* român, de la care avem o serie de poezii: *Armonii intime*.

SION G. poet și fabulist, (1822-1892). A tradus «*Athalia*» *Esther*; a scris și comedii ușoare.

*

ȚAMBLAC GR., Mitropolitul român, născut la Târnova. De la el ne-au rămas 8 cuvântări în sârbeste (1370-1459).

*

URECHIA NESTOR (1550-1625), s'a născut în Moldova. Ocupă mai multe dregătorii înalte. Mănăstirea Secul e zidită de el și de soția sa Metrofana. De la el ne-a rămas cronica *Domniî țării Moldovei și viața lor*.

UREKI (*Grigore, Vornicul*) unul din primii scriitori moldoveni, de la care avem cea dintâi cronică întregă. Despre dânsul se știe numai că a trăit în secolul XVI; el a scris despre Domniî *Moldovei și viața lor* cu o introducere *Pentru descălecatul țării Moldovei*.

*

VACARESCU (*Ion logofătul*) unul dintre cei d'antâi și mai buni poeți români (1786-1863), de la care avem mai multe *Poezii originale* și câte-va traduceri pentru teatru: *Britanic Ermiona, Regul*, etc.

*

STREINI

metru și scriitor francez (1623-1662); constată greutatea aerului la 1648 și compuse *Provincialele și Cugetări* (Pensées care se publicară după mor-te-î).

PERICLE, om de stat și orator atenian, dete numele său secolului în care trăi (499—429 a. Chr.), muri de ciună.

S T R E I N I

PITT (*William*), lord Chatham bărbat de stat engles (1708-1778) inamicul crâncen al Franciei, și apărătorul coloniștilor englesi din America, în parlament.

PLINIU (*cel tânăr*), consul roman (61-118 d. Chr.) a scris *Panegiricul lui Traian* și *Epistole*.

PLUTARC, istoric și moralist grec (50-120) d. Chr.) fu preceptor lui Adrian și consul lui Traian; ne.a rămas de la el *Opere morale* și *Viețile paralele* ale ómenilor iluștri greci și romani.

PROTAGORA, sofist grec, acusat de impietate și gonit din Atena (490-420 a Chr.).

*

QUINAULT, poet francez obținut un mare succes prin tragediile sale lirice (1635—1688).

QUINTILIAN, retor latin autorul *Instituțiunii-lor oratorice*, Retică și plan de studii pentru orator (42-120 d. Chr.)

*

RENAN (*Ernest*) savant filolog și istoric francez; născut în 1823, mort în 1892. *Vieța lui Isus* e una din scrierile sa e cele mai vestite.

ROMÂNII

ZILOT ROMÂNUL, e pseudonimul unui membru din familia Fănuță; a scris în versuri istoricul revoluțiunii lui Tudor Vladimirescu. D. Gri-gore Tocilescu, s'a ocupat în special de Zilot Românul. A se citi *Revista pentru Istorie, Arheologie* etc.

RANKE (Leopold de) celebru istoric german (1795-1886).

RACAN, poet francez (1589-1670) a scris *Mamoriu asupra vitei lui Malherbe, Bergeris*, etc.

RACINE (*Jean*) cel mai perfect dintre poetii tragici francezi (1639-1699) ale cărui piese principale sunt: *Andromaque, les Plaideurs, Britannicus, Bajazet, Mithridate, Iphigénie en Aulide, Phédre, Esther și Athalie*.

ROLIN (*Charles*) profesor și rector al Universității din Paris (1661-1741) a scris un *Tratat asupra studiilor și o Istorie antică*.

ROUSSEAU (*Jean-Baptiste*), poet francez (1671—1741) a scris *Ode*.

*

SALLUSTIU, istoric latin unul din scriitorii cei mai con-ciși și mai preciși ai literaturii romane (86—34 in. de Chr.)

SAVONAROLA, predicator italian din ordinul dominicanilor; a fost ars ca eretic (1452—1498).

SCHILLER (*Frederic de*) mare scriitor german; autorul mai multor poezii drame și tragedii. S'a distins și ca istoric; *Resboiul de 30 de ani* e o lucrare istorică de mare

S T R E I N I

merit. Impreună cu Goethe sunt cei mai mari scriitori germani, Schiller e unul din șefii școlii romantice (1739—1805).

SCHLOSSER, istoric german de o mare sagacitate (1776—1861).

SCHOPENHAUER, cunoscut filosof german, adversar al doctrinelor lui Fichte, Hegel, Schelling (1788—1860).

SPENCER (Herbert), filosof distins englez, născut în 1820.

SPINOZZA (Baruch) filosof panteist născut la Amsterdam în 1632, mort în 1677.

St.-BEUVE, literat și critic francez. E cunoscut prin ale sale *Convorbiri de Lun.* (1804-1869).

STUART MILL, filosof și economist englez.

SULZER (Franz Joseph), născut în Elveția și mort în Pitești în 1781. A fost adus în Muntenia de Ipsilante să ocupe o catedră de filosofie. El scrisese o vastă lucrare asupra poporului român din punctul de vedere științific cultural, sub titlul de *Istoria Daciei trans-alpine*

SENECA (*filosoful*), preceptorul lui Nerone care-l sili a se sinucide. A scris unele tratate de filosofie morală. Unii îi atribuie și nescă tragedii, (2-65).

SEVIGNÉ (*Marie de Rabutin-Chantal, marchisă de*), celebră prin *Scrisorile* sale.

SHAKESPEARE (*William*), cel mai mare poet al Englezei și unul din cei mai mari poeți dramatici (1564-1616) fu actor și apoi proprietar de teatru. Avem de la dânsul 36 piese, dintre care cele mai celebre sunt: *Romeo și Julieta*, *Hamlet*, *Macbeth*, *Othello*.

SOCRAT, filosof atenian, combătu pe sofști și con-

damnă excesele democrației, acuzat de corupător al tinerimei și distructor al religiei, fu condamnat a bé cucută (469-400 a. Chr.).

*

TAINÉ (Hippolyte), critic de artă și istoric francez, remarcabil prin profunzimea sa și prin claritatea stilului (1823—1893).

THIERS (Adolf), bărbat de stat și istoric francez (1797—1877) a scris *Istoria revoluțiunii franceze, istoria consulatului și a imperiului*. El se împotrivi declarațiunii deresoaii din 1870. În 1871 a fost ales ca președinte al republicei.

THIERRY (Augustin), istoric francez cunoscut prin scrierea sa *Povestiri din timpul Merovingienilor* (1794—1856).

TUCIDIDE, celebru istoric grec, autor al *Istoriei resboiului Peloponezului*. Acest uvragiu e un model de concisiune și claritate și de adevăr 471—401 în. de Chr.

TACIT (*Caius Cornelius*), celebru istoric latin, născut către anul 50 d. Chr., mort pe la începutul domniei lui Adrian, ne-a lăsat: *Viata lui Agricola*, *Germania*, o parte din *Anale* și din *Istori*.

TERENTIU, poet comic latin (194-158 a. Chr.) ale cui comedii mai cunoscute sunt *Adriana* și *Adlfi*.

TERTULIAN, părinte al bisericii latine (160-240) autor al multor scrieri contra păgânismului și în favoarea religiei creștine, între altele *Apologetica*.

THEOPHILE, celebru rival al lui Malherbe, autorul tragediei *Pyrame et Thisbé* și al mai multor *Ode*.

S T R E I N I

TITU-LIVIU, istoric latin (58 a. Chr.—17 d. Chr.), a scris o *Istorie romană* din care a mai rămas puține fragmente.

*

VOLTAIRE, celebru poet și prosator frances (1694—1778) Prin scrierile-i geniale el exercită o influență imensă asupra spiritelor din veacul al 18-lea.

VIRGILIU, (*Publius Virgilius Maro*), mare poet latin (70-19, a. Chr.) scrise *Eneida*, *Bucolice* și *Georgice*.

* ↓

WINKELMANN, unul din cei mai vestiți istorici ai epocii moderne. Specialist în istoria antică (1737—1862)

*

XENOPHONTE, ilustru istoric, filosof și general grec.

*

ZENON, filosof grec, (V-lea secol a. Chr.) creatorul dialecticii.

ZOLA (*Emile*), scriitor frances, capul școlii naturaliste în Franția, născut la 1840.

TABLA MATERIELOR

INTRODUCERE

	Pag.
DESPRE GENURILE LITERARE	5
Genul istoric	7
» didactic	15
» oratoric	20

RETORICA

Difinițiunea și Divisiunea	23
INVENȚIUNEA	30
Despre Argumente: Argumentele propriu-dise	31
Locurile argumentelor sau locurile comune	41
Despre moravuri	54
Despre pasiuni	57
Resumat sinoptic al Invențiunei	65
DISPOZIȚIUNEA	66
Exordiu	68
Propunerea și divisiunea	73
Narațiunea	76
Confirmațiunea sau adevărirea	80
Respingerea	83
Sofisme	85
Perorațiunea	91
Planul discursului	93
Resumat sinoptic al dispozițiunei	95
ELOCUȚIUNEA	96

	Pag.
STILISTICA	97
CALITĂȚILE GENERALE ALE STILULUI	
Puritatea	99
Claritatea	111
Precisiunea, Naturalul	115
Noblețea	117
Armonia	118
CALITĂȚILE PARTICULARE ALE STILULUI	
Stilul simplu	127
» temperat	129
» sublim	135
Varietatea stilului	138
DESPRE FIGURI	142
Despre Tropi	145
Figuri de cuvinte propriu zise	154
Figuri de cugetare	161
Resumat sinoptic al Elocuțiunii	184
» » » figurilor	185
ACȚIUNEA	186
Concluziune	192

APENDICE

Enumărarea părților p. 43	
Vêrstele omenesci după Horațiu, Boileau și D. Cantemir	195
Comparațiunea p. 45	
Michel le Tellier și Isus Chr.	197
Causa și efect p. 51	
Discursul bêtrenului Horațiu	198
Moravuri oratorice : Decența p. 55	
Portretul lui Carol I al Engliterei	200
Frideric cel mare	202
Patetic p. 59	
Din Virgiliu și Massillon	203
Exordiu insinuant p. 70	
Pledoaria lui De Séze pentru Lud. XVI	204
Exordiu măreț p. 72	
Inceputul Istoriei Românilor sub Mihai V	206

	<u>Pag.</u>
Exordiu exabrupto p. 73	
Inceputul I-ei Catilinare	206
Exordiu insinuant și exabrupto	
Discursul lui B. Boerescu în Camera de la 1859	207
Comp. între narațiunea orat. și istorică p. 77	
Bătălia de la Rocroi de Bossuet	208
» » » » » Voltaire	210
Narațiunea poetică p. 77	
Lupta lui Rodrigue contra Maurilor	211
Catacombele	212
Comp. între narațiunea poetică și cea istorică p. 77	
Intrarea lui Mihail V. în Alba-Iulia	214
Ordinea probelor p. 81	
Mithridate către fii săi	216
Clytemnestra către Agamemnon	218
Amplificațiunea p. 82	
Din Cicerone, pro Milone	220
Discursul lui Pacuviu (T. Liviu)	221
Respingerea p. 85	
Din discursul lui Demostene pentru Corónă	223
Apărarea țaranului de Cichindel	224
Lupta pentru unitate e o datorie națională	225
Iepurările	228
Perorațiunea p. 92	
Din Cicerone : pentru Milone	229
Din Bossuet : la mărtea prințului de Condé	231
Planul discursului p. 94	
Asupra adevărului religiunei	233
Modele de stil : Bourul	236
Mircea la bătae, Sila	237
Stil biblic p. 121 : din Balcescu ; l'exilé	241
» incis p. 122 : fuga lui Sinan Pașa	243
» armonios p. 126 : fragment din scrisoarea III a lui Eminescu	244
» simplu : fuga lui Petru Rareș	248
» familiar : Harpagon, Boul și Vitelul	249
» » Bursucul și Leopardul	250
» elegant : Glas din Stele	251

	Pag
» naiv : La lăitière și planul simigiului	253
» grație : din Deparațianu	254
» energic și veheminte : Împărat și proletar	255
» » Deșteaptă-te române	260
» » O noapte în Carpați	261
» măreț : O noapte pe ruinele T.-Vestei	261
» » Oda statuei lui Mihai Vitezul	262
» sublim : Căderea Dracilor	263
» » Miedul iernei	265
Figuri : exemplul lui Marmontel	266
Stil alegoric : Valea rea	266
Vorbire emblematică	269
Repetițiune : Armatei Române	270
Eufemism, Interogațiune, Subjecțiune : Ce e mai trist pe lume	271
Exclamațiune : Săracelor tinerețe	272
Prosopopea : Monolog din Sorin	273
Imprecațiunea : Blestemul țerei	275
» Camiliei, Blestemul lui Gruș-Sânger	276
Ipotiposa : La Cozia	277
Leóna lui Radu Negru, Etopea lui Ștefan cel Mare, D-na Stanca	278
Potrétul lui Tudor Vladimirescu	279
Paralelă între Decebal și Ștefan cel Mare	280
Cronografia : Fuga și risipa țerei la 1821	282
» Sburătorul (fragment)	283
Topografia : Călugărenii	283
Descrițiunea : Lăcustele, Ardélul	285
Ironia socratică : Glaucone	287
Iperbole din legende și basme	290
Antitesa : La Schiler (fragment)	291
Comparațiunea : Între Istoria Românilor și a Grecilor	292
» Între Cicerone și Demostene	294
Suspensiunea : Scrisórea D-nei de Sévigné	295
Improvisațiuni : Discursul lui A. Panu	296
» » » B. Catargiu	298
Discurs de inaugurare al M. S. Regelui Carol I	300
Dicționarul numelor proprii	303-316

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

